

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07996

BORVES IBER SHNEY

Meir Yelin

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאיר יעלין

*

באָרוועס איבער שניי

אַרויסגעגעבן מיט דער הילף פון

פאַראיין פון יידישע שרײַבערס און זשורנאַליסטן אין ישראל

אליעזר פינעס-פּאַנד פאַר קולטור און ליטעראַטור

קרן תל-אביב לספרות ולאמנות ע"ש יהושע רבינוביץ

קולטור-פּאַנד ביים אירגון יוצאי לובלין בישראל

נאיר יעלין

בארוועס איבער שניי

דער ציי לונגען

ה. לייוויק - פארלאג

ביים פאראיין פון יידישע שרייבערס
און זשורנאליסטן אין ישראל

Meir Yelin
BORVES IBER SHNEJ

H. Leivik Publishing House
30 Dov Hoz Str., Tel-Aviv, 63416, Israel

ה. לייוויק־פארלאג, רח' דב הוז 30, תל־אביב 63416

כל הזכויות שמורות למחבר

נדפס בישראל, תשמ"ד
Printed in Israel, 1984

נסדר בלינו־טור, רח' יסוד־המעלה 39, ת"א
נדפס בדפוס מ. ערבה, רח' לבנדה 36, ת"א

אויפן האַק פון דער האַפענונג

(סצענעס)

אין קאַשטשאַל, זונטיק

— ...און אז כ'האָב אים דערזען, דעם דאָזיקן נאַקעטן מענטש — אַ מאַגערער, אויסגעמוטשעטער, מיט אַ שמאַטע אַרום די לענדן; זיין אויסגעצויגן פאַר- מעטן פנים — אַרומגעזוימט מיט אַ טונקעלן האַראַנוויקס; אויפן קאַפּ — צעפּאַלאַשעטע שוואַרצע קודלעס; זינע שוואַרצע אויגן — ברענען אין טיפע גריבער. זיי האָבן געקוקט אויף מיר, די דאָזיקע אויגן, מיט אַ סך ווייטיק און מיטלייד, ווי זיי וואָלטן זאָגן: „כ'באַדויער, וואָס דו האַסט מורא, דער- וועגסט זיך ניט. אַזוי וועט דיר ניט באַשערט זיין צו געניסן פון גאָטס קיניגרייך“... בין איך האַסטיק אַראַפּגעשפרונגען פון בריטשקע, צוגעגאַנגען צום מענטש און דערפילט זיין אַטעם, וואָס האַט געמאַנט דערבאַרעמונג. כ'האָב פאַרשטאַנען, אַז איצט איז די רגע פון אויספרוון — צי וועל איך ווערט זיין מיינ געבוירן ווערן אין גאָטס געשטאַלט, אָדער כ'בין אַ באַשע- פעניש אָן אַ האַרץ און אָן געוויסן. האָב איך באַלד אויסגעטאַן די סוטאַנע און אים דערלאַנגט. דער מענטש האַט זי גענומען מיט אָן אויסדרוק פון אַנסופיקער דאַנקשאַפט און... פאַרשווינדן... דאָ האָב איך זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף. האַט עס מיר באַנג געטאַן; דער מענטש איז פאַרשווינדן, איידער כ'האָב אים באַוויזן צו פאַרבעטן צו זיך אין בריטשקע, איידער כ'האָב אים אַפּגעפירט צו זיך אַהיים, געגעבן עסן און טרינקען, געגעבן אָן אַפּדאַך... לאַנג, לאַנג בין איך דערנאָך געלעגן וואָך און ניט געקאַנט זיך מוחל זיין, למאַי כ'האָב דעם מענטש ניט גענוג געהאַלפּן. כ'בין געלעגן ווי צוגענאַגלט צום בעט און ווידער אַינגעשלאָפּן. און ווידער האַט זיך מיר געחלומט: כ'גיי באַגינען אַרײַן אין קאַשטשאַל זיך גרייטן צו דער זונטיקדיקער מעסע.

כאטש לידיק איז דער קאשטשאַל פון דעסטוועגן איז ער פול מיט אן ערפאַרכטיקער דערוואַרטונג און מיט אַ סודותפול טונקלעניש. באַמערק איך אין דאָזיקן טונקלעניש: דער געקרייציקטער גייט אַראָפּ פון צלם, וואָס איבערן אַלטאַר, גייט מיר אַנטקעגן, גענענט צו מיר, בלנבט שטיין און זאָגט: „ניט דעם ייִד, מיר האָסטו עס אָפּגעגעבן דיין בגד, מיר, אַ געיאָגטן און געפלאָגטן דורך זינדיקע, מיד, אַ נאַקעטן, פאַרפּיניקטן, דערפּרוּירענעם האָסטו אָנגעטאָן“...

פאַרכליניעט זיך מיט די אייגענע רייד, וואָס האָבן אים גופא שטאַרק הנאה געטאָן, האָט דער קסיאַנדו, אַנטאַנאַס דלייבאַ, קוים זיך געצווונגען זיי איבער-צוהאַקן. ס'אַנקוקן פון דער אַמבאַנע אַראָפּ דעם פאַרגאַפט צעציערטן עולם האָט אים די הנאה פאַרגרעסערט. זינע צוהערערס: די פרויען — איינ-געקוטעט אין וואַלענע טיכער, די מענער — אָנגעפעלצט מחמת דער קעלט אינעם ניט געהייצטן קאָשטשאַל, זענען געשטאַנען מיט אָפּגעדעקטע קעפּ, מיט שטומפיק-הכנעהדיקע, גלייביק-אונטערטעניקע פּנימער, זענען געשטאַ-נען ווי שולדיקע אין עפעס, גרייט צו טאָן אין אַט דער רגע, וואָס נאָר דער הייליקער פּאַטער וועט הייסן. דער דאַמף וואָס זייערע ליפּן האָבן האָסטיק אַרויסגעשפּאַרט, האָט עדות געזאָגט, אַז פון איבערלעבונג אַטעמען זיי שווער. דערפילנדיק אַז איצט איז די גינציקסטע רגע אַריבערצוגיין פון משל צום נימשל, האָט דער קסיאַנדו פּמעט ווי באַפעלעריש פאַרענדיקט זיין זונטיקדיקע דרשה:

— דעריבער, אויב ס'קומט צו אַינך אַ מענטש וואָס האָט מורא פאַר דער טאַגשיין, טאַרט איר אים ניט אַרויסטרעייבן. פאַרקערט, שטרעקט אים אויס אַ האַנט — גיט אָפּצוועסן, פאַרשאַפט אים אַ זיכער נאַכטלעגער, באַהאַלט אים פון אַ בייזוויליק אויג, ווייל אַזוי וויל יעזוס קריסטוס, אונדזער האַר און דערלייזער! דאָס איז זיין אָנזאָג צו אונדז, שטאַרביקע, פּדי מיר זאָלן ווערט זיין די אויסדערוויילטקייט און די הימלשע גנאָד. ס'איז דאָס געבאָט פון גאָט זון אין אַ צייט, ווען זינדיקע פאַרגיסן אומשולדיק בלוט פון מענטשן, דורך גאַט באַשאַפענע אין זיין געשטאַלט. דען וואָס איז די מיסע פון מענטש — צו טאָן גוטס מענטשן, און וויסן זאָלט איר, אַז די אמתע גאָטהייט לערנט: „די הענט וואָס גיבן הילף, זענען חשובער פון ליפּן וואָס מאַלען זיך“...

ער האָט געוויסט, דער קסיאַנדו, אַז פאַראַן וועמען אויסצושטרעקן אַ

האנט. די נאָציס ליקווידירן בהדרגהדיק די לעצטע געטאָ אין דער געגנט, און יידן רינסן זיך אין זייער ייִאוש דורך די שטעכלדראַט־צוימען. דער רוב ווערט דערבב דערהרגעט, און ווייניק וועמען עס געראַט זיך אַרויסצוגעבען פון הינטער דער באַוואַכטער אַרומצוימונג. די אַ ווייניקע לאָזן זיך בלינדער־הייט זוכן אַ מקום־מיקלט. טייל באַצאָלט ווידער מיטן לעבן. אַנדערע האָבן מזל...

נאָך דעם קסיאָנדז דרשה האָט דער עולם לאָנג זיך ניט גערירט פון אַרט, ווי ניט געוואָלט אומקערן זיך אַהיים. ס'קאָן דאָך געשען, אַז מען וועט דאָרטן געשמעלט ווערן פאַר אַ נסיון: העלפן אַנטקריסטן און ריזיקירן דערבב מיטן אייגענעם לעבן. ס'האָט זיך ניט איינעם פון עולם פּלוצעם אויסגע־דאַכט, אַז דער בונט פאַרביקער געקרייציקטער אויפן צלם וואָס איבערן אַלטאַר, האָט אין שנין פון די ברענענדיקע ליכט אויפגעציטערט, ווי איבער־לעבנדיק אויף ס'ניי טויט־יסורים. פּמעט אַלעמען האָט דורכגענומען אַ סקרוך. ווער וויל דען לנדן, מפּל־שפּן — באַצאָלן מיטן קאַפּ? האָט מען ניט געאַזלט זיך פּונאַנדערצוגיין. געוואַרט, אפשר וועט דער קסיאָנדז, רעכענענדיק זיך מיט די ספּנות וואָס לאַקערן איצט פון איטלעך ווינקעלע, מילדערן זיין פּאָדערונג. ניט געאַזלט זיך פּונאַנדערצוגיין, געוואַרט.

אין פּאָדער־צימער

אינעם האַלב טונקעלן פּאָדערשטיבל פון זיין גרין אַפּגעפאַרבן הילצערן הויז האָט דער קסיאָנדז דלייבא מאַדנע צופּרידן אויסגעטאָן די פאַרבלאַטיקטע קאַלאַשן, וואָס האָבן ווי דערמאַנט אינעם עסעריק כּמאַרנעם, עסעריק קאַלטן און קויטיקן אינדרויסן. בלויז עטלעכע הונדערט טריט קומט אים אויס אַדורכצוטאַפּטשען איבערן שניי־ און בלאַטע־געמיש — פון קליינעם, וויס געקאַלכטן דאַרפישן קאַשטשאַל, מיטן פּירעקיקן, ניט הויכן גלאַק־טורעם, ביז צו זיין הויז — און אַנגעקלעפט האָבן זיך הינט אויף די קאַלאַשן גאַנצע פּודן ליים, דורכגעקנאַטן מיט שוואַרצערד.

אַ שוועריקייט איז אים אַראָפּ ניט בלויז פון די פּיס, בעת ער איז געבליבן אין די גלאַנציק אַפּגעפּוצטע קאַמאַשן. מיט אַן אויפלעב־שימער אין די גאַר־גאַר העלע אויגן זינע האָט ער אַן עפּן געטאָן די טיר צום פּאָדער־צימער. ווי געוויינטלעך האָט אויף אים דאָ געוואַרט די באַלעבאַסטע, וואָס איז

שוין געווען געקומען פון גאטסדינסט. געווארט דא אינעם ניט גרויסן האל ווו דורך א שמאל פענצטערל, דערצו נאך א פארשטעלטס מיט א הויכן ברייט-בלעטערדיקן פיקוס-וואנאן, האט קוים אדורכגעדרונגען א ביסל טאג-שיין.

— גריס גאט, באַלעבאַסטע מײנע! — האָט דלייבאָ מונטער אויסגערופן און אויפגערוימט זיך פונאנדערערעדט: — פּרילינג פאַרשפּעטיקט הײנאַך אַבער פאַרט קומט ער. געזען, שוואַלבן זענען אָנגעפּלויגן. ניט צו פּרי, גענוי לויטן קאַלענדאַר. לויטן אייביקן גאַטס געזעץ, אַז נאָכן ווינטער קומט דער פּרילינג...

ניט ענטפערנדיק און ביזו אָנגעטרױעט, האָט די באַלעבאַסטע צוגע-
נומען פון קסיאַנדו דעם פוטער, וועלכן ער האָט געטראָגן אַרױפּגעוואָרפּן אויף די פּלייצעס, און אים אַרײַנגעהאַנגען אין דער טונקל ברוינער דעמבענער שאַפּע, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל. זײַן שוואַרצן הוט האָט ער אַליין אַרױפּגעלייגט אויף אַ פּאַליצע אין דער זעלבער שאַפּע, פאַרמאַכט איר טיר און זיך פאַרהאַלטן פאַרן אַוואַלן שפּיגל, וואָס אויף דער אויסנױנט. דערזען זיך אין שפּיגל, האָט ער אײַנגעפונען, אַז די הײנטיקע כּמעט אַפּענע, זײער דרייסטע דרשה האָט צוגעגעבן חשיבות זײַן קינדיש קינלעכיק פנים, און דער העלער יאָזשיק האָר טאַרטשעט איצט נאָך פאַרשײטער איבער זײַן ברייטן שטערן. ער איז געווען צופרידן מיט זיך.

אַבער די באַלעבאַסטע... אַן עלטערע שױעסטער זײַנע, אַ פאַרזעסענע פּולבלעכע בתולה, האָט באַטראַכט איר דינסט ביים ברודער ווי אַ הייליקע עבודה פאַרן האָר פון דער וועלט און זײַן שליח, יעזוס. געהאַלטן האָט זי אַז טאַקע זי און נאָר זי היט אויס דעם ברודער פון נסיון טועם צו זײַן דאַס זינדיקע, פאַרגעגלעכע לײב פון אַן ערדישער ווינטפאַרשױן און פאַרהיט אים פון צו פאַרלירן דעם צוואַג פון אויסלייז און אייביקן לעבן אונטער גאַטס הערשאַפט. ס'געשעט דאָך מיט ניט ווייניק קסיאַנדון, וואָס ווערן געשטרויכלט מיט זײערע באַדינערײַנס, די אַזוי גערופּענע, באַלעבאַסטעס. זי זײַן שױעסטער און אינציקע ירשטע, איז אויך אַ געטרײַנע באַשיצערין פון ברודערס פאַרמעגן און בעל-הבתישקייט, מען זאָל עס ניט צעטרענצלען און פאַרתכלעווען. אומעטום איז איר וואַכיק אויג: אין די ווינהױזער — פון קסיאַנדו און פון דער „משפּחה“ געדונגענע אַרבעטערס, אינעם בהמת-

שטאַל און תבואה־שניער, אינעם אויפסאָד און גרינוואַרג־גאַרטן, און אַפילו אויף די תבואה־פעלדער ווייסט זי, וואָס עס טוט זיך. אַ געטרענע, איבער־געגעבענע באַלעבאַסטע איז זי. דעריבער טוען איר באַזונדערש וויי די משונהדיקע גענג פון ברודער. זיך פלוצעם אינצושאַפן אַ יונג, שייך און, מ'מוז מודה זיין, מיט די בעסטע פרוי־שע אַנטיקן באַשאַנקען צימער־מיידל! און די הנטיקע דרשה אינעם קאַשטשאַל!

— גריס גאַט, שוועסטער מיינע! — האָט דלייבאָ איבערגעזוהרט, אַ מאַדנע צעשימחהטער.

— וואָס איז די פלוצעמדיקע פרייד אויף דיר? — האָט די באַלעבאַסטע טרוקן געפרעגט, ניט ענטפערנדיק אויף דער באַגריסונג. — זוכסט אויף זיך דעם קסיאַנדו פוליקייסעס סוף, ניט אַנדערש!

— וואָסער סוף? — האָט דלייבאָ נאָך אַלץ גוטמוטיק געפרעגט און זיך פאַרנומען צו דער טיר פון סאַלאָן.

איז די באַלעבאַסטע אויפגעקאַכט געוואָרן און אַרויסגעפלאַצט: — מאַכסט זיך תמעוואַטע, אַנטאַנאַס, אָדער שפילסט דעם נאַר? אַלע ווייסן, מען האָט אים געשאַסן, פוליקייסן, און געשאַסן, ווייל טאַקע פון דער אַמבאַנע אַראָפּ האָט ער געפריידיקט... און ער האָט בלויז געזאָגט, אַז גאַטס שטראַף וועט גרייכן די אַלע וואָס פאַרגיסן אומשולדיק בלוט, באַקלער, וואָס דו האָסט הננט אַנגעברענעט! ס'לעבן איז דיר נימאס געוואָרן, וואָס?! דער קסיאַנדו, מיט די הענט אין די באַקעס, האָט ניט פאַרלירנדיק די גוטע שטימונג, זיך ווי פאַרטיידיקט:

— כ'האַב דאָך קיינעם ניט געסטראַשעט, פוליקייס, אייביקע רו זאַל אים באַשערט זיין, האָט געסטראַשעט מיט גאַטס שטראַף, געסטראַשעט! האָבן זיך די דייטשן דערשטראַקן, גערעדט האָבן איך בלויז צו מיינע קאַשטשאַל־באַזוכערס, אַ פאַסטעך צו זיינע שעפעלעך... ניט אַזוי סטראַשנע...

— געהעצט האָסטו! — איז די באַלעבאַסטע אַרויס פון די פלים, געשוימט און געהויבן איר קול: — גערופן ניט פאַלגן, ניט פאַלגן באַפעלן! גיין אַקעגן געזעצן! אַ וואָרט איז ווי אַ פויגל — אַרויסגעבראַכט, וועט עס דערפליען צו וועמען עס דאַרף יא און נאָך גיכער, צו וועמען עס דאַרף ניט...

— באַרויק זיך, שוועסטערל, קום אַקאַרשט אַרביין אין סאַלאָן, וועל איך

דיר דערציילן אַ חלום. — האָט דלייבאָ זיך צעשמייכלט, עפענענדיק אַ פליגל פון אַ ברייטער טאַפּלטיר.

— חלומות וועסטו גיטיקער פאַסטעך, בריינען פאַר דינע שפּסן און קעלבער, אויב מען וועט דיך ניט אַוועקשיקן צו פּויליקיסן! — האָט די באַלעבאַסטע געצישעט, אַ רויט אַנגעצונדענע.

— ניט אַזוי סטראַשנע. גאַט וועט העלפּן! — האָט דלייבאָ דערקלערט און געזוכט אינעם סאַלאַן אַן אויסבאַהאַלט פון דעם פאַסקודנעם אינדרויסן, פון דער שוועסטערס אַנפאַל. בליבנדיק שטיין אין דער געעפּנטער טיר אַהין, האָט ער געבעטן, עמיליע זאָל אים ברענגען עפעס איבערצוכאַפּן ס'האַרץ. — עמיליע... — האָט די באַלעבאַסטע אַ וואַרטשע געטאַן, אַוועק-קאַטשענדיק זיך אויף אירע קראַנקע פּיס אין קיך אַרנן.

איבערצייגט איז זי געווען, אַז דער שטן האָט עס אַרויפגעבראַכט איר ברודער אויפן לעבנסוועג דאָס דאָזיקע, מענערשע תּאוּוה רייצנדיקע, דערצו נאָך עוואַנגעלישע פּייגעלע; אַרויפגעבראַכט בכדי אַוועקצונעמען פון אים דעם זכות אויף גאָטס לייטזעליקער בענטשונג, וואָס זי, זיין שוועסטער, האָט לאַנגע יאָרן מיט זאָרג און איבערגעגעבנקייט פאַר אים געכאַוועט, און אויסגעהיט ביז צו זיין פּופּציקסטן געבוירן-טאַג, וואָס איז דאָ ניט לאַנג אַזוי פאַראַדנע געפּראַוועט געוואָרן. טאַקע אַ פּופּציקאַריקער, טאַקע אַ צו גאַט, זיין זון און דעם הייליקן גיטט אַפּגעגעבענער, געטרייער דינער, אַבער מעגלעך, אַז נאָך אַלץ אַ מאַנצביל, וואָס וויל פאַרט נאָך עפעס אַרניכטאַפּן אויף דער אַ וועלט...

אינעם סאַלאַן

אינעם גרעסטן צימער, דעם אַזוי גערופּענעם סאַלאַן, וווּ ס'ווערן אויפגענומען געסט און מען פּראַוועט די פאַראַדנע מאַלצייטן אין חגאַ-טעג, לעבן גוט אויסגעזייצטן קאַכל-אויוון איז דער קסיאַנדו אַנטאַנאַס דלייבאָ אַראַפּגע-זונקען אין זיין ווייכן, מיט רויטן פּליוש באַצויגענעם פאַטערשטול, ווי באַפּרייט פון עפעס פּינלעך דריקנדיקס, די הענט אויסגעצויגן אויף ביידע אַנלענען, האָט ער זיך איבערגעגעבן אַן איבערלעכער שלווה און געוואַרט, עמיליע זאָל אים אַרנינטראַגן דעם איבערבייס, געוואַרט רויק, מיט אַ לייכטן צומיש פון אומגעדולד.

געבליבן איז ער נאך אלץ אין דער שווארצער סוטאנע, ווי בעת דער מעסע, בלויז אויפגעשפיליעט עטלעכע קנעפלעך אונטערן וויסן שטייענדיקן קראגן, וואס האט ווי א רייף ארומגעכאפט זיין האלדן. דער קסיאנדז דלייבא האט פנינט געהאט פענטעס און קלעמען. דא אין סאלאן האט ער פרייער געאטעמט... צופרידן האט ער באקוקט די געבלימלטע גארדינען און געל-ברוינע פארטיערן אויף די פענצטער, די משונהדיק באמאלענע ברויך-רויטלעכע טאפעטן, מיט וועלכע מען האט באוויזן צו באקלעפן די ווענט הארט פארן מלחמה-אויסבראך; באקוקט דעם לאנגן אואלן, מיט א טונקל גרינעם גאבעלען באדעקטן טיש, אן ארומגעשטעלטן מיט שווארץ געפאלירטע דעמבענע שטולן — אין דער מיט פון צימער. געבליבן איז ער מיט א לעבעדיקן בליק, ארויפגעלאזט אויף דער טיר צו דער קיך און געווארט. באלד האט ער זיך דערווארט. ס'איז אריין עמיליע — א סגראבנע ליאלקע מיט א העל, קיילעכיק פנימל און פארשניט בלינצלענדיקע גרויע אויגן, מיט אש בלאנדע הארקרויזן און מיט אויסגעטאקט בולטע ווייבלעכע גלידער. אויף א מעשענער טאץ האט זי אריינגעבראכט פארן קסיאנדז זיין טראדיציאנעל איבערבייסן נאכן קומען פון דער אינדערפרייקער מעסע. אוועקגעשטעלט האט זי אויף א טישל לעבן פאטערשטול א טעפל הייסע קאווע, איבער וועלכער ס'האט זיך געהויבן א שמעקעדיקער דאמף, און אויף א טעצל — עטלעכע שניטלעך פוטער-געבעקס מיט ראזינקעס און צימערינג. דאס אזוי זעלטענע געוירץ קריגסציט.

— א דאנק, א דאנק! — האט זי ליבלעך מקבל-פנים געווען דלייבא, אויפהייבנדיק זיך א ביסל פון ארט. אראפגעלאזט זיך צוריק, האט ער געפרעגט מיט א שעפטש: — און פארן „מניול“? א טאפעלע פארציע... — ארויפגעבראכט, — האט עמיליע שטיל א מורמל געטאן. א שמיכל האט אויף א ווייל אפגעקנאטן אין אירע באקן צוויי חן-גריבעלעך.

— א שטיקל באבקע אויך?

— ניין. די באלעבאסטע טאר ניט פילן...

דלייבא האט מיט א קענטיקער הנאה באטראכט די ווונדערלעכע יצירה גאטס. ער האט ליב צו באקוקן א שיינע בלום, א שיינעם פויגל, א שיינע פרוי און זיך לאבן מיט גאטס באשאף. פארגעסן דעם איבערבייס, פארגעסן אז ער האט ליב זודיקע קאווע, האט דער קסיאנדז געקוקט אויף עמיליען.

„און אויך אזא האָט מען געזאָלט“... ער האָט מיט איר געהאַלטן ביים פאַרפירן אַ שמועס, נאָר זיך געכאַפט און שטיל-שטיל אָנגעזאָגט :
 — גיי, עמיליע, די באַלעבאַסטע וועט ווערן אייפערזיכטיק, גיי, נאָר קום צו מיר אין שלאָפצימער, ווען די באַלעבאַסטע וועט שלאָפן, איצט גיי... — און דאָ האָט ער אויפגעהויבן זיין שטים : — גיי, העלף דער באַלעבאַסטע, ווייסט דאָך, אירע ווייטיקן אין די קני, ווייסט דאָך, צוליב דעם דאַרף זי אַ געהילף, איר צו פאַרשפּאַרן אַרבעט, צו פאַרשפּאַרן קריכן אויפן בוידעם... מען מוז איר העלפן...

גערעדט און ניט אַראָפּגעלאָזט זשעדנע אויגן פון עמיליען.
 די ננגערדיקע און חשדימפולע באַלעבאַסטע האָט ניט גערוט : צוגעלייגט אַן אירער צו דער טיר, געוואָלט הערן וואָס זיי רעדן דאָרטן, דער ברודער אירער און דאָס פייגעלע, געהאַט אַריינגעקוקט דורך דער שליסללאַך, קיין זאך דייטלעכס ניט דערהערט און ניט דערזען, האָט זי אויפגעפראַלט די טיר מיט אַ ירגון :

— אַזוי לאַנג געדויערט עס, און אין קיך וואָרט אַלץ, כּדאַרף זיך אַנילן צו דער „משפּחה“, אַניט גייט עס דאָרטן ווי אַ שיף אָן אַ רודער, די בהמות אין שטאַל מוז מען אויך זונטיק אָנקאַרמענען, און אַלץ, אַלץ אויף מיין קאַפּ! יא, און נאָך אַ זאך, — האָט זי זיך געכאַפט : — עמעצער שלעפט ברויט, מילך, אָפּגעקאַכטע קאַרטאַפּל פאַרשווינדן, גרעסערע אָפעטיטן, צי עמעצער פון דער „משפּחה“ דערוועגט זיך... ס'בלעבט מילכיק געקעכטס, טראַכט איך — פאַר די חזירים, פאַרשווינדט עס אויך !

אין סאַלאַן האָט די באַלעבאַסטע אויף קיין זאך חשוּדיקס זיך ניט אָנגעשטויסן, בעת איר עפענען די טיר איז עמיליע געווען אויפן וועג צום אַרויסגאַנג און געבליבן זי אויסצוהערן.

דלייבאָ האָט פאַוואָליע געטראָגן דאָס טעפל קאַווע צו די ליפן און קאַלט-בלוטיק, פון אונטער די טאַרטשענדיקע העלע ברעמען אַרויס, אָנגעקוקט די אויפגערגטע שוועסטער זינע, וואָס האָט זיך באַקוועם אינגעמאַסטעטע אויף דער וויכער סאַפע.

— כּפאַרשטיי, שוועסטער, — האָט דער קסיאַנדו פון זופ צו זופ גערעדט צו איר, — כּהאַב פאַרהאַלטן עמיליען אויף אַ ווינל, זי האָט אַ שיינע האַנט-שריפט, וועט זי מיר העלפן פירן די קאַשטשאַל-ביכער, אַט האָבן מיר מאַרגן

א באַגרעבעניש. פאַרשריבן אַלץ וואָס געהער צום טויטן. חתונות, געבורטן, קריסטיקונגען... ווייסט דאָך, אַז איך האָב ניט גערן ס'שרייבעריי, פאַרלאָז עס. דערנאָך קומט מיר אויס גאַנצענע אַוונטן צו בלענדן די אויגן פאַרן גאַנצעלאַמפּ. כ'בין, קענטיק, ניט קיין פאַפירענער קסיאַנדז...

— אַ יאַלדעוואַטער קסיאַנדז ביסטו! — האָט אַרויסגעפלאַצט די באַלע-באַסטע, ביז אַ קוק טוענדיק אויף עמיליען, וואָס האָט שוין געהאַלטן די קליאַמקע פון טיר.

אַרויס איז עמיליע אַ צעטומלטע, דערדריקטע, מיט אַ קנויל טרערן אין קעל. זי פילט: דער קסיאַנדז פרעסט זי מיט די אויגן. אַלץ דאָס פאַרשאַל-טענע „גוטע אויסזען“ אירס! וויי, וויי, וואָס איר שטייט פאַר! מען דער-ציילט פאַרשיידנס וועגן קאַטוילישע גאַטס סטראַפּטשעס... בגנבה פון די עלטערן האָט זי, אַ גאַר יונגע, געלייענט דעם דעקאַמעראַן.

אין עמיליעס שלאַפּאַלקער

עמיליע האָט געוויינט.

אין די זאַכן, אויף אַ שמאַל אַנזערן בעטל אין איר שלאַפּאַלקער איז זי געלעגן און געוויינט. דאָס נאַפטלעמפל אויף דער וואַנט האָט מיט אַ געדיכטן געלן שנין איר געהאַלטן אין איין פאַרקלעפן די אויגן. האָט זי זיך געראַנגלט דערמיט: זי מוז זיין וואָך, מוז זיין וואָך!

אַ גאַנצן טאַג האָט זי אויסגעזוכט זיך אַרבעט: בנים גרייטן דעם מיטאַג און דערלאַנגען צום טיש. געוואַשן ס'געשיר און אויפגערוימט די צימערן. אויך בנים גרייטן די וועטשערע האָט זי זיך געפאַרעט און אַנז-געשפּאַרט דער באַלעבאַסטע כלאַפּאַט. בעת די מאַלציטן אויסגעמיטן אַ בליק צו טאַן אין דלייבאַס זינט, און די עטלעכע אַרויסגעבראַכטע ווערטער בנים טיש האָבן זיך אַנגעקערט דער באַלעבאַסטע און דער בעל-הבתישקייט, הגם יענע האָט איר אומפּרזינדלעך געענטפערט אויף זיי. דלייבאַ איז געזעסן פאַרטראַכט און, ניט ווי זיין טבע, געגעסן שווינגנדיק.

שפעט אין אַוונט האָט עמיליע, אַ פאַרמאַטערטע און צעקלעמטע, זיך אַנידערגעוואַלגערט אין די זאַכן אויפן בעטל אין איר אַלקער און געוויינט. ווען די באַלעבאַסטע וועט איינשלאָפן... דעמאַלט דאַרף זי... זי, עמיליע, דאַרף קומען צום קסיאַנדז אין שלאַפּאַציער...

בשכנות, הינטערן דינעם ווענטל איז די באַלעבאַסטע ניט אינגעלעגן אויף אַן אַרט, און די פּרוּושינעס פון איר מאַטראַן האָבן געקּרעכט, גע-סקריפּעט און ווי מודיע געווען, אַז דער שלאָף נעמט ניט די, וואָס וואָר-טשעט זיך אויף זיי. צוליבן נויענדיקן ברעכעניש אין די קני, קלאַגט זיך אַלץ די באַלעבאַסטע, אַז שווער קומט איר אַן דאָס אינשלאָפּן. שלינגט זי פּראַשקעס און וואָרט ביז זיי וועלן אינשטילן די ווייטיקן.

ווען די באַלעבאַסטע וועט אינשלאָפּן, דאַרף זי, עמיליע, קומען צום קסיאַנדז, אין שלאָפּציער... די טיר אַהין געפינט זיך אין קאַרידאָרל לעבן משופּהדיקן הילצערנעם טרעפּ, מער לייטער ווי טרעפּ, צום בוידעם. צום אַרויסגאַנג פון שטוב מוז מען פאַרבניגן דעם טרעפּ און די טיר, הינטער וועלכער עס וואָרט דער קסיאַנדז, און זי, עמיליע, וואָרט ביז די באַלעבאַסטע וועט אינשלאָפּן.

דורך טרערן האָט זי געזען, ווי אַ נאַסער שניי פאַרליאַפּעט די שוואַרצע שניבלעך פון פענצטערל אין איר אַלקער, וואָס זיין לאַדן האָט זי בכּוונה ניט פאַרמאַכט — צו קאַנען זען וואָס אין דרויסן טוט זיך. דער שניי פאַר-ליאַפּעט די שניבלעך און צעגייט. טרערן רינען איבערן שוואַרצן גלאַז. דער שניי צעגייט אַוודאי אויך אויף דער ברודיקער ערד און פאַרגרעסערט די בלאַטע, די הימלען זענען פינצטער. די ערד איז פינצטער. די וועלט איז שטאַק פינצטער, און אַ ווינט, אַן אַכור, טוט פון צייט צו צייט אַ ברי דאָס פינצטערניש מיט זיין קאַלטן געוויי. און די ביימער אַרום דער שטוב קרעכצן. עמיליע האָט געוויינט. דאָס געל ברענענדיקע צינגל פונעם נאַפּטלעמפּל, וואָס איבער איר בעטל, איז געווען דער איינציקער מקור פון שיין אין דער אַרומיקער פינצטערניש. זי וועט דאָס לעמפּל אַראָפּהייבן פון דער וואַנט און מיטנעמען צו באַליכטן זיך דעם וועג ביז דער אַרויסגאַנג-טיר. שטיל, אויף די שפיציפּינגער וועט זי אַרויס אין דרויסן, אין דעם נאַס-שניי-קן און ווינטיקן פינצטערניש. און דערנאָך ?

ניט לאַנג צוריק האָט זי אין אַזאַ פינצטערניש שוין געהאַט געזוכט אַן אויסוועג. דעמאָלט האָט זי געוויסט: זי לויפט פון געטאַ! אַנטריינט פון טויט! גנבעט זיך אַרויס דורכן באַוואַכטן שטעכלדראַט און זוכט אַ מקום-מיקלט. דעמאָלט איז דאָס גרימיקע וועטער געווען אויף איר צד — ווייניקער ביזע אויגן וועלן זיין אין דרויסן. שלעכטהאַרציקע ברואים וועלן ליגן

פארשטעקט אין זייערע קאנורעס. א שמץ פון האפענונג האט דעמאלט גע-
זשיפעט אין דעם פינצטערניש: זי האט געהערט. אז דער הויפט פון דער
קאטוילישער קוריע אין שטאט העלפט... אויף וואס קאן זי האפן אין דעם
הינטיקן קאלטן. נאסן, שמוציקן פינצטערניש, וואס וויינט מיט ברודיקע
טרערן אויף די שויבן פון פענצטערל? וויינט אויף איר גורל. וויינט אויף
דעם ווינטעניש ביז צו יענעם, וואס האט איר ס'ערשטע מאל אויף אן אמתן
געוואלט העלפן...

מענטשן אין געטא האבן זי געהאט געמוסרט: „רבקהלע, א זינד צו זיצן
אין שטיג פון די טויט-קאנדידאטן מיט אזא גוט אויסזען!“
און אויפגעווארפן: „ניט אויסניצן אזא גרויס פארמעגן — דאס גוטע
אויסזען! א תטא ניט צו פרווון אנטלויפן פון טויט!“
און צוגעגעבן מוט: „מען מוז ריזיקירן! וואס איז שוין געבליבן צו
פארשפילן?“

אויסער איר אייגן לעבן איז איר טאקע קיין זאך ניט געבליבן צו פאר-
לירן. קיין יאר ניט פארביי נאך זייער חתונה, און ניטא דער הייסגעליבטער
בן-זוג. ערגעץ פארשלעפט געווארן, און ס'טראגן זיך ארום מוראדיקע קלאג-
גען... ניטא טאטע-מאמע. דא ניט לאנג ארויסגעפירט זיי אין אן „אקציע“
אויף עלטערע לייט. געווען איז זי א בת-יחידה און געבליבן עלנט, איינע
אליין אויף דער וועלט. געבליבן מיט איר „גוטן אויסזען“ הינטערן צוים.
האט מען איר ניט צו רו געלאזט: „אנטלויפן! ראטעווען זיך!“

אין א קאלטער און ווייטיקער נאכט איז זי בשלום אדורכגעקראכן דעם
שטעכלדראט-צוים. איבער נאכט אויסגעבאהאלטן זיך צווישן שטעכלעך
אין עפעס א הויף שוין אויף דער „גוטער“ זייט. און אז ס'האט אנגעהויבן
טאגן, פונאדערגענומען די פארקאלייעטע גלידער און אוועקגעשלעפט זיך
צו יענעם הויפט פון די קאטוילישע גייסטלעכע.

ער האט זי אויפגענומען אין א לאנגן, כמורען צימער. געשטאנען איז
ער בני א שרייבטיש אין עק צימער, און זי — בני אריינגאנג. אויסגעהערט
זי קאלט, מיט א פארשטארט פנים. פאמעלעך גענומען שפאנען צו איר —
א הויכער, מאגערער, מרה-שחורדיקער, אין שווארצן אנגעטאן, און זי האט
דערזען, אז זי שטייט לעבן א טישל מיט א טעלעפאן... „דער מלאך-המוות
רופט פאלייצי!“ — איז זי געווען זיכער און זיך א צי געטאן צום ארויס-

גאנג. דער הויכער, מאַגערער, אין שוואַרצן אַנגעטאַענער האָט זי אַ כאַפּ געטאַן פאַר אַ האַנט. „קום, כּוועל דיך באַהאַלטן“, האָט ער טרוקן געזאָגט און זי אַרײַנגעפירט צו זײַן באַלעבאַסטע אין צימער. דאָ האָט מען זי געהאַלטן פאַרשפּאַרט, און געווען איז זי אין הוילער ציטערניש, מחמת אַ העלפט פון הויז האָבן געהאַט פאַרנומען דײַטשן, און דאָס טופּען פון זייערע שטיוול און אַ געהאַלדער האָבן פול געמאַכט די לופט. פאַר דער צײַט האָט דער עמי-גענטער, שטרענג שווינגנדיקער קאַטוילישער גײסטלעכער איר פאַרשאַפט אַ דאַקומענט פון אַן עוואַנגעלישער פּראָטעסטאַנטיק, אַ פּליטה פון אַ פאַר-דײַטשטן ליטווישן קאַנט, וואָס די נאַציס האָבן געהאַט אָפּגעריסן פון ליטע. אַן עוואַנגעלישע — זי זאָל ניט דאַרפן גיין אין קאַשטשאַל זיך מאַלען און אויך צוליב איר ניט פּערפּעקטער ליטווישער אויסשפּראַך. געגעבן איר אַ פאַרדײַטשטן נאַמען — עמיליע.

נאָך אַ וואַך האַלטן זי פאַרשפּאַרט, האָט אין איינעם אַ פאַרמיטאַג פיפּיק אַרײַנגעשטעלט זיך אין צימער ניט קיין הויכער, פולבלעכער מאַנצביל אין אַ בגד פון דאַרפיש געוועבטן לײַן מיט אַ ווייס האַרט קאַלנערל אַרום האַלדז, וואָס האָט באַטייט אַז ס'איז אַ קסיאַנדז. העלע אויגן האָבן זי פאַרשײַנט אַנגעקוקט, און אַז פּריילעך האָט ער אויסגערופן: „מיר פאַרן, פּאַניע!“ דער דאַרפישער קסיאַנדז דלייבאַ האָט זי מיט אַ פּוונה אַרײַנגעפירט צו זיך אין הויף אויף זײַן ברייטשקע נאָך בײַ טאַגשײַן, עולם זאָל זען, אַז ער ברענגט פאַר זיך אַ צימער-מיידל און אַ געהילפּין פאַר דער באַלעבאַסטע. אונטער-וועגס האָבן זיי זיך פאַרהאַלטן בײַ זײַנער אַ געוועזענער באַדינערין און געהייסן האָט ער ביידן זיך בײַטן מיטן אַנטועכץ... אין דאַרפישע מלבושים איז עמיליע אַרײַנגעפאַרן אין דעם קסיאַנדז פּאַסעסיע — — —

עמיליע האָט געוויינט. ווער וועט זי איצט, אין בייך פינצטערניש, ערגעץ וווּ אַרויספירן? און צו וואָס, צו וואָס דאָס גאַנצע מאַטערניש? ניטאַ פאַר ייִדן קיין אויסוועג! געדאַרפט בלײַבן מיט אַלעמען, און ווי גאַט וועט געבן.

זי האָט זיך דערוואַרט. אויף יענער זײַט ווענטל האָט זיך באַרוקט דער מאַטראַץ. עמיליע איז אויפגעשטאַנען, אַנגעטאַן דעם דאַרפישן מאַנטל. אַרויפ-געטאַן אויפן קאַפּ דאָס דאַרפישע טיכל. אַראַפּגענומען דאָס נאַפּטלעמפל פון דער וואַנט און, אויפן וועג צום אַרויסגאַנג פון שטוב, אויף די שפּיצפינגער

זיך דערקליבן ביזן קאָרדאָרל, וווּ די טיר צום קסיאָנזוס שלאָפּצימער און דער שיפּעדיקער לייטער-טרעפּ צום בוידעם. פאַרבניייענדיק אומגערן גע- טראָפּן מיטן פּוס אינעם אַלכסונדיקן באַלקנדל, וואָס האָט געטראָגן די שטיגן צום בוידעם...

אויפן קלאָפּ האָט אויפגעפּראָלט די טיר. אין איר איז געשטאַנען דלייבאַ. — וואָס ט'פּאַסירט, עמיליע? — האָט ער שטיל געפרעגט און זיך צו איר דערנענטערט. — אין מאַנטל?

דורך דער געעפּנטער טיר פון זיין שלאָפּצימער האָט זי דערזען: דאָס "מניזל" און נאָך אַן אומבאַקאַנטער לעבן דעם קסיאָנזוס בעט. דלייבאַ האָט זי אונטערן אַרעם אַרנינגעפירט צו זיך אין שלאָפּצימער.

אין שלאָפּצימער בניס קסיאָנזו

ער — אין זיין לאַנגן שטוב-מלבוש פון ברוינעם טוך, זי — אין מאַנטל. אַוועקגעשטעלט דאָס ברענענדיקע נאַפּטלעמפּל אויפן קאַמאַד, האָט עמיליע אַראַפּגעכאַפּט דאָס קאַפּטיכל. אויסגעטאַן דעם מאַנטל און מיט אים אין די הענט געבליבן שטיין אין מיטן צימער. געשטאַנען אַ פאַרשטיינערטע. בלויז אירע ליפּן האָבן שעפּטשענדיק זיך באַוועגט, ווי ליפּן פון אַן אויטאָ- מאַטישער ליאַלקע:

— זינט מוחל, זינט מוחל, פאַטערל גניסטלעכער...

אירע צעשוויבערטע בלאַנדע קרויזן, ס'קנילעכדיקע, פאַרגליווערטע פּנימל מיט די פּולבלעכע בעקלעך, דאָס קליינע פאַרריסענע נעזל און די גרויע, אין קלעמעניש פאַרשטאַרטע אויגן האָבן ווי געצווונגען דעם קסיאָנזו זי אַ צערטל צו טאַן:

— נאַ, נאַ, ניט אַזוי טראַגיש... די זאַכן לייג אַוועק און זעץ זיך אויפן ראַנד פון בעט. לעבן מיר, ס'פּעלן שטולן.

די צוויי שטולן, וואָס אין צימער, זענען געווען פאַרנומען. אויף איינעם פון זיי — דאָס "מניזל", אויפן צווייטן — אַן אומבאַקאַנטער אין אַ טונקל גרינער קורטקע, מיט אַ טשופּרינע ברוינלעכע האָר.

לעבן דער דעמבענער בעט מיטן שוואַרצן צלם איבער איר האָט אויף אַ נאַכטטיש געברענגט אַ נאַפּטלאַמפּ. דער ראַזלעכער אַבאַזשור איבער זיין צילינדער-גלאַז האָט צעשפּרייט אַ וואַרעמע שנין, וואָס האָט ווי געזוכט

וויכער צו מאכן דאס אָנגעשפּאַנט־צעשראַקן, בלייך פנים פונעם „מניול“ און נאך רויקער געמאַכט דאָס האַרטלעכע פנים פון דעם פרעמדן ברויב־האַריקן יונגן־מאַן, וואָס האָט צוגעצויגן עמיליעס גרויע אויגן. זיי און די גרויסע קאַרע אויגן פונעם פרעמדן האָבן געשלאָסן קאַנטשאַפּט.

די לאַדנס פון די פענצטער זענען געווען שטילנע צוגעמאַכט און פאַר־לייגט פון דרויסן מיט אייזערנע שטאַבעס, אינעווייניק פאַרריגלטע. דער ווינט האָט געהודיעט הינטער די לאַדנס, ווי באַרויקנדיק די מענטשן אין צימער, אַז אין דרויסן פאַרטריבט ער, דערלאָזט קיינעם ניט זיך צו דער־נענטערן אַהער, פאַרטויבט דאָס קלאַפן פון זייערע הערצער, דעם קלאַנג פון זייער אַטעם און זייערע ווערטער. ס'האַט אויסגעזען, אַז דער צימער איז צוגעגרייט אויף אַפּצוטאָן דאָ בסוד אין דער שפּעטער נאַכט־שעה עפעס פאַרווערטס און סכּנות־דיקס.

דער קסיאַנדו האָט זיך אַנידערגעזעצט לעבן עמיליען אויפן ראַנד פון בעט און, מאַדנע גוט אויפגעלייגט, אין האַלב־קול אָנגעהויבן:

— ערשטנס, באַקען זיך, עמיליע, מיט דעם, וואָס האָט אויפגעגעסן די פאַרגרעסערטע פאַרציע און אויפגערעגט די באַלעבאַסטע... און אַט האָבן מיר אַ צונויפקום פון פאַרשווערערס. קורץ, צווייען קאָן מען ניט אויסבאַהאַלטן אויפן בוידעם. די באַלעבאַסטע וועט פאַרשן, נאַכשפּירן, דערוויילע וואַר־טשעט זי, אַז ווייל זי קאָן ניט אַרויף און נאָך ערגער אַראַפּגיין פון בוידעם, האָבן זיך דאַרטן אָנגעפלאַדיעט מניול... „מניול“, זאָלסט ווייניקער שאַרצען!

— האָט דלייבאַ צוגעוואַנקען צום מאַגערן, שולדיק פאַרטייעטן בחורל מיט די סימנים פון טונקעלע וואַנצעס און אַ טונקל בערדל, וואָס האָבן אָנגעהויבן שפּראַצן אויף דער בלאַסער הויט פון זיין פנים.

און ווייטער האָט דער קסיאַנדו אויסגעבראַכט, אַז מיטן „מניול“, איז קיין אויסוועג ניטאָ. ער מוז פּריערן אויפן בוידעם. פאַר זיין יידישן אויסזען קומט אים שיסן. פאַר יעדן אַרויסגעזאָגטן וואַרט אין ליטוויש קומט אים צען מאָל שיסן... מוז זיך באַהאַלטן דער דאָזיקער רבס זון, וועלכן מען האָט אים רעקאַמענדירט צו ראַטעווען. דערקעגן, דאָקטער ווילף פּנישטיין, וואָס האָט אַהער אָנגעשפּאַרט, זעט אויס גוט, רעדט אַ גוטן ליטוויש. ווער וועט זאָגן, אַז ס'איז אַ ייד, אַ געלאַפּענער פון געטאָ?

און בכדי עמיליע זאָל אַלץ וויסן, און טאַקע שוין, האָט דלייבאַ אויס־

געדערציילט. ווי דער דאזיקער דאקטער האט נעכטן זיך באזויזן אין קאש-טשאָל ווי ער האט אים דארטן אויסגעבאָהאלטן ביז שפעט אין דער נאכט און ערשט דעמאלט אים אַרויפגעפירט צום „מניול“ אויפן בוידעם.

און וואָס ווייטער? אַנגעקוקט דעם דאקטער, האט דלייבאָ דערקלערט, אַז ס'העלפט ניט, ער וועט מוזן גיין אין דער „משפחה“־שטוב, ווי די געדונג-גענע אַרבעטער, מחמת אַ קסיאָנדז שטייט ניט אָן צו לעבן אונטער איין דאָך מיטן פראַסטן פאַלק... דער פּרילינג איז פאַר דער טיר, וועט ער אַקערן, זייען מיט די אַנדערע צוויי באַטראַקעס. וועט אין סאָד זיך עסקן, העלפן דעם גארטן פאַרפלאַנצן. און אַנגעזאָגט צו פאַלגן די באַלעבאַסטע. גערוועזן איז זי און דעריבער — ניט אַריינגיין מיט איר אין קיין סטירדעס. ווייל ס'דאַרפישע לעבן איז אים פרעמד, זאָל ער שפּילן אַ תּמעוואַטן טויגענישט און ניט רעאַגירן, אויב מען וועט חוזקן פון אים. הייסן וועט עס, אַז ער איז געלאָפן פון שטאַט צוליב די כאַפּערניצען אויף אַרבעט אין דייטשלאַנד. מיט אַזעלכע האַט איצט דער עולם איינזעעניש. אַ שטיקל דאָקומענט וועט ער, דלייבאָ, אים שוין באַזאָרגן, און פון היינט וועט ער הייסן... זאָל מען זאָגן, פראַנאַס... — יאָ, אַזוי וועסטו הייסן, — האַט דלייבאָ גוטמוטיק פעסטגעשטעלט.

אַריין אין קוראַזש פון רעדן, האַט דער קסיאָנדז אויך אויסגעמאַלן, ווי אַזוי דער נייער פראַנאַס דאַרף אַרויף ביי זיי אויף דער אייבערפלאַך. מאַרגן באַערדיקט מען אַ מת. דער גלאַק וועט קלינגען און אַלע שטוביקע, אויסער דער עוואַנגעלישער עמיליע, וועלן זיין אין קאָשטשאָל. וועט דער פּריש געבאַקענער פראַנאַס אַראַפּגיין פון בוידעם, זיך אַרויסכאַפן אין דרויסן און זיך אַרומדרייען אויפן וועג פאַרן טויער, ווייל עמיליע וועט אים ניט אַריינלאָזן אינעווייניק... און אַז אַלע וועלן זיך צוריקקערן פון דער באַגרע-בעניש, אַנגעפרעסענע און אַנגעזושליאַקעטע אויפן מאַלצייט פאַר דער נשמה פון געשטאַרבענעם, וועט ער, פראַנאַס, אין אַלעמענס בייזיין דערלאַנגען דעם קסיאָנדז אַ פּלומרשטן בריוו פון דלייבאַס אַ סעמינאַריע־חבר, אין וועלכן ס'קומט די בקשה צו באַשעפטיקן דעם בריוו־איבערברענגער. די באַלעבאַסטע וועט געוויס מסכים זיין אַריינצונעמען אין דער „משפחה“ נאָך אַ פאַר, איצט שטאַרק נייטיקע, אַרבעטסהענט.

אויפגעמונטערט פון זיין פאַרשייטער דרייטקייט און איינפאַלערישקייט, האַט דלייבאָ פאַרענדיקט זיין לאַנגן מאַנאַלאָג אַזוי :

— הערט, חברה, כ'האב זיך געקווענקלט אַרײַנצונעמען אין איין סוד אײַך דרײַען. אַ סוד בלײַבט אַ סוד, בעת אײַנער בלױז ווייסט פון אים. אַט, למשל, עמעצער פון אונדז פאַלט אַרײַן צו די גולנים. אין אונדזערע צײַטן מוז מען זײַן גרײַט אויף דאָס סאַמע אומסימפּאַטישע. זײ וועלן פּײַניקן, וועלן פּרוּוון אויספּרעסן ידײַעות. און מיט אַלע מיטלען... וואָס וײַניקער מען ווייסט, פאַר אַן אַלץ קלענערן נסיון שטייט מען. פון דער אַנדערער זײַט — העלפן אײַנער דעם אַנדערן אין אַ ספּנה. שותפים זענען מיר איצט, שותפים אויף לעבן און... נאָ, כװײל דאָס בײַזע וואָרט ניט אַרויסברענגען. ווי ווערט דאָרטן געזאַגט: „ניט לאָז דעם טײוול זיך אַנכאַפּן אין דינס אַ וואָרט!“ מײַרן לעבן, איבערלעבן, דערלעבן! הערט אַן אַלטע ליטווישע פּאַלקסקלוגשאַפט: „ווען אַ קסײַאַנדז מאַכט יד־אַחת מיט אַ יידן, וועלן זײ אפילו דעם טײוול אַפּאַרן“. און מיר מוזן טאַקע אַפּאַרן דעם טײוול.

אין סאַלאָן בעת אַ רעקאַלעקציע

אין פּאַדער־צײַמער אויף דער דעמבענער ברעט מיט די מעשענע הענגערס — אַ גאַנצע שורה שוואַרצע מאַנטלען און שוואַרצע קאַפּעליושן איבער זײַ. אין סאַלאָן, אויסגעזעצט אַרום אַוואָלן טיש — פאַרשיידנאַנגיקע קאַ-טוילישע גײַסטלעכע אין שוואַרצע סוּטאַנעס מיט וויסע שטייענדיקע קרע-געלעך, ווי רײַפן אַרום האַלדז — אַ פעליקע לױט דער רײ רעקאַלעקציע פאַר גאַטס דינערס בײַם קסײַאַנדז דלײַבאַ.

אונטער צוויי בײַכיקע, נידעריק פון סופיט אַראַפּגעלאָזטע גאַפּטלאַמפן אַ פול אַנגעשטעלטער טיש: פּאַלומעסקעס מיט פּריש אַפּגעקאַכטע, הייסע וורשטן, צוגעגרייטע פונעם געקוילעטן חזיר לכבוד דער געשעעניש. אויף פּלאַכע טעלערס — אַנגעשניטענע טרוקענע גערייכערטע וורשטן, געריי-כערטע שיקע און שפּעק, געטריקנטע „ליטווישע“ קעזן — אַלץ פון היי-מישער פּראָדוקציע, וואָס מען האַלט אויפּגעהאַנגען אויפן בױדעם אונטערן שינדלאַך, און ניט די באַלעבאַסטע, צוליב אירע קראַנקע פּיס, נעערט פּרײַער דלײַבאַ, איצט עמיליע האַט אויף דעם די השגחה, דעם אויבנאָן אויפן טיש האָבן פּאַרנומען אַ פאַר משונהדיק לאַנגע טעלערס מיט שטיקער, אין גלױזער אַנגעמאַרינרטער העכט, דער באַלעבאַסטעס אַ פּאַטראָוע, וואָס האַט אַ באַזונדערן שם בײַ די שטענדיקע אורחים. צו הייבן דעם אַפּעטיט

האָבן ניט געפעלט קיין פּאַלומעסקעס מיט געזייערטע אַוגערקעס און גרינע פּאַמידאַרן, מיט געמאַרינירטע שוועמלעך און אַוודאי — זייער קרויט מיט קימל און בלוט־רויטע זשוראַווינעס. פּאַרשטייט זיך, אַז עס זענען צעשטעלט געווען. אויפן טיש ליימענע קריג מיט ברויטקוואַס און היימישן ביר, און פּאַר די ליבהאַבערס פון ביטערן טראַפּן — גראַפּינען מיט היימישן בראַנפּן, רויט באַפּאַרבט מיטן זאַפט פון אַינגעצוקערטע קאַרשן. שמעקעדיק שוואַרצ־ברויט און ווינסע קוילעטשן האָט מען ספּעציעל געבאַקן. איז פון דעם אַלעם, צוזאַמען מיטן ריח פון ברענענדיקן נאַפט און דעם דאַמף פון אַטעם און שווייס פון מענטשן, געשטאַנען אַ ריחות־געמיש וואָס האָט שטאַנף געמאַכט די מוטנע לופט.

לויטן קאַנאָן דאַרף די רעקאַלעקציע באַהאַנדלען דעם מצב פון דער מענטשלעכער נשמה און אירע צאַפלענישן ביים גרייטן זיך צום ווידוי. מען רעדט וועגן דער געטלעכער הבטחה, וועגן דער מיסיע פון גאַטס זון צו באַפּרייען דעם מענטש פון דער פּאַרקנעכטונג צו זינד. מען באַהאַנדלט די יסורים פונעם אויסלייזער און מען פּאַרבייסט די רייך מיט די בשפע צוגע־גרייטע מאַכלים.

דאָס גערייך בעת די רעקאַלעקציעס קלינגט שטענדיק פּויל, פרעמד, יענוועלטיק. על־פּיר־רוב חורט מען איבער אַלט באַקאַנטע קירכלעכע דאָגמעס, אַפּגעריסענע פון דער וואָר און דער צייט, ווי ס'וואַלט די וועלט געבליבן פּאַרגליווערט אין דער קדמונים־תּקופּה און ניט געווען איצט אַרומגעכאַפט פון אַ מוראדיק בלוט־פּאַרגיסן; ווי ס'וואַלט אין דער ליטע ניט געבאַלע־באַטעוועט די נאַציס און זייערע היגטיש געטרענע אַרטיקע משרתים. עמע־צער האָט יא, צום וויפּלטן מאַל שוין, געפרוּווט אַרויסהייבן דעם אויסגע־דראַשענעם אַפּאַקאַליפּטישן סוף פון דער וועלט, וועלכן עס זאָגט פּאַר דער ניער טעסטאַמענט, אַבער קיינער האָט עס דאָ ניט געוואַלט הערן, און זינע ווערטער זענען אויפן וועג צו די צוהערערס געבליבן שטעקן אין דער מוטנע־שטיפּער לופט — ניט אַהער, ניט אַהין. געטאָן האָט ער עס, ווייל ס'געהערט זיך, אַז אויף אַ רעקאַלעקציע זאָלן באַהאַנדלט ווערן העכערע מאַטעריעס און מען זאָל ניט אַפּקומען מיטן גוטן אַפעסן בלויז.

דער איינציקער וואָס האָט אַריינגעטראָגן אַן אַקטועלן טאָן אינעם צונויפ־קום, איז געווען יאַנקוס, אַ קסיאַנדז פון אַ שכנות־דיקן דאָרפישן קאַשטשאַל.

זיין שוואַרצע סוטאַנע מיטן טאַרטשענדיקן איבער איר גלאַנציקן ליסעקאַפּ האָט זיך אַרויסגעהויבן איבער די צוויי שכנים זינען ביים טיש, פון לינקס און רעכטס; אַרויסגעהויבן האָט זיך איבערן אַלגעמיינעם האַרמידער זיין האַרב סקריפעדיק קול, וואָס האָט אַבער ניט געקאַנט אַזינעהאַמעווען דאָס מעסער-גאַפּל-געקלאַפּ און דאָס געזשום פון רייד, געפירטע צווישן זיך ביים עסן. ער איז שוין געווען, יאַנקוס, בגילופין בעת זיין אויפגעבונדענע צונג האָט זיך אַוועקגעלאָזט:

— יא, די מיסיע פון גאַטס זון, זי איז, ווי כ'האַב געזאַגט און ווי מיר ווייסן אַלע, זיין מיסיע איז צו באַפּרענען די וועלט פון גאַטס לעסטערערס און קרייציקערס, די טרעגערס און פאַרשפּרייטערס פון אַלע פּלאַגן פון די מענטשן און זינד אויף דער ערד. כ'האַב אין זינען, און איר, חשובע גינסט-לעכע, פּאַסטעכער פון פאַרלוירענע שעפעלעך, פאַרשטייט אָן ספק, אז דאָס זענען יידן!

אַנגעהויבן, האָט ער אַלץ מער און מער זיך צעהיצט, אַרײַן אין שוונג און זיך שוין ניט געקאַנט אַפּשטעלן. ער האָט טעאַטראַליש פאַרגלאַצט די אויגן, פאַרקנייטשט דעם שטערן, אויפגעהויבן דעם וויזפּינגער פון דער רעכטער האַנט אין דער הייך:

— פאַר וואָס האָט דער יידישער גאַט דערלאָזט, מען זאָל אויסקוילען זינע גלייביקע, האָ?

אַפּגעוואַרט אַ רגע, האָט ער אַליין געענטפּערט אויף זיין פּראַגע:

— דערפאַר, ווייל זינט יעזוס האָט זיך אַנטפּלעקט, איז אַט דער גאַט מער קיין גאַט ניט! אַט דערפאַר, מנינע הערן, גינסטיקע פּאַסטעכער! און היטלער איז דער שליח פון הייליקן גינסט און יעזוסן — גאַטס זון און משיח, געשיקט, ניט בכדי אַפּצוצאָלן די יידן פאַר דער קרייציקונג, ניין! אונדזער גאַט איז אַ גאַט פון פאַרגעבונג. היטלער איז געשיקט פון דער השגחה אַפּצורייניקן די ערד פון אירע פאַראומרייניקערס און ברענגען אויף דער זינדיקער ערד דעם הימלשן צוואַג פון ראַסישן אויסלייז!

דער עולם אַרום טיש האָט געהאַרעוועט מיט גאַפּל-מעסער אין די הענט, געאַרבעט מיט די ציין און קינבאַקן. יאַנקוס האָט געטאָן צוויי מלאַכות אויף אַ מאָל — אי געפּרעסן און געזשלאַקעט דעם ביטערן טראַפּן, אי געמאַלן מיט דער צונג. ער איז אַרויס מיט זיין שטענדיקער טענה, אז די

יידן זענען אַ ווילדגעוויקס אויף דער ליטווישער ערד, וועלכן מען מוז אויסעטן מיטן וואַרצל, אויב מען וויל, אַז דער ליטווישער גאַרטן זאָל בליען, געדינען און געבן פּרוכט...

שפּירנדיק אַז מען לייגט ניט גענוג אַכט אויף זיינע רייד, איז יאַנקוס אויפגעשפרונגען און ממש אויסגעשרייען :

— און דער קאַמוניסטישער אומגליק, ווער האָט אים געבראַכט אויף ליטע און דער גאַנצער וועלט? ווער, אויב ניט די יידן?! לענין, טראַצקי, סטאַלין — אַלע זענען זיי יידן! יאָ, חשובע קאַלעגן, היטלער איז געקומען צו דער רעכטער צייט!

אין מיטן זיינע רייד זענען געווען אַרײַן די באַלעבאַסטע און עמיליע מיט פאַלומעסקעס הייסע „צעפעלינען“, די ליטוויש-טראַדיציאָנעלע לענגלעכע קאַרטאַפּל-קניידלעך מיט גריוון-„נשמות“, איינגעדעמפטע אין חזיר-פעטס. הערנדיק יאַנקוסעס דיבורים, האָט עמיליע שיער ניט אַרויסגעלאָזט די פּלי פון אירע הענט. זי האָט ניט פאַרשטאַנען, ווי קומט עס, אַז קיינער פּרוווט אים ניט דערווידערן, כאַטשבי אַפּשטעלן. זי האָט אים געזען צום ערשטן מאַל און ניט געוויסט פון זיין ניט שטאַרק געהויבענער רעפּוטאַציע. אַ שיפור, אַ נואפניק, האָט מען אים געהאַט משלח געווען פון וויפּל דאַרפישע קאַש-טשאַל-געגנטן וווּ ער האָט געקסיאַנדזעוועט. און זאָגן זאָגט מען, אַז ס'לויפן דאַרטן אַרום זיינע אַפּשפּראַצן... מעגלעך, אַז פון די וואָס בניים טיש, האָט ניט איינער געפּילט אַ שינאה צו יידן, אַבער אונטערהאַלטן יאַנקוסן האָט קיינעם קיין פּבּוד ניט געקאַנט פאַרשאַפּן. קיינער האָט מיט אים ניט געוואַלט אַנהייבן — ניט מספּים זיין און ניט שטרײַטן.

שטענדיק אַ פּריילעכער מכניס-אורחים וואָס ווייסט, ווי צו פאַרברענגען אַ געזעלשאַפט מיט אַ וויץ און אַ שאַרפּזיניק ווערטל, איז דאָס מאַל דלייבאַ געזעסן אַ פאַרשטומטער. יאַנקוסעס וואַרטאויסגאַס איז פאַר אים ניט געווען קיין איבערראַשונג. ער האָט געקענט דעם פּויגל. דערדריקט האָט אים די נעכטן פאַרגעקומענע שרפה אין יאַנקוסעס קאַשטשאַל-דאַרף. דײַטשן האָבן דאַרטן פאַרברענט אַ שטוב, צוליב יידן...

אויף דער עטלעכע מאַל מיט די אַכילות אַרײַנגעקומענער עמיליען האָט יאַנקוס געוואַרפן אַן אויג און איבערגעטראַכט : אַ מזל פון אַ פאַרוויאַנעטן אַבסטײנענט צוצופאַסן זיך אַזאַ פּיקאַנטן ביסן! וואָס קאַן ער שוין מיט איר

אָנהייבן, איר בעל־הבית? קוקנדיק אויף איר האָט יאָנקוס אויפגעהערט ריידן, אַזש פאַרהאַלטן דעם אָטעם. זיין שווערער שאָטן האָט ווילד אַ פאַכע געטאָן מיט אַ האַנט אויף דער טיר, דורך וועלכער עמיליע און די באַלעבאַסטע זענען אַרויסגעגאַנגען. און ער האָט האַפּערדיק ווייטער געדראַנט:

— חשובּע גיטטלעכע! אויף אונדזערע רעקאַלעקציעס באַהאַנדלען מיר דעם באַטשט פון ווידוי... צי ס'איז אַ הייליקער סוד, וואָס דער קסיאַנדז הערט און דאַרף באַגראַבן אין זיין נשמה, צי... אַ סוד בנוגע יידן, וואָס האָבן אונדזער גאָט געקרייציקט און ברענגען אַנשטאַט זיין לערע דעם קאַמוניזם אויף דער וועלט, טאָר קיין סוד ניט בלייבן!... און אַז עס קומט צו מיר אַ גלייביקער זיך מתוודה זיין און פרעגט, צי ער טוט ריכטיק, אויסבאַהאַלטן דיק יידן... געווען איז עס נאָך מנינעם אַ פריידיקט אין קאַשטשאַל, כ'האַב געסטראַשעט מיט גאָטש שטראַף די אַלע, וואָס ברעכנדיק געזעצן, פּרוּחן זיי ראַטעווען רעשטן פון די צו אומקום פאַרמישפטע אַנטיקריסטן... קומט אַ פּויער פון אונדזער דאַרף און איז זיך מודה, אַז ער באַהאַלט ביי זיך, אמת, פאַר אַ גוט געצאָלטס, האַלט ער אַ משפּחה פון פינף יידן, אַנטרונגען פון געטאָ. האַלט זיי אין אַ באַהעלטעניש אונטערן באַקאויוון. איז זיך מתוודה דער פּויער און פרעגט, צי ער באַגייט ניט קיין זינד. האָב איך אים געמוזט פון דער זינד באַפּרענען. אמת, די דעטשן זענען געווען ברוטאַל, האָבן פאַרברענט די שטוב... צוזאַמען מיט די יידן. פאַר דעם האָט מען באַפוילן אַרויסגיין פון באַהעלטעניש. און אַז זיי האָבן ניט געפּאַלגט, איז מיט זיי געשען, וואָס ס'איז געשען. קיין טעות איז ניט באַגאַנגען געוואָרן. פון דער ברענענדיקער שטוב האָבן זיך געטראָגן קולות אין יידיש. מסתמא האָבן זיי געשרייען צו זייער גאָט, וואָס איז גיטאַ. היטלער האָט געוואָרנט די יידן: צווינגט ניט אַרויף קיין קריג אויף דער וועלט, וויל ער וועט זיך ענדיקן מיט אַזער פולער פאַרטיליקונג! און זיי האָבן אַרויפגעצוונגען! כ'שעם זיך ניט, פאַרקערט: יא, איך האָב געשאַסן יידן ביים אויסרייניקן פון זיי אונדזער געגנט! וואָס קלערן די ניט דערקוילטע, די אַלע וואָס באַהאַלטן זיך, די אַלע וואָס קלאַמערן זיך אין דער האַפּענונג צו בלייבן לעבן, די אַלע אַרויפגע־כאַפטע אויפן האַק פון דער דאָזיקער האַפּענונג? הא, וואָס טראַכטן זיי זיך?!

פאַרענדיקט האָט ער זייער פאַטעטיש און פאַרריסן געקוקט אין די זינטן.

וועלנדיק אפשאצן דעם רושם וואָס זינען רייד האָבן געמאַכט אויף די פאַרזאַמלטע.

אין מיטן זיין צעהיצטער פּיסק-מלאַכה זענען ווידער געווען אַרײַן די באַלעבאַסטע און עמיליע און צעשטעלט אויפן טיש די אַרײַנגעטראָגענע הילצערנע וואָזעס מיט ווינטער-עפל און אַ לענגלעכע מעשענע טאַץ מיט אַ צעשניטענער אין פענעצן פּוטער-באַבקע, געפילט מיט צוואַרעך. עמיליע האָט קוים אַנגעהאַלטן אין זיך דאָס געיאַמער וואָס האָט זי געשטיקט. געדאַכט האָט זיך איר, אַז דאָס וואָס זי הערט און זעט אין סאַלאַן, הערט זי און זעט אין אַ ביזן חלום. דער הויכער מיטן ליסעקאַפּ וואָס רעדט, איז דער טיזול אַליין און ער פאַרפאַלגט זי מיט ברענענדיקע אויגן. אַלע קוקן גלנכיגליטיק צו. און אויך דלייבאַ שווינגט. בלויז עמעצער האָט ביים טיש, מיט אַ פּול מויל עסן, אַ בורטשע געטאַן :

— פון דעס טווען, גאַטס באַשעפענישן... מיט נשמות וועלכע מען דאַרף ראַטעווען...

... צי דען איז עס געווען דלייבאַ? עמיליע האָט זיך געכאַפט, אַז געדאַרפט האָט ער שווינגן. חלילה, ער זאָל אַרײַן אין אַ סיכסוך מיטן טיזול. חלילה, צו האָבן דעם טיזול פאַר אַ שונא.

אין קאַשטשאַל בנים ווידוי-פענצטערל

די אַלטע, שווער זשיפענדיקע פּיסהאַרמאַניע האָט אַרײַנגעפּרניכט איר לעצטן קלאַנג אין דער גרויער, פון די ברענענדיקע ליכט ביים אַלטאַר, געדיכט אַנגערייכערטער לופט אין קאַשטשאַל, און אַפּגעשלאָסן די פּרײַטיקדיקע פּרימאַרן-מעסע.

דער פּיסהאַרמאַניע-שפּילער האָט אַפּגעטאַן דאָס זיניקע און אַוועק. דער משרת האָט אויסגעלאָשן די חלבנע ליכט (מלחמה-צייט מוז מען שפּאַרן זאַכן, וואָס שווער איז אַפּילו פאַר געלט צו קריגן.) און אַזוי ווי גאַטס טעמפל מוז סײַ ווי אַ גאַנצן טאַג בלייבן אָפּן פאַר די גלייביקע, האָט ער ניט געוואַרט ביז דער קסיאַנדז וועט פאַרענדיקן זינען עסקים דאַרטן אינעם ווידוי-בינדל, און איז אויך אַוועק.

דעם קליינעם עולם וואָס האָט זיך מתווה געווען, האָט דלייבאַ מעכאַניש אַפּגעפּטרט, הייסנדיק יעדן איינעם איבערחוּרן פאַרן שלאַף אַ שפּרוך צו

דער הייליקער מוטער — וועמען צען, וועמען צוואנציק און אפילו פופציק
מאל איבערהוזן, וועדליק דער האַרבקייט פון דער עבירה, און גאט וועט
מוחל זיין.

מיט אַ פאַרליכטערט האַרץ זענען די בעלי-עבירות זיך פונאַנדערגע-
גאַנגען. אויפן אַרט פון די מענטשן האָט דעם קאַשטשאַל גענומען אַנפילן
אַ פאַרשיידן קאַליריקע שיין פון אויפגייענדיקן טאַג, וואָס איז אַרזינגעדרינגען
דורך רויטע, גרינע, געלע שייבלעך אין די הויך אויסגעצויגענע פענצטער,
אַרזינגעדרינגען און פאַרשאַרט אונטער די בענק, אין די פאַרשטעלטע עקן
און ווינקלען די לעצטע רעשטן פון דער פרימאַרגנדיקער סומעקייט.

יאַדזיע האָט געוואַרט ביז אַלע האָבן פאַרענדיקט, געוואַרט צו זיין די
לעצטע בניִם ווידוי־פענצטערל. זי האָט זיך אַראַפּגעלאָזט מיט די קני אויפן
בענקעלע, וואָס בניִ דער קליינער פירקאַנטיקער, פאַרקראַטעוועטער עפענונג,
און אינעם אויסגעשטעלטן אויער פון יענער זיט קראַטע גענומען אַרזינג-
שושקען :

— פאַטערל, גייסטלעכער, כ'בין אַ געקריסטיקטע. כ'האַב אַ מעטריקע.
האַב אַבער ניט וווּ זיך אַהינצוטאָן...

דלייבאַ האָט אַ קער געטאָן זיין פנים צום פענצטערל און פון הינטער
די קראַטעס אַנגעקוקט די, וואָס האָט זיך איצט מתוודה געווען: אַן אומ-
באַקאַנטע, פרעמדע, אַ מיאוסע. אויף אַ שמוציק און זייער אויסגעמאַטערט
פנים — אַ ברייטע נאָז, קליינע, קאַלטע, אַ ביסל קאַסאַקע אויגן, גראַבע
ליפן. אַ פאַסמע רויטלעכע האַר איז אַרויסגעקראַכן פון אונטער אַן אַלט,
שטאַרק אַפּגעניצט קאַפּטיכל. דער קסיאַנדז האָט ווידער אויסגעקערט צו
דער עפענונג דעם אויער, אַ סימן, אַז ער הערט וואָס מען רעדט צו אים.
האַט זיך יאַדזיע צערעדט שטיל, שטיל און אַן קיינע הקדמות :

— מען האָט אונדז באַפוילן אויספּוצן זיך... אינעם שענסטן און בעסטן
אַנטוועכץ קומען אויפן מאַרקפּלאַץ, און געזאַגט, אַז אַ דייטש, אַזש אַ גענעראַל,
וועט אונדז דורכקוקן און געבן צו פאַרשטיין, ווי זיך אויפצופירן. דעריבער,
פון אונדזער טובה וועגן, דאַרפן מיר לייטיש אויסזען. אַזוי האָט מען אַנגע-
זאָגט. דער טאַטע איז שוין געווען אַוועקגענומען. שוין ווייניק ייִדישע מענער
געבליבן אין שטעטל. די מאַמע און די שוועסטער האָבן זיך אויסגעפּוצט —
צו זיין יונג און שייך, און איך האָב געזאַגט, אַז איך גיי ניט. כ'בין אַ מיאוסע,

האָב מורא און וועל ניט גיין. די מאַמע האָט אויף מיר געשרייען, און איך האָב זיך אויסגעבאַהאַלטן אויפן בוידעם. פון אַ דאַכפענצטערל געקוקט צום מאַרק צו. און געזען... גאַט מיינער! אַ דײַטש האָט זיך טאַקע באַוווּזן און פון אַלע זײַטן — געהילפן זײַנע. זײַט ניט ברוג, פאַטערל, נאָר כ׳מוז זאָגן דעם אמת, ליטווינער זענען געווען די געהילפן, און מיט מאַשינביקסן. דער דײַטש האָט עפעס געפאַכעט מיט די הענט, און די פרויען און קינדער אויפן מאַרק האָבן גענומען זיך אויסטאַן. צונויפגעלייגט די זאַכן אין אַ קופּע און געבליבן אין די אונטערוועש. פּלוצעם... יעזוס-מאַריאַ, אַ קנאַלעריי, אַ געדו-נער! לילות, געשרייען... פרויען, קינדער... פאַלן, פאַלן!.. כ׳האָב זיך געריסן די האַר פון קאַפּ און ניט געקאַנט אַוועק פון פענצטער. ניט געקאַנט אַוועק... ס׳האַט זיך אַלץ געענדיקט און אויף מאַשינען האָט מען אַוועקגעפירט — באַזונדער די געשאַסענע, באַזונדער זייערע זאַכן... פּייערלעשער מיט גומי-קישקעס האָבן אָפּגעוואָשן דאָס בלוט פונעם ברוק... און איך בין אַלץ גע-שטאַנען ביים פענצטערל. געוואָרן פינצטער און איך בין אַוועקגעפאַלן און לאַנג געשלאָפּן. ווי לאַנג קאַן אַ מענטש ליגן אויף אַ בוידעם אָן עסן און טרינקען? מיר דאַכט, ערשט אויף דער דריטער נאַכט בין איך אַראָפּ און געלאָפּן... באַגינען האָב איך אָנגעקלאַפט צו אַ פויער און געהאַט מזל. ער האָט מיך באַהאַלטן אין אַ שנייער אויפן היי. געגעבן ברויט און מילך. געהאַלטן עטלעכע טעג און געזאָגט, אַז ער האָט מורא. מען זוכט איבערגעבליבענע, ניט־דערשאַסענע. האָב איך ווידער אַרומגעוואָגלט. אין וואַלד געפונען יאָג-דעס, אין פעלדער אָנגעריסן זאַנגען און געקניט די קערנער. אַ גליק, וואָס די זון האָט געשיינט, די נעכט זענען געווען וואַרעמע. און געטראַכט האָב איך: ווען איך בין אַ הונט, אַ קאַץ, וואָלט מען מיך ניט געטשעפעט, געגעבן עסן... כ׳בין אָבער ניט געווען ניט קיין הונט און ניט קיין קאַץ, נאָר... האָב איך געבעטן גאַט, מען זאָל מיך אָננעמען און דערשיסן. האָט גאַט דערהערט מיין געבעט, און מען האָט מיך טאַקע אָנגענומען. נאָר אַ ביסל פאַרשעפטיקט. מיט אַ טאַג פריער האָט מען דאָ אויסגעשאַסן אַלע ייִדישע פרויען און קינדער, און איך האָב פאַרשעפטיקט. האָט מען מיך פאַרשפאַרט אין עפעס אַ שטיבל, ביז מען וועט אָנקלייבן נאָך אַזעלכע ווי איך. מיט איינער האָבן זיי זיך ניט געוואָלט פאַטשקען. דער נאַכט־שומר האָט מיר געגעבן אַ שטיק ברויט און אומישנע ניט פאַרריגלט פון דרויסן אַ פענצטער. האָב איך ניט

אויסגעהאלטן און אנטלאפן. כ'האב זיך דערשלעפט צו א שטעטל. גלייך
 בניים אנהייב איז געשטאנען א קאשטשאל, א שיינער, געמויערט פון רויטע
 ציגל. דערביי — דעם קסיאנדזש שטוב. כ'בין אריין צו אים און אלץ אויס-
 געדערציילט. האט ער מיר אויסגעשריבן א קריסטיקונג-שיין און געשיקט
 אין שטעטל צו נאך דריי אזעלכע ווי איך. ער האט זיי געמאכט פאר קאטוי-
 לישע, געפונען פאר זיי א ליידיק שטיבל, באזארגט מיט ארבעט, מיט
 פראסטער ארבעט, ווי דינסטן. כ'האב אויך גענומען ארבעטן ביי א גערטנער
 און געשלאפן מיט די מיידלעך. שיינע מיידלעך געווען. נאר מיר איז געווען
 בעסער פון זיי. צו מיר איז קיינער ניט געקראכן און צו זיי פלעגן יעדע
 נאכט קומען ליטווישע העלפערס פון די דייטשן... די וואס פלעגן שויסן...
 און שטענדיק זאלבעדריט פלעגן זיי קומען צו יענע דריי מיידלעך און מיך
 פלעגט מען ניט טשעפען. קיין ליכט פלעגט מען ניט אנציינדן... נאר איך
 האב אלץ געהערט און פארשטאנען. געהערט ווי דערנאך פלעגן די מיידלעך
 כליפען... וואס האבן זיי נעבעך געקאנט טאן? אונדזער אלעמענס לעבן איז
 געלעגן אין די הענט פון די, וואס פלעגן קומען... דא ניט לאנג, גאנץ פרי
 פון אונט, לאזט זיך אראפ איינער פון זיי. טרעפט אונדז אלע פיר מיידלעך
 אין שטוב. מיר בלייבן א וויילע זיצן. דערזען מיינע שיד, באדויערט ער, וואס
 זיי זענען שרעקלעך צעטראמפלט, די פינגער קריכן ארויס, און אין דרויסן
 איז א בלאטע. האב איך געזאגט, אז ס'מאכט ניט, לאנג וועט שוין ניט
 אויסקומען זיך צו מוטשען. איז ער מאדנע אומעטיק געווארן, אראפגעלאזט
 דעם קאפ, זיך אויפגעהויבן און אוועק. בין איך צוגעשטאנען צו די מיידלעך :
 „ס'טויג ניט, מען מוז אנטלויפן!“ האבן זיי געזאגט, אז ס'איז ניטא ווהין
 צו לויפן, און איינער פון די געטער — דער יידישער צי דער נייער גאט,
 דער קאטוילישער, וועט העלפן. און איך האב זיך ניט פארלאזט אויף גאט
 און ארויס פון שטוב. געטראכט איבערצונעכטיקן אין א שטעלכל און זען.
 בלויז באווייזן ארויסצוכאפן זיך פון שטוב, זענען מיט א הארמידער אנגע-
 קומען די, וואס מיט ביקסן, און ארויסגעפירט פון שטוב די מיידלעך. איינער
 פון זיי האט פריילעך געזאגט : „און איצט פירן מיר אן שייסן!“ כ'האב
 דערקענט די שטים פון א שטענדיקן נאכטגאסט... בין איך געלאפן... א גאנצע
 נאכט... און דערלאפן אהער. ווייס איך ניט, צי ס'לוינט זיך נאך צו מוטשען
 אדער בעסער, מען זאל מיך דערשיסן, וועט נעמען א סוף צו די צרות...

יאדזיע האט שטיל, אין א גוטן ליטוויש זיך מתוודה געווען, שטיל, אַז קיינער זאל ניט דערהערן, כאַטש אין קאַשטשאַל האַט זיך געהאַט אַינגע-
נעסטיקט אַ טויבע פּוסטקייט. איר שעפטשען איז שוין געווען אויסגעגאַנגען
אין אַט דער פּוסטקייט און ווידער אַ טליע געטאַן :

— און אַט איז מיין קריסטיקונג-שיין.

דורך די קראַטעס האַט זי אַדורכגעשטעקט אַ צעקנייטשט פאַפּירל. דליי-
באָ האַט אין אים אַריינגעקוקט. די דאַטע — פון מיט אַ קנאַפן יאָר צוריק.
ס'הייסט, ווי מען האַט זיך געקענט פאַרשטעלן, האַט מען זי געקריסטיקט
ניט באַלד נאָכן קומען אויף דער וועלט... איין האַפענונג — ס'וועט צו קיין
קאַנטראַל ניט קומען, און פאַר די אַרומיקע איז זי אַ פּראַסטע ליטווינערין,
אַ קאַטוילישע, מיט אַ נאַטירלעך קלינגענדיק ליטוויש-לשון.

אַפּגעוואַרט ביז דער קסיאַנדו וועט דורכלויפן מיט די אויגן איבערן
פאַפּירל, האַט יאדזיע ציטעריק אַרויסגעפרעסט פון זיך :

— מען זאָגט, אַז דער גניסטלעכער פאַטער העלפט.

— שלעכט, אַז מען זאָגט עס ! — האַט דלייבאָ בייזלעך אַנגעקוקט דאָס
מיאוסע, אין אַ מאַדנער דערשרעק-גרימאַסע פאַרקרימט פנים, וואָס האַט
פאַרנומען דעם גאַנצן שטח הינטער די קראַטעס פונעם פענצטערל.

ביידע האָבן זיך אַ וויללע אַנגעקוקט מיט אַ ביטער קלעמעניש.

— ווייסט אַוודאי אומצוגיין מיט קי, מיט חזירים, וואָסער אַנשעפן פון
ברונעם, אַ באַרשטש אויסקאַכן און נאָך אַזעלכס... — האַט דלייבאָ ניט
געפרעגט נאָר געגעבן אַנצוהערן, וואָס עס שטייט איר פאַר. — וואַרט, כ'קום
צו דיר אַרויס, און צוזאַמען גייען מיר צו מיר אַהיים.

אין דער „משפּחה" שטוב

פאַר נאַכט, די זון ענדיקט ברענען אויפן הימל הינטער די ביימער-קרוינען
פון נאָענטן וואַלד.

ס'איז אַנהייב פּרילינג און דער שווערער אַרבעטססאַג אין דער פאַסעסיע
פונעם קסיאַנדו דלייבאָ, וואָס האַט זיך אַנגעהויבן מיטן אויפגיין פון דער זון,
איז פאַרענדיקט.

אין איר שטוב האַט דעם קסיאַנדוס „משפּחה" זיך געזעצט עסן ווע-
טשערע. אויפן טיש האַט יאדזיע אַוועקגעשטעלט אַ גרויסן טשוהונענעם טאַפּ

מיט א געדיכטער זופ פון זויערן קרויט, אין וועלכער ס'האבן זיך געטוקט שטיקער חזיר-פלייש. א גרויסן לענגלעכן לאבן אייגן געבאקן קארנברויט האט זי געהאט צעשניטן אויף גראָבע פענעצן און דערלאַנגט דער „משפחה“ — די צוויי שטענדיקע אַרבעטערס, דער פּאַסטעך, דער נני צוגעקומענער „משפחה“-מיטגליד, פּראַנאַס, די קי-מעלקערין און חזירים-פיטערין, די געדונגענע סעזאָן-אַרבעטערין. זיי אַלע זענען געזעסן אויף בענק פון ביידע זיטן ניט באַדעקטן טיש פון פשוטע ברעטער און זשענע זיך אַ נעם געטאַן צו דער אַכילה — אַנגעגאַסן זיך מיטן גרויסן הילצערנעם שעפלעפל פולע ליימענע שיסלען זופ מיט פלייש, געריסן שטיקער ברויט און געשטופט אין מויל. אויך אַ ליימענער קרוג מיט פּריש אַנגעמאַלקענער מילך איז געשטאַנען אויפן טיש. אַ נאַפּטלעמפל וואָס איז אַראַפּגעהאַנגען פון הילצער-נעם סופּיט, האָט ניט אַזוי געלויכטן ווי געמישט זיין שנין מיט דער אַרומיקער סומנעקייט, אויסגעשיילט מטושטשע שאַטנס פון די וואָס זענען געזעסן בנים טיש, און צעלייגט זיי אויף געקאַלכטע ווענט. אַלע זענען געווען נאָך שטאַרק פּאַרנומען מיטן שטילן דעם הונגער, בעת די באַלעבאַסטע האָט איבערגעטראָטן די שוועל און גלייך מיט אַ ויצעקו:

— גאַזע! קריגסציט גאַזע! אַזוי פּרי אַנגעצונדן דעם לאַמפּ! אָן אים

ט'איר ניט טרעפן, ווהיין צו שטופן ס'עסעכץ?!
 — ס'איז פינצטער, — האָט אַ בורטשע געטאַן איינער פון די אַרבע-
 טערס — אַ לאַנגער דראַנג מיט אַ העלער שמשעטינע אויפן פּאַרווינטיקטן
 פנים, אויפגעשטעלט זיך און אַראַפּגעדרייט אַ ביסל דעם קנויט פון לעמפל.
 אין שטוב איז געוואָרן נאָך טינקעלער און דאָס האָט ווי אַינגעהאַמעוועט
 דער באַלעבאַסטעס גערייצטקייט. האָט זי זיך גענומען צום ענין, צוליב וועלכן
 זי איז בעיקר געקומען:

— פּראַנאַס! וווּ האָט מען עס דיך אויסגעשריבן? ניט צו וויסן ווי
 אינצושפּאַנען אַ פּערד, ניט צו קאַנען אָנהאַקן האַלץ פאַר דער פּליטע!
 וווּ אַ סוק, ביסטו אַ פּאַרלוירענער! זיי קריכן ניט, דינע שניטלעך, דורכן
 טירל!

— ווי קאָן ער אָנהאַקן האַלץ, אַז ער וואָשט זיך יעדן אינדערפרי, ווי
 אַ ייד, — האָט זיך צעכיכיקעט דער הויכער, מאַגערער דראַנג און פאַר-
 שטאַפט זיך דאָס מויל מיט אַ שטיק ברויט.

— ניט נאָר אין דער פרי. ער וואָשט די הענט פאַר יעדן עסן, ווי די יידן. — האָט מיט חוזק דערגעבן דער צווייטער אַרבעטער, אַ שטשופלע מענטשל מיט אַ פישטשעדיק קול. — אי ער וואָשט די הענט, אי ער נעמט ניט דאָס פלייש מיט די הענט. עסט פלייש מיטן לעפל...

ביים טיש האָט אַרויסגעפלאַצט אַ געלעכטער.

— דאָס גאַנצע וואָסער פון ברונעם וועט ער פאַרטאָן און מיר'ן אויסגיין פון דאָרשט. — איז געפאַלן אַ חוּק-באַמערקונג פונעם לאַנגאַטש. — און אין באַד גייט ער ניט. האָט מורא מען זאָל דערזען, אַז ער איז אַ טומטום, — האָט געמאַכט דעם אויספיר דאָס פישטשעדיקע קול. — אַ טומטום! צו אונדזערע מוידן קריכט ער ניט...

דער באַלעבאַסטע איז אויסגעקומען, אַז צו לאַנג ריידן אַנדערע און זי קומט ניט צום וואָרט. איז זי אַרויס מיטן לשון און אויף די הויכע טענער: — געוויס, פראַנאַס איז אַ טויגענישט, וואָס איז דעם טינולס קאַקעכץ ניט ווערט! אַט, יאָדויע! אויך אַ נייע בני אונדו, און ווי אַלץ ברענט אונטער אירע הענט. פראַנאַס האָט אַבער ניט קיין ברעקל שכל...

— זאָל ער גיין פאַשען די בהמות. דערצו דאַרף מען ניט קיין שכל, — האָט ווידער זיך געלאָזט הערן די קוויטשיקע חוּק-שטים פון קליינעם מענטשל.

דער פאַסטעך האָט אַ פלייך געטאָן אין פנים פונעם שאַרף-צונגיין אַ לעפל זוף. דער געטראַפענער איז אויפגעשפרונגען, געכאַפט דעם שעפלעפל און זיך פאַרפאַכעט אויפן חצוף.

האָט די באַלעבאַסטע דערלאַנגט אַ זעץ אין טיש מיט דער פויסט, אַזש די פלים האָבן אונטערגעטאַנצט:

— שטיל זאָל זיין! אַפגעגעסן און שלאַפן געגאַנגען! מאַרגן זאָ שווערער טאָג. דאָס פעלד וואָרט, דער גאַרטן וואָרט, די ביימער אין סאָד וואָרטן. אַ קעבלל פון די נייע צוויי וועלן מיר קוילען... פראַנאַס, זאָלסט ווערן אַ מענטש, אַניט וועסטו פליען אַהין. פון וואַנען ס'האָט דיך אַהער אַנגעטראָגן! די באַלעבאַסטע האָט זיך שווער אויפגעהויבן פון ברעג באַנק, וווּ זי איז געזעסן. קוים זיך אויפגעהויבן, קוים געשטעלט די ערשטע פאַר טריט און אוועקגעקאַטשעט זיך צום אַרויסגאַנג.

פון איר מיחוש האָט שוין פראַנאַס געוויסט. ער איז איר נאַכגעגאַנגען

און אין פירנהויז, ביי דער אָפּענער טיר, וואָס האָט אַרײַנגעלאָזט אַ גרויע שניין פון דרויסן, האָט ער זי אָפּגעהאַלטן:

— באַלעבאַסטע, אַנטשולדיקט, כ'ווייס, אַנזערע קני... כ'ווייס אַ מיטל, וואָס טוט גוט. פון קעלבּל וואָס מען וועט קוילען, פאַרהיט די גאַל. קאַמפרעסן פון גאַלזאַפט אויף דער נאַכט העלפּן. כ'ל אַיך צולייגן. כ'ווייס, ווי מען מאַכט עס. — אַזוי גאַר, אַ גאַנצער פעלדשער? — אַ ביסל איבערראַשט, אַ ביסל צעטומלט איז די באַלעבאַסטע געוואָרן, און איר פול, שטינף פנים האָט זוי באַקומען לעבן. — אַזוי גאַר, אַ רפואה? פּראַשקעס העלפּן טאַקע מער ניט. גוט, כ'וועל די גאַל פאַרהיטן...

— מאַרגן, פאַרן גיין שלאָפן... — האָט פּראַנאַס אָפּגערעדט מיט איר. ווען ער איז צוריק אַריין אין שטוב, האָבן די צוויי אַרבעטערײַנס געהאַט פאַרענדיקט ס'עסן, זיך אויפגעשטעלט, זיך איבערגעצלמט און אַוועק צו זיך אין קאַמער, אַוועק שלאָפן.

די דריי מאַנסלייט האָבן געהאַלטן אין טרינקען מילך און אַלץ נאָך געריסן און זשעדנע געשטופט אין מויל שטיקער ברויט. יאָדויע האָט גענומען אַפּראַמען דעם טיש.

— נו, אָפּגערעדט מיט דער באַלעבאַסטע זיך צו טרעפן אויפן היי? — האָט די קוויטשיקע חוזק־שטים פונעם קליינוווקסיקן זיך אַ טשעפע געטאַן מיט פּראַנאַסן.

— הער אויס, מיר האָבן באַשלאָסן, אַז מוזסט אונדז ווייזן, ווי ס'זעט אויס ביי אַ טומטום... — איז צו אים צוגעשטאַנען דער פּאַסטעך, טוענדיק אַ ווונק מיט אַן אויג.

— איר שפּאַסט, — האָט זיי פּראַנאַס גוטמוטיק אָפּגעענטפערט, בלייבן־דיק שטיין מיט די הענט אין די באַקעס — אַ הויכער, שטאַלטנער, אַ פאַר־ברוינטער און פאַרווייניקטער.

— מיר שפּאַסן טאַקע און ווילן טאַקע זען! ביידע אַרבעטערס און דער פּאַסטעך האָבן זיך אַ הייב געטאַן פון די ערטער און אַרומגעשטעלט פּראַנאַסן, גרייטע צו אַ פאַרמעסט.

— נו, מיט גוטן! מיר'ן ניט אָפּטרעטן! — האָט מודיע געווען דער נידעריקער מיט דער קוויטשיקער שטים און אָפּגערוקט דעם טיש אין אַ זינט, ס'זאַל ווערן מער פּלאַץ.

— מיר וואָרטן! — האָט טרוקן פעסטגעשטעלט דער הויכער, אַרויס-
נעמענדיק די הענט פון די קעשענעס.

אַז אין שטוב דרייט זיך אַרום יאָדזיע, ראַמט אָפּ דעם טיש, האָט די
דרייען ניט געאַרט. זי — אַן אָפגעלאָזענע, שטענדיק פאַרהאַרעוועטע און
זייער מיאוסע, ווי זי וואַלט ניט עקסיסטירט פאַר זיי... און יאָדזיע האָט מיט
האַרצקלאַפּעניש נאַכגעפאַלגט דעם איבעררייד מיט פראַנאַסן. איצט האָט זי
זיך אַרויסגעטראָגן פון שטוב און גלייך צום קסיאַנדו. ווען ביידע זענען
געקומען צו לויפן, איז דער קנויט פון לאַמפּ געווען הויך אַרויפגעדרייט,
און גאַר ליכטיק איז געווען אין שטוב. דער טיש — אָפגערוקט, האָט באַפרייט
אַ שטח, וווּ אויפן דיל האָט פראַנאַס זיך געראַנגלט מיט די, וואָס זענען אים
באַפאַלן. דער קליינווקסיקער האָט אים געהאַלטן פאַר די הענט, דער לאַג-
גאַטש — פאַר די פיס. און דער פאַסטעך, אַ זייער ערנסטער, האָט זיך
פאַרנומען מיטן אַראַפּשלעפּן אים די הויזן.

— און דאָס, וואָס איז?! — האָט דלייבאָ אַזש אַ דונער געטאָן מיט
אַ ניט קיין געוויינטלעכן קול פאַר אים.
די דריי באַפאַלערס האָבן אָפגעלאָזט זייער קרבן און שולדיק שמייכלעך-
דיק זיך אויפגעשטעלט.

— אַ שפּאַס, — האָט איינער פון זיי אַ בורטשע געטאָן.
— נאָך איין מאָל, פרוּווט אַזוי שפּאַסן! — האָט שטרענג געוואָרנט
דלייבאָ. — פראַנאַס איז אַ שווער געליטענער. די באַלשעוויקעס האָבן צוגע-
נומען דאָס פאַרמעגן פון זיין משפּחה און ער האָט קוים זיך געראַטעוועט
פון סיביר. איצט ווילן די דניטשן אים פאַרשלעפּן אויף אַרבעט קיין דניטש-
לאַנד. מיר, ליטווינער, דאַרפן זיך האַלטן אייניק. גאַטס געבאַט איז צו העלפן
אַ ליטווינער, אַ שווער געליטענעם, — האָט ער פאַטעטיש פאַרענדיקט, ווי
ער וואַלט גערעדט צום עולם אין קאַשטשאַל.

— אַז ער גייט ניט אין באַד מיט אַלעמען... שעמט זיך... האָט ניט
צו טאָן מיט קיין מוידן... מסתמא אַ טומטום. ווילן מיר אַ קוק טאָן... —
האָט דער פאַסטעך פאַרטיידיקט אַלעמען.

— כ'קאָן אייך פאַרוויכערן, אַז ער איז אַ מאַנצביל ווי איר אַלע. כ'וואָרן,
ווער ס'וועט אַגריין פראַנאַסן, וועט שלעכט ענדיקן! כ'וועל עס ניט פאַר-
טראַגן! ער איז מנינער אַ קרוב! דאָס מאָל בין איך מוחל. ווי ס'לערנט

אונדז גאטס זון, יעזוס קריסטוס, געבענטשט איז זיין נאָמען אויף אַלע איי-
ביקייטן! און איצט — געגאנגען שלאָפן! אַ גוטע נאַכט!

דער קסיאָנדו האָט ווי אַפּגעזאָגט זינע אַ דרשה און אַרויס.
אונטערשמייכלענדיק האָבן די דריי טומלערס זיך אַרויסגעשאַרט פון
שטוב. זייערע האַלצווילן האָבן אַוועקגעקלימפערט צו דער שלאַפּקאַמער צו.
פּראַנאַס האָט פאַרלאָשן דעם לאַמפּ און געבליבן זיצן ביים טיש, אַנז-
געזונקען אין פינצטערניש.

יאַדזיע האָט זיך אויך געזעצט צום טיש.
אַ פּרילינג-אַוונט האָט גלייכגילטיק אַריינגעקוקט דורך צוויי פענצטער-
לעך און צוגעמישט צו דער פינצטערניש, וואָס אין שטוב, אַ גרויע מאַנדל-
ביטערניש. די צוויי ביים טיש האָבן פון איר ווי טועם געווען, און זי האָט
נאָך האַרבער געמאַכט דעם סם-המוות, וואָס האָט געשרפּעט זייער קעל.
— גיי שלאָפן, יאַדזיע. כ'קום דיר אַ דאַנק, — האָט פּראַנאַס אַראַפּגע-
שלונגען די ביטערניש און אַנגעטאָן זיך פּוּח אַרויסצוברענגען אַ וואָרט. —
איך בלייב דאָ. וועל דאָ איבערנעכטיקן.

יאַדזיע האָט זיך צוגערוקט צו אים. אַינגעוויינט זיך מתווּדה צו זיין
אַזוי, אַז אירע ווערטער זאָלן חלילה צו קיין זעטיקן ניט דערגיין, האָט זי
פלוצעם גענומען אַריינשעפטשען פּראַנאַסן אין אויער, און אין יידיש:

— כ'בין אויך אַ יידישע... יוכבד... אַ געשמדטע... יאַדזיע... דו וואַשסט
זיך יעדן טאָג, און איך, ווי זיי אַלע, נאָר פּרייטיק, ווען מען גייט זיך מתווּדה
זיין... מוטשע זיך שוין באַלד צוויי יאָר. קען שוין אַלע זייערע פּאַוואַדקעס...
מען דאַרף האָבן געדולד. דאָ וועלן מיר איבערלעבן. מען זאָגט, אַז די דייטשן
ליגן שוין גוט אין דר'ערד, וועט דער קסיאָנדו אונדז ראַטעווען. ער איז אַ
גילגול פון אַ יידישער נשמה...

איר פאַרגרעכטע דלאָניע האָט זי פאַרטיק אַרויפגעלייגט אויף פּראַ-
נאַסעס צונויפגעפלאַכטענע פינגער פון ביידע הענט, וואָס ער האָט געהאַלטן
אויפן טיש.

פּראַנאַס האָט ניט רעאַגירט, געשטומט, ווי מסכים זענענדיק צו אַלץ,
וואָס ווערט צו אים געזאָגט. דעם קאַפּ — אַראַפּגעלאָזט, די פלייצעס —
אַראַפּגעלאָזט, האָט ער אויסגעזען ווי איינער, וואָס אַ שווערע משא האַלט
אים ביים צעקוועטשן. האָט יאַדזיע דערשראָקן אַראַפּגעכאַפט איר האַנט

פון זינע צונויפגעפלאכטענע פינגער און געזוכט מיט עפעס אים צו העלפן.
 מיט עפעס צו טרייסטן. און געזאגט האט זי אין ליטוויש:
 — זארג זיך ניט. כ'האב שטארקע הענט, כ'ל דיר צעהאקן ס'האלץ.
 ביידע האבן לאנג געשוויגן. לאנג האט געדויערט ביז פראנאס האט
 איר געענטפערט:
 — גיי שלאפן, יאדויע. מען קאן אונדז נאך חושד זיין...

אויפן בוידעם

יא, די קאמפרעסן וואס פראנאס האט איר אין משך פון אַ וואַך געלייגט
 צו די קני אויף בננאכט, האבן דער באַלעבאָסטע ווויל געטאָן: די קני בייגן
 זיך ליכטער, די פיס דינען איצט בעסער. ווי וועט זיין אויב זי וועט פרווון
 אַרויפקומען אויפן בוידעם? אַרויף גייט זיך ליכטער. צי וועלן ביים אַראָפּ-
 גיין די ווייטיקן אין די קני ניט פאַרכאַפן ס'האַרץ ווי פּריער? אפשר איז
 פראַנאָס גאַר ניט אַזאַ טויגענישט ווי זי האָט געהאַלטן, און גאַט אַליין האָט
 אים אַהער אַראָפּגעבראַכט?

שוין לאַנג חלשט זי אַרויפצוקומען אויפן בוידעם און כאַפן אַ קוק, ווי
 ס'האַלט דאַרטן מיט די ווורשטן, מיט דער שינקע און מיטן געזאַלצענעם
 און גערייכערטן שפעק, מיט די געזאַלצענע און געטריקנטע קעזן. צי הענגט
 אַלץ גענוג אָפּגערוקט איינס פון צווייטן און קריגט דעם נייטיקן צוגווינט.
 און אויך צי מען פרעסט ניט אויף איבער דער מאָס פון אַט דעם גוטס, און
 ס'בלעבט אַ זאַפּאַס אויף אַ שוואַרצן טאַג. מען טאַר ניט פאַרגעסן, אַז ס'איז
 קריגסצייט, און ווער קאָן וויסן, וואָסער זאַווערוכע עס שטייט דאָ נאָך פאַר.
 געוויס, אַ באַלעבאַטיש אויג איז נייטיק אין יעדן ווינקעלע, ווי דען, זיך
 פאַרלאָזן אויף איר ברודער, דעם שטענדיק אין מחשבות פאַרטראַגענעם
 גאַטס דיגער, וואָס טראַכט נאָר וועגן הייליקייטן; צי גאַר זיך פאַרלאָזן אויף
 עמיליען, דער פון ערגעץ אויסגעשריבענער פאַרשוין?

האַט זיך די פּולבלעכע באַלעבאָסטע גענומען אַרויפהייבן מיטן טרעפּ-
 לייטער, אַ שטיג אַרויף, נאָך אַ שטיג אַרויף, אָנהאַלטנדיק זיך אין פאַרענטש.
 ס'גייט זיך גאַר נישקשה. מיט גאַטס הילף האַבן די קראַנקע פיס אַרויפּ-
 געהויבן איר שווערלעכן קערפער אויפן בוידעם.

און אויבן? דאָס „מניזל“ האָט זיך צו ערשט אַ ביטל געחידושט: ס'איז

ניט די צייט פון עמיליעס קומען. סיידן ער האָט די צייטמאַס פאַרלוירן. אָדער
עפעס אויסערגעוויינטלעכס איז געשען. האָט ער זיך אינגעהערט צו די
פאַמעלעכע, צו די אָפּגעהיטע טריט אויף די שטיגן און זיך אויפגעשטעלט.
אַן אָנגעשפיצטער.

— יעזוס-מאַריאַ! — האָט די באַלעבאַסטע דערזעענדיק אים אַרויס-
געלאָזט אַ דומפּ געשריי.

— ניט שרעקן זיך! — איז דאָס „מניזל“ אַרויס מיטן לשון. — ניט
שרעקן זיך, איך — אַ ייד.

— יעזוס-מאַריאַ, אַ ייד! מענטשנס אומגליק, ווי קומסטו אָהער? שוין
אַראָפּ פון דאַנען! און פון שטוב אַרויס, צרעת פון דער וועלט!
— אַראָפּגיין נאָר ביי נאַכט. איין מאָל אין וואָך, זיך אַרומצוואַשן.
און נאָר ווען קסיאַנדז אַ צייכן גיט: טוק, טוק, טוק.

די באַלעבאַסטע איז אויפגעשפרונגען ווי אַן אָפּגעברייטע, אָנגעקוקט
מיט רציחה דאָס בחורל, וואָס אַנטקעגן איר — אין אַ היטל, אין אַ טונקעלער
קורטקע, אין צעטראַמפלטע הויזן. און דערזען אויף זינע פיס איר ברודערס
וואַרעמע שטעקשיך. און זי האָט די שטוב איבערגעקערט, זוכנדיק זיי. איז
זי צו אים צוגעפאַלן:

— די שטעקשיך — אָהער! גנב, פאַרשאַלטענער!

דאָס בחורל האָט רויק דערקלערט:

— ניט געגנבעט. דער קסיאַנדז געגעבן. די טריט, די טריט ניט הערן זיך.

די באַלעבאַסטע האָט געבראַכן מיט די הענט:

— גאָט, אַלמעכטיקער! די שטעקשיך אָהער און אַרויס פון שטוב!

אומגליק פון דער וועלט, וואָס דו ביסט!

צוגעפאַלן צו אים, האָט זי אים גענומען שלעפּן צום אַראָפּגאַנג.

דאָס „מניזל“ האָט זיך געווערט. זינע שוואַרצע אויגן האָבן געברענגט

מיט שרעק און עקשנות:

— ניט גיין! כ'ל ניט גיין! ניטאָ ווו!

דערהערט דעם טומל אויפן בוידעם, האָט דלייבאַ זיך האַסטיק אָהין

אַרויפגעקליבן.

— און דאָס וואָס איז? — האָט ער אויסגערופן, דערזעענדיק ווי די

באַלעבאַסטע שלעפּט דאָס „מניזל“ פאַר אַן אַרבל.

ניט אַפלאַזנדיק ס'בחורל, האָט זי זיך צעשרייען צום ברודער :
 — פון אומגליק וואָס דו האַלטסט בסוד אויפן בוידעם, וויל איך פטור
 ווערן! כ'וויל לעבן, הערסט! מיר'ן אַלע האָבן פולייקיסעס סוף!
 — יעדערנס סוף ווערט פעסטגעשטעלט דאָרטן! — האָט דלייבאָ פאַרכ-
 טיק אַ זאָג געטאָן, וויננדיק מיט דער האַנט אויף אויבן.

— הער, אַ חצוף! — האָט די באַלעבאָסטע געשווימט: — ניט שרעקן
 זאל איך זיך, זאָגט ער! האָט ניט מורא, זאָגט ער, כ'בין אַ ייד... ניט מער
 און ניט ווייניקער — אַ ייד! אַ גליק מיט אים, ער איז אַ ייד... די וואַרעמע
 שטעקשיך האַסטו אים אָפגעגעבן און מיר געלאָזט זיך דרייען דעם קאַפּ,
 זוכן זיי... איצט ווייס איך, ווער ס'פרעסט אַלץ אויף, דאָס גוטס אויפן בוי-
 דעם... ווי אַ שוואַרצער פאַצוק...

— „מניול“ הייס איך און כ'ריר ניט קיין זאָך, — האָט זיך דאָס בחורל
 פאַרטיידיקט. — כ'עס ניט חזיר, איך — אַ רבס אַ זון, מעגט מיך הרגענען,
 עס איך ניט, אַן חזיר קאָן לעבן... און ניט שטאַרבן.

— הער נאָר אַ ליטוויש! — האָט די באַלעבאָסטע אַרויסגעזישעט מיט
 גאַל. — בני אַ קסיאָנדרו אין שטוב אַזוינס צו הערן, אַזוינס צו דערלעבן!
 סודות האַלטן פון אַן אייגענער שוועסטער! עמיליע ווייסט אַוודאי אַלץ,
 און איך טאָר ניט וויסן. — און אַרויסגעפלאַצט האָט איר אויפּוואַרף: —
 אַ קסיאָנדרו, און אַ יונגע באַלעבאָסטע וויל ער זיך אַנשטאַפּן, אַנשטאַט די
 שוועסטער! ניט אַזוי גיך! די קני זענען מיר בעסער!
 — איז גוט, גוט, — האָט דלייבאָ געפרוּווט אַלץ פאַרגלעטן. — גלייב
 מיר...

נאָר די באַלעבאָסטע האָט ניט געלאָזט אים קומען צום וואַרט:
 — כ'וויל ניט! ער איז אַ ייד, און מיר זענען ניט מחויב... זאל ער גיין
 צו די זיניקע! ס'פאַרגעסן די שרפה בני יאַנקוסן? מיט אַלץ האָבן די
 פויערים באַצאָלט, אָפגעברענט...

— דאָס איז געווען בני יאַנקוסן...
 — זאל ער גיין צו זיין גאָט! — האָט די באַלעבאָסטע אַ טופע געטאָן
 מיטן פוס.

דלייבאָ איז געבליבן געדולדיק און מיט זיין רויקן טאָן געזוכט צו
 באַוירקן די שוועסטער:

— זייער גאט... כ'פארשטיי אליין ניט, ווי ער קאן אזוי באגיין זיך מיט די זניקע. דערקעגן, יעזוס, אונדזער אויסלייזער... זינע יסורים! דער וואָס ליבט, איז חשובער פון אַזאָ, וואָס ווערט ניט געשטעלט פאַר אַ נסיון. יעזוס איז געקומען צו באַפֿרײַען דעם מענטש פון זינד און אָנפֿילן אים מיט דער געטלעכער ליבע. די ליבע צום פֿאַרפֿאַלגטן, ווי יעזוס איז געווען פֿאַרפֿאַלגט... — און מיטן ייִד וואָס טוט מען?! — האָט די באַלעבאַסטע ניט נאָכ־געלאָזט.

— ער וועט דאָ בלייבן, — האָט געפֿסקנט דלייבאָ, — ביז ער'ט מעגן אָנקוקן די ליכטיקע שנין. דאָס איז אונדזער באַשערטקייט און יעזוס וועט אונדז אַלעמען באַשירעמען. דאָס „מזלול“ וועט דאָ בלייבן... לאַך ניט, כ'האַב געחלומט...

— חלומות וועסטו ברײַען פֿאַר עמעצן אַנדערש, — האָט אים איבערגע־האַקט די באַלעבאַסטע. — וויי, וויי, ביעדעס אונדזערע גרויסע! אַן אויפגערודערטע, מיט אָנגעצונדענע באַקן און אַן אויפגעקאַכט האַרץ האָט זי זיך אַראַפֿגעלאָזט מיט די שטיגן, פֿמעט ניט פֿילנדיק קיין ווייטיק אין די קני.

אין סאַלאָן מיט יאַנקוסן

געזען זי אויף דער רעקאלעקציע, איז פֿאַר יאַנקוסן געווען גענוג: עמיליע! איצט איז זי אין דער ריי! די גלחיש־קאַטוילישע סוטאַנע פֿאַרווערט טאַקע צו האָבן אַ געזעצלעך ווייב. ווער פֿאַרווערט אָבער צו געניסן פון אומגעזעצ־לעכע ווייבער? יאַנקוס האָט זיך געמאַכט דעם דאָזיקן היתר און געניסט, ניט טראַכטנדיק וואָס אויף יענער־וועלט דערוואַרט אים. ער האַלט פֿונעם פֿאַלקסווערטל, אַז בעסער אַ קאַטשקע אויפֿן טעלער, איידער צען אין די הימלען. געניסט ער אויף דער אַ זינדיקער וועלט. ווען אַ קסיאַנדז ווערט צודרינגלעך, ווער וועט האָבן די העזה אים צו דערווידערן? אמת, אין זינע הענט פֿאַלט אַרײַן סחורה פון ניט קיין געהויבענעם סאַרט: אַלט־פֿאַרזעסענע מוידן, וואָס פֿרייען זיך, אַז אַ מאַנצביל איז זיך אויף זיי מרחם; פֿאַרהאַרע־וועטע און פֿאַרווערטע ווייבער, וואָס ווערן געשלאָגן פון זייערע שיפורע מענער און זענען פֿול שינאה צו זיי; באַקלעמטע און פֿאַרחשכטע אַלמנות, וואָס דאַרפֿן האָבן טרייסט און ווערן אומבאַהאַלפֿן פֿאַרלוירן בעת אַ קסיאַנדז

וויזט זיי ארויס לאסקעס... וואס זענען אבער זיי אלע אין פארגליך מיט עמיליען? זי קומט אים צו חלום אין פלערליי בעט-סיטואציעס און נאגט אויס זינע מאנצבילשע זאפטן. פון די ביינאכטיקע חלום-אוואנטורעס בלייבט אים אויף מארגן א גאר שלעכטער נאכטעם, וואס מען מוז אים פארגיסן מיט בראנפן, און צווינגען טוט ער צו זוכן גענג און געגעלעך, ווי אריינצור-קריגן אין די ארעמס אויף דער וואר און ניט אין חלום די דאזיקע מאכלדיקע ליאלקע.

און אוועק איז א סדרה פון זיינע באזוכן ביי דלייבאן. קיין אייגן געשפאן האט ער ניט, פלעגט ער אויסניצן פארבייפארנדיקע פויערשע פורלעך. און ווידער: וועט עמעצער זיך אפזאגן ארויפצונעמען א קסיאנדז אויף זיך פור, צופירן אים א שטיק וועג און טאקע דערפירן צום ארט, ווי ער וויל אַנקומען? און אז ס'פלעגט זיך ניט מאכן אזא געלעגנהייט, איז ער ניט געווען פויל, יאנקוס, אוועקצושפאנען צו פוס די זיבן קילאמעטער ביז צום הויז, וואס אונטער זיך געבעלק געפינט זיך די ביז משוגעת שיינע און געוויס ביז משוגעת צאפלידיק-הייסע...

דער פריילינג האט זיך געציטיקט און פארשמעקט מיטן זומער. די זון איז פון טאג אלץ העכער ארויפגעקראכן אויפן בלויען הימלפליין, האט אדורכגעווארמעט די ערד און אויסגעטריקנט די וועגן און שטעגן. ביי א שיינעם וועטער, באגלייט פון געדאנק באלוינט צו ווערן מיט עמיליעס א צוואנגדיקן בליק און אפשר, אפשר... אירע ליפן, אירע ארעמס, איר פוכקע לייב מוזן אוודאי אראפברענגען אן אמתע הימלשע קיניגרייך אויף דער ערד... איז דער שפאציר צו דלייבאן געווארן פאר יאנקוסן א פארגע-ניגן, אַנגעלאדן מיט זיסע דערווארטונגען. געוויסט האט ער אויך, אז דער שפאציר וועט זיך פארענדיקן אין דלייבאס סאלאן, ביי א טישל לעבן דעם קסיאנדז פאטערשטול, א געדעקט טישל מיט א גוטן צובייס, מיט בראנפן און מיט געלעגנהייטן צו זען עמיליען — א שיינענדיקע, צערייטמע, מיט צעטומלט אראפגעלאזטע אויגן, בעת זי פלעגט דערפילן, אז ער, יאנקוס, פרעסט זיך איין מיט זינע אויגן אין איר פולבלעכן בוועם. אין סאלאן פלעגט זי זיך באווייזן אויף א ווייל מיטן אריינגעבראכטן עסן און טרינקען, און האסטיק ארויספלאטערן. ווי און ווי וועט ער ענדלעך בלייבן מיט איר אויג אויף אויג?

— און געדארפט האַסטו אַזאַ עמיליע אַרײַננעמען אין שטוב? — האָט געוואַרטשעט די באַלעבאַסטע. — כ׳קאַן שווערן, צוליב איר האָט זיך דאָ אַינגענאַדושיעט דיין יאַנקוס, דער שיפור, דער פרעסער, דער ווייבערניק... — דער שמוציקער נפש... — האָט דלייבאָ דערגעבן, אַרומגייענדיק פאַרטראַכט איבער דער שטוב. — רײד ווייטער, שוועסטער; דער אין בלוט אַפגעטונקטער... גיב אים ניט אַזוי גוט אַפצוּעסן, שטעל אים ניט קיין בראַנפן צום טיש, וועט ער ניט קומען.

— כ׳שווער, עמיליע מאַניעט אים. ווען פלעגט ער זיך דאָ פּרײער באַ- ווייזן? בעת אַ רעקאַלעקציע, און שוין. אַלץ דיין ווילטוערישקייט: אַן עלנט געבליבן ווייבל פון אַ ליטווישן אַפיציר, וואָס די באַלשעוויקעס האָבן אַרויס- געפירט... אַ צו שיינע איז זי, דאָס איז איר אומגליק און אונדזער צרה. — האָט געטענהט די באַלעבאַסטע.

און דלייבאָ האָט געמאַכט זיינע אויספירן:

— שיינקייט איז אַ גאַטזאַך. ווי אַ מענטש זאָל געבוירן ווערן, באַשטימט גאַט. און אַלץ איז אין זײַנע הענט. אויף דער זינדיקער ערד פאַלסטו אַרײַן אין פאַרדרייענישן און מוזסט זיך פאַרמעסטן מיט זיי. צו מאַל אומגעווינטשע- נע, אומאַנגענעמע. גאָר שטענדיק זאָלסטו געדענקען, שוועסטער מײַנע, וואָס אין די הייליקע ביכער שטייט: „האַף צו גאַט און טו גערעכטיקייט, וועט דיך באַגלייטן זײַן בענטשונג“.

די באַלעבאַסטע האָט אים געלאָזט רעדן און אַרויס פון סאַלאָן אַ פאַר- קרימטע.

מילאַ, יאַנקוסעס פרעסן און זויפן, דאָס קערט זיך אַן דער באַלעבאַסטע. אַן אַנגעטרונקענער, פלעגט ער אַפּבינדן זײַן שמוציקע צונג. און אויסהערן אים דעמאָלט איז פאַר דלייבאָן געווען אַן אמתע פּיין.

דאָס מאַל זענען יאַנקוסעס דיבורים ניט געווען אַזוי האַפּערדיק, ווי פּרײער. ער איז מער ניט געווען זיכער אין היטלערס נצחון און געשטעלט אויף אַן אַנדער קאַרט: די ענגלענדער און אַמעריקאַנער! זיי וועלן אַפּשליסן שלום מיט היטלערן און צוזאַמען מאַכן אַן ענד צום סאַוועטישן אומגליק. גאַט וועט ניט דערלאָזן, אַז די אַנטיקריסטן זאָלן מנצח זײַן. און אַזוי ווי די ענגלענדער און אַמעריקאַנער וועלן אַראַפּלאָזן זייערע דעסאַנטן אין די באַל- טישע לענדער און ווערן דאָ די בעלי-בתים, און אַזוי ווי רוזוועלט איז, ווי

מען רעדט, א מיטגליד פון א מאסאנען-לאזשע, ס'הייסט, א האלבער ייד, מוז אלץ וואס דא איז געשען מיט די יידן, בלזבן א סוד. ס'טארן קיין עדות ניט בלזבן. ניט קיין לעבעדיקע, ניט קיין טויטע! אויך מיט די טויטע גיבן זיך שוין די דניטשן אן עצה — מען גראבט זיי אויס און אויף שניטערס פארברענט מען זיי. בלזבט דאס ביסל לעבעדיקע יידן. די וואס זשיפען נאך הינטערן, געטאצויים, שיטערט מען אויס ביזן לעצטן. ערגער איז מיט די געלאפענע — די וואס דרייען זיך ארום מיט ביקסן אין די וועלדער און די וואס באהאלטן זיך ביי ליטווינער...

אין זיין פאטערשטול האט דלייבא צוגעשאקלט מיטן קאפ, געלאזט יאנקוסן זויפן, פרעסן און ווייטער מאלן מיט דער צונג :

— און איצט וויל איך... קאלעגע מיינער, כ'בין דיר א גוטער פריינד. מען רעדט, אז דו העלפט יידן. פון דער אמבאנע אראפ הייסטו זיי העלפן. כ'ווארן דיר, ווייסט דאך, די דניטשן מאכן קורצע צערעמאניעס... שטעל זיך פאר, דאס דריטע יאר ווי מען רייניקט אויס פון זיי די געגנט, קריכן יידן נאך אלץ ארויס פון לעכער. די מעשה מיט דער לעבעדיק פארברענטער יידישער משפחה אין אונדזער דארף, און ס'ט אפשר געהערט, מען האט געכאפט אין וועלדל לעבן אונדזער דארף, געכאפט דארטן א ייד מיט זינעם א יינגל. לאנג האבן זיי ארומגעוואגלט, ניט צו רן געלאזט די פויערים : גיב זיי עסן, לאז זיי איבערנעכטיקן אין א פראסט. פארפרוירענע, אפגעריי סענע, אפגעשליסענע האבן זיי זיך געמאטערט און געשטעלט אין סכנה אנדערע. צו וואס זאלן לעבעדיקע באשעפענישן זיך מאטערן? פריער צי שפעטער מוזן זיי אריינפאלן. און וואס פריער, אלץ בעסער, און אלץ ווייניקער לעבעדיקע עדות...

יאנקוס האט זיך אנגעגאסן א פולן בעכער משקה :

— פאר דיין געזונט, קאלעגע!

אויסגעטרונקען, ארויסגעלאזט א הנאה-קרעכץ, געווארט א ווילע, דער באראפן זאל טאן זיין פעולה, פארביסן מיט א שטיק שינקע און זויערן קרויט און ווידער גענומען מאלן מיט דער צונג :

— פון דעסטוועגן וואלט איך דיר געעצהט צו זיין אפגעהיט בנים פריידיקן. מען טאר ניט ארויפברענגען קיין סכנה אויף קריסטן. מיט די דניטשן שפאסט מען ניט! אמת, ניט שטארק וואזשנע זענען זייערע געשעפטן,

אָבער מיט די יידן און זייערע באַשיצערס וועלן זיי זיך ספּראַווען. און אַז ס'וועלן קומען די ענגלענדער און אַמעריקאַנער... אין אונדזערע אינטערעסן מוזן מיר אַלץ טאָן. אַז די האַפענונג פונעם רעשט יידן צו בלייבן לעבן זאָל גאַרנישט ניט ווערט זיך; אַז אַט דער רעשט זאָל בלייבן הענגען אויפן האַק פון זייער האַפענונג. ווי פיש אויף ווענטקעס נאָכן אַרויסציען זיי פון וואַסער... — ער האָט זיך צעכיכיקעט, אַ באַגניסטערטער פונעם בילדערישן פאַרגלייך, וואָס אים איז אינגעפאַלן. ניט דערפילט קיין רעאַקציע מצד זיך מיטשמועסער, האָט יאַנקוס אַ קלאַפּ געטאָן אין טיש: — וואָס שווינגסטו, קאַלעגע?!

דלייבאָ האָט אויפגעציטערט, דערנאָך דניטלעך אויסגעבראַכט מיט אַ זינגעוודיקן טאָן פון אַ פריידיקער:

— געוויס, ווי שטייט דאָרטן אין די פּסאַלמען: „וואַרעם גאַט מערקט דעם וועג פון די גערעכטע, און דער וועג פון די זינדיקע וועט אונטערגיין“.

יאַנקוסן זענען די אַ רייד ניט אַנגעגאַנגען. ער האָט אינטענסיוו פאַרביסן די אַרזינגעקערטע גרויסע דאָזע אַלקאָהאָל מיט אַלץ, וואָס מען האָט דער-לאַנגט צום טיש. די נאָז, די באַקן, אַפילו דער ליסעקאַפּ זינער האָבן זיך רויט אַנגעצונדן און געגלאַנצט, ווי אינגעריבן מיט וואַס. אַרבעטנדיק מיט די קינבאַקן, האָט ער אַרויסגעקוועטשט צווישן די ציין:

— וווּ איז אַקאַרשט די דאָזיקע עמיליע פאַרשוונדן? וואָס ברענגט זי ניט דאָס נאָכגעריכט? עפעס זיס' צום פאַרבייסן...

אינטערמעדיע אין געהעפט

ניט דערוואַרט זיך אויף עמיליען אין סאַלאָן, האָט יאַנקוס גענומען זי זוכן. אין אַלע זינע אבריים האָט געוירט דער אַלקאָהאָל און אַרויפגעשרויפט אַ טשאַד אין קאַפּ. די פאַרנעפלטע וועלט האָט זיך געוויגט. ער — צוזאַמען מיט איר, און עמיליע איז געשטאַנען פאַר די אויגן — אַ צעוואַקלט-צעשוויר-מענע, ווי אַ מלאַך פון הימל, און אין גאַנצן אַ נאַקעטע. ס'האַט אים געצויגן אין שלאָף, אין בעט אַרײַן, צוזאַמען מיטן מלאַך...

דלייבאָ איז געבליבן צוגעוואַקסן צום פאַטערשטול. ער האָט אינגע-דרעמלט, אַ פאַרקלעמטער, באַלד וועט ער אַפהאַלטן די אַזונט-מעסע. וועט זיך באַהעפטן מיט אַ העכערער מאַטעריע און אַפּוואַשן פון זיך דעם ברוד,

מיט וועלכן ער איז אַקערשט געקומען אין באַריר. שווימט ער דערווייַלע אַוועק אין ווייטע, פאַרנעפּלטע ספּערעס.

איבערגעלאָזט דלייבאַן אין סאַלאַן, פאַרגעסן אין אים, האָט יאַנקוס זיך גאַר דערשפּירט דאָ ווי אַ בן-בית. די שיכרות האָט אים דערגעבן חוצפה. ער מוז געפינען עמיליען! איז ער אַוועק איבער די צימערן זוכן די וואָס ער האָט געמוזט געפינען. דער דיל האָט זיך געוואַקלט אונטער זינע פּיס, און ער האָט ווי אַ שמיכלענדיקער קונצנמאַכער געשפּרייזט איבער אים. ניט געקומען אויף עמיליעס שפור אין דער שטוב, האָט ער זיך אַרויסגעשאַרט אין דרויסן.

דער אָפּגעלעבטער טאַג האָט געהאַלטן אין געזעגענען זיך מיט דער וועלט און, ווי געבנדיק איר אַ לעצטן צערטל, געטאָן אַ ווייע מיט אַ גרוס פון צעבליטע לאַנקעס און נאַענטן סאַסנעוועלדל. יאַנקוס האָט זיך פאַרכליי-ניעט מיטן דאָזיקן חיות. די אויסגעזשליאַקעטע משקה, דאָס אַרייַנבאַקומענע עסעכץ אין מאַגן האָט מען געדאַרפט פאַרדייען. איז ער געבליבן שטיין, אָפּגערעפּצט זיך, אָפּגעכאַפט אַטעם. געוואַרט, געוואַרט, ביז די וועלט האָט אויפּגעהערט זיך אַזוי צו וואַקלען און ליכטע כוואַליעס האַבן זי לאַשטשעוו-דיק גענומען גלעטן.

לאַנג איז יאַנקוס געשטאַנען אַ געפלעפטער: אַלץ פאַרמאַגט דער דאָזיקער דלייבאַ — האַב-און-גוטס און אַזאָ עמיליע! און ער, יאַנקוס, וואָס האָט ער האָט די האַפענונג... כל-זמן היטלער רעגירט, וועט ער באַווייזן אַרייַנ-צוקריגן דאָס אַלץ און אויך עמיליען! ער האָט זי לאַנג געזוכט מיט די אויגן. דער הונט אויף דער קייט האָט זיך צעבולן. זאַל ער! יאַנקוסן האָט אַן אימפעט אַוועקגעטראָגן איבער אַלע ווינקעלעך פון געהעפט. ער איז געבליבן שטיין ביים ברונעם און אויסגעזשליאַקעט אפשר אַ האַלבן עמער וואַסער. מיט אַן אָפּגעפּרישטן קאַפּ דערקראַכן צום שטאַל מיט די אָפּענע טויערן און אַרייַנגעקוקט אין שנייער. ער, אויפן היי מיט עמיליען! אַ גאַנצע נאַכט מיט איר, גייען אויס אַלע פּוחות אין דער העכסטער הנאה... בלויז געפינען זי! זוכעריש האָט ער אַרומגעקוקט זיך. די וועלט האָט כּמעט זיך אויפּגעהערט צו וויגן און כּמעט זיך ניט געטוקט אין קיין טומאַן. דערזען די „משפּחה“ שטוב, האָט ער טראַט ביי טראַט געלאָזט זיך אַהין. אפשר? און יאָ, יאָ! דער בלאַנדער קאַפּ פּונעם מלאך האָט אַ בלענד געטאָן אויפן גאַנעק און האַסטיק

פארשווונדן הינטער דער אַרײַנגאַנגס-טיר. באַמערקט אים? אַרײַן אינעווייניק מיט אַ פּוּנז? לויטן שכל דאַרף איצט די „משפּחה“-שטוב זײַן לײדיק. אַלע אַרבעטן נאָך. מאַניעט אים עמיליע אַהינצו?

אין דער „משפּחה“-שטוב מיט יאַנקוסן

ער האָט זי טאַקע געטראָפּן אין דער לײדיקער שטוב. און דאָס האַרץ איז אים געבליבן שטיק. דער קאַפּ האָט זיך אויפּגעהויבן הויך איבער די פּלייצעס. — עמיליע! — האָט ער אַרויסגעבראַכט, באַהערשט פון העזהדיקער דריסטקייט. — ענדלעך זענען מיר אַליין! ענדלעך קאָן איך דיר זאָגן... ענדלעך...

זי האָט אָפּגעפּראַלט אויף הינטערווײלעכץ ביז צו דער וואַנט, און ער איז אויף איר אַרויף — אַ גרויסער, שוואַרצער, מיט אַ גלאַנציקן פנים און אַ גלאַנציקן קאַפּ. ער האָט זי צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט, ווילד אַננקלאַמערנ-דיק זיך מיט בײדע דלאַניעס אין אירע בריסט. זי האָט זיך געצאַפּלט, זיך געווערט. אַלץ אויף איר פנים האָט געברענט, און די אויגן, אירע אויפּגע-ריסענע גרויע אויגן האָבן זיך געצאַפּלט אין זײערע נעסטן.

— עמיליע, מײנע פּוּנז גײען אויס... פאַר וואָס ביסטו אַזאַ זיסע ליאַלקע? איך מוז, איך מוז... — האָט יאַנקוס געפּריכט און דאָס זעערס פון ניט איבערגעקאַכטן היימישן בראַנפן האָט אַ זעץ געטאָן עמיליען אין גאָז. אין אירער אַ באַק האָבן זיך אַינגעזויגן יאַנקוסעס נאַסע פּיאַוקע-ליפּן. — קסײַאַנדז! — האָט עמיליע אַרויסגעקוויטשעט און מיט די פּויסטן גענומען שלאָגן, וווּ געטראָפּן.

— ניט קיין קסײַאַנדז! איצט בין איך אַ מאַנצביל! האָב ניט מורא. אַ גוטער מאַנצביל! — מיט אַ קורצן אַטעם האָט ער גענומען אַרויסשטויסן זײנע עמײנע רײד: — ליסע מענער זענען גוטע, שטאַרקע מענער! וועסט עפעס אַזוינס בײַ מיר איבערלעבן, ווי בײַ קײנעם ניט! וועסט לאַכן, ווײנען, שרײַען פון הנאה!

צוגעדריקט צו דער וואַנט דורך אַ פּרייכנדיקן שוואַרצן באַרג, האָט עמיליע געריסן מיט די נעגל די שוואַרצקײט, וואָס האָט זי געהאַלטן אין איין צודעקן, געשטויסן מיט די פּויסטן אינעם באַרג, וואָס האָט זיך אויף איר אַרויפּגעוואַלגערט און געהאַלטן בײַם צושטיקן.

יאנקוס האט זי א רגע אפגעלאזט, ארומגעכאפט איר טאליע און גענומען שלעפן צו א טיר אין דער טיף פון שטוב.

— יעזוס-מארא! — האט זיך צעשרייען עמיליע. — ראטעוועט!
— וואס איז? — האט שטרענג אויפגעקלונגען דאס הארטע קול פון
גאטס א דינער. — מענטשן וועלן זיך צונויפלויפן. ווילסט פארשעמען א
קסיאנדו?

— כ'וויל קיינעם ניט פארשעמען, קיינעם ניט! — האט א צענומענע
געמורמלט עמיליע. — לאזט מיך אפ, בלויז לאזט מיך אפ...

איר ניט פערפעקטע אויסשפראך, דער אפגעטעמפטער „ר“ פון א פאר-
דינטשטער ליטווינערין האבן אים גאר משוגע געמאכט. ער וועט, ער מוז...
און ווי ער האט זיך אויף ס'ניי און זייער דעצידירט פארמאסטן אויף איר,
האבן זיך צעפויקט אַנקומענדיקע טריט פון שטעקשיך אויף האַלצווילן. יאָנ-
קוס האט אַרויסגעלאזט פון די אַרעמס זיין פאַנג.

אין שטוב איז אַרײַן פּראַנאַס. נאָך אים — די אַנדערע צוויי אַרבעטערס.
אין ערשטן אַרײַנגעקומענעם וואָס האָט צעשטערט אַלע זײַנע האַניק
זיסע פּלענער, האָט יאָנקוס אַרײַנגעלאָזט אַ בליק, פּול רציחה. ער וואָלט
אים געפּלעט דעם שאַרבן, צעריסן אויף פּיצלעך, אַרײַנגעלאָזט אַ קויל אין
קאַפּ. די אויפגעקאַכטע יוכע האָט באַלד פאַרביטן חשדפּולע פאַרווּנדערונג.
עפּעס אַ קענטלעכער פאַרשוין. ערגעץ געזען, ערגעץ געטראָפּן, ערגעץ...
הויך, שטאַלטע, אַ שופּרינע ברוינלעכע האַר...

— קסיאנדו, — האט עמיליע געזוכט אַרויסצופירן יאַנקוסן פון פאַר-
לעגנהייט. — ווי איר זעט, איז אויך אונדזער „משפּחה“ שטוב וווּיל אַינ-
געאַרדנט. גוטע בעלי-בתים האָבן מיר, געניסט שוין די גאַנצע „משפּחה“.
— איך זע, איך זע. גאָטס בענטשונג רוט בײַ אײַך אויף אַליץ און אויף
אַלעמען, — האָט יאָנקוס געפּונען עפּעס אַפּצוענטפּערן.

ביידע — צו ערשט ער, נאָך אים עמיליע — זענען רויק אַרויס פון
שטוב, באַגלייט פון פאַרחידושטע בליקן פון די אַרײַנגעקומענע.

אינטערמעדיע אין דרויסן

די בהמות האָבן פּויל זיך צוריקגעקערט פון דער פּאַשע. די מעלקערין האָט
מיט עמערס שוין געוואַרט אויף זיי.

— קסיאנדו, איר וועט טרינקען פרישע מילך פון קו ?
 — אויב וועסט קומען ביי נאכט אויפן היי אין שניער. ס'איז א וואַרעמע
 נאכט, א ראַמאַנטישע, ווי מען רופט עס. וועסטו חלומען ביי מיר אויף דער
 וואַר. כ'האַב דיר שוין געזאָגט, כ'בין אַ גוטער מאַנצביל.
 ער זאָל ניט מאַכן זיך קיין אילוזיעס, האָט עמיליע אים גלייכגילטיק
 געענטפערט :

— קסיאנדו, כ'וועל ניט קומען.
 און אַלץ מער האָט זי באַטאַנט דאָס וואַרט „קסיאנדו“.
 — קסיאנדו, איך בין אַ גלייביקע. גאָט וועט שטראַפן. צוליב אַ מינוט
 פאַרגעניגן וויל איך ניט פאַרלירן דאָס אייביקע לעבן...
 און דערמאַנט האָט זי זיך אין דער באַלעבאַסטעס עטלעכע מאָל איבער-
 געהוזטער, ביז סקריפענדיקער וואַרענונג: „קליידלעך טו ניט אָן, צוגע-
 פרעסטע צום לייב. וועלן דינע ווייבערישע אַנטיקן ניט אַרויסשפאַרן און ניט
 מאַניען קיין מענערשע הענט!“

— ווער איז ער, דער דאָזיקער הויכער מיט די ברוינלעכע האַר, דער
 דאָזיקער? .. — האָט יאַנקוס אַרויסגעבראַכט די פראַגע, וואָס האָט אים ניט
 אַפגעלאָזט.

— אַן אַרבעטער.
 — פון ווען אָן? עפעס אַ קענטלעכער מיר...
 — שוין לאַנג. דלייבאַס אַ קרוב... — עמיליע האָט דערפילט, אַז מיינענ-
 דיק גוט, האָט זי זיך אַרויסגעכאַפט מיט אַן איבעריק וואַרט. — קסיאנדו,
 איר וועט טרינקען פרישע מילך פון דער קו ?
 דער קאַשטשאַגלאַק האָט גערופן צו דער אָונט-מעסע.

אויף דער וועראַנדע

אַ וואַרעמער, אַ לויטערער אינדערפרי פון ערב-זומער. נאָך דער פרימאַרגן-
 מעסע האָט דלייבאַ ליב אין אַזאַ וועטער צו עסן פרישטיק אויף דער וועראַנדע
 פון זיין שטוב, איינגעמאַסטעט אין אַ געפלאַכטענעם אַנלענשטול; האָט ליב
 אַרויסצוקוקן דורך די ברייט פונאַנדערגערקטע פענצטער און זען, ווי די
 זון פילט אָן די לופט מיט אַ ברושטינענער שניין און פילן, ווי מלאכים
 שמייכלען הערנדיק די פייגעלעך אויסצוויטשערן אַ לויב צום באַשאַפער.

„עך, ווען מענטשן פארפאסקודיען ניט גאטס שיינע וועלט“ — האָט דלייבאָ געטאָן אַ קלער, דערזעענדיק אַנקומען דאָס ניבוהדיקע געשטאַלט אין דער שוואַרצער גלחישער סוטאַנע, דערזעענדיק יאַנקוסן. און וואָס זוכט ער דאָ אַזוי פרי ?

— אַ שיינעם גוט־מאַרגן, קאַלעגע, — איז דער אורח האַפּערדיק אַרויף אויף דער וועראַנדע, דערלאַנגט דלייבאָן אַ פּיכטלעכע האַנט און לאַנג געדריקט זינען. — געמאַכט האָט זיך אַ געלעגנהייט. ווי ניצט מען ניט אויס אַ געלעגנהייט צו קומען צו אַ גוטן פּריינד ? אין אַזאַ וועטער דערצו ! — געגרייט זאָלן זיך גוטע פּריינד אין זייער קומען ! — האָט דלייבאָ דעליקאַט געענטפּערט און אויסגערופן : — עמיליע, אַ גאַסט צום פּרישטיק ! עמיליע איז דערשטוינט געבליבן שטיין אין דער טיר אָבער באַלד צוגעשמיכלט צום גאַסט, ווי קיין זאַך וואָלט ניט האָבן צווישן זיי נעכטן פּאַסירט :

— שוין, כּיברענג ס'געשיר, גאַפּל־מעסער. — און אויך עפעס שאַרפּס אויסצוטרינקען. ווי איך ווייס, האַלט ניט מיין קאַלעגע דערפּון, — האָט יאַנקוס דערגעבן, וויליונגעריש צוויינקענדיק צו דער, וואָס בלויז בנים אַנקוקן זי קערט זיך אין אים אַלץ איבער. זיכער איז ער איצט, אָז זינע באַמיונגען טראַגן פּרוכט. דער מלאַך האָט אים צוגעשמיכלט. און אַז ער וועט נאָך שטאַרקער אַנגרייפּן מיט די צוגעגרייטע מיטלען...

אויסגעטרונקען און גוט צוגעביסן, אַפּשיטנדיק מיט קאַמפּלימענטן דלייבאָס באַלעבאַסטע, דאָס געראַטן צוגעקליבענע צימער־מיידל, איז ער אַרויס מיט דער סיבה פּון זיין דאָסמאַליק אומדערוואַרט קומען :

— כּיוויל, קאַלעגע, זאַלסט וויסן. כּיבין אויסן דעין טובה און דעין וווּיל. פּאַרגעס ניט, אַז ס'איז קריג און אַז די דניטשן, און נאָר זיי... דערוויילע, נאָר זיי האָבן צו באַשטימען. אין דער לעצטער מינוט וועלן זיי זיך געבן די הענט — די דניטשן, ענגלענדער און אַמעריקאַנער. וועלן פּאַרשטעלן דעם וועג פאַר די גאַטלאַזע באַלשעוויקעס. כּיפּאַרלאַז זיך אויף טשערטשילס שכל, אויף רווועלטס יושר און אויפן דניטשישן פּוח. ווי ס'זאָל ניט זיין, קיין איין ייד טאָר ניט בלייבן ! צו וואָס לעבעדיקע עדות ? זיי וועלן דערציילן, שרייבן אין די גאַזעטן און אפשר גאַנצענע ביכער אַנטערקען. צו וואָס

מאָנערס? זיי וועלן דערזען בײַ עמעצן זייערע טישן און שטולן, זייערע בעטן און שאַפּעס, זייער געשיר און אַנטוועכץ... אַ זיגערל, אַ רינגעלע, אַ מע-דאָליאַן...

ער האָט איצט געלאָזט רוען גאַפּל־מעסער, צוגעבויגן זיך צום מכניס־אורח און מיט אַ קענטיקער שאַדנפּרייד אַנגערוימט אים אַ סוד:
— דערזען געכטן בײַ דיר אַן אַרבעטער אין דער „משפּחה“ דעם הויכן מיט דער טשופּרינע ברוינלעכע האָר. אַן אַרבעטער פּלומרשט בײַ דיר. זײַ וויסן, ס'איז אַ פּאַרשטעלטער ייד!

— וואָס?! — האָט דלייבאָ אויף אַן אמתן אויפגעצאַפּלט.

— יאָ, יאָ, — איז יאַנקוס געווען צופּרידן פון דער דאָזיקער רעאַקציע און זיך אַוועקגעלאָזט דערציילן, ווי אַלץ האָט פּאַסירט: — דערזען אים, איז מיר באַלד אויסגעקומען, אַז ס'פּנים איז מיר קענטלעך. אויפן אָרט גיט געקאַנט זיך כאַפּן. געטראַכט, געלייגט זיך שלאָפּן טראַכטנדיק. ערשט הנינט באַגינען שיסט מיר אַרײַן אין קאַפּ: ס'איז ער! כ'שווער בײַ אַלע הייליקע, ס'איז דער דאָקטער פון שטאַטישן רויטן־קרייץ־שפיטאַל. פּאַרן קריג האָב איך אַריינגעכאַפּט אַ מאַגן־פּאַרגיפּטיקונג. געהאַלטן בײַם שטאַרבן. האָט מען מיך פון דאָרף אַהין אַוועקגעפירט. און ווי דו זעסט, געראַטעוועט. טאַקע ער האָט זיך אַרום מיר געפּאַרעט. ס'אַ ייד! אַ דאָקטער! טו אַ קאַנטראַליר זײַנע דאָקומענטן. מען קאַן אויך אַ קאַנטראַליר טאָן דעם דאָקומענט, וועלכן מען שטעלט אויס יידן אויפן זיבעטן טאַג פון געבוירן...

יאַנקוס האָט זיך צעכאַכאַטשעט. דלייבאָ האָט פון וועגן העפלעכקייט

צוגעשמייכלט.

אַפּגעהאַקט ס'לאַכן האָט יאַנקוס ווידער זיך אַוועקגעלאָזט:

— פּאַרשטייסט, ווי ס'זאָל גיט אויספאַלן דער סוף, כ'מייך, דער אויס־גאַנג פון קריג, דעם יידישן ראַק מוזן מיר אויסשננדין מיטן וואַרצל! ס'אַ היסטאָרישע געלעגנהייט!

אויסגעזופּט אַ גניע פּאַרציע משקה האָט ער זיך פּאַסמאַקעוועט און

ווינטער געסדרט מיט אַן אויפגעשרויפטן קוראַזש:

— די יידעלעך, אַהאַ, פּאַרשטייען זיי זיך צו מאַסקירן און צו אַנטלויפן פון דער פּאַרדינטער שטראַף! און קיינער טאַר פון זיי גיט בלנבן! קיינער גיט! צו וואָס זאָלן זיי אונדז באַשמוצן? און אַז מיר האָבן צוליב נאַציאָנאַלע

אינטערעסן געהאלפן די דייטשן, איז וואָס? דו ביסט כּיטרע, האָסט זיך באלד געשטעלט אין אַ זינט. כּוועל ניט פאַרגעסן, ווי ביסט געקומען בעטן מיך, ניט צו שיסן די יידן. געוויס, יעזוס, אונדזער האָר, פריידיקט באַרעמ־האַרציקייט. פּיאָוקעס און קאַמוניסטן — אויף זיי טאָר מען אָבער קיין רחמנות ניט האָבן! זיי האָבן אונדזער גאָט געקרייציקט און זיך אויסגעשלאָסן פון מענטשלעכן מין! געוויס, ס'איז גוט, וואָס די דייטשן רוען ניט. די באַהאַלטענע און פאַרשטעלטע פאַר קריסטן מיט געפעלשטע דאָקומענטן כאַפן זיי צונויף. מיין ניט, אַז ביי אַ קסיאָנזו וועט מען ניט קומען זוכן...

אין אַ צימער וואָס זינער אַ פענצטער איז אַרויס אויף דער וועראַנדע, האָט עמיליע בפּונגה זיך פאַרנומען מיטן אַראַפּווישן שטויב פונעם מעבל און, ניט קיין געזעענע פון קיינעם, זיך צוגעהערט צו די שרעקלעכע דיבורים פונעם גאַסט.

אַ גוט אויפגעלייגטער, האָט יאַנקוס באַקוועם זיך איינגעאַרדנט אין אַ געפלאַכטענעם שטול, פּונאַנדערגעשפּיליעט די סוטאַנע, אַרײַנגעקערט נאָך אַ גלאַז פונעם ביטערן טראַפּן און פאַרזופּט דאָס עסן מיט אַ טעפל שטאַרקע קאַווע, און ווייטער אַלץ גערעדט, גערעדט:

— זאָג אַ דאַנק, קאַלעגע, וואָס כּ'האַב דיך געוואָרנט. כּ'בין דיר אַ גוטער פּרײַנד. כּ'זאָג דעם אמת: וווּ וועל איך געפינען נאָך אַזאַ ברייטהאַרציקן גאַסטגעבער און ליבע מענטשן און אַזאַ, אַזאַ, כּ'זאָג דעם אמת — עמיליע... זאָג, אין בעט מוז זי זיין גאָר אַן אויסנעם...

דלייבאַן האָט עס געהויבן פון אַרט. שווער געווען צו הערן די האַדקע דיבורים פונעם אַנגעשיכורטן שמוציקן אוממענטש. האָט ער געפרוּווט אים אַפּשטעלן:

— קאַלעגע, מיר טראַגן סוטאַנעס...

יאַנקוס האָט געלאַכט, פאַרגלאַצט די קליינע אייגעלעך און אומגעקערט זיך צום ענין, וואָס האָט זיך געהאַט אַפּגעזעצט ביי אים אויף דער לונג, און די צונג האָט עס איצט אַרויסגעבראַכט:

— ביסט פאַרט ניט אַפּגעהיט. כּ'בין דיר אַ גוטער פּרײַנד און וואָרן דיך! ווען דו פריידיקסט... און די מענטשן וואָס דו נעמסט אַן... אַ, יאָ, יאָ, זיך דערמאַנט: עמיליע זאָגט, ער איז דיינער אַ קרוב, דער דאָזיקער ברוינ־האַריקער... אמת?

א רגע אָנגעקוקט דעם מאַדנע שווינגנדיקן בעל־הבית, האָט יאָנקוס שאַדנפריידיק אָנגעגריפן:

— אויב ס'איז ניט אַזוי... איכ'ל שוין זאָרגן, זאָלסט פטור ווערן... מירן פאַרענדיקן מיט אַלע אָנשיקענישן קליפ־און־קלאַפּ... און ס'טהאַבן אַ רוזקן קאַפּ... היינט, ביי אַזאַ וועטער וויל איך אויסגיין דין גאַסטפּרעזנט־לעכקייט און פּראַווען דאָ דאַטשע אַ גאַנצן טאַג. שלאָפן ווילט זיך. שלעכט געשלאָפן די נאַכט. אַלץ געוואַלט זיך דערמאַנען, וווּ כ'האַב אים געזען... כ'וועל זיך צושפּאַרן אויף דער סאַפּע אין דין סאַלאַן...

ער האָט זיך שווער אויפּגעהויבן, שווער פאַרלאָזט די וועראַנדע — אויף וואַקלדיקע פיס און אין אַ פאַרטשאַדעטער וועלט...

דלייבאָ איז פאַרשטאַרט געבליבן זיצן אין געפלאַכטענעם שטול. אויך ער האָט געוואַלט אַינשלאָפן. אויף לאַנג אַינשלאָפן און אַרויסגליטשן זיך פון אונטערן מאַוימדיק דריקנדיקן וואַלקן, וואָס האָט זיך אַרויפגעשאַרט אויפן לויטערן הימל מיט שטורעם־צייכנס אין זיין אינגעווייד.

אין קיך

אויפגעכאַפּט זיך אין סאַלאַן אויף דער גוט געפּעדערטער פּליושענער סאַפּע, איז יאָנקוס לאַנג געלעגן מיטן פנים אַרויף און געפּרעכט ווי נאָך אַן אויס־מאַטערנדיקן אָנשטרענג. דער שמועס אויף דער וועראַנדע איז אים פּלוצעם אַרויף אויפן זינען, וואָס האָט ער דאַרטן אָנגעברענעט, אַרזינגייענדיק אין געשמאַק פון עסן און טרינקען? צו וואָס איז ער געווען אָפּנהאַרציק? צו וואָס אים וואַרענען? דלייבאָן דאַרף מען דערלאַנגען אַ טערעבענץ איבערן קאַפּ, ער זאָל ניט קומען צו זיך, און פאַרענדיקן מיט אים... אַלץ צוליבן גוט אָפּעסן, צוליב אַ קאַטשקע אויפן טעלער... און צוליב עמיליען מאַכט ער לאַנגע צערעמאַניעס.

דורך די פאַרצויגענע פאַרטייערן האָט זיך געסאַטשעט אַ מילד געדעמפטע ליכט און פאַרגלעט אַלע פאַרדראָסן און דאָגות. לעבן מוז מען דערוויילע מיט דער קאַטשקע אויפן טעלער און אָנסטרויען זיך אויף גאַר־גאַר נייַע צייטן! איצט האָט זיך אים בלויז געוואַלט מיט עפּעס פאַרטרינקען דעם אַרזינגעכאַפּטן בייטאַגיקן דרעמל, די זעט, מיט וועלכער דער באַטעמטער פּרישטיק האָט אָנגעגאַסן אַלע זיינע אַברים; פאַרוזפן מיט אַ האַרבן געטראַנק

די נאכווייענישן פונעם אלקאהאל, און ווען מען קריגט נאך אריין אין די ארעמס אזא עמיליע...

ער איז אויפגעשטאנען, אריינגעקראכן ווידער אין דער סוטאנע, אדורכ-געשפאנט עטלעכע מאל דעם סאלאן היין און צוריק, פונאנדערגעצויגן די הענט, באוועגט די פארשטעמטע גלידער, איידער ער וועט זיך לאזן זוכן עמיליען, מוז ער זיין פריש און מונטער, ווי א יונג לאשעקל... זי האט אים אין דער פרי צוגעשמייכלט, גוט, וואס ער האט פאר איר די מתנה! געפינען בלויז די געהעריקע געלעגנהייט, ער מוז אויך נאך א מאל אנקוקן דעם הויכן מיט די ברוינלעכע האר און זיך איבערצינגן... א סך ענינים האט ער היינט צו פארענדיקן.

דלייבאן האט ער אין שטוב ניט געטרעפן, מסתמא אוועקגעשלעפט זיך איבער זיין בעלה-הבתישקייט, אויך די באלעבאסטע האט ער ניט געטראפן, ווייניק עסקים פאראן אין סאמע ברען פון די ארבעטן ערב זומער? ניטא קיינער, האט ער פריי ארומגענישטערט אין די צימערן, אריינגעשטעקט די נאז אין קיך און געטראפן! געטראפן עמיליען ביים גרייטן ס'מיטאג-עסן, א, גאט, איינער אליין מיט איר! א וויס טיכל אויף בלאנדע קרויזן האט צוגעגעבן טויזנט חנען איר פנימל, און איר פולער בוזעם אונטערן שירץ! ער האט קיים איינגעהאמעוועט די גלוסטונג, וואס האט אנגעצונדן זיינע דלאניעס.

— פארשמעקסט די שטוב, ליאלקע! — האט יאנקוס ארויסגעבראכט מיט א פארכט פון א יונג-פארליבטן, — און זע, ווי דו ליגסט מיר אין זינען, ארויסגענומען האט ער פון קעשענע א גאלדענעם מעדאליאן אויף א גאלדן קייטל און עס אויפגעהויבן צו איר, זי זאל עס גוט קאנען באטראכטן, — קיין צלמל טראגסטו ניט, וועט דער מעדאליאן באשינען דיין האלדז, דיין דעקאלטע און דאס פישוף-שטעגעלע צווישן די צוויי בערגלעך, מיט וועלכע מענער לאבן זיך.

— א, ניין, ניין! — האט עמיליע אויפגעציטערט.

— ס'א געשאנק מיט א פארבארגענעם מיין, — האט יאנקוס אנגעטאן אין עפעס סודותדיקס זיין קול, — מיט דיר וועל איך זיין אפנהארציק, וויסן זאלסטו, אז א שלעכטן ענד וועט האבן דיין איצטיקער בעלה-הבית, פאר זיין לאנגער צונג וועט מען אים ניט שאנעווען, און אויך פארן אויסבאהאלטן

יידן! דאס האט ער דיר געזאגט, אז דער הויכער מיט די ברוינלעכע האָר
איז זינער אַ קרוב. ס'א ליגן! אַ יידישער דאָקטער איז ער! כ'דארף די זאך
נאָך אַ ביסל אויספאַרשן, צו זיין זיכער. און צוגרייטן אַלץ מיט האַנט-און-
פוס...

עמיליע איז אַלץ אָפגעטראַטן פונעם מעדאַליאַן, וועלכן אַ העלהאַריקע
מענערהאַנט האָט געהאַלטן אויפגעהויבן פאַר אירע אויגן. יאַנקוס האָט אַזש
אויפגעלעבט, אויסמאַלנדיק פאַר זיך און עמיליען אַ קייט געגאַרטע פאַר-
לויפענישן:

— פאַרן פלאַפלען און פאַרן אויסבאַהאַלטן יידן וועט מען דלייבאַן מאַכן
אין אַרדענונג און זיין פאַרמעגן קאַנפּיסקירן. מיך, מיך וועט מען אויף זיין
פלאַץ באַשטימען! אַהאַ, מנינע פאַרדינסטן! כ'וועל אַ טאַפעלן געהאַלט דיר
צאָלן. וועסט אַ פינגער אין קאַלט וואַסער ניט דאַרפן אַרײַנטאָן. דעם הימל
אויף דער ערד וועסטו בײַ מיר האָבן! אַ קאַפעלע געדולד, ביז אַלץ וועט זיך
אויסקאַכן. אָבער שוין ביז יענער שיינער צײַט קאַנען מיר געניסן פון לעבן.
און טאַקע ניט אַפלייגן אויף מאַרגן. ווי זאָגט מען עס — מאַרגן וועט גאָט
זאָרגן, הײַנט — געניסט, מנינע פריינד!

ער האָט גענענט צו איר — אַ שוואַרצע כמאַרע מיט אַ גלאַנציק רויטלעך
פנים און איינגעפאַלענע באַקן, מיט שטעכיקע, טיף אין גריבער אַרײַנגע-
זעצטע אייגלעך און אַ גלאַנציקן שאַרבן. אַ פריקרער ריח פון שווייס האָט
באַגלייט צוויי תאוהדיקע מענערשע הענט.

— גײַסטיקער פאַטער, כ'האַב מורא פאַר יענער-וועלט. און איר, איר...
— איז עמיליע געשטאַנען אַ פאַרלוירענע און געמורמלט: — כ'וויל ניט,
כ'וויל אַנך ניט ברענגען צו קיין זינד...

— אַ זינד איז צו פאַרשפילן די הנאה פון לעבן! און זאָג צו מיר — דו!
— קסיאַנדו! מען גייט!

ס'האַבן זיך דערהערט פאַמעלעכע, שווערע טריט.
— די באַלעבאַסטע! — האָט עמיליע געוואָרנט, אויפצאַפלענדיק פון
אַן אינערלעכער פרייד.

יאַנקוס האָט פאַרן צוריקציען זיך באַוויון איר אַרײַנצושטעקן אין בוועם
דעם מעדאַליאַן, און ס'בלוט האָט אים אַ זעץ געטאַן אין קאַפּ. צום טיטוול,
שטענדיק מישט זיך עמעצער אַרײַן!

ס'איז טאקע געווען די באלעבאסטע, און ער האט, ווילינגערש אויפ-
געלייגט, זיך אויסגעקערעוועט צו איר :
— איינער מיטאג האט פארשמעקט די שטוב. בין איך אריין געווייר
ווערן, ווי ס'האלט מיט די פאטרעוועס.
— באלד, באלד, — האט די באלעבאסטע א בורטשע געטאן.
און אז יאנקוס האט נאך געהאלטן די קליאמקע פון טיר, האט זי זיך
ניט אינגעהאלטן און ביזו ארויסגעקוועטשט פון זיך :
— גאר אן אנדערע פאטראווע האט דער נואפניק געזוכט אין קיך!
און דערגעבן, ביזו א שיקל טוענדיק אויף עמיליען :
— אן אומגליק, דיין פנימל, דיין אויסזען, דער ווייבערשער „קום
אהער“...

אינטערמעדיע מיט עמיליען

זשענדע אפגעפרעסן דעם געשמאקן מיטאג, ניט אויפהערנדיק אריינצוגיסן
אין זיך דעם ביטערן טראפן, האט יאנקוס, אן עמעצן צו פרעגן, ווידער
אנדערגעוואלגערט זיך אויף דער סאפע אין סאלאן. באלד האט זיין כראפען
זיך געטראגן דורך די געעפנטע פענצטער און אפילו אדורכגעדרונגען די
דיקע אריינגאנגס-טיר אהין.

אפגעגעבן דאס מיטאג-עסן, האט עמיליע, ווי אפגעכאפט אטעם. געקאנט
אפכאפן אטעם, קוים כראפעט דער ניט-גוטער. זענען אויפגעקומען אירע
שווערע טענות צו זיך : זי, אין אלץ איז זי שולדיק! איר פארשאלטן „גוט
אויסזען“! גאט, צו וואס דארף א יידישקע גוט אויסזען אין אזעלכע צייטן?
א פארוועלעניש צו בלייבן לעבן א דאנק דעם „גוטן אויסזען“ און ארויפ-
ברענגען טויט-ספנות אויף אנדערע — דער קסיאנדו, פראנאס... אויך ס'ארע-
מע, אומבאהאלפן אויסגעבאהאלטענע „מייזל“. און אויך יאדויע, ווי פראנאס
האט איר פארטויט, איז א יידישע, און די „נניע“... אויך מיט א „גוט אויס-
זען“, מיט א גוטער אויסשפראך, נאר א זייער צערשאקענע און צעבראכענע.
ערשט נעכטן אריינגעשריבן זי אינעם רעיעסטער-בוך פון די געקריסטיקטע...
דער קסיאנדו, די הייליקע נשמה, מאכט זיך ניט קיין אילויעס און זאגט,
אז די דאזיקע דאקומענטן זענען גוט, ביז מען טוט זיי א קאנטראליר... און
האלטן האלט ער. אז ס'איז שוין אלץ איינס, צי מען געפינט אין ייד, צי

גאנצע פינף. די זעלבע שטראף... און געשמייכלט האָט ער, אַנשטאָט צו זיך באַזאָרגט, מחמת לאַנג, מיינט ער, וועט עס שוין ניט געדויערן... פאַר דער באַלעבאָסטע האָט עס געגאַלטן, אַז אַרבעטסהענט זענען איצט נייטיק, און מאַדנע זיכער איז ער געווען, אַז גאָט וועט העלפֿן.

אַזוי ערשט נעכטן. און היינט? גאָט, פאַר וואָס מוז דער שטן זיך אַרײַנ-מישן און פאַר וואָס מוזן מיר, דווקא מיר פינף, בלייבן לעבן, בעת אַלע אַנדערע... מיר זענען בעסער פון זיי? שענער פון זיי? און אַז מיר'ן שוין בלייבן לעבן, וואָס וועלן מיר אָנהייבן אין אַ וועלט אַן ייִדן?

אַ מידע, אויסגעשעפטע, איז זי אַנידערגעפאַלן אויפן בעטל אין איר שלאַפּאַלקערל. זי האָט זיך געסטאַרעט ניט צו וויינען און געוויינט. גאָט, גאָט, וואָס טוט מען מיט די אַלע פאַרוואָסן? ווען זי בלייבט מיט אַלעמען, מיט אַלע ייִדן... און פאַר וואָס איז בײַ איר געבליבן דער מעדאַליאַן? זי האָט אים איצט געהאַלטן אין קעשענע פון קליידל. אַרויסגענומען אים און וואָס מער אים אָנגעקוקט, אַלץ שטאַרקער האָט ער געסמאַליעט איר דלאַגיע: אויפן בלישטשעדיקן דעקל — אַן איינגעגראַווירטע געדריידלטע מאַנאַגראַם פון צוויי איבערגעפלאַכטענע, געשריבענע ייִדישע אותיות, וואָס דער גולן האָט אַוודאי אָנגענומען פאַר אַ באַפּוצונג-אַרנאַמענט. אַראַפּגעריסן פון אַ ייִדישקע, וואָס ער האָט געשאַסן? פון אַ קרבן נאָכן דערשיסן? און וואָס זאָל זי, עמיליע, איצט טאָן מיטן אַפּגעטונקטן אין בלוט ייִדישן חפֿץ? אַרויסוואַרפֿן? געטראַכט, געציטערט, געשראַקן זיך און האַסטיק אים אַרונ-טערגערוקט אונטערן מאַטראַץ.

און לייכטער איז איר געוואָרן אויף אַ רגע, דער שטן כראַפּעט. וועט לאַנג, לאַנג כראַפּען. איז זי אַראַפּגעזונקען אין אַן אויסלייזערישן אויסבאַ-האַלט, און לאַשטשעדיקע טיולן האָבן זי גענומען איינזויקלען, נאָר באַלד איז זי געלאָפֿן דורך אַ פינצטערן וואַלד, געיאָגט פון אַ חיה-רעה. געווען איז אַן אַפּשטאַנד צווישן זיי. און וואָס האַסטיקער זי איז געלאָפֿן, אַלץ קלענער איז דער אַפּשטאַנד געוואָרן, קלענער, קלענער... „פּראַנאַס“!

אַראַפּגעשפרונגען פון בעטל. אַרײַנגעשטעקט די פּיס אין די דאַרפּישע שטעקשיך אויף האַלצזוילן. קיין מינוט ניט פאַרלירן! דער שטן כראַפּעט. אויף פּראַנאַסן פאַרמעסט ער זיך. דלייבאַ איז אין סכּנה. אַלע זענען אין סכּנה. אויפּזוכן, געפינען פּראַנאַסן. וואַרענען! זיך אַן עצה האַלטן!

גאט, צאפלען מיר זיך טאקע אומזיסט אויפן האק פון דער האפענונג.
ווי דער גולן טענהט?

אינטערמעדיע מיט אַ פויערטע

די פויערטע וואָס איז מיט איר פערד-און-וואָגן פאַרבניגעפאַרן אין דער פרי
דליבאַס פאַסעסיע און אַראַפגעלאָזט דאָ יאַנקוס, האָט פאַר נאַכט זיך צוריק-
געקערט אַהיים און, ווי אַפגערעדט, אַפגעשטעלט זיך אויפן צוריקוועגס כדי
מיטצונעמען איר אינדערפרייקן פאַסאַזשיר.

יאַנקוס האָט נאָך שווער געכראַפּעט, שווער געסאַפּעט.
אַן צערעמאַניעס האָט די באַלעבאַסטע אים אויפגעוועקט — מיט אַ
טערעבע, מיט אַ שטורך:

— אויפשטיין! אַהיים פאַרן!

יאַנקוס האָט לכתחילה ניט פאַרשטאַנען וואָס מען וויל פון אים. דערזען
דורך אַ טומאַן די פויערטע, האָט ער זיך גענומען טשוכען:

— אַ קאַזיע!

— ענדיקט אַזערע געשעפטן און געפאַרן זאָל ווערן! — איז די באַלע-
באַסטע אַרויס פון די פלים. — צו דער אָונט-מעסע!

— אַפגעשאַפט זי אין די וואַכנטעג, — האָט יאַנקוס נאָך אַלץ ליגנדיק
מיטן פנים אַרויף, זי ווי באַרויקט. — אַלע זענען איצט פאַרנומען ביז איבערן
האַלדז. ווער ס'האַט צייט און חשק קאָן אַרײַן אין גאַטס הויז און בעטן צום
אויסלייזער אָן דעם קסיאַנדז. דער קאַשטשאַל שטייט אָפן.

די באַלעבאַסטע האָט קוים זיך אַינגעהאַלטן פון אויסשפּינען אין זײַן
זייט און אַרויס: דער אַרבעטסטאַג גייט צו ענד און ענינים האָט זי אָן אַ
שיעור.

— אַ קאַזיע, — האָט יאַנקוס אומצופרידן ווידער אַ מרוקע געטאַן, —
וואַרטסט, לאָסט ניט רוען.

— קסיאַנדז, מיר'ן אַריינפאַרן גלייך צו מיר. מנין זון איז אין שטאַט
אויף עטלעכע טעג. פרישע קנישעס מיט קעז וועל איך מאַכן.

יאַנקוס האָט אויסגעקערעוועט צו איר די אויגן. ווי קומט זי צו עמיליען?
נאָר ווי קומט ער צו עמיליען? ס'וועט געדויערן, און דערוועלע... נו, טאָקע,
ווי ס'רעדט זיך דאַרטן וועגן די קאַטשקעס אויפן טעלער און אין די הימלען.

845466

HEBREW PUBLIC LIBRARY
LA BIBLIOTHÈQUE JUIVE PUBLIQUE
MONTREAL
די יידישע ביליאטעק

א קאטשקע ווארט שוין. פון אונטער א פארביק טיכל קוקט אויף אים א פון זון און ווינט פארבאקן פנים, פול מיט צוואַגן.
— ברענג א קוואַרט וואַסער.

ער האָט זיך אויפגעהויבן, אין איין אַטעם אויסגעטרונקען דאָס אַרײַנגעבראַכטע וואַסער און פויל אַנגעטאַן די סוטאַנע. מאַרגן וועט ער ווידער קומען אַהער פראַווען דאַטשע. מאַרגן וועט ער אויפזוכן דעם הויכן מיט די ברוינלעכע האָר און זיך איבערצייגן... אויך מיט עמיליען וואָס ער האָט זי הײַנט אַזוי שײַן באַשאַנקען, מוז ער מאַרגן קומען צו אַ טאַלק, ווייל שוין הײַנט קאַכט און זידט זײַן בלוט, ביז משוגע צו ווערן.

אינטערמעדיע אין עמיליעס שלאַפּאַלקער

פאַרענדיקט דעם אַרבעטסטאַג, אַפּגעגעסן וועטשערע, געלייגט דער באַלע-באַסטע גאַלקאַמפרעסן צו די קני, איז פראַנאַס ניט אַוועק, ווי געוויינטלעך, שלאַפּן אין דער „משפּחה“־שטוב. געווען אַפּגעמאַכט מיט עמיליען, ער זאָל זיך אַרײַנשליכן צו איר אין שלאַפּאַלקער.

בײַ פאַרמאַכטע לאַדנס און אַ נידעריק ברענענדיק נאַפּטלעמפּל זענען זיי ביידע געזעסן אויפן בעטל און שטום, אַן דער מינדסטער באַוועגונג, געוואַרט, די באַלעבאַסטע זאָל אײַנשלאַפּן אין שכנותדיקן צימער. געזעסן ווי אַפּגעמישפטע. דער צופאַל האָט זיי צונויפגעפירט — יונגע, שײַנע, מיט אַ בשותפותדיקן גורל, מיט אַן אומקלאַרער קומענדיקער רגע און אַ קוים טלײַענדיקן האַפענונג־פּונק צו בלייבן לעבן.

איטלעכער פון זיי — אונטער אַ פאַלשן נאַמען, און געהאַט אַן אמתן נאַמען, אַן אמתן עבר און אמתן בן־זוג. עמיליע — אַן ערגעץ פאַרשלעפּטן מאַן, פראַנאַס — אַ פרוי, וואָס מיט אַ פאַלשן פאַס האָט זי זיך אַנגעדונגען בײַ אַ פויער אויף אַרבעט, און אַ מיידעלע, אונטערגעוואַרפן לעבן אַ טיר פון אַ ליטווישן יתומים־הויז פאַר פיצעלעך. האַפט ער. ביידע האַפּן און ווילן בלייבן לעבן.

זייערע הערצער האָבן שטיל געטיאַכקעט, און ביידע האָבן שווער גע-אַטעמט. עמיליע האָט קוים זיך אײַנגעהאַלטן פון אַרויפפאַלן פראַנאַסן אויפן האַלדז און זיך צעכליפּען, אַרומנעמען אים און בעטן מחילה. מען האָט אַבער געמוזט איצט שטומען ווי די טויטע. בשכנות סקריפעט דער מאַטראַץ אונטער

דער באַלעבאַסטע. זינט זי ווייסט וועגן „מניול“, גייט זי אַרום אַ נאָך מער וואַרטשענדיקע און אַנגעשפיצטע, שרייט היסטעריש אויפן ברודער און עמיליען צוליב יעדער קלייניקייט. מוז מען זיין באַזונדערש אַפגעהיט.

געפילט אַז עפעס טוט זיך אין עמיליעס האַרץ, האָט פראַנאַס אַנגענומען אירע אַ האַנט, ווי וועלנדיק מאַכן יד־אָחת צו אַ פאַרשניטער פאַרשווערונג קעגן אַלץ אין דער וועלט. אַ רגע האָט עמיליע אַינגעזאַפט די דרייטע וואַרעמקייט פון דער שטאַרקער מענערשער האַנט, וואָס האָט אַוועקגעשאַרט אין אַ זינט אַלע נאַרמעס, צוימען און באַוואַרענישן, און אַינגעשטעלט אין אַלע קעמערלעך פון איר הויט די שליטה פון אַ בלינד אויפגעזידטן צוצי־כוח. אַ רגע בלויז, זי האָט באַלד דערשראַקן צוגעכאַפט איר האַנט, זיך באַפרייט פונעם דערוועגערישן מענערשן אַנגרעף. פל־זמן זיי האַפן, פל־זמן דער פאַר־נעפלטער שגעון האַלט אַלעמען אין קלעם, מוז יעדערער בלייבן צוגעהאַפטן צו זינע אַייגענע, צום אַייגענעם גורל און זיין פאַרקנסט בלויז צו אים.

די שיפרות־רגע האָט אויסגעוועפט, ווי ניט געווען. אַנגעקראַכן איז פון אַלע זיטן די ביטערע וואַר מיטן גרויל פון די לעבעדיק ברענענדיקע יידן אין יאַנקוסעס קאַשטשאַל־דאַרף, מיט יאַנקוסעס הויערנדיקן שאַטן אויף אַלעמען דאָ.

ס'איז מיטוואַך ביי נאַכט. די נאַכט ווען דאָס „מניול“ לאַזט זיך אַראַפּ אין קיך — אַרומצוואַשן זיך, פונאַנדערצונעמען די גלידער און שפירן זיך ווי אַ מענטש. דער קסיאַנדו איז, פאַרשטייט זיך, שטענדיק דערבני. האָט ליב צו כאַפן אַ שמועס מיטן רבס זון וועגן ייִדישע מינהגים און דינים און הנאה האָבן פונעם „מניולס“ צעקאַליעטשעטן לשון, וואָס רופט בני אים אַרויס אַ שטוינענדיקע פרייד, ווי פון אַ שאַרפזיניקן ווייץ. מען דאַרף דאָך טרעפן אַזוי צו פאַרקריפלען אַ שפראַך!

עמיליע האָט געוואַרנט דעם קסיאַנדו, אַז זי און אפשר אויך פראַנאַס וועלן די נאַכט קומען זיך אַז עצה האַלטן וועגן אַ זייער וויכטיקן ענין; און ער האָט ניט רעאַגירט און זיך נאָך מער פאַרטיפט אין אַ ביכל מיט לאַטיינישע פסוקים.

דאָס סקריפען פון דער באַלעבאַסטעס מאַטראַץ איז געוואָרן אַלץ שוואַ־כער, שוואַכער, ביז ס'איז אין גאַנצן אויסגעגאַנגען. איצט — אַפּוואַרטן נאָך אַ רגע, נאָך אַ רגע.

א באַרוועסע איז עמיליע אַוועק אין קיך. אויב זי וועט זיך ניט צוריק-
קערן, איז אַ סימן — פראַנאַס זאָל אויך קומען אַהין, אַ באַרוועסער, מיט
די שידך אין די הענט.

פאַר דער „משפּחה“ וועט עס הייסן, אַז ער איז געבליבן שלאָפן אויפן
היי אין שנייער. ס'איז אַ וואַרעמע, אַ טיף בלויע און אויסגעשטערנטע נאַכט.
חברה וועט זיך מיט אים טשעפען, צי ער ווייסט, אַז אויפן היי שלאָפט מען
מיט עמעצן...

אין קיך, בני נאכט

אין דער פינצטער האָט עמיליע פאַוואַליע און שטאַרק אַפּגעהיט זיך צוגע-
שליכט צו דער קיכטיר און שטיל זי געעפנט.

אַ שוואַך ברענעדיקער נאַפטלאַמפּ האָט קוים באלויכטן דעם אַרום. בני
אַ טישל לעבן פענצטער מיט פאַרמאַכטע לאַדנס און אַ פאַרצויגן ווייס פאַר-
האַנגל האָט דאָס „מזל“, אין זיין קורטקע, אין אַ היטל, זשענדע געכליאָבעט
פון אַ ליימענער שיסל אַ מילכיקן זופ מיט מעלענע קליאַצקעס.

דער קסיאַנדז, אין זיין נאַכטכאַלאַט, האָט צופרידן צוגעקוקט, ווי אַ
מענטש כאַפט אַפּ ס'פאַרשמאַכטע האַרץ. בשעתו, ווען דאָס בחורל האָט צו
אים זיך געווענדט נאָך הילף און געזאַגט, אַז ער איז אַ רבס אַ זון, איז דלייבאָן
שוין געגאַנגען אין לעבן אים צו ראַטעווען.

דלייבאָ האָט ניט געפילט, אַז עמעצער איז אַריין אין קיך.

— קסיאַנדז, — האָט עמיליע אַרויסגעשעפטשעט און אים ווי אַהער-
געבראַכט פון ערגעץ אַ ווייטעניש.

— יאָ, מײַן קינד, כ'הער דיך, — האָט דלייבאָ ווייך אַרויסגעבראַכט, ווי
בעת מען קומט זיך פאַר אים מתוודה זיין.

— אוי, קסיאַנדז! פרייער, אַ גאַנצן טאַג איז אַלץ ניט אויסגעקומען...
אַלץ דער דאָזיקער יאַנקוס. כ'האַב געהערט, וואָס ער...

— נו, איז וואָס? — האָט דלייבאָ זי איבערגעהאַקט.

עמיליע האָט זיך געוונדערט: צי קאָן מען בלייבן גלייכגילטיק צו דעם,
וואָס דער דאָזיקער יאַנקוס רעדט און קלייבט זיך טאַן? האָט זי מיט ציטער
אויפגעקלערט:

— ער וועט אַרויסגעבן פראַנאַסן. מען וועט אים קומען זוכן. און אַז מען

וועט אים ניט געפינען, וועלן זיי איבערקערן די שטוב. וועלן קאנטראלירן דאס הויזבוך און די אלע ניי-פארשריבענע... מיך לאזט ער ניט צו רו, יאנקוס. און האט געזאגט, אז פאר אנערע דרשות, פארן אויסבאהאלטן יידן... אוי, כ'קאן עס פון די ליפן ניט אראפברענגען! — דורך טרערן האט זי ארויסגעפרעסט: — אנער ארט וויל ער פארנעמען!..

דאס "מניול" האט אויפגעהערט עסן. זיך אָנגעשפיצט. זינע אויגן האבן געציטערט אונטער געדיכטע שווארצע ברעמען.

און דא איז אויך פראנאס אריין.

— יא, כ'זע שוין, א גאנצע קאנפערענץ, — האט דלייבאָ זשוואַן זיך אויפגעהויבן. — כ'זע, האסט אלעמען געשטעלט אויף די פיס. אַוודאי, געוויס, דער דאָזיקער יאנקוס... זיך דערשראָקן?

— קסיאָנדו, פאראן פאר וועמען זיך צו שרעקן, — האט עמיליע געזאגט מיט תקיפות, וועלנדיק ארויסברענגען דלייבאָן פון דער אומבאָזאָרגטקייט. — יאנקוס האט דערקענט פראנאסן. קלייבט זיך אַפצומסרן. די דייטשן וועלן אראפקומען און אלץ אַוועקלאָזן מיטן פינער, ווי ביי יאנקוסן אין דאָרף...

— דארטן זענען די יידן געלעגן אין אַ באַהעלטעניש.

— און איך? — האט דאָס "מניול" געלאָזט פון זיך הערן. — כ'באהאלט

זיך דאָך...

— זיך גייט עס ניט אָן. דו עקסיסטירסט בכלל ניט, — האט דלייבאָ גוטמוטיק געפרווט פונאָנדערווייען די מורא, וואָס די אַריינגעקומענע האָבן געוואָלט ארויסרופן אין אים.

— קסיאָנדו, אפשר קאָנט איר העלפן? מיר מוזן אַנטלויפן, — האט פראנאס געהאַט אָנגעהויבן.

— איר האט ניט ווהיין צו לויפן, — האט דלייבאָ אים איבערגעהאַקט מיט באַדויער. — איר'ט געזען די נעכטן צוגעקומענע ביי אונדז, די נייע... דערציילט זי: ניטאָ שוין אנער געטאָ! פארברענט, אויפגעריסן... נאָ, כ'וויל אייך ניט אָנמאַכן קיין האַרצווייטיק. זעצט זיך. וואָס שטייט איר?

עמיליע און פראנאס האָבן זיך פון אַרט ניט גערירט. געשטאַנען בלאַסע, פרישמעליעטע. דאָס "מניול" האט אָנגעשטרענגט געקוקט אויף זיי פון אונטערן טערן דאַשעק פון זיין היטל.

— נאָ, זעצט זיך דאָך! — האט דלייבאָ פאַרלאָנגט פון די צוויי אַריינ-

געקומענע. — אדער גייט שלאָפן. רוט זיך אויס. און הערט אויף זיך צו מאַכן שלעכטע געדאַנקען. הערט אויף פּאַניקירן. די דייטשן ברעכן האַלדוואָן-נאַקן, און היטלערן וועט מען אויפהענגען, גלייך ווי המנען אין אַנער מגילה, און מיר'ן מיט גאַטס הילף געהאַלפן ווערן.

— אַבער איידער וואָס-ווען, — האָט עמיליע ניט נאַכגעלאָזט. — יאָג-קוס... זינע אַ מסירה. ס'הערן ניט אויף די אַבלאוועס. איר'ט אליין געזאָגט, אַז אונדזערע דאָקומענטן וועלן קיין קאַנטראָל ניט אויסהאַלטן. דער עיקר אַבער — יאַנקוס...

— יעזוס-מאַריאַ! — מיטן אויסרוף צו גאַט און זיין מוטער איז אין דער אויפגעפּראַלטער טיר געשטאַנען די באַלעבאַסטע — אין אַ לאַנג פּאַרביק נאַכטהעמד, אַ ווייניג אויפן קאַפּ. — גאַט, אַלמעכטיקער!

זי האָט איינעם נאַכן אַנדערן אַלעמען אַנגעקוקט, ווי זי וואַלט זיי געזען צום ערשטן מאַל. מיט די קאַמפּרעסן אויף די קני האָט זי, ווי אויף שטאַלצן, אַרניגעטאַפּטשעט אין קיך און אַראַפּגעלאָזט זיך אויף אַ בענקל, וואַרטשענדיק : — כ'הער אין שלאָף, מען פּאַרעט זיך אין קאַרידאַר. טריט. דערהערט אַ גערימפל אין קיך, געטראַכט : פּאַצוקעס, שדים, גנבים... וויינט זיך גאַר אַרויס !..

— וויינט זיך אַרויס, שוועסטער מינע, אַז מיר לעבן אין אַ משוגענער וועלט! — האָט דלייבאַ געזוכט זי צו באַרויקן.

די באַלעבאַסטע האָט פּאַרלוירן געגלאַצט אויף די אַרומיקע. לאַנג זיך פּאַרהאַלטן אויף פּראַנאַסן. ניט געוואַלט גלייבן, אַז ער קערט זיך אָן צום „מנזל“. און אויך די העלהאַריקע עמיליע! ווי קאַן עס זיין? האָט זי פּאַרלוירן געמורמלט :

— אַלע, אַלע... וואָס טוט זיך דאָ? פּראַנאַס, וויי איז מיר, אויך דו? און אויך עמיליע? אַלע זענט איר...

דאָס וואַרט „יידן“ האָט זי מורא געהאַט אַרויסצוברענגען. און דאָ האָט זי זיך היסטעריש צעשריען :

— אַרויס פון דאַנען! אַלע אַרויס!

זי איז אויפגעשפּונגען און אַ פּאַרקרימטע זיך אַראַפּגעלאָזט צוריק אויפן בענקל. אַ ווייטיק האָט געהאַט אַרנינגעשאַסן אין אירער אַ קני. און אַז דער ווייטיק האָט אַפּגעלאָזט, האָט זי ווידער זיך צעטענהט :

— קסיאנדו, ביסט פון זינען אראפ? ! כווייל ניט ברענען, ווי יענע אין יאנקוסעס דארף ! כווייל ניט צוליב אַנטיקריסטן !... — און אויסגערופן האָט זי פלוצעם צום ברודער מיט גאַל און עקל : — ניט דלייבאָ ! אַ ייד ביסטו גאַר — לייבאָ ! און דעם טויט וועסטו אויף אונדז אַלעמען אַרויפברענגען, לייבאָ ! אַרויס פון מנן שטוב, פאַרשאַלטענע !

אין אַ ווינקל לעבן דער פליטע האָט דלייבאָ דערזען אַ האַק. האָט ער זי אַ כאַפּ געטאַן און אויסגעשטרעקט צו דער שוועסטער :

— נאַ, פלעט מיר דעם קאַפּ ! וועסטו ווערן אויסגעלייזט, און איך וועל וויסן, אַז כ'האַב אָפּגעגעבן מנן לעבן פאַר אַ גערעכטער זאַך ! ווען יעזוס קריסטוס איז געגאַנגען זיין דערנערועג מיטן קרייץ אויפן רוקן, האָט אים אַנטקעגנגעליכטן די האַפענונג פון הימלשן קיניגרייך. איך קאָן ניט אַנדערש ! נאַ, כוואַרט !

דער באַלעבאַסטעס פנים, בלאַס ווי וויסע ליים, איז פאַרגליווערט געוואָרן. זי אין גאַנצן איז פאַרגליווערט געוואָרן און ניט גערירט מיט אַן אַבר. ניט זי, אין אַ לאַנגער וויילע אַרום האָט גענומען ריידן פון איר דער פאַרדראָס :

— מען ווייסט, אַנדערע ריזיקירן, באַהאַלטן ייִדן. קריגן זיי דערפאַר געלט, גאַלד...

— באַלעבאַסטע, וואַרט אַ וויילע, — האָט האַסטיק אַ זאַג געטאַן עמיליע און אַרויסגעלאָפּן פון קיך. צוריקגעקומען איז זי מיט יאָנקוסעס מעדאַליאַן און אים צוגעלייגט צו דער באַלעבאַסטעס האַלדז : — נעמט, ער קליידט אַינך. ס'איז ריין גאַלד. באַהאַלט אים !

אַ צעטומלטע האָט די באַלעבאַסטע ניט געוויסט, ווי צו רעאַגירן אויף די אַלע אומדערוואַרטקייטן. אַרײַנגענומען דעם מעדאַליאַן מיטן גאַלדענעם קייטל, האָט זי אים באַטראַכט, אָפּגעוויגן אויף דער דלאַניע, ווי וועלנדיק אָפּשאַצן דעם ווערט פון דער מתנה, און זיך אַ קער געטאַן צום ברודער, זינענדיק נאָך אַלץ ניט זיכער אין דעם, וואָס דאָ קומט פאַר :

— קסיאנדו ! אַנטאַנאַס, זאַג דעם אמת, דאַס זענען טאַקע אַלע...

— איינער פעלט, — האָט דלייבאָ געטאַן אַ שמייכל : — דער טשוול ! ער וואַלט געלאַכט... — אַרומפירנדיק דעם בליק איבער אַלעמען אין קיך, האָט ער, ווי זײַן שטייגער, אַינגעהאַלטן מעסטנדיק די ווערטער, גערעדט

צו זיי: — ניט אראַפלאָזן די בעזער! כ'האַב שוין אַ מאָל געזאָגט, וועל איך איבערחזרן פאַר דיר, שוועסטער. ווייסט געוויס אונדזער קלוג פאַלקסווערטל: „ווען אַ קסיאַנדז מאַכט יד־אַחת מיט ייִדן, וועלן זיי דעם טשוול אַליין אָפּנאַרן“. דעריבער — ניט געדאָגהט!

דער קוים־קוים אַרויפגעדרייטער קנױט פונעם נאַפּטלעמפל האָט אַלץ מער און מער פאַרלאָרן פּוח און כּמעט שוין ניט געגעבן קיין שנין. קענטיק, געוואַלט אויסבאַהאַלטן פון סכּנות די צערודערטע מענטשן אין קיך. דליבאַ האָט אַוועקגעלייגט די האַק אויף איר אַרט און זייער אָפּגעהיט, קיין פּרעמד אויער זאָל זײַנע רייך ניט פאַרנעמען, געטראַכט בקול:

— הערט, מאָרגן, דאָנערשטיק אין דער פּרי, ווידער קומט אַהער יאַנקוס, ווי ער זאָגט, פּראַווען דאַטשע, וועט ער שוין מאָרגן עפּעס אָפּטאָן ניט באַווייזן. אַוועקגיין וועט ער, ווי זײַן שטייגער איז, שפּעטלעך. אַוועקגיין מוז ער. פּרייטיק מוז ער דאָך אויפנעמען ווידויים. דאָ וועלן אים דער גלאַקנציער און משרת ניט קאַנען פאַרבײַטן. געוויינען מיר, הייסט עס, דעם מאָרגעדיקן טאָג און האַלבן פּרייטיק, און דעמאָלט הייבן זיי אָן שיפורן, די פּײַנע לײַט. דערנאָך זונטיק... זעט, וויפל צײַט מיר האָבן אויף ניט צו אַנגסטיקן זיך... גייט שלאָפּן, גוט וועט זײַן! די האַפּענונג איז פאַרט עפּעס ווערט. גייט שלאָפּן, ווי זאָגט זיך עס: „אין דער פּרי איז מען קליגער ווי אין אַוונט“. יא, יא, מאָרגן וועט גאָט זאָרגן און טאָן, ס'זאָל אונדז עפּעס איינפאַלן... דערוויילע — אַ גוטע נאַכט!

אויפן בוידעם, אַ גאַנצן טאָג

באַגינען האָט דאָס „מײַזל“, ווי געוויינטלעך, געלייגט תּפּילין, אָפּגעדאוונט שחרית און מיט ציטער גענומען טשאַטעווען בײַם דאַכפּענצטערל. געווען איז אין דרויסן זוניק, לויטער, אַ מילד ווינטל האָט אַרײַנגעווייעט זײַן חיות דורך דער דרייעקיקער עפּענונג, און געזען האָט זיך דורך איר אַ שטיקל צעגרינטע וועלט: דער ווייטער קאַשטשאַל, אַרומגעוואַקסן מיט גרינע, פּריש צעבלעטערטע ביימער; אַ גרינע לאַנקע, געדיכט באַשפּרענקלט מיט צעבלײַטן לייבנצאָן, ווי מיט געלע שטערן; אַ שטיק פעלד מיט גרינלעכער ווינטער־תּבואה באַגלייט דעם ערדוועג אין וועלדל אַרײַן, וואָס ציט זיך צום שכּנות־דיקן ייִשובּ — יאַנקוסעס קאַשטשאַלדאַרף.

געטשאטעוועט און זיך דערווארט. ער איז האפענדיק אָנגעקומען, יאָג-
קוס — אין זײַן לאַנגער שוואַרצער סוטאַנע, מיט אַ פאַרריסענעם גלאַנציקן
ליסעקאַפּ; געפאַכעט מיט הענט, גרייטע עפעס אַנצוהויבן.

„חי נפשי, כיועל אים, כיועל אים“... — האָט עס געוירט אין די
מחשבות פונעם צעשראַקענעם בן-הרב, דעם איצטיקן „מייזל“ — „ובערת
את הרע מקרבך“... גאַטס געבאַט: זאָלסט פאַרטיליקן דאָס שלעכטס!

אַ גאַנצע נאַכט, אין חלום און אַפילו אַרויסרייסנדיק זיך פונעם מאַטערנ-
דיקן שלאָף, איז אים געשטאַנען פאַר די אויגן דער קסיאַנדו, דלייבאַ, זייער
מלאך-מושיע, מיט דער האָק אין האַנט. די האָק אויסגעשטרעקט צו דער
באַלעבאַסטע, זי זאָל אים דערהרגענען, אויב זי האָט מורא צוליב די ייִדן...
אַ האָק... אויך אויפן בוידעם, אינעם בערגל בראַכוואַרג און טראַנטעס
האָט זיך געוואַלגערט אַ האָק — אַן אַלטע, שטאַרק אויסגעשטערבעטע,
שטאַרק פאַרזשאַווערטע, אומנייטיקע... ווער האָט אויף איר זיך אומגע-
קוקט?

אַ גאַנצן טאָג האָט ער היינט אַלץ געקוקט אויף דער האָק, געווען אָנגע-
שפיצט און ס'האַרץ האָט אים הייס געפיקט די ברוסט. מיט אָנגעשטרענגטע
אויגן האָט ער גנביש אויך אַרויסגעקוקט דורכן דאַכפּענצטערל; מיט אָנגע-
שפּאַנטע אויערן זיך איינגעהערט צו יאַנקוסעס פאַרשייט קול, וואָס האָט אַפט
זיך געטראָגן פון דער וועראַנדע. בלויז ניט געקאַנט האָט ער קלאַר באַנעמען
דעם באַטייט פון די דערהערטע רייד.

ער האָט געוויסט, דאָס אויסגעבאַהאַלטענע בחורל אויפן בוידעם, אַז
עמיליע וועט היינט קיין עסן מער ניט ברענגען. מיטן שפּראַך אויף טאָג
האָט זי אַרויפגעטראָגן אַ שטיק פּריש געבאַקן שוואַרצברויט און אַ קריגל
מילך און געזאָגט, אַז מען וועט זי באַלד שיקן אין שטעטל נאָך פּראַשקעס
פאַר דער באַלעבאַסטע.

— און פּראַנאַס? — האָט ציטעריק געפּרעגט דאָס „מייזל“.

ער'ט זיך דערווייט פון עמיליען, אַז אויך פּראַנאַס וועט זיך אין די אויגן
ניט וואַרפן. אין אַ העק, לעבן די זומפיקע לאַנקעס, ביים קשאַקעס-געדיכטע-
ניש וועט ער גראַבן ריבוועס אויף אַפּצופירן וואַסער. און בעיקר אַ באַהעל-
טעניש זיך דאָרטן צוטראַכטן. אַלץ דעם קסיאַנדוס זאָרג מעגלעך — אַ
באַהעלטעניש פאַר אַלע זינע ייִדן...

עמיליע איז פאַרשווינדן, ממש אַראָפּגעגליטשט זיך פון דעם שיפּועדיקן טרעפּ, וואָס האָט אַראָפּגעפירט פון בוידעם.

דאָס „מנזל“ איז מיטן געהער נאַכגעגאַנגען יאַנקוסן. יענער האָט ווידער געפרעסן, געטרונקען, אַ שיפורער געשרייען, אַז עפעס פעלט אים, עפעס מוז ער דערגיין, עפעס וועט ער דערווייזן, און אזוינס — אַהאַ! דערנאָך האָט ער געכראָפּעט אויף דער סאַפּע אינעם סאַלאָן. לאַנג און זייער הילכיק געכראָפּעט. דערווילע האָט דער פאַרנאַכט גענומען איינטונקען די וועלט אין אַ סאַמעטן טונקלעניש. „זאַל טיפּער און טיפּער ווערן דאָס טונקלעניש, — האָט אָן ווערטער דאָס „מנזל“ געבעטן ביי דער השגחה נאָכן אַפּדאווענן מינחה. — און פּראַנאַס זאַל זיך אויסהיטן פונעם אַשמדאָי!“

די באַלעבאַסטע האָט אויפגעוועקט יאַנקוסן און געהערט האָט זיך איר פּאַדערונג, אַז שוין צייט צו גיין אַהיים. מאַרגן, פּרײַטיק, מוז ער דאָך אַפּריכטן די פּרימאַרגן-מעסע מיט די ווידויים, און גאַנץ פּרי.

דאָס „מנזל“, אין הוילער ציטערניש, איז גאָר צופרידן געווען, וואָס יאַנקוס אַנלט זיך ניט אַוועקצוגיין. זאַל ער זיך פאַרהאַלטן. און וואָס לענגער! זאַל אַקאַרשט ווערן גאָר טונקל, גוט טונקל. זאַלן אַקאַרשט אַלע שטוביקע שוין בלייבן אין די שטיבער, בלייבן רוען נאָכן שווערן אַרבעטסטאַג; זאַלן קיין פאַרבייגערס און פאַרבייפאַרערס זיך ניט ווייזן אויפן וועג; זאַלן בכלל היינט אַוונט אַלע מענטשן פאַרשווינדן...

אויפן בוידעם האָבן זיך צונויפגעקנוילט סודותפולע שאַטנס, און וויל האָט זיך דאָס „מנזל“ דערפילט אין זיי. ווי זיי וואַלטן אַלע פּחדים אַנגע-זאַפט אין זיך, און ער האָט אָן מורא געקאַנט טשאַטעווען ביים דאַכפּענצטערל. געזוכט אַ שטערן אין הימל צו באַווייזן אַרײַנכאַפּן אויך מעריב, און ניט געפונען. דעם ענדגילטיקן חשבון מיט גאָט וואָס האָט ביי אים צוגענומען אַלעמען, אַלעמען, האָט ער זיך געקליבן צו מאַכן נאָכן מוראדיקן מכול, אויב אים וועט באַשערט זײַן אַרויסצוגיין פון דער תּיבה מיטן לעבן. דערווילע וועט ער דאווענען. האָט ער געדאוונט אויסנווייניק דריי מאָל אַ טאַג און ניט געגעסן טרייף פלייש.

אויף די פּיס האָט ער געוואַכט היינט אַ גאַנצן טאַג ביים דאַכפּענצטערל. געלאַקערט אויפן אַהער געקומענעם שוואַרצן אַשמדאָי. לסוף דערזען אים שטיין ביים וועג. אַוודאי אויסגעקוקט אַ פאַרבייפאַרנדיק פּורל.

„ער זאל זיך נאָר ניט דערוואַרטן! — האָט דאָס „מניול“ פאַרהויבן די אויגן צום גריין-גרויען הימל, צו גאָט וואָס אין אים, — צו פּוס, נאָר צו פּוס זאל אויסקומען דעם אַשמדאָי אַוועקצוטראַמפלען!“

זיין בקשה איז פאַרנומען געוואָרן: יאַנקוס האָט זיך געלאָזט צו פּוס — פאַוואַליע, ווי האַבנדיק הנאה פון דעם שפּאַציר אונטערן הימל פון אַ מחיהדיקן פאַרבאַכט.

ווי ניט ער וואַלט עס געטאָן, האָט דאָס „מניול“ די שוין צוגעגרייטע האַק לעבן פענצטערל אַרבינגעשטעקט אין רימען, מיטן הענטל אַראָפּ אונטער די הויזן. אַריבערגעדעקט די האַק מיט אַ פּאַלע פון זיין קורטקע און אַפּגעהיט זיך אַראָפּגעלאָזט מיטן לייטער פאַר קוימען-קערערס און פּנייער-לעשערס, וואָס איז געלעגן אויפן דאָך און געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אין דער הינטער-שטער וואָנט פון הויז, אַזוי טוט ער יעדע נאַכט ביים אַראָפּגיין צו באַדערפע-נישן. הויך צעוואַקסענע און געדיכט צעבלעטערטע ביימער האָבן אים פאַר-שטעלט. קוסטעס האָבן אים, אָן אַינגעבויהגענעם, ווידער געשיצט פון אַ פּרעמד אויג. ער איז אַריבערגעקראַכן דאָס פאַרקנדל ביים סאַמע וועג, מיט וועלכן יאַנקוס האָט זיך אַוועקגעשלעפט. גנביש, טאַקע ווי אַ מניול, ס'פּנים באַהאַלטן אינעם אויפגעשטעלטן קראַגן פון זיין קורטקע, האָט ער, קיין זאך ניט פּילנ-דיק, וועגן קיין זאך ניט טראַכטנדיק, זיך פאַרנומען נאָכן אַשמדאָי.

אינטערמעדיע מיט יאָדזיען

אייע האָט אים באַמערקט אַראָפּקריכן מיטן לייטער און פאַרשווינדן אינעם בלעטער-געדיכטעניש. יאָדזיע! מיט צוויי עמערס איז זי געגאַנגען נאָכן אַפּפּאַל פון די אַכילות, וואָס מען גיסט צונויף אין משך פון טאַג פאַר די חזירים אין אַ דייזשע לעבן דער הינטערשטער וואָנט פון הויז.

מיט אַ געשריי איז זי אַרבינגעפּאַלן אין שטוב:

— אַ גנב! גיכער! מען קאָן אים כאַפּן! האַסטיקער!

עמיליע איז נאָך ניט געווען צוריקגעקומען פון שטעטל מיט די פּראַש-קעס. די באַלעבאַסטע האָט זיך אַרומגעדרייט ערגעץ אין די שטאַלן, בלויז דער קסיאַנדו האָט אויסגעהערט אירע ליאַרעם-קולות, באַגלייטע מיט אַ פּאַכעניש פון די הענט אין אייער אַ ריכטונג:

— אַהין, אַהין איז ער געלאָפּן! פון בוידעם אַראָפּגעקראַכן!

— שא, יאדזיע! טומל ניט. און ווארט אַ ווּזלע.
דלייבא איז אַוועק צום טרעפּ וואָס פירט אויפן בוידעם, און אַרויפגע-
הויבן זיך אַהין.

אַראָפּ איז ער מורמלענדיק פאַר יאָדזיען אומפאַרשטענדלעכע רייד:
— נעבעך זיך דערשראַקן. ניט אויסגעהאַלטן און אַנטלאָפּן. ווהיז קאָן ער
לויפן? ער וועט פאַרלוירן גיין, אומקומען!

און געטראַכט האָט ער: דאָס „מזל“ האָט אַפּט גערעדט וועגן יידן,
וואָס מען האָט לעבעדיקע געברענט אויף שייטערס, און זיי האָבן זיך ניט
אַפגעקערט פון זייער גאַט. וועט דאָס ציטעריקע בחורל בנישטיין דעם אויס-
פּרוּוו, טאַמער מען כאַפּט אים? דלייבאָ איז געווען זיכער, אַז יאָ.

דערזען די אַנגעשפּאַנט וואַרטנדיקע יאָדזיע, האָט ער געזאָגט:

— זאָרג זיך ניט. אַלץ איז דאָרטן גאַנץ אויפן בוידעם. איינער פעלט
בלויז, און אַז דו ביסט אַרויף אויף דער שפור פון אַ סוד, זיי וויסן: דזנער
אַ ברודער איז'ס געווען, קוק מיר אין די אויגן, הייב אויף די רעכטע האַנט,
אַט אַזוי, ווי כ'ווייז דיר, און זאָג מיר נאָך: „איך שווער, אַז פאַרגעסן וועל
איך אַלץ וואָס כ'האַב אַקערשט געזען, און טראָגן וועל איך דעם סוד וועלכן
מען האָט מיר אַקערשט אַנגעטרויט, ביז אין קבר אַרײַן! מעג מען מיך
פּיניקן, שנײַדן פון מיר פּאַסן, אַרײַנגלאָזן שפּילקעס אונטער די נעגל —
איך וועל דעם סוד ניט אַרויסגעבן!“

אינעם קאָרידאָרל לעבן טרעפּ וואָס פירט צום בוידעם, האָט יאָדזיע,
די רעכטע האַנט אויפגעוויבן, לאַנג געגאַפּט, אַ צונויפגעגאַסענע מיטן טונ-
קעלן אַרום, און שטום געשווירן, מספּים געווען מיט אַלץ, וואָס דער גלח
מיטן גילגול פון אַ יידישער נשמה, האָט געזאָגט.

— גיי, יאָדזיע, — האָט זי דלייבאָ אַרויסגעבראַכט פונעם גליווער.
— כ'האַף, אַז וועסט צו קיין אויספּרוּוו ניט געבראַכט ווערן, נאָר אויב,
גאַט זאָל אויסהיטן, יאָ — האַסטו געשווירן, גאַט איז ניט מוחל, אַז מען
ברעכט אַ שבועה.

יאָדזיע איז אַוועק, איבערלאָזנדיק דלייבאָן מיט אַ געווירבל מחשבות
אין קאַפּ. אויפן „מזל“ האָט אים וויי געטאַן ס'האַרץ: ניט אויסגעהאַלטן
די שפּאַנונג!

אין וועלדל

דער הונט אויף דער קייט איז שוין געווען צוגעוויינט צום „מניזל“ און זיינע ביננאכטיקע עקספעדיציעס. האט אים ניט געארט זיין אראפגיין אויף דער ערד אין א פרייקער שעה. ער איז געבליבן ליגן, דער הונט, לעבן זיין בודע, גלנצקליטיק געדרעמלט אין דער פארנאכטיקער קילקייט און געהאלטן דעם פיסק, בעת דאס „מניזל“ איז אראפ פון לייטער און פלינק אדורכגעשארט זיך צו די קוסטעס, די ביימלעך און הויכע גראזן.

אויסער יאנקוסן האט קיין לעבעדיקער נפש זיך ניט געזען אויפן ערד-וועג, וואס האט זיך געשלענגלט פארביי פויערשע שטיבלעך, ווייט איינס פון אנדערן צעווארפענע אויף זייערע ערד-חלקים. דער וועג איז פארביי דעם קסיאנדזס פאסטעסיע און דעם קאשטשאאל, עק דארף, אוועקגעצויגן זיך פארביי תבואה-פעלדער אין נאענטן וועלדל אריין.

אננעהילט אינעם בלוי-גרויען תחילת-אונט און ריין פון מענטשן איז געווען דער ערדוועג. פון דעסטוועגן האט דאס „מניזל“ ניט דערוועגט זיך צו ווייזן אויף אים און געשארט זיך איבער זיינע ראנדן, איבער מעזשעס אויף א תבואה-פעלד, אראפגעלאזט זיך אין א מיט הויכן ווילדגראז פאר-וואקסענער פארטיפונג און ארויפגעהויבן זיך. לסוף דערזען א שווארצן מענטשנפלעק אויפן וועג.

יאנקוס האט געשפרייזט שווערלעך, מיושבדיק, א ביסל פארטראכט. האט געברומקעט עפעס א מעלאדיע, פון צייט צו צייט אונטערגעפניפט און גאר הויך זיך צעבלעקעכצט דעם ליטווישן הימען, וועלכן די סאוועטן האבן געהאט אפגעשאפט, און די דייטשן שטערן ניט אים צו זינגען: „ליטע, מיין פאטערלאנד, לאנד פון העלדן“.

געהאט האט ער אנגעפרעסן זיך ביז ווייט איבער דער זעט, אנגעטרונקען זיך ביזן אריינפאלן אין א שווערן שלאף-חלשות; אויסגעשלאפן זיך, אויס-גערוט זיך; בלויז עמיליע האט געפעלט. בעת זי האט דערלאנגט דעם פרישטיק אויף דער וועראנדע, האט ער איר געהאט צוגעשמיכלט. זי האט פריינדלעך געענטפערט. איר שטענדיק ליידנשאפטלעך אויפגעוויבענע איי-בערשטע ליפ האט דאס מאל נאך מער אפגעדעקט א שנירל בלענדיק ווייסע ציין, און דאס פשוטדיק פנימל פון דער לעבעדיקער ליאלקע האט געשפריצט מיט טויזנטער חן-פונקען, מסתמא צוליב דער נעכטיקער שיינער מתנה...

דערנאך איז זי ווי אין וואסער אַרײַן. ניט אַנדערש האָט מען זי געדאַרפֿט שיקן נאָך רפואות פֿאַר דער אַלטער מכשפה. וועט ער ווידער מוזן אונטער-וועגנס אויסלאָזן זײַן גלוסטעניש בײַ אײַנער פֿון זײַנע... עך, דאָס דאָזיקע אַלטע פֿלייש, בעת פֿאַראַן איז אויף דער וועלט אַזאַ עמיליע! אַ ביסל געהאַ-מעוועט האָט דעם נאָגנדיקן פֿאַרדראָס אַ נײַער אויסבראָך פֿון אויפגעפוישטן שטאַלצגעפֿיל: „ליטע, לאַנד פֿון העלדן!“

און געמוזט האָט ער אַ נעם טאָן פֿון דער הויז-קעשענע דאָס טונקעלע פֿלעשל, געמוזט אַרויסציען מיט די צײַן דעם קאַריק, אַנזנוויגן זיך אין זײַן גלאַט העלדול און זופֿן, שלײַנגען די האַרבע משקה, וואָס ער האָט אויסגע-קליאַנטשעט פֿאַרן אוועקגיין בײַ דלייבאַס באַלעבאַסטע, צוואַנגדיק מער ניט צו קומען אזוי אַפֿט. אַנגעזופֿט זיך, אַפֿגעכאַפֿט אַטעם, אַפֿגעשלוקעכצט זיך... אַ ליגן! ער וועט קומען! ער מוז קומען צו עמיליע! און ווידער האָט ער געמוזט לעשן די ווילדע שרפה וואָס עמיליעס אַנבליק, מעג עס זײַן אין דמיון, צעפֿלאַקערט אין אים.

די זון האָט אַראַפֿגענידערט הינטערן וועלדל, אין וועלכן דער וועג האָט זיך אַרײַנגעשליכט, און איר לעצטע, צונטער רויטע שנין האָט אַנגעצונדן דעם קופּער אויף די סאַסנעשטאַמען. אַ פֿריילעך ווינטל האָט געצערטלט און געקילט דעם ברענענדיקן קופּער, און פֿיגל האָבן פֿאַרכטיק געטרילערט צום אַנקום פֿון דער אַוויטיקער התיחדות-שעה.

דערזען דאָס שוואַרצע געשטאַלט פֿאַרשווינדן אין וועלדל, איז דאָס „מײַזל“ געבליבן אַ רגע שטיין אַ צעציטערטער. אַ רגע בלויז, די מורא פֿאַר אַ שרעקלעכן בראַך, וואָס הויערט דאָ אויף אַלעמען, האָט אים אַ שטויס געטאָן צום בײַמער-מלכות. אַ פֿיקהאַלץ האָט אַנגעקלאַפֿט אין אַ קופּערנעם טויער: „לאַזט אַרײַן דעם בן-הרב, איצט גענאַנט „מײַזל“, לאַזט אים אַרײַן! ער איז אַ שליח, קומט אין נאַמען פֿון פֿלל-ישראל“.

דערהערט עס, האָט דאָס „מײַזל“ זיך גאַר דערפֿרייט, וואָס ער געפֿינט זיך אין גאַטס פֿרייער וועלט, וווּ פֿיגל דאַנקען פֿאַר דער הנאה, וואָס דער לינדער אַוונט פֿאַרשאַפט זיי; צי גאַר באַנומען ווערן זייערע קולות פֿון פֿלוצעם אַרײַנגעדורנגענע אַהער שאַרפע פֿחדים און אימהס...

אויך אין דאָזיקן שטשעבעטשען האָט דער בן-הרב דערהערט גאַטס געשעפטש, אַרויסגעדורנגען פֿון חומש: „ובערת את הרע מקרבך... ובערת

את הרע"..." געהערט און געגנבעט זיך הינטער דעם שווארצן אשמדאי, אלץ פארקירצנדיק דעם מרחק פון אים. לכתחילה זיך געגנבעט איבער א זמטיקער וואלדסטעשקע און ניט געקאנט פארמייזן דאס טרעשטשען פון די אראפ-געפאלענע אויף איר טרוקענע צווינגלעך, וואס ער האט געטראטן. דאס טרעשטשען, דאס טרעשטשען... מוז מען ארויפגיין אויפן וועג, אויפן ערדוועג מיט די אינגעפארענע אין אים שפורן פון וועגענער.

כאטש דאס אויסגעזופטע און ניט פארביסענע הארבע טרינקעכץ האט געסמאליעט זיין קעל און מאגן, כאטש די ערד איז מאדנע וויין געווארן אונ-טער זינע צעוואקלטע פיס, האט יאנקוס דערפילט עמעצען גיין הינטער אים. אויסגעקערעוועט זיך, אָנגעשטרענגט די ראייה און געווארט אויף אַט דעם עמעצען. עפעס אַן אינגעניורעט מענטשל, זומער — אין אַ קורטקע מיט אַן אויפגעשטעלטן קאלנער, אַ היטל אויפן קאָפּ. ווען ס'דאָזיקע מענטשל האָט פאָמעלעך גענענט צו אים, האָט ער, אַפילו אינעם געדיכט געוואָרענעם האַלב־טונקל און דורכן עסעריקן רויך וואָס האָט זיך אים געוויגט פאַר די אויגן, געזען אַ לענגלעכע נאָז, אַ שוואַרצן האַראַנווקס איבער אַן אייבערשטער ליפּ, דיקע שוואַרצע ברעמען, מיט שוואַרצן פלאַם ברענענדיקע אויגן אויף אַ בלאַסער הויט.

— אַ ייד?! — האָט יאָנקוס אויסגערופן מיט אַ מאַדנער באַגניסטערונג.
 — קסיאָנדז, ראַטעוועט! איך פון געטאָ. געלאָפּן. מען האָט די געטאָ...
 פאַרברענען... איך געלאָפּן. אין וואַלד. כּוח ניטאָ. העלפּט, קסיאָנדז! — האָט דאָס „מנזל“ געבעכעט אויף זיין צעקאליעטשעטן ליטוויש.
 יאָנקוס האָט זיך צעשימחט:

— אָבער אַ ליטוויש! ווי פון דרייסיק ייִדן צוזאַמען גענומען. נאָר כּפּאַרשטיי, ווילסט כּיזאַל דיך אויסבאַהאַלטן, — האָט יאָנקוס געמאַכט אַן ערנסטע, גוטווייליקע מינע. — ווייסט, די דייטשן שיסן דערפאַר. מען באַצאָלט מיטן קאָפּ. פאַרשטאַנען? נאָר איך וועל, איך וועל רייזיקירן. קום, כּיוועל דיך מיטנעמען. ס'איז טאַקע אַן עלנד אויף אייך, יידעלעך...

יאָנקוסעס רעכטע האַנט האָט זיך אַ צי געטאָן צום רעוואָלווער. צום טיטוול, ניט מיטגענומען! אלץ צוליב עמיליען. מורא געהאַט, אַז אין אַן אינטימער מינוט קאָן זי צופעליק אַנטאַפּן דאָס געווער. אַ פּרוי שטויסט עס אַפּ. איצט, ווען ער האָט ס'קלאַפּער־געצינג! מיטן דאָזיקן אַזוי אומגעריכט

אַרײַנגעפאלענעם אין זײַנע הענט, וואָלט ער געמאַכט קורצע צערעמאַניעס. אמת, אויך ניטאָ קיין לאַפעטע אונטער דער האַנט, דער ייד זאל זיך אויס-גראַבן אַ קבר, ווי עס פירט זיך. איצט וועט ער אים דאַרפן פירן אין דאָרף, אין שטאָב און אַ ביסל צעשטערן זיך די פלענער אויף היינטיקן ביינאַכט. — נאָ, וואָס קאָן מען טאָן? אַ פאַרפאַלגטן מוז מען העלפן, — האָט יאַנקוס געזאָגט מיט באַדויער און מיטלייד אין קול. — כ׳ל דיך אויסבאַ-האַלטן. קום נאָך מיר. מיר׳ן אַ שפּאַציר טאָן. אַיאָ, אַ ווונדערלעכער וועטער? אַזוי איז עס שטענדיק מיט אים. ווי נאָר עס גייט אין אַפּרעכענען זיך מיט יידן, גאַטס רוצחים און פאַרשפּרייטערס פון קאַמוניזם, ניכטערט ער זיך אויס, ווי צו אַ דערהויבענעם גאַטסדיגסט. דער מוח נעמט אַרבעטן מיט אַ טאַלק. איצט האָט ער באַשלאָסן, אַז קוים קומט אים אויס צו גיין מיט זײַן פּאַנג אין שטאָב אַרײַן, מאַכט ער דאַרטן פאַר איינס די מעלדונג וועגן הויכן מיט דער ברוינער טשופּרינע, און אויך אויפהייבן דעם ענין מיט דלייבאַס דרשות וועט ער. אַ מאַל קאָן זיך טאַקע באַקומען דער פּאַסטן זײַנער... דאָס אַרט מיטן גאַנצן האַבן-און-גוטס... מיט עמיליען...

געשפּירט, אַז דער יידליק גייט אים נאָך געהאַרביק, האָט יאַנקוס אַזש געלאַכט אין זיך: „ווי זיי גלייבן עס, אַז מען וועט זיי טאַקע ראַטעווען... געענדיקט מיט אײַך, יידעלעך! גענוג טײַר זיך געצאַפּלט אויפן האַק פון דער האַפענונג!“

נאַכגייענדיק דעם שוואַרצן אַשמדאַי, איז דאָס „מײַזל“ אַלץ מער און מער אַראַפּגעזונקען אין אַ קאַלטער פינצטערניש, און בלויו איין מחשבה האָט ניכטער און פּרום גערעדט צו אים: „הבא לְהַרְגֵךְ הַשֶּׁכֶם וְהַרְגוּ“ — פּעדער זיך טייטן דעם, וואָס גרייט פאַר דיר דעם טויט! ס׳אָ דין? אַ היתר? אַ מיצווה?

דער אַשמדאַי אין שוואַרצן פלעגט פון צײַט צו צײַט זיך אויסדרייען, פּאַדערנדיק פון בחורל צו פאַרגיכערן דעם טראַט, אַניט וועלן זיי אַנקומען בײַ פינצטער.

נאָכן אַפּליגן אַכט חדשים אויפן בוידעם, האָט דאָס „מײַזל“ ניט געקאַנט צווינגען זײַנע פּיס באַלד אַרײַנצוגיין אין געהעריקן שפּאַן. האָט יאַנקוס פאַרפּאַמעלעכט דעם טראַט און אַלץ זיך אומגעקערט צו זען, צי ער גייט אים טאַקע נאָך, דער ייד וואָס איז אַזוי צופעליק אַרײַנגעפּאַלן אין פּאַסטקע.

און טאקע צוליב דעם, און טאקע צוליב צוגעבן זיך קוראזש, האט ער ווידער זיך אנגעזויגן אינעם העלדזל פון פלעשל מיט דער אויפמונטערנדיקער פליסיקייט און געזשליאקעט, געהאלטן ביים אויסזשליאקען זי ביזן דנאָ. אויסגעקערט ס'פלעשל אויף אַרויף, פאַרריסן זיין ליסעקאַפּ... איז דאָס "מניזל" צוגעשפרונגען, אַרויסגעכאַפט די האַק פון אונטער דער פּאַלע און מיט דער טעמפער זייט געטאָן אַ פּלעט איבער דעם גלאַנציקן ליסעקאַפּ.

די שוואַרצע מאַסע האַט אַרויסגעלאָזט אַ דומפּ אויסגעשריי און זיך אַ וואַקל געטאָן; פאַמעלעך זיך אויסגעקערעוועט צום "מניזל" און אַרויסגע-
כריפּעט:

— כ'ל דרך שיסן! אַלעמען אַניך... כ'ל מעלדן... וווּ מען דאַרף, מעלדן!
מיט דערשרעק האַט דעם "מניזלס" רעכטע האַנט אַ הייב געטאָן די האַק זיך צו פאַרטיידיקן. פאַרפאַכעט די האַק, האַבן שוין זינע ביידע הענט מיט אַ קרעכץ אַרײַנגעזעצט דעם אויסגעשטשערבעטן שאַרף אין אַ גלאַנציקן שטערן אַרײַן. די אַנגעצונדענע ביזע פּניערן אין אַ פּאַר קיילעכיקע אויגן פון אַ חיה־רעה האַבן זיך אויסגעלאָשן.

בלוט האַט אַ פּלייך געטאָן און אַפּגעגאַסן יאַנקוסן, אַן אַראַפּזינקענדיקן אויף דער ערד. ער האַט זיך אַ רגע געצאַפּלט, געדריגעט מיט די פּיס, גע-
וואַרפן מיט די הענט, געכאַרכלט און אַנטשוויגן געוואָרן. בלוט האַט געכלייר-
פּעט פון געעפּנטן שאַרבן.

אַ מוראדיק פּראַסטיקער פּחד האַט אַדורכגעשוידערט דעם בן־הרבּ. ס'האַט אים אַ קער געטאָן צו ברעכן. דעם טאָג פּמעט ווי ניט געגעסן און ניט געהאַט וואָס אַרויסצוגעבן פון זיך, האַט ער געבראַכן מיט גרינער גאַל, געבראַכן, געבראַכן. זינע אינגעווייד האַבן זיך איבערגעקערט, און אויך ער איז אַראַפּגעזונקען אויפן ערדוועג, און אין אַ געדיכטן חושך...

אַז די וועלט האַט ווידער געעפּנט פאַר אים אַ פּאַרטל, האַט דער אין מערבּ איבערגעברענטער טאָג שוין געהאַט אַפּגעשאַטן דאָס וועלדל מיט זיין גרויען אַש. דאָס "מניזל" איז אויפגעשטאַנען, אַ סם־המוזות־ביטערניש האַט געקרעלט אין מויל, אין קעל, ביז טיף אין האַלדז אַרײַן. אַ משאַ האַט אים געדריקט אויף אַראַפּ צו, און שווער האַבן זיך זינע אויגן אַראַפּגעלאָזט צו דר'ערד. בײַ זינע פּיס איז אַנמאַכטיק געלעגן די האַק, געכאַפט זי און גאַר גענומען לויפן, אַרומקונדיק זיך אין די זינטן. דערזען אין אַ גראַבן אַ פּאַר-

טונקלטן וואסער-שפיגל, האָט ער אַרבייטגעשלינדערט אין אים. די האַק מיט אַ פּלוישק, אַז ניט געדאַכט זאָל זי ווערן. אומגעקערט זיך צום פּג. מען האָט געמוזט אים אַפּראַמען, געמוזט באַפּרייען דעם וועג פאַר מענטשן. האָט דאָס „מזל“ אָנגעכאַפט די אויסגע- צויגענע פּיס און גענומען זיי שלעפּן אין אַ זינט. נאָך זיי האָט זיך נאָכגע- שלעפּט אַ שווערער שוואַרצער פּאַק, געשלעפּט, געשלעפּט, דערשלעפּט אים צו אַ שיפּע, אַראַפּ איז שוין געגאַנגען לייכטער. אַראַפּגעשלעפּט די טומאה אַלץ טיפּער און טיפּער אין אַן אַנזוינקעניש, אין אַ געדיכט אַרומגעוואַקסן זומפּיק פאַרהוילעניש. אַרבייטגעשלעפּט זי אַהין, מען זאָל זי ניט געפּינען. איר שפור זאָל פאַרשווינדן. איר גערוך זאָל זיך צונויפּמישן מיטן דומפּיקן עיפּוש, וואָס דאַרטן איז געשטאַנען.

דאָס „מזל“ איז אַרויסגעקראַכן פּונעם אַנזוינקעניש, פּונעם אַנז- געשטאַנענעם עיפּוש, אַן אויסגעשעפּטער, אַ פאַרלוירענער און עלנטער. פּלוצעם האָט אַ פּורל פאַרבלינגעקוילערט אירע רעדער איבער יענעם אַרט אויפן וועג... ווי אַפּשטויסנדיק עפעס פּון זיך, האָט ס'פּערדל ביז געטאָן אַ הירזשע און זיך אַוועקגעריסן פאַרויס, ווי מען וואַלט עס מיט אַ שאַרפּן שמיץ אַ טרייב געטאָן.

ניט אַנדערש, דער גאַט פּון ישראל האָט געזאַרגט, אַז דאָס פּורל זאָל אַ קאַפּ פאַרשעפּטיקן, ניט כאַפּן אים, דעם בן-הרב, בעת-המעשה... אַ פאַרי- קאַטשענייעטער האָט ער געוואַרט אויף דעם גורדין פּון פּביכול.

געוואַרט, פאַרפּרויען געוואַרן וואַרטנדיק; ביז די ברענענדיקע אויגן פּון דער חיה-רעה האָבן אים אַ סמאַליע געטאָן און אַרויסגעבראַכט פּון דער צעחושטיקייט. און דאָ האָט ער זיך געכאַפט, אַז אָנגעקומען זענען זיי אַהער ביידע פּון רעכטס. בלויז אַ סך העלער איז דעמאַלט געווען.

מיטן זינט פּונעם ערדוועג האָט ער איצט איינער אַליין זיך גענומען שאַרן צווישן ביימלעך אויף רעכטס, אויסמיידנדיק יענץ אַרט...

און ווידער האָט עס אים געקערט צו ברעכן. אַ גאַליק איבלעניש האָט פאַרכאַפט זיין אַטעם. שטיקנדיק זיך און ראַנגלענדיק זיך מיט דעם, האָט ער גענומען רודערן מיט די הענט און פּיס, בכדי ניט אומצוקומען אין גאַליק ביטערן דערשטיקעניש. ראַטעווען זיך! רודערן אויף צוריק! צוריק צום בוידעם! אַהין, וווּ ער האַלט זיך אויף בנים לעבן און צו גלייך טאָר ניט

אין איינציקער מאַנצביל

שטיינער זענען אַנגעוואַליעט אויף זיינע אויגן-לעדלעך, וואָס ער הייבט, הייבט שווער. מיט גוואַלד ריכט ער זיי אויף. פון זיין צעמישטן קאַפּ שפּאַרן זיי איצט אַרויס, די אויגן, בויערן דורך אַ גרויע געדיכטעניש און שטויסן זיך אָן אין אַ נידעריק אַראַפהענגענדיקן, צעקניטשטן, גרוי-שוואַרצן הימל-בלעך, פון וועלכן עס שיט זיך וואַסערשרויט. און אין קאַפּ — אַן אויפגע-וואַכט, אַ צעדריבלט דומפּ געדונער, אַ הייזעריקע טראַסקערני — טראַך, טראַך, טאַראַראַך...

זיינע דלאַניעס שפּאַרן זיך איין אין עפעס ניט האַרטס. מיט מאַטערניש זעצט ער זיך אויף. איז ער משוגע? חסר-דעה? ווהיין האָט ער זיך פאַרקליבן און וואָס האָט ער זיך אויסגעטראַכט?

אין קאַפּ — אַלץ אַ הייזעריקע טראַסקערני. און פון אויבן — דער וואַסערשרויט פּינקלט איבער זיין פנים מיט שטעכיק-קאַלטע שפּיזלען. ער איז ניט אליין. זיי ליגן דאָ אַלע. און בלויז אינעם אונטערזעש. צונויפגעוואַלגערט איינער לעבן צווייטן, איינער אויפן צווייטן. עמעצער קרעכצט. עמעצער כאַרכלט פאַרשטיקט. אויבן ענטפערט אַלעמען אַפּ אַ שאַרף געקראַקער. קראַען צאַפּלען זיך איבערן קאַפּ, איבער דער לאַנגער און ברייטער גרוב, וווּ זיי ליגן דאָ אַלע.

זיינע אויגן, געטראַפענע פונעם שטעכיקן וואַסערשרויט, קוקן דורך יסורים אַרויף צו די קויל שוואַרצע, זיך צאַפּלענדיקע קראַען, צום אַנצ-געקאַנטענעם אין וואַלקנס הימלבלעך. און אין קאַפּ — טראַך-טאַראַראַך...

ס'רעגנט. ס'איז קאַלט. דער אָונט פאַלט צו. לויפן מוז מען — פון די קראַען, פון דער פויקערני אין קאַפּ. לויפן זוכן אַן אַפּדאָך.

— יידן, שטייט אויף! — פרייכט ער און הייבט זיך שווער.

קיינער רירט זיך ניט. נאָר אַ האַנט טוט זיך אַ שטרעק אַרויף, זוכט

אין וואָס זיך אַנצוכאַפּן, זוכט עמעצער זאָל זי אָננעמען, ניט לאָזן פּאַלן...
וויילן זיי דאָ אַלע איבערנעכטיקן, די שטעטלשע מאַנסליכט? אין דער גרויער
אַינזינקעניש, אונטערן רעגן און דעם קראַען-געקראַקער? נאָר אפשר איז
אַלץ, אַלץ אָן אויסדאַכטעניש? אַ ווילדער חוזק פון אַ ניט-גוטן?
עס הערט ניט אויף צו טאַראַכטען אים אין קאַפּ.

האַט מען זיי טאַקע צעשאַסן? טאָ פאַר וואָס ניט פאַרשאַטן? ביים ראַנד
פון דער גרוב ליגט זאַמד, ווען מען שיסט אים, וואָלט ער דאָך ניט געפּויעט
אין דער ברייך קאַלטער נעץ און ניט געפילט די פּויעריי אין קאַפּ, ניט
געפילט די מיט אַנזופּיער פּיקנדיקע רעגן-טראַפּנס, ניט געהערט דאָס
זלידנע כאַרכלעניש און דאָס קראַען-געקראַקער... האָט מען געשאַסן?
— אוי, ייִדן, ייִדן, שטייט אויף! — בעט ער זיך קרעכצנדיק.

ער פּויעט אַרויף דעם זאַמדיקן שיפּוע, שטעקט אַרויס דעם קאַפּ איבערן
ראַנד פון דער גרוב, דורכן רעגן-פאַרהאַנג, דורך דער מוטנער געדיכטעניש
זעט ער: ליטווינער פון שטעטל און דאַרפישע שקצים מיט ווייסע אַרעמ-
בענדער און ביקסן... היינט, צווייטער טאָג ראַש-השנה נאָך מיטאָג
האַבן זיי אַרויסגעטריבן פון שטעטל אַלע ייִדישע מאַנסליכט און ייִנגלעך,
עלטערע פון צען, אום יום-טוב, אין די יום-טובדיקע בגדים אַרויסגעטריבן
אויף צוואַנגאַרבעט... געבראַכט אַלעמען צו טרייבן אַהער און... געשאַסן?
געשאַסן, געשאַסן...

איצט באַמבלען זיך די ביקסן אויף די אַקסלען פון די שיטערס, מיט
ביידע, פון שיסן פרייע הענט ריען זיי זיך אינעם באַרג בגדים און שייך.
בגדים און שייך וואָס מען האָט היינט מיט קלעפּ און סטראַשוניקעס געצווונגען
די ייִדן אויסטאַן, מיט פעק אויף די פלייצעס צי אונטער די אַרעמס לאָזן זיך
די שיטערס איצט לויפן, דער רעגן יאַגט, טרייבט מיט גרימצאַרן.

אַ וויינט נעמט פּלוצעם דרייען אַלכסונדיקע בייטשלעך וואַסער, ווי אין
אַ דולער צעמישעניש, און שמייסט מיט זיי דעם ייִד, וואָס טאַרטשעט ביי דער
גרוב, שמייסט און באַפעלט: רירן זיך, אַנטלויפן! אַניט וועט מען שיסן!
ווי לויפן? אין איינע אונטערוועש, ווי דערגיין אַהיים? און די פאַטרולן
וואָס דרייען זיך אַרום איבער די ייִדישע געסלעך פון שטעטל...

ער איז ניט בכוח אַנצוהאַלטן די אויגן-לעלעך, שטיינער קוועטשן זיי
אַראָפּ, די קני קאַנען אויך ניט אַינהאַלטן דעם שווער געוואָרענעם גוף זיינעם.

נעמט ער זינקען אין א חשכות און א דגא. ס'וואלט צו איר קיין סוף ניט גענומען, צו דער א חשכות, ווען זי ווערט פלוצעם ניט אויפגעריסן פון אן אלץ אויפהעלנדיקן געבראזג, וואס הייבט ווידער אויף זינע אויגן-לעדלעך. קאלטע וואסערשטראמען, ארויסגעשפייגענע פון א דונער, פארפלייצן דאס ארט ווו ער שטעלט זיך אויף, און בריען אפ, נעמען טרייבן די בארוועסע פיס זינען: רירן זיך, גיין פון דאנען! גיין, ביז ס'איז ניט פולרוחשך!
 ער בראדזשעט איבער בלאטעס, איבערן צעווייקטן ערדוועג, וואס פירט אין שטעטל אריין.

איינער איז ער אויפגעשטאנען? איינער שלעפט ער זיך אינעם גאסרעגן?
 וויי, וויי, קיינער איז מער ניט אויפגעשטאנען, כאטש מען האט זיי ניט פארשאטן. צוליבן רעגן ט'מען זיך געאנילט און ניט פארשאטן די יידישע מאנסלייט און יינגלעך, עלטערע פון צען?.. זיין עגמת-נפש, דערמאנט ער זיך, אז א טאכטער פלעגט ביי אים געבוירן ווערן. דרבי איינע נאך דער אנדערער. אין הארצן דאנקט ער איצט גאט דערפאר, וואס טעכטער...

ער בראדזשעט אין בלאטע, ווי איבער מעסערס; טאפט מיט די אויגן די נאסע פינצטערניש, וואס ווערט צעשמיסן פון איין קאלטע, חלף שארפע קאנטשיקעס. זיי פאטשן אויך אים, צווינגען האסטיקער הייבן די פיס און שפאנען, זוכן א ראטוניק.

פביכול האט אים מיט אימפעט און בשלום אריינגעבראכט אין שטעטל. קיין שנין אין די פענצטער, קיין לעבעדיק נפש אין דעם אימת-מוותדיקן חושך. בלויז רעגן, רעגן-ווינט-געמיש און די פויקעריי אין קאפ דערטרייבן אים צו זיין שטיבל.

קוים וואס ער האמעוועט דאס צעצאפלטע הארץ, ס'זאל ניט ארויס-שפרינגען. ער קלאפט אין טיר, קלאפט, און מען עפנט ניט. עמערס וואסער פליכעט עמעצער אויף זיין קאפ, אויף זיין רוקן, בעת ער שארט זיך צום פענצטער פון דער שלאפקאמער. מיט א פארכאפטן אטעם קלאפט ער אין פארהיגלטן לאדן:

— זעלדע! איך, איך!

א קוויטש פון ווייב טוט א יאג זינע פיס צוריק צום אריינגאנג.
 די טיר לאזט זיך שוין עפענען. סוף-פל-סוף הערט עס אויף איבער אים צו פליכען. אין שטאק פינצטערן פיררויז פאלט צו אים צו זעלדע:

— משה-אהרן! משה-אהרן! — און צעכליפעט זיך.

אין דער וויינישטוב זענען לעבן אים אויך די טעכטער. אלע דריי קלעפן זיי זיך צו אים צו, וויינען. און אלץ אין דער פינצטער. פארווערט איז אַנצור-צינדן ליכט ביי נאַכט. אַ מורא אַנצוצינדן ליכט. און דאָ נאָך — אין מיטן אַזא שלאַקסרעגן און נאָך אַזא טאָג, וואָס איז פאַרביי.

שטיינער זענען אַנגעוואַליעט אויף זינע אויגן-לעדלעך, וואָס ער הייבט הייבט שווער. מיט גוואַלד ריכט ער זיי אויף. פון זיין צעמישטן קאָפּ שפאַרן זיי איצט אַרויס. די אויגן, בויערן דורך דאָס פאַרשטייפטע אינעם צימער גרויע בין-השמשות-פלייש און דערזען דורכן פענצטער: אַ צונטער רויטע זון איז פאַרפלאַנטערט אין די צווייגן און אינעם אויסגעשיטערטן געבלעטער פון דער ליפע, וואָס ביי זיי אין הויף. זונאוּפגאַנג? אוי, ס'איז דאָך די מערב-זיט! די זון זעצט זיך שוין, און ער ליגט נאָך אַלץ צונויפגעקאַרטשעט אונטער דער קאַלדרע. זיין גוף איז אַרײַנגעכאַפט אין אַזוי קאַלטע קלעמען. אַברים, חושים — ווי ניט געווען. בלויז אין קאָפּ — אַ קראַקעניש פון קראַען און אַ פויקערײ. אמת, ניט אַזוי עזותדיק ווי נעכטן, אָבער אַלץ אַ פויקערײ, וואָס טוט וויי, וואָס וועקט, דערמאַנט...

שוין לאַנג טשאַטעוועט זעלדע לעבן זיין געלעגער. הערט זיך צו צו זיין אַטעמען. וואַרט, ער זאָל עפענען די אויגן, זיך אויסטשוּכען און ניט אַפּקומען מיט אַן אומגעדולדיק-בייזן וואַרטש „לאַז אַ רגע“ און ווידער אַרײַנפאַלן אין אַ שווער כראַפעניש. איצט ליגט ער שוין מיט געעפּנטע אויגן. ס'איז קלאַר, די זון זעצט זיך הינטער דער ליפע, אין מערב-זיט. זאָגן אַ וואַרט, אַ באַוועג טאָן מיט דער צונג איז אַ מאַטערניש. ממש מיט יסורים קוועטשט ער פון זיך אַרויס:

— וואָס, שוין פאַר נאַכט? פאַרשלאָפּן, האָ?

זעלדע דערפרייט זיך. באַט אים אַן הייסע טיי, ברויט מיט פּאָוידלע. ער שווינגט. קאָן ניט ריידן. דאָס מויל איז פול זאַמד, צי ליים. דער נעכטן, ווי ער וואַלט אויפגעשטאַנען תחית-המתים — אַלץ, אַלץ, אַלץ טוט זיך אַ מיש אין זיין קאָפּ. און אויך דאָס קומען בשלום אַהיים צו די אייגענע — אַ באַרוועסער, אין איינע אונטערוועש. גאַט! גאַט האָט אים פאַר אַ האַנט געפּירט דורכן קוילן-האַגל, דורכן שלאַקסרעגן, וואָס דער אייבערשטער

אליין האָט אין זײַן, משה-אהרנס, זכות אַראַפּגעגאַסן פון הימל; געפירט אים דורך פינצטערניש און שוואַימס געלאַקער... מיט מאַטערניש זעצט ער זיך אויף. אַ טעמפּער ווייטיק ברעכט זײַנע גלידער. און די פיס ברענען.

— כּוועל געבן טיי, — איז זעלדע צודרינגלעך.

— כּ'ל אויפשטיין, אויפשטיין... — בורטשעט ער, און נעמט עפעס שעפטשען. ס'איז דער „מודה אני" פון די קינדער-יאָרן, דער דאַנק דעם האָר פון דער וועלט, וואָס מיט זײַן באַרעמהאַרציקייט האָט ער אים אומגע-קערט די נשמה.

ווי ניט איז אַרויסגעבראַכט די ערשטע ווערטער, זאַגט ער צום ווייב: — מײַן טלית-קטן געפין. כּ'ל אויפשטיין. נטילת-ידיים... אַפּדאוונען מי-ן חה און מעריב... ס'איז עשרת-ימית-שובה...

— און עסן? — פרעגט זעלדע באַזאַרגט. — כּ'ל דערלאַנגען צום בעט. כאַפט זיך משה-אהרן:

— היינט, היינט... צום גדליה... אויף מאַרגן נאָך ראַשהשנה... וועל איך שוין פּאַסטן ביז נאָך מעריב...

פאַר זעלדען איז עס אַ חידוש. שוין לאַנג טראַגט ער ניט קיין אַרבע-כּנפות. מעסט אָן די תּפילין, ווען ס'פּאַלט אים אַזן, און מאַכט עס גאָר בקיצור. אין שול גייט ער נאָר שבת און יום-טוב. איז די פּלוצעמדיקע גאַטס-פּאַרכטיקייט אַ סגולה?

— גוט, וועסט אַפּדאוונען, אַדרבא, — איז זי מספּים און רוימט אים אַרײַן אין אויער: — שוין עטלעכע מאָל געווען אין גאַס און גאַרניט הערט מען פון די אַרויסגעפירטע נעכטן. קיינער אַחוץ דיך איז דערווײַלע ניטאַ. טאַרסטו זיך ניט באַווייזן אין שטעטל. ביסט דער איינציקער מאַנצביל, און די גולנים האָבן דאָך געוואָרנט: אַלע, אַלע מוזן קומען צו דער צוואַנגאַרבעט, אַניט וועט מען דערשאַסן ווערן. וועסט בײַ מיר זיצן אַהיים, ווייבערשע זאַכן אַנגעטאַן, אַ טיכל אויפן קאַפּ...

— מען טאַר ניט...

— אַ נײַער צדיק! אַז ס'גייט אין לעבן, מעג מען. שטיי אויף פּל-זמן

מען זעט נאָך עפעס. ליכט וועלן מיר ניט אַנציינדן.

זעלדע געפינט פאַר אים אַן אַרבע-כּנפות, זוכט אויס אירס אַ לאַנג קלייד

און אַ קאָפּטיכל. ברענגט אים צום בעט אַ קוואַרט וואָסער, אַ שיסל אַפּצוגיסן נעגל-וואָסער. ס'העלפן ניט אירע תּחנונים, ער זאָל שוין נעמען עפעס אין מויל אַרײַן.

— צום גדליה... דעם סידור, דעם סידור, — בעט ער מיט אַ פּאַר־שטיקט קול.

אינעם קלייד, מיטן טיכל אויפן קאָפּ דאָוונט ער אָפּ מינחה ביים ראָזלעכן שנין פון דער אונטערגייענדיקער זון, וואָס קוקט אַרײַן אין פענצטער. דורכן גערויש און דעם טשאַד אין קאָפּ געפינט ער אויפן הימל דרײַ שטערן און דאָוונט אָפּ מעריב. ערשט איצט פּאַרענדיקט ער דעם תּענית מיט אַ ברכה איבערן ברויט, וואָס ער טראָגט צום מויל מיט אַ צעציערטער האַנט. זײַן ווייב שטייט לעבן אים מיט דער גלאַז טיי און אויף אַ טעלער — פענעצן ברויט, באַשמירטע מיט פּאָוידלע — דעם איינציקן פּראָוויאַנט וואָס זיי האָבן נאָך אין שטוב. אויף איר צושטיין, ער זאָל סוף-פּל-סוף זאָגן, וואָס איז געשען, ענטפּערט ער ביזלעך:

— כ'בין געלאָפּן!

— און די זאָכן? און דער יום־טובדיקער גאַרניטער? דאָס נײַע אייבער־

העמד?

— מען האָט געהייסן אויסטאָן.

— און?..

— געזאָלט געבן אַרבעטקליידער. בין איך אַנטלאָפּן.

גאַרניט וועט ער דערציילן, גאַרניט! קיינעם קיין וואָרט ניט זאָגן. אפשר האָט זיך אים פּאַרט בלויז אויסגעדאַכט. און אויב ער זאָל שוין יאָ שפּאַלטן ס'מויל, וועט מען אים האַלטן פּאַר משוגע און ס'זי ווי ניט גלייבן. און אויב אַפילו מען וועט יאָ גלייבן? בלויז אַנטאָן צער וועט עס מענטשן. ס'זי ווי קאָן מען זיך ניט העלפן. ס'איז גאָטס ווילן, זײַן גור, זײַן שטראַף פּאַר זינד. אויך ער, משה־אַהרן, איז געוויס ניט ריין פון חטאים. אָבער גאָטס ווילן איז, אַז ער זאָל איבערקומען דעם מוראדיקן מבול. אַזאָ פּסק־דין אום ראַש־השנה... ער האָט ניט קיין פּוח מער צו שטיין פּאַרן מישפּט. שטיינער דריקן אים אַראָפּ די אויגן־לעדלעך. און ווידער פּאַלט ער אַרײַן, פּאַרטויבט פונעם גערויש אין קאָפּ, אין אַ קאַלטן און פינצטערן תּהום אָן אַ דנאָ.

און אַז ער דערוואַכט, איז די קעלט וואָס האָט אים געהאַלטן איינגע־

קלעמט אַ גאַנצע נאַכט, נאָך אַליץ אַ קעלט, כאָטש דורכן פענצטער דערוועט ער אַ שטאַרק בלויען הימל און דער אינדרויסן איז אָפּגעגאַסן מיט זונשנין. אינעם וויבס אַ לאַנג קלייד, מיטן טיכל אויפן קאַפּ, מיטן של-ראָש אונטער דעם און אַנגעהילט אין זיין טלית, דאַוונט ער שחרית. און מחמת אויף אַ מנין אין בית-מדרש, אויף קריאת-התורה וועט ער זיך ניט דערוואַרטן, וואָרט ער טאַקע ניט — מיט פאַרכט בענטשט ער גומל און ענטפערט זיך אַליין אָפּ צען מאָל „אַמן!“.

אַלע ייִדישע פּרויען, מיידלעך און קינדער זיצן פאַרטצעט אין די שטיי-בער. זעלדע רוט אָבער ניט. זי מוז זיך דערוויסן, ווער נאָך אין שטעטל האָט זיך דערוואַרט אויפן מאָן. און בכלל — הערן נייעס. אַזילט זי טאַקע צוריק אַהיים מיט דער ידיעה, אַז די דניטשישע אַרויסהעלפערס, ליטווינער מיט די וויסע אַרעמבענדער און מיט ביקסן, גייען פון שטוב צו שטוב. צוויי פון זיי וואַקסן אויס לעבן איר אין דער רגע, ווען זי גייט עפענען די טיר פון זייער שטיבל, און שטעלן זיך אַריין אינעווייניק.

משה-אַהרן! ווער האָט אים אַרויסגעשלעפט פון שלאַפּקאַמער? אין די וויבערשע זאַכן, מיט אַ קאַפּטיכל, מיט אַ שאַליק אַרום דאָס ניט-געגאַלטע פנים, לאַזט ער זיך אַראָפּ אויף אַ שטול אין דער וווינשטוב און בליבט זיצן, דעם קאַפּ אַראָפּגעלאַזט — אַן אַלטע, צעקראַכענע ייִדענע.

די אומגעבעטענע אורחים דערקלערן, אַזוי און אַזוי, די נעכטן אַרויסגע-פירטע געפינען זיך אין אַ לאַגער. צוואַנגאַרבעט אונטערן פרייען הימל, און ס'רוקט זיך אַן דער האַרבסט מיט רעגנס און קעלטן. קומען זיי נעמען פאַר אַט די ייִדן וואָרעם אַנטוועכץ, שטייול, מאַנטלען — ניערע, בעסערע. אויך געלט קאָן מען שיקן, וועלן די אַרויסגעפירטע עפעס דערקויפן צום עסן. ס'איז פאַרט אַ לאַגער, און די קאַרגע באַשפּעזונג מלחמה-צייט...

זעלדע פאַרלירט זיך ניט. פירט אַריין די געקומענע אין שלאַפּקאַמער, עפנט דעם קליידערשאַנק און זאַגט, אַז פאַרן מאַן וועט זי קיין זאָך ניט זשאַ-לעווען. אַט איז זיין מאַנטל, זינע אַ פאַר שיך, אַ פאַר שטייול, אַ פראַסטער גאַרניטער. אין נייעם איז ער דאָך אַוועק, אַפילו אַ ביסל געלט און אַ זאַק אַינצופאַקן די זאַכן גיט זי און שרייבט אויף אים אַן אין ליטוויש דעם נאַמען און פאַמיליע-נאַמען פון מאַן. מען זאָל בייס איבערגעבן קיין טעות ניט האַבן. איבערגעקומען די ספּנה, קומט זי ווידער אַרויס מיט טענות :

— געפעלסט מיר ניט, משה-אהרן. שווינגסט מאַדנע.

צעקרימט זינע ליפן אַ כּמו-שמיכל בעת ער ענטפּערט :

— כ'טראַג טאַקע וויבערשע זאַכן, מוז איך קריגן גיין מאַס רייד אויכעט?

אודאי איז אונדז ניט גאַר פּויגלדיק, אָבער גאַט איז אַ פּאַטער.

משה-אהרן איז איבערצייגט, אַז ער דאַרף אַ צווייט מאַל בענטשן

גומל.

אָוועק אַ טאַג, אַ צווייטער, אַ דריטער. דאָס שטעטל קאָן ניט קומען צו

זיך. ניטאָ די מענער! די פּרויען זיצן אין די שטיבער, וואַרטן. בלויז די

רביצין, אַנגעוויקלט אין איר שוואַרצער שאַל, דערוועגט זיך אַרומצושמייען

אין גאַס. צוויי מאַל אַ טאַג איז זי אין דער פּאַליציי-שטוב, פּרעגט וועגן די

אַרויסגעפירטע און באַקומט דעם זעלבן שטרענגן ענטפּער — צוואַנגאַרבעט!

פּרעגט זי, ווי קאַנען אַרבעטן די עטלעכע עלטערע יידן, וואָס מען האָט

געבען געמוזט אויף אַ פּור אָוועקפירן. הייסט מען איר ווידער ניט זאַרגן.

איר מאַן, דער רב, איז אין דער שפיץ פּון אַלע יידן און זאַרגט זיך וועגן

אַלעמען...

וועגן דער רביצינס שותלנות דערוויסט זיך זעלדע. דערציילט עס משה-

אהרנען און דערגיט :

— אויב ס'איז טאַקע אַזוי, איז נאָך פּאַראַן אַ גאַט אין הימל.

כאַפט זיך משה-אהרן אָן :

— גאַט שטעלט מען ניט קיין באַדינגונגען!

אַן אַצבע-אַלקים ממש דערוועט משה-אהרן, ווען איין פּרימאַרגן שלניכט

זיך פּלוצעם אַריין די רביצין אין זייער שלאַפּצימער און טרעפט אים ביים

שחרית — דער טלית אויפן קלייד, פּון אונטערן טיכל קוקט אַרויס דער

של-ראַש.

— גאַטעניו-פּאַטער, משה-אהרן! — רופּט זי אויס און בלייבט אַ גע-

פּלעפטע.

זי פּרעגט ניט — ווי, וואָס, ווען? וויל ניט אַריינברענגען אין אַ פּאַר-

לעגנהייט אַ מענטש, וואָס מסתּמא האָט ער זיך אויסגעבאַהאַלטן, געריזיקירט

מיטן קאַפּ און ניט געשטעלט זיך צו דער צוואַנגאַרבעט, ווי אַלע האָבן עס

געטאַן. זאָל אים גאַט העלפּן. זי זאָגט בלויז :

— גוט! וועלן מיר מאַרגן האָבן צו פּל-נדרי אַ מאַנצביל ביים עמוד.

א לאנגן קיטל וועל איך ברענגען. כ'קום איצט מודיע זיין : געדאוונט ווערט אין דער גרויסער שול.

אודאי איז עס פון גאט, די רביצין זאל ניט טרעפן זעלדען אין דער ווינשטוב און זוכן זי אין א צווייטן צימער, בעת אלע דרני טעכטער וואס האבן עס צוגעזען, האט אפגענומען ס'לשון. ס'איז פון גאט, אז ער, משה-אהרן, זאל האבן די זכיה צו דאוונען יום-כיפור ביים עמוד אין דער גרויסער שול, זיין א שליח-ציבור און, מעגלעך, טאקע אפשרייען גזירות-נוראות. מוראדיק איז די ציט. שוין באלד דרני חדשים — הוילע פורעניות, עינויים, קרבנות. אין זיין קאפ דערוואכן א פויקעריי, שיסעריי, ס'גערויש פונעם מבל, אן אויסדאכטעניש? אן אויסטראכטעניש פון זיין צעמישטן קאפ? און גאט פון ישראל וואס קאן ווייזן נסים און העלפט דעם גערעכטן, וועט צוריקשטעלן דעם סדר-העולם. מען דארף תשובה טאן, וועט דער בורא-עולם זיך מרחם זיין. און ער, משה אהרן, וועט האבן א חלק אין תיקון-העולם.

אמת, זעלדע קומט ארויס מיט ספקות און באווארענישן :

— דאוונען ביים עמוד? עפעס, עפעס... ס'טאך ווערן אויס סוד. און

עפעס ניט גוטס רעדט מען וועגן די מאַנסלייט...

דערלאזט ניט משה-אהרן צו זיך קיין קווענקלעניש: גאט באשירעמט אים און וועט העלפן פלי-ישראל אויכעט. גרייט ער זיך צום יום-הדין. קוקט אריין אין דעם יום-כיפור-מחזור, אין דעם סדר-התפילות.

פל-נדרי... עס ברומט, ברומט אין אים דער אלטער ניגון, דער אייביקער יידישער ניגון, אן אייביק אַנגעלאַדענער מיטן ווידערקול פון פנין און יסורים. ער חזרט אַנין די אַרמישע ווערטער פון דער תפילה, וויל דורכויס זיך קלאַר מאַכן זייער טיטש. געוויס, א זכיה איז עס צו זיין א שליח-ציבור, דערצו נאך — אין אזוינע טעג! פאַרשטייט זיך, אז גיין אין שול וועט ער פאַרשטעלט — אין די ווינבערשע זאכן, מיטן טיכל אויפן קאַפּ, מיטן שאַליק אַרום פנים. די פויקעריי אין מוח זאל אַקאַרשט ניט צעמישן ביים דאוונען די מחשבות און פוונות.

שטיינער זענען אַגעוואַליעט אויף זינע אויגן-לעדלעך, וואָס ער הייבט הייבט שווער. מיט גוואַלד רייסט ער זיי אויף. פון זיין צעמישטן קאַפּ שפּאַרן זיי אַרויס, די אויגן, און דערזעען דורכן פענצטער אַ לויטערן הימל, אַ לויטערן

פרימאָרגן וואָס צעוואַרעמט די וועלט, הייבט אַוועק די שווערקייט פון זינע אויגן-לעדלעך, שטיקט צו די מהומה אין קאַפּ. אויך אין שלאַפּקאַמער דרינ-גען זיי אַרײַן, גאַטס לויטערע לײַטזעליקייט און וואַרעמקייט.

משה-אַהרן שטייט אויף, אַנגעלאָדן מיטן ווילן מקיים צו זײַן די מיצוות פונעם בורא-עולם, פאַרפול מיט אַחריות פאַר זיך און פאַרן כלל.

ס'צײַט זיך דער טאַג, שפּאַנט אָן האַרצווייטיק בײַ אַלעמען אין די ייִדישע שטיבער. פאַר נאַכט צו פאַרפאַסטן די פרויען און מיידלעך מיט עפעס-וואָס און מיט גאַר אַ סך טרערן. זיי וויינען לאַנג, ביטער און ס'קאָן זיך דאַכטן, אַז ניט סטנען וועלן קיין טרערן אויף אויסצובעטן אַ גוט יאָר פאַר זיך און פאַר אַלע ייִדן, און ראשית-כל טאַקע אויסבעטן בײַם רבונג-של-עולם, ער זאָל צוריקברענגען די מאַנסלייט און ייִנגלעך. ניטאָ שוין קיין פּוח צו וואַרטן אויף זיי.

גוט אויסגעוויינט זיך, באַרוקן זיך אַ קאַפּ די פרויען: אַלץ וואָס געקאַנט ביז איצט, האָבן זיי געטאַן. בלײַבט מתפלל צו זײַן מיט האַרץ, און ס'וועט, ס'מוז גוט זײַן! אַט, אַפילו דער וועטער זאַגט אָן גוטס: אַזאַ גאַלדענער פאַרנאַכט מיט אַזאַ סאַמעט-ווייכן ראָזלעכן הימל! גייען אַלע צו פּל-נדרים געטרייסטע — אַזאַ הימל וועט אויפנעמען זייערע געבעטן. ס'פאַלט איין איינער אַ צווייטער פון זיי צו פרעגן, ווער ס'וועט דאוונען בײַם עמוד. די רביצין? מעג אַ ייִדענע דאוונען בײַם עמוד?

די רביצין, זי האָט אַפילו אויסגעפועלט אַ דערלויבעניש אַנצוצינדן עטלעכע ליכט אין דער שול. טוקן זיך ציטעריק אין דער פאַרכטיקער פאַרנאַכטיקער סומנעקייט די צום לעבן אויפגעוועקטע, קוים באַשײַנטע פענצ-טער פון דער געמויערטער שול און רופן, רופן צו זיך. באַלד ווערט אַנגע-פּראָפט די עזרת-נשים מיט פרויען, מיידלעך און קליינע ייִנגלעך, וואָס די מאַמעס לאָזן זיי ניט אָפּ פון זיך. אַפילו זויגקינדער האָבן מאַמעס און באַבעס געבראַכט צו טראַגן. ניט געבליבן אין די שטיבער פון שטעטל קיין לעבעדיק ייִדיש נפש.

ניטאָ קיין אַרט פאַר אַלעמען אין דער עזרת-נשים. ווער ס'קומט שפע-טער, פרווזט אומזיסט זיך אַרײַנשפאַרן אינעווייניק און בלײַבט אויפן טרעפּ, אין די צוגענג.

אונטן וואַרט די ליידיקע, קוים-קוים באַלויכטענע שול אויף מתפללים,

וואס וועלן ניט קומען. די לופט איז דא אַנגעפולווערט מיט אַ געבלעכען, גרימיק-דומפיקן געפיל, צי אַ קרעליקער שטויב אַזאָ איז עס. דער טיש אויפן באַלעמער איז אַן דעם צודעק, דער אַרון-קודש — נאַקעט הויל. גולנישע ראַבירערס האָבן אַפילו דעם פרוכת אַוועקגעשלעפט, טראַכטנדיק מסתמא אויף עפעס צו פאַרטאָן דעם סאַמעט, צי סתם לשם שטילן אויפגעוירטע יידן-שינאה.

אין לאַנגן וויסן קיטל וואָס די רביצין האָט אים געבראַכט, מיטן טלית איבערן קאַפּ, שלניכט משה-אַהרן אַרנין אינעם געבלעכען, גרימיק-דומפיקן געפיל פון דער שול. ער שאַרט זיך צו צום עמוד, צינדט אַן צוויי מיטגע-בראַכטע ליכט, און זייערע פלעמלעך טוען זיך אַ צי אַרויף, ווי הענט אין אַ תחנונים-געבעט. מיט ציטער עפנט ער דעם מיטגעבראַכטן מחזור און כאַפט זיך, אַז מען דאַרף עפענען דעם אַרון-קודש, די תפילות זאָלן ליכטער געפינען דעם וועג צום איבערשטן.

וויי, וויי, די ספר-תורות — אַן מענטעלעך, געניזוקטע. כאַפט זיי משה-אַהרן אַן מיט ביידע הענט, דריקט זיי שטאַרק און לאַנג, צוויי חשובים דאַרפן, יעדערער מיט אַ ספר-תורה, זיך שטעלן פון ביידע זיטן עמוד... איינער אַליין פון דער גרוב אַרויסגעקראַכן, מיט ליידיקע הענט און מיט אַ פריש צעצאַפלטער פויקעניש אין קאַפּ קערט משה-אַהרן זיך אום איינער אַליין צום עמוד. און דער רב, וווּ איז? און דער עולם? וווּ דאַונען זיי אַלע? איינער אַליין, איינער אַליין, איין איינציקער מאַנצביל... מוז ער דאַונען פאַר אַלעמען. מוז תיכף אַנהייבן, אַן שהיות, אַניט... אַניט ווערט זיין מויל פאַר-קאַוועט. טוט ער אַ ברום, אַ קרעכץ און קלאַגט אַרויס דעם אַלטן, ביטער אויסגעווייטיקטן יידישן „פל נדרי ואסרי“...

די עזרת-נשים ווערט פאַרטטייעט: אַ מאַנצביל!!! אַ רגע בלויז איז די עזרת-נשים פאַרטטייעט. באלד שפּריצט דאַרטן אַרויס אַ ציטעריק געוויין און נאָך אים רייסט זיך אַרויס, אַ באַפּרייטער פון קלעם, געיאַמער-שטראַם, באַגלייט פון יללות און ווייגעשריייען. זיי כאַפן אַרנין משה-אַהרנען אין גע-ווירבל זייערן, און ס'נעמען אים שווינדלען פאַר די אויגן — די צוויי ברע-גענדיקע ליכט אויפן עמוד, די אותיות אינעם מחזור. ער ראַטעוועט זיך אַבער אַרויס, אַ שליח-ציבור איז ער, מוז ער אַלץ גובר זיין. זיין קול דאַרף גיין הויך, וואַרט ביי וואַרט שרייט ער ממש אויס די תפילה.

אַבער אַט מישט זיך אַרײַן אַן אַנדער קול, וואָס רופט אויס תקיפותדיק:
 — גוט יום־טוב, ווייבער! און זנט וויסן: געענדיקט! מער דין איך
 ניט בני יידן!

ס'איז יאָנאַס, דער שבת־גוי אין שטעטל, וואָס יידן האָבן פאַרידישט
 זיין נאָמען אויף „יונה“. ער איז עס, דער אַלטער, אינגעהויקערטער „יונה“
 מיט די לאַנגע גראַע וואַנצעס — אויסגעפּוצט אין אַ גוטן גאַרניטער, גענייט
 ניט אויף זיין מאָס, אין אַ ניעעם קאַפעליוש — אַליק, אַן ספק, פונעם הפקר
 געוואָרענעם יידישן האַב־און־גוטס. דערהערט אַ מענערשטימ, לאָזט ער זיך
 צום עמוד. גיט העזהדיק אַ קאַשער אָפּ דעם טלית פון איבער משה־אהרנס
 קאַפּ. רייסט אַרונטער דעם שאַליק פון זיין פנים און צעהירזשעט זיך. זיין
 הייזעריקע, שטענדיק הכנעהדיקע שטים צישעט גאַליק אויף און דווקא אויף
 יידיש:

— גאַר משה־אהרן! פון יענער וועלט אַראַפּגעקומען, וואָס?
 ער וואָרט ניט, „יונה“, אויף קיין צוריקענטפער. אַ לאַז גיט ער זיך
 צום אַרויסגאַנג מיטן שאַליק אין האַנט, בורטשענדיק אונטערוועגנס:
 — דאַוון, דאַוון...

משה־אהרנען קוועטשט זיך צונויף דער גאַרגל, און ס'פּויקעניש אין
 קאַפּ נעמט גאַר שטאַרק זעצן. ער קאַן ניט ווייטער. אַפּגענומען ס'לשון. פאַר־
 שטיפט זענען הענט און פיס. אין די אויערן — אַ בראַזגעריי, אַ שיערני,
 אַ גאַסרעגן. און אַן אויסגעשריי, דאַכט זיך אים, זעלדעס צי ניט אירס:
 „לויף, אַנטלויף!“

ווי קאַן ער לויפן? די פיס פאַלגן ניט. אַנטלויפן אין מיטן פּל־נדרי?
 דער איינציקער יידישער מאַנצביל אין שטעטל איז ער. גאַט האָט אים מציל
 געווען, כּדי ער, משה־אהרן, זאַל שטיין פאַרן עמוד, אַ שליח־ציבור, און פאַר
 אים — גרויסע, מיט שוואַרצן פּלאַם ברענענדיקע ווערטער פון פּל־נדרי...
 דריי מאַל מוז מען איבערחזרן די תּפילה. „יונה“ האָט אים איבערגעהאַקט
 בניים סוף פון ערשטן מאַל.

טוט משה־אהרן אַ הייב זיין רעכטע האַנט און גיט אַ שווערן זעץ איבערן
 עמוד — שטיל זאַל זיין!

דער קלאַפּ האָט אים גופא, משה־אהרנען, ווי אומגעקערט ס'לשון. היל־
 כּיק, מיט אַ ווילד צערודערטער נגינה איז ער ממשיך דאָס דאַוונען.

פאָרגעסן אינעם קהל, נעמט ער זיך אַנלן, ווי אין באַוויזן צו ענדיקן די תפילה, גייט עס וועגן גורל פון אַ גאַנצער עדה אין נביעם יאָר. די אויגן אינגעזויגן אין די ווערטער פונעם מחזור, שרייען זיי דורך אים אַרויס, די ווערטער, שרייען אַריבער די וואַרענונג, וואָס טראַגט זיך פון דער עזרת-נשים: „לויף, אַנטלויף!“

משה-אַהרן באַוויזט. דרזן מאָל איבערגעחזרט פל-נדרי, קומט ער צום פּסוק „סלח נא לעוון העם הזה!“ און פלאַצט אַרויס אין ייִדיש:
— זני מוחל אונדזערע זינד! ראַטעווע דנין פאַלק, גאַט פון ישׂראל!
אַ דומפער קנאַל, אַ שאַס פאַרלויפט דעם ענטפער בציבור — „סלחתי כדברך“ — וואָס דאַרף קומען פון קהל.

דער שאַס וואַרפט אום משה-אַהרען אויפן עמוד.
און ווידער האָט אים גאַט באַשיצט. משה-אַהרן פילט, אַז ער לעבט, שפירט ניט קיין ווייטיק, בלויז אין קאַפּ, אין קאַפּ... מיט ביידע הענט שפאַרט ער זיך אַזן אינעם עמוד, גלנצט זיך אויס. פאַר גאַט מוז מען שטיין אויסגעגליכן, מיט אַן אויפגעהויבענעם קאַפּ, מעג עס אין אים פויקן, און ממשיך זיין די תפילות מוז מען, ניט אַפטרעטנדיק פון אַרט.
הייבט ער שווער אויף די אויגן-לעדלעך... ערשט מען דערלאַנגט אים אַ שטורך פון רעכטס, פון לינקס, אַ בלאַנדער שייגעץ מיט אַ וויסן אַרעמבאַנד און אַ ביקס אין דער האַנט — פון רעכטס. אַזאַ איינער — פון לינקס. אַנטלויפט פון זיי משה-אַהרן, אַרויפפאַלנדיק מיט די אויגן אויפן מחזור, זאָגט אַפּ בקול רם דעם „שהחיינו“, וואָס קומט לויטן סדר-התפילה, בקול רם אין אַן אימהפולער שטילקייט, און צעכליפעט זיך.

מלאכי-חבלה פאַרטראַגן ניט, אַ פנים, קיין מאַנצבילש געוויין.

פלאַצט ביז אַרויס איינער פון זיי אין ליטוויש:

— גענוג!

און דער צווייטער דערגיט:

— ענדיקן זיך מאַליען וועסטו אויף דער צוואַנגאַרבעט. געגאַנגען!

באַרוועס איבער שניי

כ'האָב אויסגעהערט דעם ייד, וואָס איז געקומען צו מיר זיך אַראַפּריידן פון האַרץ. אויסגעהערט אים און אויפן אָרט באַשלאָסן: ניין, כ'וועל ניט פאַר-שרייבן און ניט פּובליקירן די אַכזריותדיק-טראַגישע געשיכטע, וואָס ער האָט מיר פאַרטרויט, כאַטש דער ייד האָט עס אויסדריקלעך געבעטן, ממש געפּאָדערט. צוליב דעם איז ער בעצם געווען צו מיר געקומען.

מער ווי ווען ניט איז פּרזער, האָב איך איצט פאַרשטאַנען דעם בעל-פינסק פון די גזירות ת"ח און ת"ט, וואָס האָט ניט געוואַלט באַשרייבן אַלע באַגאַנגענע רציחות אויף יידן, בכדי ניט צו פאַרשעמען דעם מין מענטש. וואָס איז באַשאַפן געוואָרן אין גאָטס געשטאַלט.

נאָר דאָ, אין אַ געוויסער צייט אַרום, איז אַרײַנגעפּאַלן אין מײַנע הענט אַ רשימה פון אַפּגעטונקטע אין ייִדיש בלוט נאַצי־משרתים, וואָס האָבן געפונען אַ מקום־מיקלט אין אַמעריקע, און קעגן וועלכע מען האָט סוף־פל־סוף פאַרפירט אָן אויספאַרשונג: גענומען קלײַבן באַשולדיקונג־מאַטעריאַלן און צוליב דעם געזוכט עדי־ראיה פון זייערע מעשים־נוראָים. אין דער רשימה פון די טרייפּענע נעמען האָט פיגורירט אויך איינער אַ פּיאַטראַס זשיליאַניס פונעם ליטווישן שטעטל אַגושישאַק...

יא, ס'איז יענער! דער זעלבער! וועגן אים האָט עס זיך געהאַנדלט אין דער אַכזריותדיק־טראַגישער געשיכטע... האָב איך דעם ייד, וואָס איז געווען צו מיר געקומען זיך אַראַפּריידן פון האַרץ, באַלד מודיע געווען, אַז ער קאָן און דאַרף אומבאַדינגט ווערן אַ וויכטיקער עדות, און אַליין זיך דעצידירט אַנצושרייבן אַ דערציילונג אויפן סמך פונעם פּאַקט, וואָס איך האָב פון אים זיך דערוווסט.

אַט איז זי, די דערציילונג.

א

אלץ גרויער און קעלטער און שטייפער ווערט די לופט אין דער כאטע
נאך דעם, ווי דאס סקריפענדיקע קול פון דער פויערטע שיערט זי עטלעכע
מאל אדורך מיט דער פראגע:

— איז וואס, וואס?

איר מאן, א פויער מיט א טשופרינע העלע האָר און געדיכטע געבלעכע
וואַנצעס, זיצט ביים נאָקעטן טיש און ענטפערט ניט. אַנשטאַט דעם טוט ער
א שאַר אין איר ריכטונג אַ ליימענע שיסל מיט אַקערשט אַפּגעקאַכטע קאַר-
טאַפּל אין פעלצלעך, וואָס שטייט אויפן טיש. איבער די קאַרטאַפּל ציטערט
אַ פאַרע, ציטערט ווי אין מורא פאַר עפעס גורלדיקס און זייער האַרבס.
דאָס גינדעריק אַראַפּגעלאַזטע, פעט פאַררייכערטע געבעלק דריקט מיט
זינע ריפן אויף אַלץ און אַלעמען. דריקט צונויף צו איין שטיק גליווער דאָס
ביסל טאַגליכט, וואָס איז אַרנינגעדרונגען דורכן באַדעקטן מיט פּראַסט-
געמעלן פענצטערל.

— נו, וואָס? — לאַזט די פויערטע ניט אָפּ.

ווי זי איז געקומען פון דרויסן, אַזוי שטייט זי אַן אַינגעקוטעטע אין
אַ ברוינער, האַריקער פאַטשיילע — אַ מגושמדיק באַשעפעניש — שטייט
אַ גרייטע עפעס אַנצוהויבן טאָן און פאַדערט ניט אַזוי אַן ענטפער, ווי די
הספּמה פון מאַן.

און ער טוט ווידער אַ רוק צו איר די שיסל קאַרטאַפּל:

— טראַג איר אַוועק... עלעהיי אַ הונט...

— אַ הונט! — כאַפט זיך אַן די פויערטע, און אירע הענט אונטער דער
פאַטשיילע נעמען זיך אומגעדולדיק באַוועגן. — ער איז אַ היטער, אַ גוטער
פריינד, אַ הונט איז אַן אַנשפאַר. און זי, זי וועט אַרויפברענגען אויף אונדז
דעם אומגליק, נאָר דעם אומגליק. — אַ רגע געשוויגן, קומט זי אַרויס מיט
טענות: — צו וואָס האָבן מיר רחמנות געהאַט, צו וואָס? כ'קוק אויף די
שכנים. רויק רייכערן זיך זייערע קוימענס, און איך שלאָף קיין נעכט ניט.
אויף אונדז איז קיין רחמנות ניט, וואָס?

זי פאַרקריכט אין אַ ווינקל און צעהעשעט זיך.

שטייט דער פויער אויף, טוט אַן זיין שאַפן טולעפל, וואָס איז געלעגן
אויפן טאַפּטשאַן, פאַרטראַכט זיך און פּרעגט אויסשפירעריש-צעצויגן:

— איז ווי זאָגסטו, הייסט עס דאָרטן ? מסתמא האָסטו אַ טעות.

— אַ טעות ?? — צאָפֿלט אויף די פּויערטע, צינדט זיך אַזש אָן : —
שוין גאָר קיין טעות ניט ! די פּאָליציי אין אַנושישאַק זאָגט צו פאַר אַן
אויסגעבאָהאַלטענעם ייִד צי, פאַרשטייט זיך, אַ ייִדישקע, זאָגט זי צו חויר-
פלייש און מעל. לויטן געוויכט פון דעם אַרויסגעגעבענעם ייִד אָדער ייִדישקע.
כ'קום דאָך פון שטעטל. און פאַרן אויסבאָהאַלטן ייִדן וועט מען שיסן. יעדע
רגע קאָנען אונדזערע קינדער בלייבן יתומים. טאָר מען ניט וואַרטן ! און
איידער זי וועט אָפּהאַבן, וועט אַריין אין לעבעדיקן וואָג דאָס וואַסער, וואָס
פליסט אָפּ...

דער פּויער דרייט האַסטיק אַוועק זיין פנים פונעם ווייב, שפאַרט אַרויס
פון מויל אַן אומדזיטלעך געפרעפּל און וואַקלט אַרויס אין דרויסן מיט דער
שיסל קאַרטאַפּל.

ס'געדויערט ניט לאַנג און ער קערט זיך אום, שוין אַן די קאַרטאַפּל
אַבער מיט אַ תרעומה :

— וווּ איז דיין שכל ? ווען דער שנייער איז אָפּן קאָנסטן זאָגן, מיר
ווייסן פון גאַרניט, זי איז אַריין אַן דיין וויסן, אַרנינגעגנבעט זיך ביי נאַכט.
נעמסטו און פאַרריגלסט דעם שנייער פון אויסן.

פּלאַצט די פּויערטע אַרויס מיט אַן אויסגאַס פון רייד :

— פאַרריגלט דעם שנייער ! און טאַמער פּאַלט איר איין צו אַנטלויפן ?
מען פאַרהאַלט זי, מען פרעגט, וווּ זי האָט זיך אויסגעבאָהאַלטן ביז אַהער.
לייגט זי אַלץ אויס... אַלץ ! זענען מיר פאַרלוירן. דער פאַרריגלטער שנייער,
זאָגסטו, און די שיסל קאַרטאַפּל, טאַמער מען געפינט ? פון הימל אַראַפּגע-
פּאַלן, וואָס ? און מיינסט, מען ווייסט ניט, ווער ס'האַט דאָרטן אויסגעפּעלט
ביי דער גרוב, האָ ? צו ביסלעך, צו ביסלעך געפינט מען זיי, די אַנטלאַפּענע
ייִדעלעך. מען זוכט זי שוין אַוודאי, דער באַקאַלייִקערעמערקעס טאַכטער.
אַ קענטיקע אַזאַ. און ווער זאָגט עס, אַז בלייבן לעבן מוז דווקא זי ? פאַר וואָס,
לאַמיר זאָגן, ניט איר מאַמע ? טאַקע אַ ייִדישקע, אַבער אַ ווילער מענטש
זיגעווען איר מאַמע. פּלעגט געבן אויף באַרג און יאָרן ניט געמאַנט דעם חוב.
געדענקסט ? ליגט איר מאַמע, אַזאַ אַרנטלעכער מענטש, צוזאַמען מיט אַלע
אַנטיכריסטן אין דער ייִדנערוב...

דער פּויער הערט עס שוין ניט צום ערשטן מאל. ער געפינט זיך קיין

אַרט ניט און לאַזט זיך אַראָפּ אויף זײַן בענקל ביים טיש, נאָך אַלץ אָנגעטאָן אין טולעפל. אויך די פּויערטע, ניט האַבנדיק אַראָפּגענומען די פּאַטשיילע, זעצט זיך צום טיש און פּרוּווט איבערצײַגן דעם מאָן:

— אַדראַ, באַקלער, ווי וועט זי זיך אויסבאַהאַלטן אין אַ פּולער וועלט מיט דײַטשן? און לעבן אין אַ וועלט אָן ייִדן? דערצו נאָך מיט אַ קינד. איז פאַר איר אַליין שוין גלײַכער צו מאַכן אַ סוף. אָפּגעפּטרט און שוין! וואָס מײַנסטו, זי מוטשעט זיך ניט אין שנייער? אין קעלט, אַ טראַגעדיקע... אָפּגעפּטרט און אויפּגעהערט לײַדן... פּרײַער צי שפּעטער, סײַ ווי וועט זי עס מוזן איבערקומען...

— ס'אָ זינד, — טוט זיך אַ הייב פון אַרט דער פּויער און נעמט אַרומ־שפּאַנען איבער דער שטוב.

— די ייִדן, — צעהיצט זיך ווידער זײַן ווייב, — גאָט האָט זיך אָפּגעקערט פון זיי און פאַרשאַלטן. פאַרן באַראַבעווען קריסטן, פאַרן אַראָפּברענגען אַהער די גאַטלאַזע באַלשעוויקעס, פאַרן אויסטראַכטן די קאַלכאַזן — פאַר־שאַלטן. ס'איז גאָטס שטראַפּנדיקע האַנט. אַזוי זאָגן אלע. ווילסטו זיך אַנטקעגנ־שטעלן גאָט?

— איך?! — בלײַבט דער פּויער שטיין, אַ געהאַמעוועטער. — איך טראַכט נאָר, אַז ס'איז גאָטס אַ באַשעפּעניש. דערצו טראַכט איך, אַז מיר האַלטן זי ניט אומזיסט.

דערהערט זײַנע לעצטע ווערטער, וואַרפט די פּויערטע אַראָפּ פון זיך די פּאַטשיילע, טוט תקיף אַ הייב דעם קאַפּ און צעשרײַט זיך:

— קלאַר, אַז אומזיסט! הונדערט צוועלף טעג איר געגעבן אַן אַפּדאָך, געגעבן עסן, פינף מאָל אַרײַנגעלאַזט בײַ נאַכט אין שטוב זיך אַרומצוואַשן. נישקשה, איך צייל דאָס אַלץ. געגעבן איר מײַנס אַ העמד און איר שמוציקס אויסגעקאַכט, זי זאָל ניט פאַרלײַזיקט ווערן. און די גאַנצע צײַט געשטעלט זיך אין טויט־סכּנה! אַליין די קאַרטאַפּל וואָס זי האָט אויפּגעפּרעסן! איך אַ שטיקל פּלייש האָבן מיר איר אָנגעבאַטן. ווער איז שולדיק, אַז זי עסט ניט קיין חזיר־פּלייש? באַרעכן — איר חתונה־רינג, די גאַלדענע קייט, ווי זי זאָגט, איר באַבעס, רעכן אַפּילו אַרײַן דעם חוב, וואָס מיר זענען געבליבן שולדיק איר מאַמען, וועסטו זען, וויפל זי בלײַבט שולדיק אונדז. נאָר כּווייל מער קיין חשבונות ניט פירן. כּ״האַב מורא פאַרן טויט!

— און איך טראַכט, — זאָגט דער פויער זיך זעצנדיק ווידער צום טיש, — ווילסטו פון איר פטור ווערן, קער איר אום דעם רינג, די קייט. דערגיב אַ ביסל געלט אויפן חשבון פון חוב. וועט זי האָבן צו באַצאלן עמעצן אָן אַנדערן... ווען כ'האָב איר געבראַכט די קאַרטאַפּל, האָט זי מאַדנע געקרעכצט. מען וואָלט זי געדאַרפט אַרײַנגעמען אין שטוב, העלפן אָפּהאַבן. אַ קו נעמט מען אין אַ פּראַסט אויך אַרײַן אָפּצוקעלפן זיך. זי קרעכצט, מען קאָן דערהערן. אַ סכּנה צו האַלטן זי אין שנייער...

די פויערטע גיט זיך אַ הייב פון אַרט, ווי עמעצער וואָלט זי איבערגע-
שראַקן און לאָזט זיך צום אַרויסגאַנג. איר שטאַרקער קלאַפּ מיט דער
דרויסנטיגער קוועטשט נאָך גידעריקער אַראָפּ דאָס געבעלק איבער דער כאַטע.
איבערן פויער, וואָס בלייבט גליווערן ביים נאַקעטן טיש.

ב

גנביש-אַפּגעהיט עפנט די פויערטע דעם שנייער. צוגעשליכט זיך צום
געהיימאַרט אינעם היי, דערהערט זי עפעס אַ יאַמערלעך שעפטשען — אַ
תפילה, צי וואָס? טוט עס דער פויערטע אַ צופּ ביים האַרץ. זי גיט אַ הוסטל,
דעם אָפּגערעדטן צייכן, אַז ס'איז אָן אייגענער, און זאָגט שטיל און ליבלעך:
— ראַכילע, הערסט מיך?

אינעם אויסבאַהאַלט ריכטט זיך ניט איבער דאָס נויענדיקע געמורמל.
יידיש, אַוודאי! פון זינען אַראָפּ, צי וואָס? אוי, מאַריאַ הייליקע, ס'קאָן עמע-
צער דערהערן!

ס'מורמלעניש איז טאַקע יידיש. שטיל, דבקותדיק חזרט איבער אַ היי-
זעריקלעכע, אויסגעשעפט-מידע פרויענשטים:

— מאַמע, מאַמעניו! זאָג, זאָג יוספּן, אַז זײַן קינד האָב איך אויסגע-
טראָגן. פאַר אים, פאַר יוספּן... טייער צאָל איך, אוי טייער... אַזעלכע עינויים!
גאָט זאָל העלפּן, וויי, וויי, וויי...

די פויערטע שאַרט האַסטיק אָפּ דאָס היי פון וועג און פאַלט צו צו דער
אויסגעבאַהאַלטענער:

— ראַכילע, דערבאַרעם זיך, האַלט זיך אײַן! מען קאָן דערהערן. ווילסטו,
פיר איך דיך אַוועק צום דאַקטער אין אַנוושישאַק.

— האַ? — שפּיצט זיך אָן די אויסגעבאַהאַלטענע. פון היי הייבט זיך

אויף אַ שוואַרצער קאָפּ האָר און פּאַלט צוריק, אַרויסלאַזנדיק אַ שטאַמלעניש אין ליטוויש: — ניין, ניין... מען טאָר ניט, פּאַניע טייערע, מען טאָר ניט... איך בין דאָך אַ ייִדישע...

די פּויערטע איז צופּרידן, וואָס יענע פּאַרשטייט די לאַגע. זאָגט זי: — געוויס, ביסט אַ ייִדישקע, דעריבער זיי שטיל. טאָרסט ניט שרייען. דאָ טאָרסטו ניט. ווילסטו שרייען, פיר איך דיך צום דאָקטער, וועסטו שוין מעגן...

— ניין... ניין... — בעט זיך יענע, שווער אַרויספּרעסנדיק דורך אירע פּאַרטריקנטע ליפּן יעדן טראָף. די אויפקומענדיקע ווייען צעקנעטן, צעברעקן-לען די ווערטער: — ניין... אין ער-געץ טאָר איך ניט שרייען. כּומו שווייגן...

זוניק פּראַסטיקע טאַגליכט דרינגט אַריין אין שנייער דורך שפּאַלטן אין די ברעטער־ווענט, זאָפט זיך אַזן אין די הויך אַנגעלייגטע סקירדעס היי און צעקריכט זיך איבערן אַרומיקן האַלבטונקל. אויך אויף זיך דערפילט די פּויערטע עפעס קריכעדיקס — אַיז קאַלטע יאַשטשערקעס אויפן נאַקעטן לזב! קיין גוטער סימן איז עס ניט. באַפּרייט זי אַ האַנט פון אונטער דער פּאַטשיילע, טוט אַ פיר היין און צוריק איבער איר קערפּער, ווי וועלנדיק אַפּשאַרן פון אים די פּויונדיקע ברודן... פּלוצעם טוט זי אַ כאַפּ די שיסל נאָך וואַרעמע קאַרטאָפּל, וואָס איז געשטאַנען לעבן דער ייִדישקע, און טראָגט האַסטיק אַוועק פאַר די חזירים.

זי ווייסט וואָס ווייטער צו טאָן: אין שטעטל, אין דער פּאַליציי-שטוב! מען וועט זי דאַרטן באַפּרייען פון דער פעטליע, אין וועלכער זי האָט אַריינגעשטעקט איר קאָפּ צוליב אַ רגע רחמנות האַבן און פּאַלגן דעם מאַן. איר קאָפּ, דעם קאָפּ פונעם מאַן, דעם עקשן, און אפּשר אויך די קעפּ פון זייערע טעכטער וואָס אַרבעטן אין שטאַט, מוז זי אַרויסציען פון דער פעטליע. אַלע וועלן ווערן אויסגעלייזט פון דער טויט-ספּנה און דערצו נאָך באַקומען אויסגעצאָלט דעם רעשט, וואָס די ייִדישקע איז זיי שולדיק... ניטאָ וואָס מורא צו האַבן, טאַמער יענע דערציילט דעם פולן אמת. וואָס איז איצט ווערט דאָס וואָרט פון אַ יידן? גאַרניט! פאַר דער פּאַליציי דאַרף עס הייסן: הַנּבּט אין דער פּרי האָט זיך די ייִדישקע אַריינגעגנבעט...

ג

איין איינציקער באוועגלעכער טונקעלער פלעק אויפן אפענעם שניי-שטח, וואָס אַרום כוּטער. אַן אַזלנדיק געשטאַלט אויפן בלענדיק ווינטן שניי... פּיאַטראַס זשיליאַניס דערזעט דעם אַוועקאַזלנדיקן טונקעלן פּלעק, קען פּעסטשטעלן, אַז ס'איז אַן אַנגעקוטעטע אין אַ פּאַטשיילע וויבספּאַרשוין, וואָס פּאַרנעמט זיך צום שטעטל. אויך ער שפּרעזט אַהין. פּליכטן, דינסט. דערצו וועט ער אומבאַדינגט פּרעגן זיין עלטסטן, צי ס'איז טאַקע אזוי ווי ער, דער עלטסטער, האָט נעכטן זיי בסוד פּאַרטרויט: אַמעריקע איז אַרײַן אין קריג, און איצט קאַנען די דײַטשן פּאַרשפּילן, קוים האָט אַמעריקע זיך אַרײַנגעמישט. דעריבער טאָר מען נישט איבערלאָזן קיין איין לעבעדיקן ייד. אַניט וועט זיין, ווער ס'זאָל דערציילן... דערהערט עס נעכטן, האָט ער, פּיאַטראַס, זיך געהאַט שטאַרק דערשראַקן און ערשט פּאַרן אַינשלאָפּן בײַ נאַכט זיך געכאַפט: טאַמער ס'איז שלעכט, אַנטלויפט ער קיין אַמעריקע! ער האָט דאָרטן צוויי ברידער, וואָס אַרבעטן אין טשיקאַגער בוינעס. געלט פּעלט אים נישט איצט. אויך צום געלט האָט ער עפּעס-וואָס: זייגערלעך, ריינגעלעך, אוירינגלעך, קייטעלעך — און אַלץ פון גאַלד!

אַבער דערוויילע גייט ער אין שטעטל. ווען ער זאָל זיך לאָזן פאַר קווער דעם געהעפטן, פון וואַנען דער טונקעלער וויבספּלעק האָט אַרויסגעאַזללט, שפּאַרט ער אַיַן אַ שטיק וועג. ס'איז אים ביז אַהער נישט אַינגעפּאַלן, אַז טאַג-טעגלעך מאַכט ער אַן אומוועג. פּרייט ער זיך מיטן גוטן אַינפּאַל. ס'קומט טאַקע אויס צו טאַפּטשען איבערן נישט אויסגעטראַטענעם טיפּן שניי. אַבער וואָס אַרן אים איצט שניי און נעץ? זיינע שטיוול! אַהאַ, די זשידעס האָבן געוויסט, וואָסערע שטיוול זיך צו גייען! און זייער אונטערזעש וואָס ער טראַגט! און דער וואַלענער יאַק! און די צוקערקעלעך וואָס ער דערפּילט אין קעשענע! נעמט ער אַרויס אַ בלעכן שקעטעלע, עפּנט, קלייבט אויס אַ געלע, זיסלעך-זויערע צוקערקע און וואַרפט אַרײַן אין מויל. אַ מאָל... ער איז גאַר קליין געווען, און אויך שפּעטער, נאָכן קויפּן עפּעס בײַ דער יידישער קרעמערקע אין שטעטל, פּלעגט זי אַליין אַדער הייסן איר ראַכילען געבן אים אַ מאַגערטיש — עטלעכע צוקערקעלעך. שפּעצן פּלעגט בײַ אים ריינען, די אומגעדולד פּלעגט נאָגן ביזן דערוואַרטן זיך, די דאָזיקע יידישקעס זאָלן אַראַפּנעמען פון דער פּאַליצע וואָס הינטערן טאַמבאַנק אַ הויכע בלעכענע

פושקע, אָפּצײלן פֿאַר אים אויף אַ שטיקל צײַטונג־פּאַפּיר עטלעכע גלאַנציקע רױטע, געלע צי גרינע צוקערקעלעך און צוריק שטײַף פֿאַרקױעטשן דאָס דעקל. בלױז עטלעכע אָפּגעצײלט. געזשאַלעװעט האָבן די ייִדישקעס. איצט האָט ער אין שטוב, אַ דאַנק די דײַטשן האָט ער אַ פּולע פּושקע, געקױפט פֿאַר אײַגן געלט...

װען זײ זענען אַרײַן, די דײַטשן, האָבן אים לײטװישע חברים אָנגעטאַן אַ װײַסן אַרעמבאַנד אויפֿן לײַנקן אַרבל, געגעבן אַ ביקס און גערופֿן גײַן זיך אָפּרעכענען מיט די זשידעס און קאַמוניסטן. ער איז תּיכּף געלאָפֿן אין באַקאַלײ־קראָם. איז זי פּוסט געװען. אויסגעלײדיקט געװאָרן שװין פּרײַער. האָט ער אויסגעלאָזט זײַן צאַרן צו דער קרעמערקע און איר טאַכטער. אַנשטאַט צוקערקעס — אַרױסבאַקומען פֿון זײ געלט. אַראָפּגעשלעפּט זײ רײַנגען פֿון די פּינגער. בײַ דער אַלטער אַ פֿאַר גאַלדענע אױרינגלעך אַראָפֿ־געריסן.

אַרײַבערגעטאַפּטשעט אַ רױו, אַרױפּגעװיבן זיך אויף אַ קלײַנעם שײַפּע, שטייט ער איצט הײַנטער אַ שײַער, װעלכן מען דאַרף אַרומגײַן. און דאָ — עמעצער קרעכצט דאַרטן אינעם שײַער. פֿאַרהאַלט ער זיך, שפּאַנט אַן ס'גע־הער. ס'אָ פּרױענשטיים. אַ װײַבספּאַרשװין קרעכצט פֿאַרשטיקט, פֿאַרט זיך אַװדאײַ... ס'רײַסט זיך אַרױס אַ דומפּ אויסגעשרײַ. פֿון דער העכסטער הנאה, מסתּמא...

צײַנדט זיך אָן פּיאַטראַס: ער טראָגט אַ װײַסן אַרעמבאַנד, אַ װײַנטער־הײַטל פֿון דער אַמאָליקער לײטװישער אַרמײַ, אַ ביקס — אויפֿן אַקסל. אַלע האָבן פֿאַר אים אָפּשײַ, האָבן מורא. ער האָט ייִדן פֿון זײַערע הײַזער אַרױס־געיאָגט. צו די גרײַבער געטריבן און געשאָסן. אין די ייִדישע שטיבער לעבן איצט לײטװינער, װעמען ס'ייִדישע פֿאַרמעגן איז אָנגעקומען. איצט הײַט ער די דאָזיקע נײַע אַרדענונג, שלעפּט זיך צום װאַכדינסט. און אין שײַער האָט מען הנאה פֿון װײַבער אין מיטן העלן טאַג...

האַסטיק הײַבט ער זיך אַרײַבער אײַבער אַ שטאַכעטענעם פֿאַרקנדל, פֿאַרנעמט זיך צום אַרײַנגאַנג אין שײַער. ס'צעבילט זיך אַ הונט, רײַסט זײַן גאַרגל מיט רציחה. גוט, װאָס דער בילער איז אויף אַ קײט בײַ דער בודע אין מיטן געהעפּט, אַניט װאַלט ער אים אַװעקגעלײַגט. הנאה טוט אים אָן דער כּוח פֿון זײַן ביקס.

אַרײַנגעכאַפּט זיך אין שנייער, פאַרקײטלט פּיאַטראַס דעם טויער פון אינע-
וויניק און בלייבט שטיין אָנגעשפּיצט. הינטער אַ סקירדע היי איז עס : אַ
שאַרף, אַן אײַנגעהאַלטן סאַפען...

— וווּ זענט איר דאָרטן ? — פרעגט ער וואַזשנע, מעשה בעל-הבית,
און גרייט זיך שוין צו שיקן דעם מאַנצביל צו אַל די רוחות.
אַ פאַרחלשטע פּרויענשטיים ציטערט אויף הינטערן היי :
— מאַמעניו, נעם צו דאָס קינד...

יעזוס-מאַריאַ, יידיש ! ער פאַרשטייט אַ ביסל יידיש, זיך אויסגעלערנט
פון די זשידעס. קאַכט אין אים אויף די יוכע : ווידער, נאָך אַלץ יידיש ? !
און ווידער דערהערט זיך אַן אויסגעמאַטערט קול פון אַ פּרוי :

— נעם צו דאָס קינד און זאָג מיר — ס'אָ יינגעלע ? אַ מיידעלע ?
אַ שוואַכער פּישטש פון אַן עופּל דערהערט זיך פון הינטערן היי, און
דאָס געביל אין דרויסן גיט זיך אַ ריס פונעם הונטס קעל מיט אַ באַנזטער
עזות.

עטלעכע האַסטיקע באַוועגונגען, און פּיאַטראַס איז לעבן אַרט אינעם
היי, פון וואַנען עס טראַגט זיך ס'יידישע באַלעמוטשעניש און דאָס פּישטשען.
אַ ליגנדיקע וויבספאַרשויין אין אַ רויט קאַפּטל מיט אַ פאַרקאַטשעט קלייד,
די פּיס צוגעדעקט מיט אַ מאַנטל, אַנטדעקט ער. אין דער אונטערשטער פּאַלע
פון איר פאַרבלוטיקט קלייד — אַ נאַקעט, בלויהויטיק עופּל, וואָס קאַרטשעט
זיך און נויט. אַ קוק, און פּיאַטראַס דערקענט דאָס וויב, כאַטש איר שוואַר-
צער קאַפּ האַר איז ווילד צעשוּיבערט און די שוואַרצע אויגן אירע קריכן
אַרויס פון זייערע לעכער.

— ראַכילע ! — טוט ער אַ ריטשע. — מען ט'דיך געזוכט ! די גאַנצע
צײַט זוכט מען דיך. אַהאַ, ס'טו זיך באַהאַלטן ! האַב איד, איד האַב דיך
געפונען ! און מיט אַ קינד !

— אַקערשט, אַקערשט... געבוירן, געבוירן... — איז זי אים ווי מודיע
אין ליטוויש.

צעהירזשעט ער זיך, אַ שטוינענדיק-גליקלעכער, און נעמט אַרויס זינע
צוקערקעס :

— געדענקסט אײַער מאַגעריטש ? געענדיקט מיט די יידישע נדבות !
און דו, שטיי אויף ! און ס'קינד נעם מיט !

אַרבינגעוואָרפֿן אין מויל אַ פֿאַר צוקערקעס, דערפילט ער דעם חיותדיקן טעם פֿון אַ זיס־זייערלעכער פליסיקייט. הייבט זיך זיין מוט און ער באַשליסט: ניט קיין פלייש און מעל! סײַ ווי גיבן דערוויילע די דײַטשן אַ קוויטל בלוז. פֿאַר נאַראַנים איז עס. געלט וועט ער פֿאַרלאַנגען. געלט לייגט מען אַרײַן אין קעשענע און האַסט עס אומעטום!...

— כ׳דערקען דיך פֿיאַטראַס, — נעמט דאָס וויבבל שעפּטשען אין ליט־וויש. — קענסט מיין מאַמע... זאָג איר. זאָג, זי זאָל צונעמען דאָס קינד, יוספּס קינד...

— גוט, גוט, צו דיין מאַמען, קום צו דיין מאַמען! — מאַכט ער פֿאַר איר אַ וואַרע אינעם היי, געפינט אַ פֿאַר ברוינע פרויענשיך, באַטראַכט זיי און באַשליסט, אַז זיי זענען עפעס ווערט. שטופּט ער אַרײַן איין שוך אין אַ קעשענע פֿון זיין פעלצל, דעם צווייטן שוך — אין דער צווייטער קעשענע. ער דערמאָנט זיך פּלוצעם: ראַכילע פֿאַרמאָגט אַ גאַלדענעם צאָן, וועלכן ער פּלעגט איר מקנא זיין. נאָכן פֿאַרענדיקן מיט איר, וועט ער דעם גאַלדע־נעם צאָן אַרויסרייסן. גאַלד איז שטענדיק אַ טייערע זאַך. פּרעגט ער מיט זינגער:

— דיין גאַלדענער צאָן איז צוליב שיינקייט אָדער סט/געמוזט אַרײַן־שטעלן?

זי פֿאַרשטייט ניט וואָס ער פּרעגט, און גלאַצט אויף אים מיט אויגן פֿון אַ מת. זאָגט ער שטרענג:

— גאַלד! אַלע זשידעס האָבן גאַלד!

— כ׳זאָל אַזוי לעבן, כ׳האַב ניט... האָב ניט, — פֿאַרטיידיקט זיך דאָס וויבבל און נעמט זיך בעטן: — העלף... דאָס קינד... נאָך דער מלחמה... מיר האָבן קרובים... אין אַמעריקע..

דערהערט — אַמעריקע — דערשרעקט זיך פֿיאַטראַס: גערעכט זיין עלטסטער. פֿאַרטיליקן אַלע זשידעס!

— אויפשטיין! — באַפעלט ער און נעמט אַראָפּ די ביקס פֿון אַקסל.

מיטן געווער אין האַנט איז ער דער האַר פֿון דער וועלט!
זי פּרוּווט אויפשטיין, האַלטנדיק דאָס ניט אַפּגעבונדענע קינד אין דער פֿאַלע פֿון איר קלייד. פּרוּווט זוכן אירע שיך. דערלאָזט עס ניט פֿיאַטראַס. אויסרופנדיק שטרענג:

— געגאָנגען!

ער דערפרייט זיך: צוויי און צוואַנציק זשידעס האָבן אונטערוועגנס צו דער גרוב געמאַכט פליטה. צוואַנציק האָט מען שוין געכאַפט. נאָך צוואַנציק גייט איין און צוואַנציק, איז עס לויטן חשבון — די איין און צוואַנציקסטע. ער ברענגט גאַנצע צוויי. וועט עס זיין... דריי און צוואַנציק, וואָס? לויטן שכל מוז ער באַקומען טאַפל, פאַר צוויי ייִדן. דאָס איז וויכטיק, און ניט לויטן געוויכט, פון קאַפּ וועט ער פאַרלאַנגען. וויפל קאָן שוין וועגן דאָס ווערעמל? גאַרנישט מיט נישט.

אַן אינגעוויקערטע, מיטן קינד אין דער פּאַלע פונעם קלייד, טרעט זי אַ באָרוועסע איבערן שפיזיק שטעכיקן היי, אַ באָרוועסע איבערן אַכזריות־דיק סמאָליענדיקן שניי. מיט וויס־וויסן, גלזכגילטיק ברענדיקן זאַמד איז פאַרווייעט דער מידבר אַרום. אַנשטאַט לופט — וויסס אַנגעצונדענער שטויב, וואָס שרפעט דעם אַטעם און פאַרבלענדט מיט אַ ביטער שאַרפן ווייטיק די ראייה. ניט קיין טרערן — בלוט רינט פון די אויגן. בלוט — פון די אויגן ביז צו די פוסטריט. אין אַ בראַנד פּייערדיקן וויסן שוים זינקען די פיס. און די הענט ציטערן, האַלטן קיים אַפּן די טייערע לאַסט, וואָס איז צוגענאַפלט צו איר.

— מאַמעניו, דאָס בין איך, דזיין טאַכטער רחל. בינד אָפּ יוספס קינד, בינד אים אָפּ פון מיין גורל... איך גיי באָרוועס איבערן שניי... וויי, אויך דו ביסט באָרוועס... און אַלע גייען מיר באָרוועס איבער שניי... ס'האָבן זיך געבלעזלט די ווערטער אויף אירע ליפּן אין ייִדיש. אינעם וויס־וויסן מידבר באַגלייט זי אַ מאַנצביל, וואָס קאָן איר העלפן. קרעכצט זי צו אים אַרויס אין ליטוויש:
— פּיאַטראַס, טו אַ חסד מיטן קינד... האַלט מיך אונטער...

ד

דער אַנגעקייטער הונט בילט די גאַנצע צייט. צווינגט דעם פויער אין דער כאַטע עפעס טאָן. סקראַבעט ער אָפּ אַ ביסל דאָס געפּריר אויף אים פענצטערל, אויף אַ צווייטן און זוכט אויסשפירעריש דעם שולדיקן אינעם הונטס אומרו. קיינעם ניט דערווען. קיינער איז אין כאַטע ניט אַרײַן. זײַן ווייב ווייזט זיך אויך ניט. קומט אויף דער חשד, אַז די צרה איז אינעם שנייער.

האלט דער פויער זיך אָפּ אַרויסצוגיין... ווי לאַנג מעג אָבער אַ בעל-הבית
הערן זײַן הונט בילן און מאַכן זיך ניט וויסנדיק?
נאָך אַלץ אַן אַנגעטאַענער אין טולעפל, שאַרט ער זיך אַרויס אין דרויסן,
דערזעט די ייִדישקע און נאָך איר...

— פּיאַטראַס, וואָס טוסטו? — גיט דער פויער זיך אַ ריס צו אים, ניט
באַטראַכטנדיק וואָס ער אַליין טוט און רעדט.

בריט אים יענער אָפּ מיט אַ בליק פול גאַליקן שפּאַט:

— דער הונט ט'געהאַווקעט, טויטע געקאַנט אויפּוועקן. און דו? מורא
געהאַט די נאָז אַרויסצושטעקן, געוויסט וואָס אין שנייער...

— דערלייזער, הייליקער! געזאַגט, מען דאַרף זי אַרײַנגעמען אין שטוב.
זיך געבעטן בײַם ווייב... — באַלעמוטשעט דער פויער צו זיך און רופט ווידער
אויס: — פּיאַטראַס, וואָס טוסטו?!

ווער קאָן זיך איצט גלייכן צו אים, פּיאַטראַסן? אַ פאַרמעגלעכער בעל-
הבית איז גרייט פאַלן אים צו די פיס, צו די פיס פון אַן אַרעמען באַטראַק.
אַלע, אַלע האָבן איצט פאַר אים אָפּשני, האָבן מורא. צוגעקוועטשט צו זיך
די ביקס, דערקלערט ער גרויסהאַלטעריש וואָס ער טוט:

— איך האַלט אַרדענונג! קיינער פון זיי טאַר ניט בלייבן!

אַ רגע צופרידן אַנגעקוקט דעם פּריטשמעליעט-פאַרלוירענעם פויער,
כאַפט ער אַראָפּ די ביקס און באַפעלט אים:

— ס'גאַלד, די בריליאַנטן וואָס זי'ט דיר געגעבן... כ'וועל קומען אָפּ-
נעמען און מאַכן מיט דיר אַן אַרדענונג. דערוויילע שפּאַן דעם שליטן, ייִדן-
קנעכט! זי'ט ניט דערגיין מיטן ייִדן-ווערעמל, אַ באַרוועסע איבערן שניי...

דער שמד אינעם בנישטיבל

ס'איז פאר נאכט און נאך אלץ הייס, זייער הייס אין דרויסן. ס'איז דושנע, דערשטיקט צו ווערן אין דער ענגשאפט פון צונויפגעשפארטע מענטשן. ווי ניט קענענדיק מער אויסהאלטן די שטיקעניש, האט ארטשיק דער משוגענער, אין א פונאנדערגעשפיליעט און איבער די הויזן ארויסגעלאזט שמאטעוואט אונטערהעמד, מיט א צעקאדערטן ארבע-פנפות אויף אים, א ווילד באוואק-סענער און צעשוויבערטער, פלוצעם זיך א ריס געטאן צום אפענעם ארויסגאנג פונעם בנישטיבל, הייזעריק אויסרופנדיק:

— יידן, זינט אונדו ניט מקנא!

אויסגערופן צו די יידן אין פאליש און געמיינט בעיקר די יידן אין דער אַנגעפראפטער שול.

די צוויי פארשניטע העלהאריקע ליטווישע שקצים, אין לויזע רעקלעך פון דארפיש געוועבטן גרויען לין, מיט וויסע בענדער אויפן לינקן ארבל און ביקסן אויף די פלייצעס, וואס זענען געשטאנען שמירה ביים ארינגאנג אין בנישטיבל, האבן זיך געכאפט צום געווער.

ארטשיק האט אפגעפראלט פון זיי, האסטיק זיך צוריקגעצויגן, א געהא-מעוועטער, אינגעקארטשעטער. זענען די שומרים געבליבן צוגעקאוועט צום ארט. זיין אויסגעשריי האט אבער א טאָרע געטאָן די פארקלעמטע שטומעניש, וואס אינעם בנישטיבל; א טאָרע געטאָן די אפגעטעמפטע חושים פון די מענטשן, וואס זענען דאָ געשטאנען פריטשמעליעטע אָדער האָבן אויסגע-שעפטע זיך צעלייגט אויפן דיל.

נאך ארטשיקס אויסגעשריי האבן דערוואכטע אויגן פון די מענטשן אינעם בנישטיבל שרעקעוודיק זיך א ווענד געטאן צו דער עפענונג: „וועט עמעצער ארויסגיין? וועט עמעצער אריינגיין?“

דערוויילע איז קיינער ניט אַרויס פון דאַנען. און אַריינגעגאַנגען איז מען אַהער קוים האַלטנדיק זיך אויף די פיס, און מיט פאַרחלשט אַראַפּגעלאַזטע אויגן — אויף ניט צו זען קיין זאַך, אויף ניט צו באַמערקן קיינעם און פּדי ניט מביש צו זיין זיך און יענעם.

קיינער האָט פון דאַנען ניט געפּרוּווט אַרויסגיין. אויך קיינער איז האַרט פאַר אַרטשיקס אויסגעשריי און נאָך אים מער ניט אַרײַן אַהער צו.

מיינט שוין קיינער ניט פון די יידן דאָרטן אין דער שול, אין פּאַליש, מיינט שוין קיינער ניט פון די ווייבער אין דער עזרת-נשים, אַז טאַקע דאָ, אין סומנעם און זייער דושנעם בין-השמשות פונעם בנשטיבל קאָן מען זיך ראַטעווען? גלייבט מער קיינער ניט פון זיי דעם זשוואָון גלחל אין דער שוואַרצער סוטאַנע מיטן בלענדיק וויינסן, שטיינקן קרעגעלע אַרום האַלדז, וואָס איז אַ פאַרסאַפּעטער אַנגעלאָפּן און געפּועלט ביי די שומרים, וואָס בנים אַריינגאַנג אין שול, אַלע — אַרטיקע שקצים, אים אַריינצולאָזן אינעווייניק, קליינוויקסיק, מאַגער, האָט ער פלינק זיך געהאַט אַריינגעשפּאַרט אין דער געדיכטעניש פונעם עולם און אויסגעזוכט עטלעכע פון זיינע באַקאַנטע שטעטלשע בעלי-בתים, אַפּגעפירט זיי אין אַ זייט און געוואָרנט, אַז מען וועט דערשיסן, פּראַסט און פשוט — דערשיסן! און אַז גריבער זענען שוין צוגע-גרייט, און לויט דער גרייס פון די גריבער פאַרשטייט ער, אַז מען וועט אַלעמען אַן אויסנעם דערשיסן. און ווייסן ווייסט ער אויך, אַז פאַראַן איז אין אויסוועג — דער קאַשטשאַל. איין יעזוס קאָן באַשיצן, מחמת דער יידישער גאַט האָט זיך אַפּגעקערט פון זיינע גלייביקע און אַראַפּגעשיקט אויף זיי היטלערן. איין איינציקער אויסוועג — גאַטס זון און דאָס טויפּוואַסער. דעריי-בער — ווער ס'ווייל בלייבן לעבן, זאַל האַסטיק, האַסטיק אַרײַן אין בנשטיבל. ער'ט קומען זיי נעמען אין קאַשטשאַל אַרײַן.

געפּועלט האָט ער אויך, אַז צוויי שומרים זאָלן באַוואַכן די יעניקע, וואָס זענען גרייט צו ווערן אויס יידן. באַוואַכן און באַשיצן זיי.
ווער ס'ווייל בלייבן לעבן, זאַל אַרײַן אין בנשטיבל...

לעבן האָבן געוואַלט אַלע. און אַז דער טויט איז ממשותדיק און אַכזריות-דיק, האָט מען שוין געזען. אין מיטן העלן טאַג, אויפן מאַרקפּלאַץ... אַ ספּר-תורה האָבן די היגע צעיושעטע היטלער-משרתים, אַנגעפירט פון אַ דייטש אין ברין מיט אַ האַקנקרייך אויפן אַרבל, פונאַנדערגעוויקלט אויפן מאַרק-

פלאץ, מיט ביקסן-קאלבעס אַרױפגעשטויסן אויף דער רייניקייט דעם יונגן שטעטלשן רב און געפאָדערט, ער זאל טאַנצן. און געשטויסן מיט די קאלבעס, געשטויסן אין אים, ווייל ער האָט ניט געטאַנצט; געשטויסן ביז ער איז געפאלן, ביז זײַן בלוט האָט רױט פאַרגאַסן דעם פאַרמעט. דערנאָך האָט מען די צונויפגעטריבענע אָהער ייִדישע מענער דערשאַסן און אַרױפגעוואַלגערט אויפן טױטן רב, אויף דער פּונאַנדערגעוויקלטער ספּר-תּורה. געהייסן האָט עס, אַז מען האָט זיך אָפּגערעכנט מיט די ייִדישע קאַמוניסטן...

צו מאַרגנס האָט מען צונויפגעכאַפט אין שטעטל פּופּציק, גענוי פּופּציק ייִדישע מאַנסלייט. אַרױסגעפירט האָט מען זיי ערגעץ, ווי זיי שטייען און גייען. ייִדן האָבן זיך געבראַכן דעם קאַפּ: וווּ זענען אַהינגעקומען די פּופּציק? אַנגעוואַרפן השּערות, און שוין — אַ נײַע גוירה: צונויפגעטריבן אלע ייִדן ביז איינעם אין דער גרויסער שול. און ווי נאָר צונויפגעטריבן זיי, האָבן די מלאכיי-חבלה אַנגעהויבן זייער שפּיל: אויפן עמוד האָט זיך באַוויזן סטאַלינס אַ גרויס בילד, און באַפוילן איז געוואָרן, מען זאל פאַר אים קניען און שרייען: „סטאַלין, אונדזער גאָט און פּאַטער!“

און אַז מען האָט ניט געקניט און ניט געשרייען, האָבן ביקסן זיך צעשרייען מיט זייער געדונער-לשוון. טױטע זענען געפאַלן, אַנטשוויגענע. פאַרווונדיקטע האָבן געוואַלדעוועט, קאָרטשענדיק זיך אויפן דיל פון יסורים. זייערע קולות האָבן זיך צעמישט מיטן געיאַמער און מיט די יללות פון עולם, וואָס האָט זיך אַראַפּגעלאָזט זוכן אַ שוץ, אַן אויסבאַהאַלט אויפן גלאַטן דיל פון דער שול, וואָס אירע בענק און שטענדערס זענען פאַרשוונדן שוין פריער. דעמאָלט האָבן די צעיושעטע שיפורע פּראַים אויסגעקערט די געבראַכטע אָהער עט-לעכע פעסלעך וואָסער צו טרינקען און באַפוילן די ייִדן אַפּצוואַשן פון זיך זייערע זינד לגבי די קריסטן אינעם פּונאַנדערגעגאַסענעם וואָסער אויפן דיל.

מיט ביקסן און פּנער האָבן אין דער שול געוועלטיקט די משרתים פון טױט. זיי האָבן באַפוילן שטיל זאל ווערן, ווען ניט וועלן זיי שיסן. און געשאַסן. זיי האָבן צוגעענדיקט די פאַרווונדיקטע, זיי זאלן ניט שרייען און ניט שטערן די רב. זיי האָבן באַפוילן אַרױסצוטראַגן די הרוגים און זיי באַגראַבן אויפן שולהויף. מיט אַן אַפּשרעקנדיקער שיסעריי אין דער לופט האָבן זיי צוגעשטיקט די יללות און געוויינען און טאַקע אַנגעשטעלט רב.

— איצט קענט איר אויפשטיין! — איז געקומען א דערבארעמונג-
באפעל.

פאמעלעך, פאמעלעך האט זיך אויפגעהויבן דער עולם, אַנגעשפּאַנט
צו וויסן, וואָס ווייטער וועט זײַן.

— לערער, וואָס זאָגט איר דערצו? און וואָס טוט מען? — האָט אַ יונגע
מאַמע אַ שעפטשע געטאָן צו אַן עלטערן מאַנצביל אין ברילן, לעבן וועלכן
זי איז צופעליק אויפגעשטאַנען.

— וואָס קאָן איר זאָגן? — איז געווען דער ענטפּער, באַגלייט פון אַ
דומפן קרעכץ. — די וועלט איז אַראָפּ פון זינען. אַ קלאַרער מענטש קאָן זיך
קײן עצה ניט געבן.

און ווידער אַ שיסעריי און געשרייען לעבן אַ פענצטער אין דער שול.
געשרייען און יללות. אַ פאַר בחורימלעך האָבן געפרוּווט זיך אַרויסרייסן
דורכן פענצטער, און באַצאָלט מיטן לעבן. און נאָך עטלעכע מענטשן זענען
פאַרכאַפט געוואָרן פון קוילן.

— יידן, זעט זיך צו האַלטן. באַהערשט זיך! ברענגט ניט אַרויף קײן
צרה אויפן כלל! — האָט מען זיך געבעטן איינער ביים צווייטן.

מען האָט זיך באַהערשט און ס'האַט זיך אינגעהאַמעוועט די יוכע פון די
טויט-משרתים, וואָס האָבן געבעל-הבתעוועט אין דער שול און אַרום איר.
די לעבעדיקע האָבן, פאַרלוירענע, געציטערט איבערן אייגענעם לעבן,
איבערן לעבן פון די נאַענטסטע. דער טויט איז דאָך געווען אַזוי ממשותדיק
און אַזוי אַכזריותדיק. קומט דאָס גלחל און פאַרזיכערט דאָס לעבן.

ײַדן האָבן אים ניט געוואָלט גלייבן, געקוועטשט מיט די פלייצעס:
ווי וועט מען עס אַלעמען, אַ גאַנצע עדה אומברענגען? ווייבער, קינדער,
זקנים, פּיצעלעך...

— צו וואָס, אויב אַזוי, האָבן זיי פאַרשריבן אַלע פאַרשפּאַרטע אין דער
שול, האָ? אַפילו די קינדער. אַ סימן, מען פירט אַ חשבון, און ניט אַלץ
איז שוין הפקר, — האָט עמעצער געלאָזט הערן זינע אַ מיינונג, און עולם
האַט זי צופרידן אויפגעכאַפט און אונטערגעהאַלטן.

געווען ײַדן וואָס האָבן געמאַכט אַזאַ אויספיר: אין סאַמע ערגסטן פאַל
וועט מען אַוועקנעמען דאָס ביסל אייגנס און, ווי מען שטייט און גייט, פאַר-
טרײַבן פון שטעטל ערגעץ אויף קאַטאַרגע. עמעצער האָט אַפילו געוואָסט

צו זאגן, אז פירן וועט מען אין לובלינער יידן־רעזערוואַט צי קיין לאַדזש, וווּ היטלער קליבט צונויף אַלע יידן און וועט זיי דאַרטן געבן אַן אויטאָ־נאַמיע... ס'וועט טאַקע זײַן ניט גאַר זיס, מען וועט וויינען אין באַראַקן, מען וועט האַרעווען פון פינצטער ביז פינצטער. מען וועט אַבער איבערלעבן דעם נײַעם המן. אַמעריקע וועט דעמאָלט אַלץ פאַרגיטיקן, וועט אַלעמען שטעלן אויף די פיס, און דאָס גלחל איז בלויז אויסן צו פאַנגען נשמות.

— לאַזט אַנך ניט פאַרפירן פון אַ גלח! — האָט געפאַכעט מיט די פויסטן דער שטעטלשער שוחט, אַ ייד אַ גבר מיט אַ רויטער באַרד. — סטראַשען טוט ער. מען זאָל שיסן? וואָס זענען מיר, בהמות, קעלבער, מען זאָל סתם קוילענען?

דער אַלטער רב, אַ פאַרשמאַכטער, קוים זשיפענדיקער, האָט קוים־קוים אַרויסגעבראַכט איבער די פאַרטריקנטע ליפן זײַן וואַרענענדיק וואַרט — לויט דער גמרא און דעם רמב"ם — וועגן הייליקן דין פון „יהרג ואל יעבור“. ער האָט געפרוווט רעדן וועגן דער מיצווה פון גיין אויף קידוש־השם און זיך צעכליפעט.

האָט עמעצער גאַליק באַמערקט, אַז דעם רב איז לײַכט צו רעדן. זײַנע אַכציק יאָר וועט שוין קיינער פון אים ניט אַוועקנעמען, און דאָ בושעוועט דער טויט.

יידן האָבן מיט האַרצקלעמעניש איבערגערעדט, אַז דער יונגער רב, דער קדוש, וואָלט שוין אַ זאַכלעכערע עצה געגעבן און אויך געפסקנט, צי מען זאָל גלייבן אַ גלח.

לעבעדיקע ווילן לעבן. און אַז מען קאָן זיך ראַטעווען אינעם בנישטיבל, איז אַוועק פון מויל צו מויל — אין שול, אין דער עזרת־נשים.

דער ערשטער איז געלאָפן זוכן אַ ראַטוניק אַרטשיק דער משוגענער. ער'ט געוויסט אַז מען שיסט טאַקע יידן. ניט בלויז אין דער שול און ניט בלויז אויפן מאַרקפלאַץ. ער איז געווען צווישן די גענומענע פופציק מאַנס־לײַט. געבראַכט האָט מען זיי אין אַ וועלדל, געבראַכט צו אַ גרוב און באַפוילן זיך אויסטאָן, אַניט וועט מען שיסן. און אַז מען איז געשטאַנען אין גאַנצן צעחושט און ניט געפאַלגט, האָט עס אַ קנאַל געטאַן און מענטשן זענען געפאַלן אין גרוב אַרײַן. האָבן אַנדערע פאַר שרעק גענומען זיך אויסטאַן און ער, אַרטשיק, האָט פאַר שרעק זיך אַ טראַג געטאַן, אַרײַנגעכאַפט זיך אין אַ

געדיכטעניש פון בימער און קוסטעס. געלאָפן און אַרײַנגעלאָפן אין שטעטל מיט אַ מוראדיקער בשורה.

האַט אים דער עולם אויסגעלאַכט:

— אַ משוגענער! ווי וועט מען עס סתם שיסן מענטשן?
איצט איז אַרטשיק דער ערשטער געלאָפן זיך ראַטעווען אין בײַשטיבל, ברומענדיק מיט רוגזא:

— יידן, מען האַט געשאַסן און מען וועט שיסן. ראַטעוועט זיך!
דאָס גלחל האַט געוואָרט. זעענדיק אַז מען פאַרנעמט ניט זײַן וואַרענונג, איז ער ווידער אַוועק איבער דער שול, אַרויף אין דער עזרת-נשים און אַלץ געטענהט, אַז מען וועט אַלעמען דערשיסן. ער ווייסט עס גענוי. אַזוי זאָל אים העלפן גאַט!

מיט אַן אויפגעשרויפטן פאַטאָס האַט ער געפריידיקט:
— יידן, איר זעט דאָך, אַז אַנער גאַט האַט זיך אויסגעקערט צו אַנך מיטן רוקן און בעמט ניט אויף אַנער געבעט און אַנערע טרערן. איז קלאָר, אַז ער הייסט אַנך גלייבן אין זײַן זון, דעם דערלייזער, וואָס אויך ער איז אַ ייד און געקומען איז ער אַראַפצוברענגען דאָס הימלישע קיניגרייך אויף דער זינדיקער ערד. פאַרשטייט, איך בין אויסן אַנך צו ראַטעווען און באַשיצן. אַנער לעבן, ס'לעבן פון אַנערע קינדער ליגט אין אַנערע הענט. ראַטעוועט זיך! ס'קאָן ווערן שפּעט!

דאָס קליינווקסיקע, דאַרע גלחל האַט געוואָרנט, געסטראַשעט.
איז אַוועקגעלאָפן אין בײַשטיבל אַ מאַמע מיט אַן עופּעלע אויף די הענט. איר מאַן איז געווען צווישן די „פּופּציק“, וואָס האָבן זיך ניט צוריקגעקערט, און בלויז זי אַליין קאָן איצט עפּעס טאָן פאַר זייער קינד.
האַט אַרײַנגעשליכט אין בײַשטיבל אַ יונג פאַרפּאָלק, האַלנדיק זיך פאַר די הענט. ווי זיי האָבן געוואָלט אַינהיטן דאָס צוזאַמענלעבן, פון וועלכן זיי האָבן בלויז טועם געווען.

דערנאָך האַט זיך אַדורכגעשפּאַרט צום בײַשטיבל אַ גאַנצע משפּחה — מאַן, ווייב מיט זייערע קינדער. דערנאָך — נאָך אַ משפּחה און נאָך איינע. און יחידים. און אַן אַלמן, אַ הויכער, מאַגערער ייד מיט פיר קינדערלעך, צוגעטויליעטע צו אים. און אַלע זענען אַרײַן אין בײַשטיבל מיט אַראַפּגעלאָזטע אויגן, קוים שטעלנדיק אַ טראַט, קוים באַוועגנדיק מיט אַן אַבר. צו לעצט

האָט זיך אַרײַנגעשפּאַרט אַ קליין ייִדעלע מיט אַ בערדל. ער האָט געהאַלטן אַ תּהילימל פֿאַר די אויגן און ניט אויפּגעהערט האָסטיק, האָסטיק צו זאָגן די פּסוקים, ווי ער וואָלט זיי געזופּט איינס נאָכן אַנדערן.

ס'איז פול געוואָרן דאָס ביישטיבל.

דער דושנער פֿאַרנאַכט האָט אַלעמען דאָ צונויפּגעפרעסט צו איין אומ־געדולדיק אַנגעשפּאַנטער דערוואָרטונג. מען האָט געוואָרט, געוואָרט און געשוויגן.

ווי ניט קאַנגעדיק זיך דערוואָרטן, איז אַרטיק ווידער צוגעלאָפּן צום אַרויסגאַנג און אַרײַנגעשריִען אינעם געמורמל, וואָס האָט זיך געצאַפּלט אין פּאַליש און בעיקר אין דער שול. אַרײַנגעשריִען גרילציק, קוויטשיק, מיט אַ שאַרף צוגעשניצט קול:

— ייִדן, כּוּויל ניט זײַן קיין משומד!

אויסגעשריִען און זיך האָסטיק אַ צי געטאָן אויף הינטערוויילעכץ. די צוויי שומרים ביים אַרײַנגאַנג האָבן בעת־מעשה ניט באַוויזן זיך צו טאָן אַ קער. זענען זיי געבליבן שטיין, ווי גאַרניט וואָלט פּאַסירט. דערוויילע איז אַרטיק פֿאַרקראַכן אין אַ ווינקל, פֿאַרשטעלט פֿון מענטשן, און זיך צעטענהט:

— ייִדן, האָט רחמנות, כּוּויל ניט זײַן קיין וואָרעם מיט אַן אָפּגעשיילטער הויט. ייִדן, אַז מען שילט אַראָפּ די הויט, בלייבט רוי פלייש, רויט און גליטשיק, רויט און פּריקרע, רויט און ס'קערט צו ברעכן...

עמעצער האָט אים געפרוּווט איינשטילן:

— רב אַרטיק, באַרויקט זיך. גאָט וועט העלפּן.

האָט עס אים נאָך מער צערייצט:

— גאָט? וועלכער גאָט?! אונדזער גאָט איז אַ־אָ־אָ...

ער האָט געזוכט אַ שאַרף לעסטערוואָרט און זיך פֿאַרהאַקט. אַרויסגע־האַלפּן האָט אים אַן אויפּגעוירטער צאָרן, וואָס האָט זיך אַרויסגעשפּאַרט פֿון זײַן מויל:

— זייער גאָט איז אַ רוצח! ייִדן, ווילט איר ווערן זײַנע שותפים? ייִדן,

כּוּויל ניט זײַן קיין בהמה מיט אַן אַראָפּגעצויגענער פעל. איר פלייש איז רויט און גליטשיק, בהמות זענען מיר און אָפּגעשיילטע ווערעם!

די רייד האָבן ווי אָפּגעברייט זײַן צונג. ער האָט געוואָלט נאָך עפעס

ארויסברענגען און זיך גענומען ווערן מיט קאכעדיקע ווערטער. האט עס אים ווידער אַ הייב געטאָן, אַ טראַג אַוועק געטאָן צום אַרויסגאַנג. אין פּאַליש, דערנאָך אין שול האָט ער זיך אַרײַנגערײסן מיט אַ ווילד געוויי :

— כװײל נײט זײן קײן משומד !

אין בנשטיבל האָט מען דערהערט בלויז אַ שאַס, באַגלייט פון וויי-געשרײען. און עמעצער האָט דאָ געפּסקנט :

— אוי, אַ משוגענער, אַ משוגענער.

שטיל איז דאָ געוואָרן און נאָך סומנער און נאָך דושנער. און די אומ-געדולדיק אַנגעשפּאַנטע דערוואַרטונג האָט געקוועטשט די מענטשן אין אירע קלעמען: „ווען וועט שוין דאָס גלחל קומען און אַן עק זאָל'ס נעמען? !“ אין דער דאָזיקער דערוואַרטונג פּלעגט זיך אַרײַנמישן אַ פּאַרכטיקער באַגער: „זאָל ער זיך פּאַרזאַמען, פּאַרזאַמען, דערווײלע קאָן געשען, וועט געשען עפעס, און מען וועט פּאַרשפּאַרן...“

אַנדערע זענען געווען זיכער, אַז ס'איז אַ חלום, אַ שרעקלעכער חלום-קאַשמאַר. אַז מען וועט זיך אויפכאַפּן, וועט שנינען די זון. ט'מען שטוינען, צו וואָס מען קאָן זיך דערטראַכטן אין אַ גרוילפולן שלאָף.

קיינער האָט נישט געפירט קיין וויפּוח. נישט מיט זיך אַליין, נישט מיט קיין אַנדערע. קיינער האָט קיין זאָך נישט געוואָלט אויפקלערן. נישט זיך און נישט קיין אַנדערע. נישט פּאַרטיידיקן זיך און נישט זוכן קיין פּאַרשטענדעניש ביי קיינעם. מען איז איבערגעטראָטן די שוועל פונעם בנשטיבל, און שוין. ביי איינעם איז דערבײ אַ משאַ פון ווייטיקדיקער קווענקלעניש אַראַפּגעפּאַלן. אויף אַ צווייטן האָט אַ משאַ פון אומכבוד צו זיך אַליין זיך אַרויפגעוואָלגערט און אים צוגעדריקט צו דער ערד. אַנדערע האָבן, ווי אַזעלכע וואָס טרינקען זיך, געפילט אַז זיי האָבן זיך אַנגעכאַפט אין עפעס, און אויך אַ טרייסט געפונען: אַלץ איז דאָך לפנים וועגן. די אַנוסים אין שפּאַניע האָבן אויך קיין ברירה נישט געהאַט, זיך געשמדט — און זענען געבליבן ייִדן. דאָס מאַל איז עס אויף גאָר קורץ, ביז היטלער וועט ברעכן דעם קאַפּ.

און אַז עמעצער האָט אַרויסגעקוועטשט פון זיך דעם ספּק, צי ס'וועט דאָס מאַל העלפּן, איז אַ צווייטער באַלד אויף אים אַנגעפּאַלן:

— פעטער, הערט אויף צו קראַקען ווי אַ וואַראַנע !

אַ בחורל האָט ווי געוואָלט מוטיקן זיך און אַנדערע:

— און אז מ'בײט שוין אויף פלומרשט די רעליגיע? טוט מען וועמען א רעה? מען בלייבט דאך לעבן. לאַמיר דענקען פראַגרעסיוו. רעליגיע איז גאַרניט, רעליגיע איז נאָר אַפּיום... מען דאַרף לעבן און קעמפּן...

קיינער האָט מער קיין פּוּח נײַט געהאַט צו שטיין און וואַרטן. האָבן אַלע צו ביסלעך זיך אַראָפּגעלאָזט אויפן דיל. קיין באַנק, קיין בענקל איז אויך אין בײשטיבל, פּונקט ווי אין דער שול, נײַט געווען. די ראַבירערס האָבן אויך דאָ גרונטיק אָפּגעטאַן זייער מלאַכה. נײַט געקענט עפעס אַוועקשלעפּן, איז עס איבערגעלאָזט געוואָרן צעהאַקט און צעשעדיקט. דאָס אַרונ-קודשל — מיט אַראָפּגעריסענע טירלעך און אויסגעליידיקט; דער מעשענער טאַוול מיטן „שױתי“, וואָס אויפן עמוד — אַראָפּגעריסן; די מעשענע ליכטגעשטעלן — צעקלאַפּט, צעניזוקט מיט רציחה.

אויסגעמוטשעטע, אויסגעשעפטע, זענען אַלע אַנטשוויגן געוואָרן, און בלויז דאָס געמורמל פּונעם יײד וואָס האָט געהאַלטן אין איין זאַגן תהילים, האָט געדערעלעוועט די דעמפּיקע בין-השמשות-שטילקייט.

נײַט אַינגעהאַלטן האָט זיך אַ יונגער-מאַן, וועלכן ס'האַט די גאַנצע צײַט געשוידערט פּון קעלט, הגם ער איז געווען גאָר וואַרעם אַנגעטאַן. אַרויס איז ער מיט תּחנונים:

— האָט רחמנות, דעקט מיך צו. ס'איז מיר קאַלט. טוט אַ טובה, מײַן האַרץ ווערט פאַרפּרוירן. דעקט מיך צו!

האַט אַ יײדענע ביז זיך אָפּגערופּן:

— מיט וואָס צודעקן, מיט אונדזערע צרות?

אַ גאַנצן טאַג נײַט געגעסן, נײַט געטרונקען, און אפילו קינדערלעך האָבן פאַרשטאַנען צו שווינגן, פאַרשטעמעטע אין טויטשרעק. בײַ אַלעמען איז געווען פאַרקלעמט די קעל — מען האָט קיין זאַך נײַט געוואַלט. געלעגן אויסגעטריקנט, צוגעפלעטשט צום דיל און געשוויגן.

די דושנע סומנעקייט איז געוואָרן אַלץ געדיכטער און פאַרקלעפט דעם פאַרנאַכט זײַנע גרויע אויגן. האָט דאָס שווינגן פּון די מענטשן זיך אַינגע-גראָבן אין אַ פאַרביסענער, טונקעלער שטומעניש — אויס פּינפּולן ציטער פאַרן הוילן לעבן און אויס מורא פאַרן טויט, פּון וועלכן זיי אַלע האָבן געפרוּווט אַנטלויפּן, אַרײַנקומענדיק אַהער.

מען איז געווען צופּרידן, וואָס פּטור געוואָרן פּונעם משוגענעם. איצט

האָט מען שווינגנדיק געקאָנט אומגעשטערט וואַרטן. מען האָט אויך געקאָנט אַ טראַכט טאָן וועגן די שטיבער, וואָס באַפּוילן איז זיי געווען איבערצולאָזן ניט פאַרשלאָסן. קאָנען זיי דאָך הפּקר-יונגען צעראַבעווען, אויסליידיקן; קאָנען פאַרטיליקן אַ האַרעוואַניע פון יעדערנס אַ גאַנץ לעבן צי אַפּילו פון דורות, פּונקט ווי מען האָט פאַרוויסט די שול, דאָס ביישטיבל. בני וואָס וועט מען בלייבן? פון וואָס טימען לעבן? פאַרן אַרײַנטרייבן אין שול האָט מען אַלעמען גענוי אַדורכגעטאַפט, אַדורכגעזוכט, צוגענומען דאָס גאַנצע געלט, יעדן ווערטפּולן חפּץ. די ניט אַפּגעגעבענע קידושין-רינגעלעך האָבן די משרתים פון טויט מיט רציחה אַראַפּגעשליעפט פון די פינגער. און געוואַרנט, אַז ווער ס'וועט אויסבאַהאַלטן געלט, גאַלד, צירונג, וועט דערשאַסן ווערן אויפן אַרט. אַזוי איז אַיטלעך אַינער געבליבן בלויז מיטן איבערגעשראַקענעם הוילן לעבן, וואָס אויך מיט אים איז קיינער ניט געווען זיכער.

און ווי אויף צו להכעיס האָט דורך די פענצטערלעך גענומען אַרײַנקוקן אין ביישטיבל אַ שטילער, גרוי-בלוי-גרינער זומערדיקער תחילת-אָונט. ווען עס דונערט, ווען סע בליצט און פּליוכעט, וואַלטן די ראַבירערס געזעסן אין זייערע לעכער, און די אָפּן געבליבענע ייִדישע שטיבער וואַלטן זיי ניט געמאַניעט. אַ, ווען עס בושעוועט אַ געוויטער, וואַלט מען געקאָנט אויסבאַ-האַלטן אין אים די אויגן, וואָס זעען דורך די פענצטערלעך אַזאָ שיינע וועלט. און לעבן וואַלט זיך אַזוי שטאַרק ניט געוואַלט.

פּלוצעם — עפעס אַ באַוועגונג ביים אַרײַנגאַנג אין ביישטיבל. אַ פּולן עמער האָט אַינער פון די שומרים אַרײַנגעבראַכט און מודיע געווען, אַז ס'איז אויף דער בקשה פּונעם גלח — וואָסער צו טרינקען. און אויך דערגעבן האָט ער, אַז אין דער שול באַקומט קיינער ניט קיין וואָסער.

עמעצער האָט זיך דערוועגט אים צו פרעגן:

— און עסן?

— איר וועט שוין עסן ווי קאַטוילן! — איז געווען דער ענטפּער —

קורץ, שאַרף, האַפּערדיק.

אין די פענצטער פּונעם ביישטיבל האָט זיך געזען אַזאָ ציכטיקער, גרוי-בלוי-גרינער הימל מיט צעוואַרפענע גלאַנציקע פינטעלעך אויף אים. און דאָ — אַ געדונער. ביקסן זענען אין דער שול אַרויס מיט זייער לשון. און אַן אַפּגעגעבענער דאָרטן באַפעל האָט זיך דערהערט אַזש אין ביישטיבל, אַ

שטרענגער אויסגעשריי-באפעל — מען זאל זינגען, אלע זאלן זינגען, און אין רוסיש זינגען דאס סאוועטישע ליד „מאסקווא מאיא“, ס'הייסט, מאסקווע מיינע... און ווידער — א ווארענונג-געדונער פון ביקסן, און א לעצטע ווארע-נונג, מען זאל זינגען, איינט וועט מען שיסן אין עולם. מען זאל זינגען!
א געכארכל פון א סך קוים זשיפענדיקע שטימען, וואס האבן זיך גע-ראנגלט מיטן געזאנג „מאסקווע מיינע, מאסקווע מיינע“, האט אויפגעצאפלט אין דער שול.

זיי, אינעם ביישטיבל, איז דאס אלץ ניט נוגע געווען. קיינער האט זיי ניט געצווינגען צו זינגען. אין דער שול אבער איז מען פון די מענטשן ניט אפגעטראטן, געפאדערט זיי זאלן זינגען א צווייט און א דריט ליד, דערנאך — דאס לויבליד פאר סטאלינען, און ווידער א ווארענונג-געקנאל פון ביקסן, און ווידער א דומפ געכארכל, א שטאמלענדיק פמו-געזאנג, וואס האט זיך געשטיקט מיט די ווערטער פון א ליד אין רוסיש.

און אזוי ביז טיף אין דער נאכט אריין, ניט געלאזט די מענטשן צומאכן אן אויג. טאמער פלעגט אויסגיין דאס געזאנג-געכארכל, האט מען עס אויפ-געוועקט מיט א שיסערין. קיין גוואלדן פון געטראפענע האבן זיך ניט געהערט. ס'איז געווען א שפיל אזא. מען האט געשאסן אין דער סטעליע און ווענט פון דער שול.

פון פאליש האבן יידן געפרוויט אריינקומען אין ביישטיבל. זענען אבער די שומרים געווען שטרענג — אפגעשטויסן זיי מיט עזות פון דער פאר-מאכטער טיר, דערקלערנדיק, אז פריער האבן זיי עס געדארפט טאן. ס'איז צו שפעט, און די מענטשן אינעווייניק שלאפן...

די אריינגאנג-טיר אין ביישטיבל האבן די שומרים געהאט שטילנע צוגעמאכט. זענען די קולות פון דער שול דערגאנגען אהער ווי אן אפהילך פון אן אנדערער, פון אן ערגעץ ווייט פארטראגבענער וועלט, פון וועלכער די מענטשן דא האבן זיך אפגעריסן, אריינפאלנדיק אין א שטיקנדיק-דושנעם, פינצטערן תהום. דאס תהילים-זאגן פונעם יידל האט פארשמאכט געזשומעט איבערן תהום, ביז דער פרייקער באגין האט גענומען זיך אריינשפארן דורך די פענצטערלעך און דורכן אריינגאנג אריינגעבראכט דאס ספריטנע גלחל.
די שומרים האבן שטרענג גענומען אלעמען וועקן:

— אויפשטיין! אויפשטיין!

אויך דאָס גלחל האָט געאַנזלט :

— געשווינד, געשווינד! איר זעט, כ'האַב נישט אָפּגענאַרט. מען וועט טאַקע שיסן. נאָר האַסטיקער, האַסטיקער! און די היטלען טוט אויס!
געקומען איז ער מיט אַן אויסגעהאַפטענער אין זילבערקווייטן שוואַרצער הויב אויפן קאַפּ, וואָס ער טוט אַן ביים אַפּריכטן ליטורגישע צערעמאָניעס, און באַגלייט פון צוויי משרתימלעך אין לאַנגע, לויזע ווייסע וועסטן, אַנגע-טאַנענע אויף די בגדים. אין איין האַנט האָט יעדערער פון זיי געהאַלטן אַ ניט קיין גרויסן צלם און אין דער צווייטער — די קייטלעך פון אַנגע-האַנגענע אויף זיי מעשענע שאַלן מיט וואַסער.

קיינער פון די יידן האָט ס'היטל ניט אַראָפּגענומען, און דאָס גלחל האָט ניט מקפיד געווען דערויף. ער האָט זיך געאַנזלט. אין אַנזלעניש גענומען באַלעבעטשען לאַטנישע פּסוקים, ענטפּערנדיק אַליין „אַמען“ נאָך יעדן פּסוק. ער האָט געטונקט די פינגער פון דער רעכטער האַנט אינעם וואַסער, וואָס אין די מעשענע שאַלן, און געפאַכעט מיט דער האַנט צו די מענטשן, וואָס זענען געשטאַנען אין דעם גרויען ערב-טאַג צונויפּגעדריקט איינער צום צווייטן, נאָך אַלץ ווי זיי וואַלטן ממשיך געווען זייער צעדולט-שווערן שאַלן-שאַלן.

אויפּגעהערט באַלעבעטשען די פּסוקים, האָט דאָס גלחל בחפּזון דער-קלערט :

— דאָס איז פּראַוויזאָריש. יידן טאַרן זיך מער ניט באַווייזן אין שטעטל. און אַניער לאַגע איז איצט שוין אַן אַנדערע. אין קאַשטשאַל וועלן מיר גיין און ווייטער פירן דעם צערעמאָניאַל, ווי ס'געהער... איר'ט זיך מאַליען צום ערשטן מאל צום גאַט-פּאַטער, דעם זון און הייליקן גניסט...

אַנגעטריבן דורך די שומרים, האָבן די מענטשן אַרויסגעוואַקלט פון ביישטיבל. קיינער איז ניט געווען אין פּאַליש. דורך די ברייט געעפּנטע צוויי טירפּליגלען האָט געווייעט די מוראדיקע ליידיקייט פון דער פּאַרלאַזטער שול — ניט קיין לעבעדיקע, ניט קיין טויטע, ניט קיין בענק און ניט קיין שטענדערס, בלויז אַ סם-המוותדיקע ליידיקייט. בלויז, בלויז... פון אונטער דער ערד איז אויסגעוואַקסן אַרטשיק. אין פּוסטן אַרון-קודש האָט ער זיך אויסגעבאַהאַלטן, בעת מען איז געקומען אַלעמען נעמען. איצט האָט ער געטשאַטעוועט אויף די מענטשן פונעם ביישטיבל און זיך פלינק צעמישט

צווישן זיי. די שומרים האָבן אים דערקענט און ניט געטשעפעט. כאַטש ער האָט נעכטן געמאַכט משונהדיקע שטיק. זיי האָבן פאַרגעדענקט, אַז נעכטן איז ער פאַרט דער ערשטער געווען אַרײַן אין ביישטיבל.

אַ סך פון די, וואָס האָבן זיך באַוועגט צום אַרויסגאַנג פון שול, האָבן אים מקנא געווען: „אַ מזל פון אַ משוגענעם, אויסגעמיטן דעם שמד“.

בראַש פון די מענטשן איז אַרויס פון דער שול דאָס גלחל מיט די צוויי משרת־מלעך פון ביידע זײַטן. אַלע דרײַ האָבן געהאַלטן צלמים צוגעדריקט צו דער ברוסט. הינטער אַלעמען זענען געגאַנגען די צוויי שומרים מיט זייערע ביקסן אין שלאַכטגרייטקייט. זיי האָבן ניט פאַרגעסן דעם אַנזאַג פונעם עלטסטן זייערן, ניט אַראַפּצולאָזן קיין אויג אויך פון די נײַע קריסטן.

ניט דערפילט האָבן די געטריבענע דאָס גערױך פון דער ליידיקייט, וואָס האָט זיך געטראָגן פון דער שול, ניט דערפילט דאָס הײַז פונעם לויטערן באַגינען אין דרויסן — אַלע חושים אַפּגעטעמפּט, דער קאַפּ פאַרטשאַדעט. קיין לעבעדיקער נפש אויף דער גאַס. קיין סימן פון לעבן אין די ייִדישע שטיבער. הייסט עס, אַז זייערע אַיננווינערס האָבן זיך ניט צוריקגעקערט, הגם אין דער שול איז קיינער ניט געבליבן. און כאַטש ס'האָבן די וואָס קומען פון ביישטיבל, צעחושטע זיך געשלעפט איבערן ברוק, ווי אין אַ גאַליק ביטערן טומאַן, האָט בײַ אַ סך פון זיי אויפגעוואַכט די מחשבה, אַז באַלד-באַלד קערן זיי זיך אום אַהיים. ווי וועט מען אַבער לעבן אָן די אַנדערע ייִדן? און וווּ האָט מען זיי געקאַנט אַוועקפירן, די אַנדערע ייִדן? און נאָך שווערער איז געווען אויפצוהײַבן אַ פּוס, שטעלן אַ טראַט.

אויף דער קלויסטער-גאַס האָט זיי באַגעגנט דאָס געקלאַנג פונעם קאַש-טשאַגלאַק. ער איז געווען האַפּערדיק, דער גלאַק, פאַרריסן געפויקט אין דער שטייף אַנגעצויגענער קלאַרער הימלפעל פון אַ זומערדיקן באַגינען. דערשאַקן פאַרן דאָזיקן געפויק, איז אַרטשיק אַ רגע געבליבן שטיין און געלאָזט זיך לויפן, אויסרופנדיק:

— ייִדן, מען נאַרט אַיך! מען פירט שיסן!

אַ שומר מיט דער גרייטער ביקס — נאָך אים. דאָס גלחל איז צוגע-שפּרונגען צום שומר, אַראַפּגעקוועטשט די ביקס און איר קויל האָט אַרײַנגעזעצט אין זאַמד. אַרטשיק איז דערוויילע פאַרשווינדן הינטער שטעלכלעך פון אַ געהעפט, פאַרשווינדן, ווי ניט געווען.

דער גלאַק האָט ניט אויפגעהערט רופן צו זיך די גלייביקע. די טירן פון קאָשטשאַל זענען געשטאַנען ברייט אויפגעפראַלט. וואָרטנדיק אויף די נניע קריסטן מיטן גלח און זינע משרתימלעך אין דער שפיץ, מיט די וועכטערס פון הינטן. ערשט — צוויי מאַטאַציקלען האָבן זיי אָנגעיאָגט. פונעם אויפֿ-געהויבענעם שטויבוואַלקן זענען אַרויסגעשפרונגען גאַנצע פיר דניטשן אין דער גרויער עסעסישער פעלד־אוניפאַרעם, מיט אויטאָמאַטישע פיסטוילן, אַריבערגעהאַנגענע אויף דער ברוסט. באַפוילן האָבן זיי אַלעמען „האַלט מאַכן“. באַפוילן די יידן אויסשטעלן זיך מיט אַן אַרדענונג, צו פיר אין אַ ריי, און אויסגעצייילט זיי איין מאָל, איבערגעצייילט נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. ניט פאַרגעסן אַרניצורעכענען די קינדער, און אַלץ — דער זעלבער סך־הכל. — איינער פעלט! — האָט זיך אָנגעצונדן אַ דניטש, קענטיק, דער עלטסטער פון צווישן די פיר.

יא, ניט אומזיסט איז צונויפגעשטעלט געוואָרן אין דער שול אַ גענויע רשימה פון די פאַרשפאַרטע...

צי זיי האָבן פאַרשטאַנען, די צוויי שקצים מיט די ביקסן, וואָס מען וויל פון זיי, צי ניט, על־כ־ל־פנים האָבן זיי זיך געמאַכט תּמעוואַטע. ניט געווען כּדאי זיך מודה צו זיין, אַז איינער איז טאַקע אַקערשט אַנטלאָפּן פון אונטער זייער נאָז. האָבן זיי בלויז אונטערטעניק געשטאַמלט:

— ניקס פאַרשטיין, ניקס פאַרשטיין.

די דניטשן האָבן, זעט אויס, ניט געוואַלט פאַרלירן קיין צייט, און באַלד אַ האַלדער געטאָן, אַז אַלע זאַלן זיך אויסקערעווען, באַווייזנדיק עס מיט די הענט און שטורכענדיק די מענטשן מיט די הענטלעך פון זייער געווער. דאָס גלחל האָט אַרומגעהיפערט פון איין דניטש צום צווייטן, גערעדט צו זייער עלטסטן, אין אַ געבראַכן לשון געפרוּווט אים איבערצייגן, אַז דאָס זענען שוין מער ניט קיין יידן, ווייל ער האָט זיי באַוויזן צו „טויפּן אין דער סינאַגאָגע“. עדות דערויף זענען זינע געהילפּן מיט די ליידיקע שאַלן פונעם הייליקן וואַסער און די צוויי וואַכלייט, די אַרויסהעלפערס פון די „הערן דניטשן“. און איצט האָט ער, דער גלח, און בלויז ער האָט איבער די נניע קריסטן די יוריסדיקציע.

האַט דער דניטש זיך צעכאַכאַטשעט. מיט חוּק עטלעכע מאָל איבערגע-חזרט דאָס וואָרט „יוריסדיקציע“ און ווידער געלאַכט. אַפּגעהאַקט דאָס זלינדע

לאַכן זינסט, האָט ער צום גלחל, וואָס איז געשטאַנען פאַר אים אַ נאָך קלע-
נערער, ווי ער איז געווען, אָן איינגעשרומפּענער, מיט צעשראַקענע קיילע-
כיקע אייגעלעך אויפן גלאַנציקן פאַרמעט פון זיין פנים, אַ זאָג געטאַן מיט
ביטול :

— אידיאַט! יידן בלייבן יידן!

די דניטשן האָבן זיך מתעסק געווען מיטן אויסקערעווען די יידן אין דער
פאַרקערטער ריכטונג פונעם קאַשטשאַל און באַלד זיי געצווונגען זיך רירן
פון אַרט. און נאָך מער צעחושט זענען די יידן געוואָרן, און אַ נאָך געדיכטע-
רער טשאַד-טומאַן איז געשטאַנען פאַר זייערע אויגן. בלויז איינער — דאָס
יידעלע מיטן תהלימל אין האַנט האָט אַלץ ניט אויפּגעהערט צו זאָגן די
פסוקים פון הייליקן ספרל, אָבער מיט אַזאַ פאַרשמאַכט קול, וואָס נאָר איין
גאָט האָט אים געקאַנט פאַרנעמען.

ס'האַט זיך אויסגעצניטיקט אַזאַ שטילער, אַזאַ שלווהדיק-אַראַנזשעווער
אַנזאַג, אַז אַ לויטערן, אַ בורשטין קלאָרן טאַג ברענגט דער וועלט די הינטער
ווייסע טיולנעפלען רויט אויפגייענדיקע זון.

דער קאַשטשאַלגלאַק האָט ניט אויפּגעהערט קלינגען — געמאַסטן,
פּייערלעך, קלאַנג נאָך קלאַנג. די יידן, צי די פרישע קריסטן, באַוואַכט פון
פיר דניטשן און צוויי אַרויסהעלפּערס זייערע, האָבן זיך פאַמעלעך דערוויי-
טערט, געווענדט צו דער אויפגייענדיקער זון; און דאָס גלחל, אַ צוגעוואַקסע-
נער צום אַרט, האָט זיי פון דער ווייטנס געהאַלטן אין איין צלמען, אין איין
צלמען...

וואַכלייט פאַרוויילן זיך

אַלע פלעשער — אויסגעליידיקט, די קאָנסערווין־פּושקעס — גרינטלעך אויס־געסקראַבעט. אויף די הוילע טישן פון ניט־געהובלטע ברעטער וואַלגערן זיך רינדעהנטלעך פון וורשט, שטיקלעך זילבער־פּאַפּיר פון קעז־אַינפּאַקונג, רעשטלעך ברויט.

אַלע לידער וועלכע מען האָט נאָר געקענט — אויסגעזונגען. אַלע געפּעפּערטע אַנעקדאָטן, דאַכט זיך, אויסגעדערציילט. מען האָט נאָר געדאַרפט זיך ווונדערן, ווי די יונגע חברה־לייט, וואָס זייער עלטסטער (ניט רעכענענדיק דעם שאַרפּירער קאַנראַד) האָט קוים אַכצן דערגרייכט, פאַרשטייען עכט סאַלדאַטיש זיך צו פאַרוויילן. געוויס, ניט קיין שלעכטע שול זענען זיי דורכ־געגאַנגען אינעם יאָר מיליטאַריזירטע „אַרבעטדינסט“ און פאַר דעם — אין די פאַרמאַציעס פון דער היטלער־יונגט.

אַ סיבה זיך צו פאַרוויילן איז געווען: אַנשטאַט די אָפּגעשיקטע צום פּראַנט האָט מען זייער וואַכמאַנשאַפט פאַרפּולט מיט פּרישן „מאַטעריאַל“ — יאַטן, גענומענע פון די לעצטע שולקלאַסן. דאָרף מען אויסטרינקען „ברודער־שאַפט“. נאָר דער עיקר, דער עיקר — שוין מיט אַ פאַר חדשים צוריק האָבן די צייטונגען געמאַלדן, אַז מאַסקווע זעט זיך גוט אין די בינאַקלען פון די דייטשישע גענעראַלן. און אויך דאָ, ווייט פון מאַסקווע, פילט זיך דער נצחון. די יידן פון דער געגנט, די שולדיקע אין אַלע פּלאַגן פון דער מענטשהייט, זענען שוין אָפּגעשיקט צו זייער אורפאַטער אַבראַהאַם, און די וואָס זענען פאַרשפּאַרט אין די לאַגערן, דאַרפן אַרבעטן פאַר גרויס־דייטשלאַנד, ביז אַלע דייטשישע פּינד וועלן צעשמעטערט ווערן. ס'איז קלאַר, אַז גאָר אין גיכן וועט עס געשען. אַזער דערוויללע האָט מען געדאַרפט פאַרטרייבן די צייט ביז צום וואַכטע־אַפּבײט, ווען זיי, די וואָס פאַרוויילן זיך איצט, וועלן איבערנעמען די פּאַסטנס אין און אַרום דעם ייִדן־לאַגער, וואָס זיי באַוואַכן.

די געטראַנקען אויסגעזשליאַקעט, די אַכילות — אַנגעשולונגען, און צום נודנעם האַרבסטאָונט, וואָס האָט אַדורכגעווייקט די וועלט אין נעץ און קעלט, האָט גאָר קיין סוף ניט גענומען. די מאַטע עלעקטרישע לעמפלעך, צעווייטע איבערן הילצערנעם סופיט פון דער וואַכשטוב, האָבן אַליין זיך געראַנגלט מיטן שלאָף און צו גלייך אַנגעשלעפערט אַנדערע. נאָכן אַרײַנקערן אויף איין מאָל די באַקומענע וואַכפאַרציע אַלקאהאָל, האָבן זיך געקלעפט די אויגן בײַ די דײַטשליעך. עמעצן האָט עס גענומען מאַניען אין שלאָף אַרײַן און אַפילו אַוועקגעצויגן צו די בעטלעך, אויסגעשטעלטע לענג-אויס די ווענט פון דער וואַכשטוב.

ערווין, דער נײַט-געקרוינטער הויפט פון דער חברה און איניציאַטאָר פון דער הײַנטיקער הוליאַנקע, וועמען ס'איז געגאַנגען אין לעבן זיך אַ פּלינט צו טאָן פאַר די „נײַלינגען“, האָט דערפילט, אַז די צעשימחהטע שטימונג ווערט אויסגעוועפט און די קאַמפאַניע הייבט אָן זיך פּונאַנדערצופאַלן. איז ער מיט די שטיוול אַרויפגעשפרונגען אויפן טיש, אַרײַנגעשטעקט צוויי פינגער אין מויל און אַ שאַרפן פּינץ געטאָן, פּדי צוציען צו זיך אַלעמענס בליקן. פאַטעטיש האָט ער גענומען דעקלאַמירן:

מיר מוזן זײַן אָן אייניק פאַלק פון ברידער,
ניט שיידן זיך אין נויט און אין געפאַר!

זענען אויפגעשפרונגען עטלעכע פון די נײַט-געקומענע (זיי האָבן נאָך געדענקט, וואָס געלערנט אין דער שול), אויפגעהויבן דריי פינגער פון דער רעכטער האַנט און מיט דינע שטימען הילכיק איבערגעחזרט:

— ניט שיידן זיך אין נויט און אין געפאַר!
הײַנריך, אַ ברייטפלייציקער, אַטלעטיש געבויטער יונג, אין אַן אָפּגע-
שפיליעטן מונדיר, ווי ער וואָלט אים ענג געווען, האָט זיך אויפגעשטעלט און מיט זײַן באַסאָווער שטים אַ דונער געטאָן:
— פון שילערס „ווילהעלם טעל“. פון דער שבועה-סצענע אויפן ריטלי-
באַרג!

— אויסגעצייכנט! — האָט ערווין פעסטגעשטעלט, אַראַפּשפרינגענדיק פון טיש. — פאַרן ענטפערן ליטעראַטור — דעם העכסטן באַל. ווי האַלט עס אַבער מיטן נאַכטאָן ווילהעלם טעל, צילשיסער אונדזערער?

ס'האָבן זיך דערהערט קולות :

— היינריך — אונדזער בעסטער צילשיסער!

— זאל ער טרעפן אין אן עפל!

— ווי ווילהעלם טעל, פון וואַלטערס קאַפּ אַראַפּשיסן אן עפל!

עטלעכע בייבאַקעס האָבן באַלד אַ נעם געטאָן וואַלטערן, זייערן אַ קאַמעראַד, און אוועקגעשלעפט אין עק באַראַק; צוגעשפּאַרט אים צו דער וואַנט מיט אויסגעשפּרייטע הענט, ער זאל זיך ניט קאָנען ווערן. אַ צערייזשער האָט וואַלטער זיך געראַנגלט, געבריקעט מיט די פיס, געריטשעט, געשפּייגן, געזידלט זיך, געפּאָדערט מען זאל אים אַפּלאַזן, ווייל זייער „בעסטער ציל-שיסער“ היינריך איז שוין געשטאַנען ביי דער אַנטקעגנדיקער וואַנט, גרייט מיטן קאַראַבין...

— אידיאַטן! — האָט זיך אַרײַנגעמישט דער שאַרפּירער קאַנראַד, אַ פּויל, אַפּגעפיטערט מענטשל מיט אַ שטענדיק צופּרידן קיילעכיק פנים. — ברענגט זיך אַ „וואַלטער“ פון די פּאַרשפּאַרטע אין די באַראַקן היינטערן צוים!

— הוראַ! אַ „וואַלטער“! — האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צום אַרויסגאַנג עטלעכע פיפיקע יאַטן, פּאַרגאַרטלענדיק אונטערוועגנס די רימענס און אַנטווענדיק די פּילאַטקעס.

צוריקגעקומען זענען זיי באַלד, טרייבנדיק פאַר זיך אַ ייד אין אַ שטאַרק אַפּגעטראַגענעם גאַרניטער מיט גרויסע געלע מגן-דודס אויף דער ברוסט און רוקן.

— דאָס היטל אַראַפּ! — האָט אַ ביל געטאָן ערווין.

אויסגעטאָן ס'היטל, און ס'איז געשטאַנען מיט אַראַפּגעלאַזטע אויגן אַ טונקלהאַריקער מאַנצביל מיט אַ שוואַרץ פּאַרוואַקסן פנים און איינגעפּאַלענע באַקן. דער שטערן — בלייך, ווי אַפּגעשמירט מיט ווייסער ליים. — ווילהעלם טעלס וואַלטער איז געווען יונג און בלאַנד. — האָט עמע-צער באַמערקט.

— ריכטיק! יאַוואַל! אַ יונגער און בלאַנדער „וואַלטער“ איז נייטיק! —

האַט ערווין צוגעשטימט.

בריקענדיק אים און שטויסנדיק, האָט מען דעם ייד אַרויסגעטריבן און אוועק נאָך אַ צווייטן, געבראַכט אַ נידעריק, מאַגער בחורל, אויף זײַן קאַפּ —

לאַנג ניט קיין געשוירענע פּאַטלעס העלע האַר. אַ העלער פּוך האָט באַדעקט זיך איבערשטע ליפּ. אַזאַ האָט, לכל-הדעות, געקאָנט פאַרבײַטן אַ „ריינ-ראַסיקן“ וואַלטער.

ערווין האָט אַנגעשטעלט אַרדענונג. באַפוילן אַפּרוקן די טישן אין אַ זיט. אויסגעמושטירט אַלעמען אין אַ שפּאַליר — צווישן דעם נײַעם „וואַל-טער“ און דעם צילשיסער הײַנריך, וואָס איז די גאַנצע צײַט געשטאַנען מיטן קאַראַבין אין די הענט, גרייט צו דעמאָנסטרירן זײַן קונסט. זײַן מונדיר האָט ער צוגעשפּיליעט.

— אַן עפל איז נײַטיק, — האָט עמעצער דערמאַנט.
אייער פּון די חברה-לייט האָט אַרויפגעזעצט דעם בחורל אויפן קאַפּ אַ לײַדיקע קאַנסערוון-פּושקע:
— דאָ איז אַן עפל!

אַ געלעכטער האָט אַרויסגעפלאַצט פּון אַלעמענס מײַלער.
וואַכליט האָבן זיך צעהודושעט:
— אין געלן שטערן, הײַנריך! אין יודנשטערן אויף דער ברוסט — שיס!
אַנדערע האָבן פאַרלאַנגט שיסן אומבאַדינגט אין „עפל“, ווי בײַ פּרידריך שילער, און ניט פאַרקריפלען די געשיכטע.

דער שיסער האָט געצילט דאָ אין בחורלס האַרץ, אין געלן „יודנשטערן“, דאָ אין דער פּושקע, וואָס אויף זײַן קאַפּ. און דעם בחורלס צעשראַקענע אויגן זענען געגאַנגען אַרויף-אַראַפּ, צוזאַמען מיט דער שוואַרצער, קײַלעכיקער רער-עפענונג פּון ביקס.

ענדלעך האָט אַפּגעהילכט דער דערוואַרטער שאַס. אַ רויכשלענגעלע איז געבליבן הענגען אין דער לופט. און אין סאַמע מיטן פּונעם בחורלס שטערן האָט אַרויסגעשפּראַצט אַ צונטער רויט קאַקאַרדעלע...
— גענוי! אין יודנשטערן! — האָט עמעצער באַגײַסטערט אויסגערופּן, און חברה האָט זיך צעלאַכט.

דער געטראַפענער האָט זיך אַ וואַקל געטאַן, אַנגעשטויסן זיך מיטן רוקן אין דער וואַנט און גענומען אַראַפּלאַזן זיך, אויסשטרעקנדיק פאַרויס די פּיס. אַ שנירל בלוט איז אַראַפּגערוינען פּון שטערן איבער דער נאַז.
אייער פּון די וואַכליט האָט זיך אויך אַ וואַקל געטאַן און אומגעפאַלן.
ס'איז געוואָרן אַ מהומה. געוואָרן אַ געדראַנג אַרום דעם קאַמעראַד, וואָס

איז געלעגן אויסגעצויגן אויפן דיל און געשנאפט לופט מיט אן אויפגעריסן מויל, ווי א פיש אויף דער יבשה.

— ס'איז זיגפריד, אונדזער זיגפריד, — האָבן עטלעכע פון די נני-אָנגעקומענע באַרויקט די חבריה. — ער חלשט דערזעענדיק בלוט. מען האָט זיגפרידן אויפגעהויבן, אַנידערגעלייגט אויף אַ בעט. אָפּגע-טשוּכעט זיך, האָט ער — אַ ביסל שלעפעריק, אַ ביסל פאַרשעמט — זיך גענומען אַנטשולדיקן פאַר דער אומאַנגענעמלעכקייט, וואָס ער האָט אַלעמען פאַרשאַפט. אַ נאַטור ביי אים אַזאַ: חלשט אַפילו, בעת מען נעמט בני מעצן בלוט אויף אַן אַנאַליז... די מיליטערישע מאַביליזיר-קאַמיסיע אַנערקענט אַבער ניט אַזאַ קרענק. זאַגט, אַז ער וועט זיך צוגעוויינען. און צום וואַכדינסט קאָן ער אַוודאי טויגן. מענטשן זענען קריגסצייט זייער נייטיק.

דערוויילע האָט דער שאַרפירער קאַנראַד געהייסן אַרויסוואַרפן אין דרויסן דעם געשאַסענעם. מאַרגן אין דער פרי וועט מען אים באַגראָבן צוזאַמען מיט די געשטאַרבענע בני נאָכט אין די באַראַקן, און אַלץ וועט זיין אין בעסטער אָרדענונג.

מען וואָלט געקאַנט ווייטער זיך פאַרוויילן, ווען ניט די אויסטערלישע געשיכטע מיט זיגפרידן. וואָס וועט דאָ טאָן אַזאַ וואָס קאָן ניט אַנקוקן קיין בלוט? אַט, אַנדערע זענען אָנגעקומען אַהער פאַרהאַרטעוועט. אין בניזון פון לערער און שילער האָבן זיי זיך געניט צו טייטן — ווער אַ הינטל, ווער אַ קאַץ, ווער אַ שפּערל. טייטן מיט די הוילע הענט... איז טאַקע אַזאַ ווי זיגפריד אַן אמתע אַנשיקעניש. נאָך ריכטיקער — אַ שאַנד צו האָבן אַזאַ שוואַכלינג אין די אייגענע רייען. ער פאַרשוועכט אַזש דעם לעגענדאַרן דייטשישן העלד, וועמענס נאָמען ער טראָגט. עפעס אַ קלייניקייט — זיגפריד! דער העלד פון דער נייבעלונגען-זאַגע!

ערווין האָט גענומען אַנשטילן די געמיטער: דער נייבעלונגען-זיגפריד איז אויך ניט געווען אַבסאָלוט. אויף דער פלייצע איז געווען בני אים אַן אַרט. גרויס ווי אַ בלאַט, וווּ מען האָט אים געקאַנט פאַרווונדיקן און טייטן. פונקט אַזוי האָט אויך דער נניער זיגפריד אַ שוואַך אַרט אין זיין אַרגאַניזם. — נערוון, די שוואַכע נערוון זענען עס. — האָט עמעצער אַרײַנגעוואַרפן מיט ביטול צום גאַנצן ענין.

אַ ביסל געקרענקט, וואָס מען מישט זיך אים אין די רייד, אַבער אין

תוך מספים זענענדיק מיט דער דאזיקער באַמערקונג, האָט ערווין אַ שננדיקן
פניף געטאָן און געמאַכט דעם אויספיר :

— טרענירן, קרעפטיקן די נערוון מוז מען!

— הורא! טרענירן זיגפרידס נערוון! — האָבן אונטערגעכאַפט עטלעכע
יונגען און ווילד זשעסטיקולירנדיק געלאָזט זיך צום אַרויסגאַנג.

באַלד זענען זיי צוריקגעקומען, אַרײַנגשטויסנדיק אין דער וואַכשטוב אַ
נעעם יונגן ייד.

— הערט אויף, הערט אויף! — איז זיגפריד אין הוילער שרעק אויפֿ-
געשפרונגען פון בעטל.

ערווין האָט אים באַרויקט :

— האָב ניט קיין אַנגסט, מיר'ן דורכפירן בלוטלאָזע פּראַצעדורן. פּאַראַן

פּאַרשיידענע סיסטעמען...

פאַר דער אַינגעשטילטער און פון נייגער פּאַרכאַפטער קאַמפּאַניע האָט
ערווין גענומען בראַווירן מיט זײַן געשיכטע־קענטעניש. ער האָט דערקלערט.

אַז די הייליקע אינקוויזיציע פלעגט שטראַפן אַפּטריניקע לויט דער פּאַרמל :
„מילד און באַרעמעהאַרציק, ניט פּאַרגיסנדיק קיין בלוט.“ דאָס האָט באַטײַט
— לעבעדיק פּאַרברענען אויף אַ שײַטער, ווער ס'פלעגט פּאַרן טויט עפּנטלעך
חרטה האָבן, דעם האָט מען די שטראַף פּאַרמילדערט — מען פלעגט אים
דערשטיקן.

דער דאָזיקער עקסקורס אין דער געשיכטע האָט ממש אַנגעצונדן די
צוהערערס.

— פּאַרברענען! פּאַרברענען! — האָבן באַגײַסטערטע קולות באַגיטיקט

ערווינס אויספירן.

— אַ שײַטער! אין דרויסן! — איז עמעצער פּריידיק אויפגעשפרונגען.

גערופן חברה צונויפצושלעפן האַלין.

— וווּ וועט איר דאָ פּאַרברענען? בעסער דערשטיקן. הענגען! —

האָט זיך דערהערט אַ פּראַקטישע מיינונג.

— יאַוואַל! אויפהענגען אַלע יידן! דערשטיקן, אויסווערגן ביז איינעם!

— זענען געקומען פּאַרשלאָגן פון אַלע זײַטן.

דאָס געזעמל פון די שטרײַטנדיקע האָט פּונאַנדערגעשפּאַרט דער ביר-

בײַכיקער שאַפּירער קאַנראַד :

זאליס געבוירן ווערן!

די לופט איז געווען אַנגעזעטיקט מיט נאַכט, מיט האַרבסטיקער קריה, מיט אַ געדיכטן וואַסער-פּולווער. גאַסרענגס האָבן דורכגעווייקט די ערד אויף דורך און דורך. האָט זי, אַן אַנגעטרונקענע ביז צו פּלאַצן, אַרויסגעשטויסן פון זיך אַ מוטנע פּליסיקייט און פאַרפּולט דערמיט אַיטלעכן קנייטש אויף איר גרוי-שוואַרצער אייבערפּלאַך. ווי פּילנדיק, אַז די ערד וועט אים מער ניט אַיננאַפּן, האָט דער רעגן פּלוצעם אויפּגעהערט. בלויז אַן אַינלנדיקער הפּקרוויינט פּלעגט פון מאַל צו מאַל אַנכאַפּן אַן אַרומוואַגלענדיקן וואַלקן אין דער חשכות, פּלעגט אים מיט רציחה אַ טרייסל טאָן, און ער פּלעגט דעמאָלט שלינדערן אויף אַראַפּ הויפּנס אויפּגעקוואַלן-גרויסע, שווערע טראַפּנס וואַסער — קיינער זאָל זיך ניט דערוועגן צו פאַרשטעלן ווינטן דעם וועג! משמעות, אַז דעם ווינט איז אַ שטער אין וועג געווען אויך די מחנה אַסירים, וואָס מען האָט געטריבן פון דער צוואַנגאַרבעט אויף נאַכטלעגער אין געטאַ אַרנין, ווייל ער האָט זיין פּעס אויסגעלאָזט אויך צו זייערע קעפּ און געבויגענע רוקנס, געשמיסן די פּנימער מיט שניידיק קאַלטע רעגנבנייטשן. פאַרניורעט און פאַרשטומט האָבן זיך געשלעפּט די אַסירים, ווי זיי וואַלטן גלייכגילטיק געווען צו דער נאַכט, צו דער קעלט און דעם ווינט. ס'האָט זיך געקאַנט אַפּילו אויסדאַכטן, אַז עס שרעקן זיי ניט די ביקסן פון דער באַוואַונג, וואָס האָבן מיט זייער געקנאַל געהאַלטן אין איין וואַרענען, אַז זיי זענען מסוגל אינעם גרעסטן חושך פאַרהאַלטן אַיטלעכן, וואָס וועט פּרווון שטעלן אַ טראַט אין אַ זינט. אַינגעהויקערט און שווינגעוודיק האָבן די געטריבענע געבראַדזשעט איבער די לוזשעס, געקנאַטן מיט די פּיס אַן אייז קאַלטע, קלעפּיקע און קוואַטשיקע בלאַטע.

אויך דעם דאַקטער אַרנסאַנס פּיס — אינעם צעטראַמפּלטן, פּיטש נאַסן און אין ליים אויסגעשמירטן שוואַרג — האָבן זיך ניט אויסגעטיילט פון

די איבעריקע. זיי האבן זיך שווער באוועגט, דומפ קנעטנדיק דעם באַדנקויט, און זענען געווען אַנגעקלעמט אין אַ ביטערער קעלט, וואָס האָט זיך געהויבן אַלץ העכער און העכער, פאַרמעסטנדיק זיך צו באַצווינגען דעם גאַנצן קערפּער. „קאַלטע פּיס איז אַ מקור פון קרענק“ — פּלעגט אַ מאָל אַרנסאָן וואַרענען זײַנע פּאַציענטן. איצט איז ער געווען גלייכגילטיק צו דעם, וואָס זײַנע אייגענע פּיס פּרירן מוראדיק, און ער אַליין איז פאַרוואַנדלט אין אַ זיך וויגנדיקער אויף שטאַלצן, פאַרגליווערטער שטיק מאַסע.

אַ הויכער, אַ סוטולעוואַטער, האָט ער דעם קאַפּ אַרײַנגעצויגן אין די אַקסלען, ווי ניט וועלנדיק מיט זײַן וווקס אויסטיילן זיך פון אַלעמען. דאַקטער אַרנסאָן... איצט שוין פאַקטיש ניט קיין דאַקטער. אפילו ניט מער אַרנסאָן, נײַערט בלויז נומער „דרײַ טויזנט פינף“, האָט באמת מיט קיין זאָך זיך ניט אויסגעטיילט פונעם עולם. ווערנדיק זײַנס אַ טיילעכל האָט ער געוואַלט אין אים צעגייך, פאַרשווינדן און באַהעפטן זיך מיט דער איינציקער מחשבה, וואָס האָט אַלעמען געעקבערט: „וואָס טרײַבט מען זיי אין געטאָ פאַר דער גע-וויינטלעכער שעה פון ענדיקן די אַרבעט?“ שווער געווען צו גלייבן, אַז טאַקע צוליבן הינטישן וועטער טוט מען זיי דעם דאָזיקן חסד. סײַדן, די קעלט און נעץ זענען אַרײַן אין די ביינער אויך פון די וואַכלײַט און זייערע באַפעל-געבערס. האָבן זיי געמאַכט אַ סוף צום פאַטשקען זיך פון די ייִדן אין די טראַנשייען, וואָס האָט זיך גערופן „אַרבעט“. די ייִדן האָבן אָבער מיט שרעק איבערגעטראַכט: „וואַרט ניט אַ מאָל אויף זיי אין געטאָ עפעס ניט-גוטס?“ איבערגעטראַכט און געטריבן פון זיך שלעכטע מחשבות.

אַרנסאָנען איז צוגעקומען נאָך אַ זאַרג: אויב אין געטאָ איז אַלץ כּשורה, האָט ער ניט געוואַלט וועקן אין מיטן דער נאַכט זײַן פּרוי און קינד. ער אַרבעט כּפּוונה אין די נעכט, כּדי זײַנע אייגענע זאָלן זיך קאַנען אויסשלאָפּן אויף זייער איינציקן שמאַלן געלעגער. איצט וועט אים אויסקומען זיי צו וועקן פונעם בעסטן שלאָף. האָט ער באַשלאָסן: אויב אין געטאָ איז גאַרנישט ניט געשען, וועט ער ניט אַנלן צו די זײַניקע. ער וועט וווּ ניט איז איבער-קומען דעם געבליבענעם רעשט פון דער נאַכט. אפשר גאַר אויפן פאַרגלאָזטן גאַנעק פונעם שטיבל, וואָס אים קומט אויס פאַרבײַצוגיין? כּאַפּן דאַרטן אַ דרעמל ביון באַגינען. אַלץ בעסער, ווי גראַבן טראַנשייען אין נעץ, אין קעלט, אין דער נאַכט-פּינצטערניש, אַנגעטריבן פון דײַטשן.

פארטראגן אין די דאזיקע איבערטראכטענישן. האט אַרנסאָן ניט באַ-
מערקט ווי ער איז אַדורך דעם געטאַטויער. ווען זייער מחנה איז זיך
צעפאלן און די מענטשן, ווי שוואַרצע פלעקן, האָבן גענומען פאַרשווינדן
אינעם נאָך שוואַרצערן אַרומיקן חושך, האָט אַרנסאָן זיך אַרומגעזען, אַז ער
איז געבליבן אַליין.

זיך איבערצייגט, אַז אין געטאָ איז רויק, האָט ער זיך דערקליבן ביזן
שטיבל מיטן פאַרגלאָזטן גאַנעק, דערטאַפט דאָרטן אַ באַנק און זיך צוגעזעצט.
די מלבושים זיינען, אַדורכגעזאַפטע מיט געץ, זענען פאַרהאַרטעוועט געוואָרן
און זייערע קנייטשן האָבן געשניטן דאָס לייב. ס'האָבן אים גענויעט אַלע
גלידער. ווי גערן וואָלט ער זיך אויסגעשילט פון זיין ערדישן גוף און פאַר-
זונקען אין עפעס אַן אומממשותדיק ניט-ווערן...

שוין אין דרעמל האָט ער דערהערט דעם סקריפּ פון אַ געעפנטער טיר.
עמעצער האָט אין אים זיך פאַרטשעפעט און מיט אַן אויסגעשריי אָפגע-
שפרונגען. פאַרביי אַ רגע און ס'האָט זיך ווידער געעפנט די שטובטיר. אויף
דער שוועל איז געבליבן אַ מאַנצביל מיט אַן אַנגעצונדענער ליכט אין האַנט.
— שרעקט זיך ניט... ס'איז אַ ייד, — האָט אַרנסאָן זיך ווי אַנטשולדיקט.
אויפשטייענדיק. — כ'האַב דאָ איבערגעוואַרט דעם רעגן.

— ס'איז אַ ייד, — האָט איבערגעזחזרט דער מאַנצביל אין דער טיר,
וועלנדיק באַרויִקן די פרוי, וואָס האָט דערשראָקן געהאַט אָפגעפראַלט פונעם
פרעמדן.

אין דער זיך וויגנדיקער געלער שניין פון דער ליכט האָט אַ רגע אויפ-
געהעלט אַרנסאָנס לענגלעך פנים מיט די געדיכטע שוואַרצע ברעמען, דינער
נאָז און פולבלעכע ליפּן. אַ פריידיק איבערראַשטע, האָט די פרוי זיך אַ לאַז
געטאָן צו אים :

— דאָקטער, איר זענט אונדז פון הימל אַראָפגעפאלן, דאָקטער !
— ש'ש'שאַ ! — האָט פונאַנדערגעצויגן אַרנסאָן, וועלנדיק פאַרטושן
דעם נאָכקלאַנג פונעם וואָרט „דאָקטער“.

די פרוי, אַרנסאָנס אַ באַקאַנטע אַקושערקע, האָט אָבער ניט געקאַנט זיך
באַהערשן און ניט אויפגעהערט איבערצוזחזרן :

— אַזאָ צופאַל ! אַ נס ! אַזאָ גליק ! נאָך אייך בין איך דאָך געלאָפּן, נאָך

אייך !

זי האט אים א נעם געטאן אונטערן ארעם, און ארנסאן האט ניט געפילט, ווי זיי זענען ביידע אריין אין שטוב. דא האט זי, ניט פארלירנדיק קיין רגע, דערקלערט:

— א שווערע געבורט. א גאנצן מעת-לעת מאטערט זי זיך. איצט וועט איר, דאקטער...

— איך? — האבן זיך צונויפגעצויגן ארנסאנס געדיכטע ברעמען. — ווי קום איך? שוין לאנג זיך ניט צוגערירט... — דאקטער, טייערער דאקטער, — האט די אקושערקע ניט נאכגעלאזט. — א מעת-לעת מאטערט זי זיך!

— ווי קום איך? איר זעט דאך... — ארנסאן האט באטאפט זיין הילוך, באטראכט די הענט, געפרוהוט באוועגן די פון קעלט פארשטייפטע פינגער. — איר זעט מיינע הענט — פארגרעבט, צעשפאלטן. אין דער הויט איז איינגעפרעסן שמוץ. כ'טאך זיך אפילו ניט צורירן... פארשטייט, איך בין מער ניט קיין דאקטער. כ'בין איינער פון די, וועלכע מען וועט שיסן ניט נאך פארן ברענגען קינדער אויף דער וועלט, נאך אפילו...

— דאקטער! — איז ארויסגעשפרונגען פונעם טונקל דער מאנצ-ביל, אנגעכאפט ארנסאנען פאר די הענט, זיי געדריקט צום הארץ און גענומען זיך אויסטענהן: — דאקטער, איך בין שולדיק, איך! וואס איז זי, נעבעך? .. אכט יאר זענען מיר מאן און ווייב און אלץ קיין קינדער ניט געהאט. און דא, אן ס'האט אפגעגליקט, האב איך אלץ געמיינט, און... האב איך אלץ געטרייסט זיך, געטרייסט מין ווייב, אן אט... אן זי וועט גיין צו קינד, וועט שוין זיין געקומען די ישועה, מיר'ן שוין זיין פרנס... העלפט איר, דאקטער!

„העלפן דעם ליינדיקן מענטש“... יא, אין דער פניערלעכער שעה פון קריגן דעם דאקטער-דיפלאם האט ער, ארנסאן, געהאט עס דערקלערט, געשווירן... דאס איז געווען אן אפיציעלער, א פארמעלער צערעמאניאל, וועלכן מען פארגעסט. ער האט געהאלפן מענטשן, געהיילט קראנקע ניט דערפאר, ווייל ער האט ערגעץ וווּ ווען ניט איז געשווירן... העלפן דעם ליינדיקן. נאך גארניט לאנג האט עס מחייב געווען. איצט אבער... ווי האט געסדרט מיט עטלעכע טעג צוריק, „זייערער“ א דייטש, א וואכמאן: „גיין גראם בליז איז א שאד אויסצוברענגען אויף א יידן. איר, די לעבן-געבליבענע, דארפט פארשווינדן, אומקומען פון שמוץ און ליני, פון הונגער און עפיי-

דעמיעס. און די, וועמען דער טויט וועט ניט נעמען, זאלן איינער דעם צווייטן אויסראַטן".

בעת-מעשה האָט מען געמוזט אַראַפּשלינגען די דאָזיקע דיבורים. וואָס זאָל מען געווען טאָן? איצט אָבער... און טאַקע יענעם דייַטש אויף צו להכעיס. וואָלט ער, דאָקטער אַרנסאָן, געדאַרפט עפעס טאָן. אָבער דאָס ברעכעניש אין די גלידער, דער הונגער וואָס נאָגט אויס דעם מאַרץ פון די ביינער, די אויסגעשעפטקייט... ווי קאָן ער העלפן, אָז די הענט דינען אים ניט? וואָס וויל מען בכלל פון אים? ער האָט אַ פרוי, איז אַ טאַטע פון אַ דער-וואַקסן יינגל. ס'איז אין געטאָ שטרענג פאַרווערט צו געבוירן... די וועלכע לייגן צו אַ האַנט צום פאַרמערן דאָ דעם מענטשלעכן מין, שיסט מען... וואָס האָט מען צו אים? וואָס וויל מען פון אים? פאַר די אויגן איז אַלץ מוטושטש, אַלץ ווי אין אַ דולהויז.

די ענג אַנגעשטעלטע בעטלעך אין צימער זענען געווען ליידיק. אָן בעטגעוואַנט האָבן זיי אויסגעזען ווי פאַרלאָזטע געסטן. ניט שווער געווען צו פאַרשטיין, אַז אויף דער בקשה פון דער געווינערין אָדער איר מאַן זענען די צימער-שכנים אַוועק פון שטוב. צי אויס מורא זיך צעלאָפּן איבערנעכטיקן אַנדערש וווּ. אַ ליאָדע מינוט האָבן דאָך געקאַנט זיך אַרנישטעלן די צוררים. זיי וואָלטן קיינעם ניט געשאַנעוועט. עפעס אַ קלייניקייט: אין געטאָ גייט אַ פרוי צו קינד! בלויז איין קליינע, אַנגעשרומפענע אַלטיטשקע וואָס האָט מסתמא ניט געהאַט ווהיין צו גיין, איז געשאַנען אַ צעטומלטע, געציטערט און געקרעכצט הויך אויפן קול.

דער געווינערין צו קאַפּנס האָט געברענט אַ ליכט און באַשינט איר גרינלעך, פון ווייטיק באַנומען פנים. אויפן פּאָן פון צעשאַטענע לאַנגע שוואַר-צע האַר האָט דאָס פנים אויסגעזען גיכער פון אַ נוטה-למות איידער פון אַ מענטש, וואָס קליבט זיך צו פאַרשטאַרקן זיין בונד מיט דער וועלט דורך נאָך אַ לעבן. די ברעקלעך פאַרטריקנט בלוט אַרום דער פרויס ליפן האָבן עדות געזאָגט, אָז ניט ליכט קומט איר אָן אַנצוהאַלטן אין זיך די ווייגע-שרייען. די פרוי האָט אָן אויפהער געדרייט דעם קאַפּ אין די זינטן, ווי זוכנדיק דורך דעם צו פאַרליכטערן אירע יסורים. אין דער געווינעריןס אויגן וואָס זי פלעגט פון צייט צו צייט עפענען, האָט זיך געראַנגלט יאָוש מיט אַ שטום הילף-רופעניש.

דערשראָקן פֿאַר אַט די אויגן, איז אַרנסאָן אָפּגעטראַטן אַ ביסל אויף צוריק און געבליבן שטיין. זײַנע מחשבות האָבן זיך אויך אָפּגעשטעלט, און די פינגער האָבן גענומען פּונאַנדערבינדן דעם שטריק פּון אַרום זײַנע לענדן. לויז געמאַכט דעם שטריק, איז אַראָפּגעפּאַלן אויפן דיל אַרנסאָנס בלעכן עסגעשיר. פּון דעם אומגעריכטן בראַזוג האָבן אַלע אינעם צימער אויפּגע- ציטערט און זיך אַ קער געטאַן צום דאַקטער. זײַערע פּנימער האָבן אויפּגע- לויכטן צווענדיק, ווי ער טוט אויס זײַן פּאַרבלאַטיקטן מאַנטל, באַפּרייט די פּיס פּון די אין ליים אויסגעשמירטע וויקלשנורן.

בעתן אויסטאַן זיך האָט אַרנסאָן אָפּגעגעבן פּאַראַרדענונגען :

— גרייט צו הייס וואַסער און זײַף, ספּירט, אויב פּאַראַן. ליכט צינדט אָן וואַס מער. אַ בערשטל צו וואַשן די הענט...
די אַקושערקע, דער מאַנצביל, די אַלטיטשקע האָבן, אויפּגערודערטע, גענומען שמײַען איבערן צימער.

— פּאַראַן אינסטרומענטן? — האָט געפּרעגט דער דאַקטער.

— ס'גייטיקסטע, — האָט אַ גרייטע צו דינען, געענטפּערט די אַקושערקע.
— אויסגעקאַכט?

דער דאַקטער האָט זיך געשטעלט וואַשן די הענט. פּונעם ליימיק-ווייכן שטיקל זײַף-סוראַגאַט איז באַלד גאַרנישט ניט געבליבן. האָט ער מיט די נעגל געגראַבלט די איינגעגעסענע ליים און בלאַטע אין די קנייטשן אויף די דלאַניעס. דאָס וואַרעמע וואַסער האָט ווייך געמאַכט די פּאַרהאַרטעוועטע הויט. ס'האַט זיך אָפּגעשיילט אַ מאַזאַליע... און אויב מען וועט מאַרגן, דווקא מאַרגן אַ קאַנטראַליר טאַן זײַנע הענט, צי זיי זענען ווי געהעריק פּאַרגרעכט פּון דער אַרבעט? אין געטאַ איז שטרענג פּאַרווערט צו האָבן „ווייסע“ הענט... נאָר איצט האָט אַרנסאָן נאָך שטאַרקער גענומען זיי וואַשן.

די קימפּעטאַרין האָט זיך געקאַרטשעט פּון די אויפּקומענדיקע ווייען. מען האָט מער קיין רגע ניט געטאַרט פּאַרלירן.

— שוועסטער, אַ לײלעך! אַהער! — האָט דער דאַקטער גענומען ריידן מיט דער באַפעלשפּראַך פּון שפּיטאַל. מיטן לײלעך האָט ער בדעה געהאַט זיך איינצווויקלען אַנשטאַט אַ כאַלאַט.

דאָ האָט די קימפּעטאַרין ניט אויסגעהאַלטן און הילכיק אַ געשריי געטאַן. פּאַרשטעלנדיק איר דאָס מויל, האָט איר מאַן גענומען זיך בעטן :

— האָב רחמנות! אויף זיך און אַלעמען. דנַטשן וועלן דערהערן!
 דער דאָקטער — אָן אַ כאַלאַט, אָן אַ לַיַלעך, אין איין העמד — האָט
 גענענט צו דער קימפעטאַרין. ווידער, ווי געוויינטלעך: אַ פרוי וואָס דאַרף
 געבוירן, אַ קינד וואָס דאַרף דערזען די שניין... ער האָט זיך אינגעבוירן
 איבער דער געווינעריין...

— מען וועט מוזן ראַטעווען די מוטער, — איז שווער געפאלן דעם
 דאָקטערס גור־דין. — שוועסטער, גרייט צו דעם פערפאַראַטאַר.

דער געווינערינס מאַן — אַ דאַרער, אויסגעצויגענער, מיט אַ שוואַרצער
 גלאַנציקער שטשעטשינע אויף די אינגעפאלענע באַקן — איז געשטאַנען
 אין אַ זיט, ווי צוגעקלעפט צו דער וואַנט. דערהערט דעם דאָקטערס ווערטער,
 האָט ער זיך אָפגעריסן פון איר און גענומען שאַרן זיך איבערן צימער
 טענהנדיק:

— זאַל דאָס קינד לעבן, זאַל עס לעבן... כּוועל עס אויסבאַהאַלטן, אויס־
 היטן. אַ באַהעלטעניש האָב איך פאַר דעם צוגעגרייט. כּוועל עס פאַרשטעקן
 ביז מיר'ן באַפרייט ווערן...

דער מאַנצביל האָט מיט זינע רייד אויפגערגעט אַרנסאַנען. פאַרשטייט
 ער ניט, אָז מען מוז זיך אָפזאַגן פונעם קינד, כדי צו ראַטעווען די מוטער?
 פאַרשטייט ער ניט, אָז די מוטער איז בילכער? אַ נאַרישער ייד! ער וועט
 אויסגעלייזט ווערן פון אַ טויט־ברענגענדיקער סכּנה — פון אַ ניי געבוירן
 קינד אין געטאַ. ס'איז פאַר אַלעמען גליכער. אויך פאַר אים, דעם דאָקטער.
 — שוועסטער, דעם פערפאַראַטאַר!

ווי דערפילנדיק עפעס ניט־גוטס, האָט דער מאַן זיך גענומען צורוק צו
 זיין פרויס געלעגער. ס'האָבן זיך צעוויגט זינע שאַטנס, וואָס די עטלעכע
 ברענענדיקע ליכט האָבן צעוואַרפן איבער די ווענט. די דאָזיקע געשעפּענסטישע
 שאַטנשפּיל האָבן באַגלייט דעם מאַנצבילס קלאַגמוטערלעכע רייד:

— אַכט יאָר קיין קינדער ניט געהאַט... פון דער גאַנצער משפּחה זענען
 מיר צוויי געבליבן — איך און זי... און געווען זענען מיר איבער דרייסיק,
 און אַלעמען האָט היטלער אויסגעקוילעט. ווילט זיך איבערלאָזן אַ שטיקל
 זכּר... כּ'האָב קיין מורא ניט!

ער האָט ניט באַוויזן ענדיקן, ווי די קימפעטאַרין האָט הייזעריק אַרייַג
 געשרייען אים אין די רייד:

— פאַרשאַלטן זײַ, היטלער! רוצחים, רוצחים!!!

דאָס שטאַלענע מעדיצינישע געצײג וואָס האָט געצילט אינעם קינדס קעפל, איז געוואָרן אַ שטיק בלײַ אינעם דאָקטערס הענט, ניט אײַנצוהאַלטן עס מער. „רוצחים!“ אין מערצאַל! אויך אים אַרײַנגערעכנט, וואָס? אין אַרנסאַנען האָט ממש אויפגעקאַכט דער פעס אויף דער פרוי. וואָס ווייסט זי? וואָס פאַרשטייט זי? ער שטעלט אַנן זײַן לעבן, וועלנדיק זי ראַטעווען, און זי... אַ גרויסע, אַ מוראדיק דריקנדיקע פּויעז האָט מיט עזות פאַרקוועטשט דעם פּוּלס פּוּן דער וועלט. געקוועטשט אומברחמנותדיק, ווי וועלנדיק אַפֿ-שטעלן דאָס לעבן.

אַרנסאַנס פעס אויף דער פרוי האָט פּלוצעם זיך אויסגעקערעוועט צו אים גופא: אַ דאָקטער זאָל ניט קאַנען העלפּן אַ לײַדנדיקן! אַ דאָקטער זאָל גיין מיטן לײַכטסטן וועג. זאָל ניט פּרוּוון... ס'האָט זיך אַראָפּגעלאָזט זײַן האַנט מיטן טײַטנדיקן אינסטרומענט. ער האָט שולדיק אַנגעקוקט די אַרומיקע — דעם מאַנצביל, די אַקושערקע, די אַלטיטשקע, וואָס האָבן מיט תּחנונים אין די אויגן באַגלייט זײַן יעדן קער און ווענד.

— ניט טײַטן, דאָקטער! לאַ תּרצח! — איז דער מאַנצביל צוגעשפּרונגן גען, צו אים, פּאַכענדיק מיט געבײַלטע פּויסטן. — זאָל'ס געבוירן ווערן! ניין, ניט צוליבן סטראַשוניק. צוליב דעם געדאַנק אַליין, אַז מען קאַן אים צורעכענען צו דער קאַטעגאָריע רוצחים, האָט דער דאָקטער אַרויסגע-כאַפט פּוּן דער אַקושערקעס האַנט די צוואַנגען. ווידער פּרוּוון! אַ לעצט מאָל! און ער האָט אַליין זיך געוונדערט, פּוּן וואַנען עס נעמט זיך פּוּח אין זײַנע אויסגעמאַטערטע הענט און אויסגעהונגערטן גוף...

דער דאָקטער האָט שווער געאַטעמט, געסאַפּעט, געפּרײַכט. ער האָט געמאַכט אַ גרויסן פּיזישן אַנשטרענג. ווײַלעווייז פּלעגט זיך אים דאַכטן, אַז אַלץ איז אומײַסט, אַז שוין, עס רײַנט אויס דער לעצטער רעשט פּוּח אין זײַנע מוסקלען. די טיפּע קרעכצן פּוּן דער געווינערין האָבן אים געהאַלפּן אין די אַ רגעס. געהאַלפּן זיך ראַנגלען, ניט נאַכגעבן. און טאַקע — זאָל'ס געבוירן ווערן! זאָל דער נומער „דרײַ טויזנט פּינף“ אַפּקעמפּן בײַם טײַט אַ פאַרווערט לעבן! אַקעגן אַלע זײַערע באַפעלן, אַקעגן היטלערן אַליין!.. דעם דאָקטערס רעשט פּיזישער פּוּח, זײַן ווילן און אַלע חושים האָבן זיך מתיחד געווען צו איין איינציקער פּוּונה, צו איין איינציקער סכּנותפּולער הייליקער עבודה.

די קימפעטאריין האָט אַרויסגעלאָזט אַ צעצויגן גרילציק אויסגעשריי. איר מאַן האָט זיך ווידער געוואָרפן זי איינצושטילן, נאָר עס פאַרשפּאַרט: אַנמאַכטיק אויסגעדרייט דעם קאַפּ אין אַ זינט, דאָס פנים באַהאַלטן אונטער צעשאַטענע פּאַסמעס האָר, איז זי געבליבן ליגן אַ פאַרשטומטע און פאַר-טייעטע. דער מאַן אירער איז געשטאַנען אַ פאַרלוירענער אין מיטן צימער. די אַלטיטשקע האָט אומבאַהאַלפן געקוקט דאָ אויף דעם, דאָ אויף יענעם, שעפטשענדיק אַן אויפהער:

— גאַט מײַנער, טאַטע זיסער...

די אַקושערקע האָט איבערגענומען דעם נײַ-געבוירענעם. דאָס עופּל איז געווען בלוי, פאַרשטיקט, אַן סימנים פון לעבן. האָט זי עס געהויבן, גע-טרייסלט, געפאַטשט דעם איבערן געזעסל.

ניט אויסהאַלטנדיק מער די שפּאַנונג, איז דער מאַן אַראַפּגעזונקען אויף די קני לעבן זײַן פרוי, פאַרגראָבן דעם קאַפּ אין איר געלעגער און זיך צעהעשעט:

— זײַ מיר מוחל, זײַ מוחל...

און די אַלטיטשקע, ניט וויסנדיק וואָס אַנצוהייבן טאָן, האָט באַוועגט מיט פאַרלעגן שמיכלענדיקע ליפּן:

— מזל-טוב, מזל-טוב!

אַרנסאַן, אַ דורכגעווייקטער פון שווייס, האָט האַסטיק אַנגעטאָן זײַן נאַסן מלבוש און זיך צוגעזעצט אויפן ראַנד פון אַ ליידיקער בעט. אַלע זענען געווען מיט עפעס פאַרנומען און קיינער האָט אויף אים קיין אַכט ניט געלייגט. מען האָט אין אים ווי פאַרגעסן. נאָר ער האָט זיך ניט באַליידיקט. צו קיינעם ניט געהאַט קיין טענות. יעדערער האָט זיך איצט זײַן פעקל זאָרג און צרות. וואָס ס'איז נייטיק געווען, האָט ער געטאָן. דער חוב איז געסילוקט. איצט דאַרף דאָס נפּשל מיט אַ געשריי אָפּגעבן אַ שלום-עליכם דער וועלט, און שוין. ס'איז געווען געפערלעך צו בלייבן אויפן אַרט פונעם באַגאַנגענעם „פאַרברעכן“. טאַמער אַ קאַנטראַל, זענען זיי דאָ אַלע פאַרלוירן. נאָר דער דאַקטער האָט ניט געטראַכט אַוועקצוגיין. ס'איז אים גאָר אַנגענעם געווען צו שפירן דאָס געלאַקער פון דער ספּנה. ער וועט דאָ בלייבן. טאַמער איז נאָך נייטיק זײַן הילף. און אַט איז זי, די געלעגנהייט איבערצובלייבן אין דער וואַרעם דאָס רעשטל נאַכט און ניט זײַן געצווונגען צו וועקן זײַן פרוי און

קינד. זאלן זיי אומגעשטערט שלאָפן. ס'האָבן זיך אים געקלעפט די אויגן. אין די אויערן איז אָנגעקוואַלן אַ בנעימותדיק געברום, אַ מילד כוואַליעס-געפליעסק האָט געלאָשטשעט גאָלדענע זאַמדן...
 דער דאַקטער האָט אינגעדערעמלט. אַ זיס געטראַנק האָט זיך צעריזלט איבער אַלע קעמערלעך פון זיין גוף — אים פאַרשיכורט, אינגעוויגט, באַצווונגען.

און אין דרויסן האָט נאָך אַלץ געוועלטיקט דער הפקר-ווינט. פאַרביסן האָט ער איצט גענומען פויקן איבערן דאָך מיט רעגנשרויט, ווי געוואַלט פאַרטייבן דאָס קול פונעם פאַרווערטן לעבן, וואָס האָט, לחלוטין ניט רע-כענענדיק זיך מיט דער סכנה פאַר זיך און די אַרומיקע, פלוצעם אָנגעפילט דאָס גאַנצע שטיבל מיט געשריי.

פאר איין נאכט

היימס אנדענק

אינעם גרויען געפלאנטער פון הילצערנע שטעלכלעך, פארקנס און שטיבלעך, וואס דער ווינטער-פארנאכט האט גענומען ארייננוועבן אין זיין מוטשט טונקעלן געשפינס. האבן זיי זיך דורכגעלייגט דעם וועג. פדי אויסצומיידן אין דער גאס א מעגלעכע באגעגעניש מיט דייטשן, האבן זיי געטאפטשעט איבער טיף פארשנייטע הינטערהויפן, געקראכן דורך שפארונעס און לעכער אין פלויטן.

דרין זענען זיי געווען. איינער פון די דרין, זכריה, האט אנגעשפיצט געהאלטן אין איין קוקן אויף דעם וואס האט געפירט, און איטלעכע רגע פלעגט ער זיך צו אים ווענדן אין דער שטיל:

— זע זיך, מאטעלע, גוט ארום. מיר'ן ניט פארקריכן? שפירט מען ניט

נאך?

מאטל, אן אנגעשפאנט פארטראכטער, האט ניט געענטפערט. אויך דאניע

איז די גאנצע צייט געגאנגען און געשוויגן.

ענדלעך האט זיי מאטל דערפירט צו א נידעריק הילצערן שטיבל, וואס האט מיט אן אויסגעקרימטער זיט זיך איינגעגראבן אינעם שנייצודעק פון דער ערד, ווי געוואלט אין אים זיך אויסבאהאלטן, פארזינקען... ארומגעקוקט זיך און געזען, אז קיין פרעמדער געפינט זיך ניט אין דער נאענט, האט מאטל אין איינעם פון די פארריגלטע לאדנס פיר מאל, דערנאך צוויי מאל האסטיק אנגעקלאפט. אויף אט דעם צייכן האט זיך געעפנט די דרויסנטיר און אריינגעכאפט די דרין יאטן.

אינעם פינצטערן פירהויז האט זיי באגעגנט א מיידל. נאך דעם ווי מאטל

האט איר איינגערוימט דעם אפגערעדטן סימן, האט זי זיי אלע דרין אריינגע-

געלאזט אין א גרויסן ליידיקן צימער מיט א נידעריקן סופיט. אויף א טיש אין א ווינקל האט א שוואך איילקאנצעל זיך געראנגלט מיט דער אַרומיקער חשכות, וואָס האָט עס ווי געוואָלט צושטיקן. ביים טיש איז געזעסן אַ מאַנצביל. די אַרײַנגעקומענע זענען געבליבן שטיין לעבן דער טיר.

— געענטער, חברה, געענטער, — האָט אַ זאָג געטאָן דער, וואָס ביים טיש, און אויפגעהויבן זײַן קוים באַלויכטן בלאַס פנים. אַ הויכער שטערן מיט טיפע ווינקלען, אַ פּאַר געבלעכע, אויף אַרױף פּאַרדרייטע וואַנצעס — ס'האַבן זיך אויף דעם פנים געראַנגלט דער תלמיד-חכם מיטן האַלצהעקער. — מאַטלען קען איך פון פּרײַער, — האָט ער געלאָסן גערעדט. — און מיט אַנך וועלן מיר זיך איצט באַקענען, אַיאָ?

מאַטל איז צוגעגאַנגען צום טיש און אַפּגעראַפּאַרטירט :
— מיט מיר זענען, חבר יואל, צוויי יאָטן פונעם קעמערל „מוט“ — זכריה און דאַניע. יעדערער — זיבעצן יאָר אַלט. ביידע געהערן צום קעמערל פון ערשטן טאַג אָן. זכריה האָט אַ מאַמע, דניאל — קיינעם ניט.

אויפגעהערט ראַפּאַרטירן, איז אויף מאַטלס האַלב אַפּענע ליפּן געבליבן שוועבן אַ שמיכל : יואל, דער אַנפירער זייערער, האָט דאָך דאָס אַלץ געוואָסט. אַלץ איז מיט אים פון פּרײַער געווען באַטראַכט, באַהאַנדלט, אַפּגערעדט. די געקומענע האָבן זיך געזעצט צום טיש.

יואלס רויקע, אַ ביסל צוגעזשמורעטע אויגן האָבן קוים מערקלעך באַ-טאַפט די פּנימער פון די צוויי בחורימלעך, וואָס ער האָט געזען צום ערשטן מאַל, און זיך אַפּגעשטעלט אויף מאַטלען :

— נו, מאַטל, הינט וועסטו דיריזשירן מיט אַייער, ווי מען רופט עס, קאַפעליע. מיר קענען דיר, פּאַרלאָזן זיך אויף דיר! — און זיך געווענדט צו די אַנדערע צוויי : — און מיט אַנך, אַט באַקענען מיר זיך. אַנך, חברה, איז אַלץ שוין קלאָר. ניט אַזוי ?

די יאָטן האָבן געשאַקלט מיט די קעפּ אויף „יאָ“.
— אַ ביסל דרייסטער, זכריה, קיין מאַל זיך ניט פּאַרלירן. ביסט אַ מאַלאַדיעץ, אַ סך האַסט בנגעטראַגן און מען וועט דיר דאַנקען... אַבער זיכערער אין זיך דאַרף מען זײַן. און דו, דאַניע, געם זיך פּאַר אַ בנשפּיל מאַטלען. ביסט קיין עיין-הרע אַ יאָט מיט ביינער!
זכריה און דאַניע זענען נשתומם געווען : יואל קוקט זיי אָן צום ערשטן

מאל און ס'זעט אויס, אז ער קען זיי אויסגעבונדן. ווי ער וואלט אריינגע-
דרונגען יעדערן אין דער נשמה, אדער גאר ווי ער וואלט געוויסט דעם סוד
פון לייצען יענעם געדאנקען.

מיטן בליק האט יואל אלץ נאך געהאלטן אין מעסטן און אפשאצן די
יאטן. איינציטיק האט ער פאמעלעך גערעדט:

— פארשטייט איר, וואס מיט אייך, מיט אייערע אייגענע און אפשר מיט
אלע יידן אין געטא וועט געשען, אויב איר וועט, חלילה, דורכפאלן? אפשר
האט איר מורא? דערוויילע איז נאך ניט שפעט... איר קאנט חרטה האבן.
מעגט חרטה האבן. ניטא זיך וואס צו שעמען... — א ביסל אפגעווארט, האט
ער ממשיך געווען: — אין אן אנדער פאל וואלטן מיר געפרוויט אליין,
מיט די עלטערע חברים, נאר דאס מאל איז פשוט אוממעגלעך אן אייך.
איר פארשטייט דאך, ווער וועט זיך אריענטירן אויף אן ארט אזוי גוט,
ווי איר?

וועלנדיק צעווייען אלע ספקות האט מאטל דערקלערט:

— מיר האבן אלץ גענוי באטראכט און ארומגערעדט. און באשלאסן:
מיר זענען גרייט!

ניט אויסבאהאלטנדיק זיין צופרידנקייט, האט יואל זיך געווענדט צו
זכריהן:

— הענט, ברודערקע, האסטו גאלדענע. דעם שליסל, ווייס איך, האסטו
אויסגעמישטערעוועט... זאל ער מיט מזל אויפשליסן... וואס קאן איך זאגן,
ביסט א בראווער יונג, מיט א קאפ אויף די פלייצעס, אויף אן ארט זענען
דיר אלע ווינקעלעך באקאנט. כ'צווייפל ניט, אז דיר וועט קלעקן אי מוט,
אי, נו, מיר'ן זאגן, עקשנות. שמעל זיך פאר, וואס פאר א מינע די דינטשן
וועלן מאכן מארגן פרי, ווען זיי וועלן געווייר ווערן...

יואל האט ארויסגענומען פון זיינע קעשענעס דריי רעוואלווערן און דער-
לאנגט מאטלען:

— זיי זענען אנגעלאדן... פארזיכערט... קוילן זאלט איר שפארן. מיר
האבן זיי ווייניק, און ניט נאר דערוועגן. זעט אויסצוקומען אן איין שאס.
מאטל וועט אייך פארטיילן די פלים ביים צוים, פארן אומקערן זיך אין געטא
גיט איר זיי אים צוריק, אויב נייטיק, וועט מאטלען פארביטן זכריה...
דאס זענען געווען די זעלבע רעוואלווערן, מיט וועלכע די יאטן האבן

זיך געלערנט שיסן אינעם געהיימען קעלער. זיי זענען קענטלעך געווען, די רעוואלוציערן, לויטן אָפּגערייבענעם לאַק אויף די הענטלעך, לויט אַ קאַרב, אָן איינדריק. קומט אויס, אַז אַלע וועגן פירן אַהער, צו יואלן. האָבן זכריה און דניאל מיט נאָך אַ גרעסערן אָפּשיי גענומען קוקן אויף אים, דעם אָנפירער זייערן... ער איז חבריש און פריינדלעך. מיט אים ווערט עפעס ליכטער אויפן האַרץ. עס שטאַרקט זיך די האַפענונג, אַז זיי וועלן זיך טאַקע אַרויס-רייסן פון געטאָ. קוים שפירט זיך אַ טאַלק אין אַלץ און ס'פירט מיט זיי אָן אַזאַ מענטש... היינטיקע נאַכט דאַרף נאָר זיך איינגעבן...

— דאָ האַסטו, מאַטעלע, אויך אַ האַנטגראַנאַט, — האָט יואל ווידער זיך אָנגערופן, — פון די ווינציקע וואָס מיר פאַרמאָגן דערוויילע, און אַט זענען איינערע מאַסקיר-כאַלאַטן. פון אונטערן טיש האָט יואל אַרויסגעצויגן אַ קאַרטאַנען קעסטל. — נעמט, צעטיילט זיך. ווען זיי אָנצוטאָן, ווייסט איר, און פאַרגעסט ניט, אַז די גרעסטע סכנה איז פונעם פאַסטן אויפן שפיטאַלהויף. און ווידער זינט וויסן, אַז מען דאַרף אויסקומען אָן איין שאָס! נו, דאַכט זיך, אַלץ... יאָ, איינערע געלע לאַטעס. מסתמא, ווי אָפּגעמאַכט, ט'איר צוגעשפּיליעט מיט זיכער-נאָדלעך. די וואָס אויפן רוקן, צוגעשפּיליעט, מען זאָל זי מיט דער אייגענער האַנט דערגרייכן אַראַפּצונעמען. און פאַרגעסט ניט: אויף יענער זינט צוים, אין גאַס, האַלט זיך וואָס ווייניקער אין קאַמפּאַניע.

די לעצטע אָנווייזונגען האָט יואל אָפּגעגעבן שטייענדיקערהייט. די יאָטן זענען אויך אויפגעשטאַנען.

— חבר יואל, — האָט אומדערוואָרט אָנגעהויבן מאַטל, — איך וויל

איך בעטן. אין נאָמען פון אונדז דרייען... בעטן...

— נו?

— מיר ווילן איך בעטן ניט מיטצוגיין מיט אונדז. מיר'ן אַלץ אַליין.

איר טאַרט ניט ריזיקירן.

— נו, נו... קווענקלסט זיך? ביסט ניט זיכער? — יואל האָט אַ שמיכל

געטאַן. — גוט! מיט איך, חברה, וועל איך טאַקע ניט מיטגיין. מיר'ן זיך טרעפן, איר ווייסט דאָך ווו... און איצט, גענאָגען זאָל זיין אין אַ מזלדיקער שעה!

יואל האָט אַלעמען געדריקט די האַנט. אויף זיין פאַרטונקלט פנים, מחמת געשטאַנען איז ער מיטן רוקן צום קאַנצל, האָבן לעבעדיק געגלאַנצט

צוויי אויגן. ארויסגעבאגלייט האט זיי דאס זעלבע מיידל, וואס האט זיי געהאט אריינגעלאזט און די גאנצע צייט געוואכט אינעם פירהויז. דורך דער געעפנטער טיר האט זיך אריינגעקוילערט אין צימער א קאלטע לופטוואליע און א שנייער געטאן דעם דיל. אויפשטייגנדיק העכער האט זי אויפן טיש פארכאפט דאס קאנעצל. דאס פלעמל האט אויפגעצייטערט, גענומען זיך אינשרומפן, ווי ס'וואלט זיך דערשראקן פאר סכנות און וויסטע אַנשיקענישן.

ווער ווייסט, פאר וואס דאס געטאשטיבל איז געווען אומגעקערט מיט א בלינדער וואנט צום שטעכלדראַט-צוים — צופעליק, אויס מורא צי גאר ארויסווייזנדיק צו אים דערווידער. ווער ווייסט אויך, ווי אזוי צווישן דעם צוים און דעם שטיבל האט זיך אויפגעהאלטן אן אלטער ברעטערנער פארקן. א פנים, קיינער האט זיך דערווילע ניט דערוועגט אים פונאנדערצונעמען אויף ברענהאלץ — א פאסטן האט דאך ארוימגעשפאנט הארט הינטערן שטעכלדראַט.

איצט האבן צווישן שטיבל און דעם פארקן זיך פארקליבן אונדזערע דריי יאטן.

מאָטל האט געטשאטעוועט דורך די שפארונעס אין די פארקנברעטער. פון יענער זייט דראַט איז דאס געסל געווען ווי אויסגעשטארבן. קיינער האט אויך דארטן, אויף דער פלומרשטער פרנז, ניט געהאט קיין גרויסן חשק זיך צו באַגעגענען אויג אויף אויג מיט דייטשן. פלעגן די מענטשן אריינקומען צו זיך אין די הייזער דורך הינטערגענג און לעכער אין די פארקנס פון די הויפן. אַלץ געדיכטער איז געוואָרן דער פארנאכט, ביז ער האט זיך איבער-געגאסן אינעם טיפן גרוי פון ווינטערדיקן ערב-אָוונט. אין אים זענען ווי צעגאנגען די אייבערשטע צוימדראַטן. די אונטערשטע האבן קוים-קוים זיך אָפגעצייכנט אויפן שניי. יא, דער צוים איז ניט ווייט, ממש מיט דער האנט צו דערלאנגען. און הינטער אים, אינעם אַנטקעגנדיקן צוויי-גאַרנדיקן מויער, ווארט שוין אויף זיי די פינצטערניש פון א טויער-וועלבונג. אהין דארפן זיי זיך אַרײַנכאַפן און פון דאַרטן אָנהײבן דעם גאַנג איבער דער שטאַט אן די געלע לאַטעס. מיט אַ צענדליק טריט קאָן מען איבערשפרייזן דאָס געסל. אָבער וואָס פאַר אַ מהלך די דאָזיקע צען טריט זענען איצט!

מיטן גאַנצן כוח פון דער ראייה האָט מאָטל זיך אינגעגעסן אינעם סילוועט פון וואַכמאַן, וואָס איז מיט דער ביקס אין שלאַכטגרייטקייט פויל אַרומגעגאַנגען היין און צוריק לענג-אויס זיין וואַכאַפּשניט. מאָטל האָט זיך צוגעהערט צום סקריפען פון זינע טריט אינעם שניי, געשאַצט, וויפל אָן ערך עס געדויערט, ביז ער קומט צוריק צום אָרט וווּ זיי געפינען זיך, און וויפל צייט דאַרף אַוועקנעמען ביזן אַריבערכאַפּן זיך אויף יענער זינט געסל. אַנגעשפּאַרט אינעם פּאַרק, האָבן זכריה און דאַניע געוואַרט. דעם וואַכמאַן האָבן זיי ניט געזען, בלויז געפילט, ווי זינע סקריפּ-סקריפּ-טריט ציען נאָך שטייפער אָן זייערע געשפּאַנטע נערוון.

מאָטל האָט געכאַפּט אַ קוק אויף זיין האַנטזייגערל. לויטן אָרט וווּ ס'האָבן זיך געשוואַרצט די ווינזערס, האָט ער דערקענט, אַז ס'גייט די אַכטע שעה, און זיך באַוועגן איבער די גאַסן מעג מען נאָר ביזן נאַן. טאָר מען קיין רגע מער ניט פּאַרלירן. ער האָט פּאַרטיילט דאָס געווער און געגעבן אַ ווונק אַראַפּצונעמען די לאַטעס.

באַלד האָבן אַלע דריי זיך אינגעהילט אין די ווינטע מאַסקיר-כאַלאַטן, וואָס זיי האָבן געהאַלטן אונטער די מאַנטלעך, און אַרונטערגעבויגענע צו דער ערד, זיך צונויפגעהאַפּטן מיט איר שנייצודעך.

פאַמעלעך און שטאַק אַפּגעהיט האָט מאָטל גענומען אַפּרוקן אין אַ זינט דעם אונטערשטן ברעג פון אַ שטאַכעט, זיין אַלט באַקאַנטן און דינסטגרייטן שטאַכעט, וואָס איז געהאַנגען בלויז אויף איין טשוואַק צוגעפּעסטיקט אין דער הייך. ס'האָט זיך געשאַפּן אַ שפּאַרע, דורך וועלכער אַלע דריי, איינער הינטערן אַנדערן, האָבן אַוועקגעפּויעט צום שטעכלדראַט-צוים.

מאָטל האָט אַפּגעטשעפּעט די אונטערשטע צוויי רייען דראַט, וואָס זענען דאָ פון פּריער געווען פּונאַנדערגעשניטן און האָבן זיך געהאַלטן אויף האַטשי-קעס, פּאַרשטעקטע אינעם צוימסלופּ. דורך אַט דער פּאַרבאַרגענער עפּענונג איז מאָטל שוין ניט איין מאָל געווען אַרויס אין שטאַט.

דאַניע איז געקראַכן דער לעצטער. ער האָט צוריקגעשטופּט דעם היל-צערנעם שטאַכעט אויף זיין אָרט און אויך די אַפּגעטשעפּעטע ברעגעס פּונעם שטעכלדראַט אויפּגעהאַנגען אויף זייער אָרט.

די יאַטן האָבן אַליין ניט געפילט, ווי דער טויער אויף יענער זינט געסל האָט זיי אַרינגעכאַפּט אין זיין שיצנדיק פינצטערניש. זיי האָבן געשוויגד

אַראַפּגעוואָרפן פון זיך. די מאַסקיר-כאַלאַטן, פאַררוקט זיי צוריק אונטער די מאַנטלעך און איינציקווייז גענומען אַרויסשלייכן פון דער פאַרהוילעניש. האַלטנדיק זיך איינער פון אַנדערן אויף אַן אַפּשטאַנד, מען זאָל זיך זען, האָבן זיי געלאָזט זיך אין וועג אַרײַן.

„איצט קאָן ער אונדז שיטן זאָלן אויפן עק“ — האָט מאַטל אַ טראַכט געטאָן וועגן וואַכמאַן און אַזש אונטערגעטענצלט פאַר פּרייד.

דעם וועג האָבן אַלע דרייַ אויסגעצייכנט געוויסט. זיי זענען דאָך געגאַנגען אין זייער אַמאָליקער שול, וואָס די דײַטשן האָבן פאַרוואַנדלט אין אַ מילי-טערישן שפּיטאַל. געגאַנגען אַהין מיט אַ גאַר וויכטיקער אַבער סכּנותפולער שליחות.

זכּריה איז אַוועק פאַרויס. דעם זעלבן מהלך מאַכט ער דורך אַיעדן אינדערפרי, בעת מען טרײַבט צו דער צוואַנגאַרבעט. די ייִדן פירט מען דעמאָלט איבערן ברוק, באַוואַכט פון אַלע זײַטן. איצט גייט ער מיטן טראַטוואַר און, פאַרשטייט זיך, אָן די געלע לאַטעס. מען זאָל אים כאַפּן, איז דער טויט אויפן אַרט. אמת, אויפן פנים זעט ער ניט אויס ווי קיין ייִד. דערצו שיצט פון אַ ביזי אויג סײַ אונטער-טוינקלעניש. די פּראַסטיקע לופט כאַפט אַרום די ברוסט ווי מיט אַ פּאַנצער, גאַרטלט אונטער. פון דעם ווערן די פיס גרינגער. הייבן זיך ווי אויף פּרוזשינעס. זכּריה איז געגאַנגען האַסטיק, שוין אפשר צו האַסטיק. מען האָט געקאַנט חושד זײַן, אַז עפּעס שטעקט אין דער איילעניש. נאָר ער האָט פאַרגעסן אין אַלץ און אַלעמען, פאַרגעסן אַפילו די מוטער זײַנע, וואָס האָט אים לעצטנס גענומען נאָכקוקן מיט דערשראַקענע און פּיכטע אויגן, פאַרגעסן אַלע טויט-סכּנות... ער האָט געוואָלט וואָס גיכער קומען צום ציל. אַ טאַפּ געטאָן דעם שליסל...

דעם קראַגן אויפגעשטעלט, די הענט אַראַפּגעלאָזט טיף אין די קעשענעס, האָט דאַניע געשפּאַנט הינטער זכּריהן. דער שניי האָט ווי אויף צו להכּעיס געקרעכצט אונטער זײַן שווערן טראַט, און יעדער קלאַנג אין דער אַרומיקער שטילקייט האָט געסטראַשעט. דניאלס ייִדישלעך פנים האָט אַ יעדער רגע אים געקאַנט אַרויסגעבן, נאָר ער איז געגאַנגען רויק, מאַדנע זיכער, דעם קראַגן אויפגעשטעלט...

מאַטל איז שוין ניט צום ערשטן מאל געווען אין שטאַט מיט שליחותן און אַפט אַרומגעגאַנגען אָן לאַטעס. ווי שטילנדיק אַ נאַגנדיקן ווייטיק, האָט

ער אַרײַנגעצויגן אין זיך דעם שאַרף געווירצטן טעם פון דער ספּנה. דאָס מאָל האָט ער מיט זײַן האַפּערדיקייט געוואָלט אַנשטעקן די חברים. פּלעגט ער זײ אָפט אַניאַגן, איבעריאַגן, פּדי זײ זאָלן פּילן, אַז ער איז מיט זײ, איז אויף דער וואַך.

גייען זײ, הייסט עס, אין זײער געוועזענער שול. צו ערשט אָבער אויפן צווייטער, וואָס גרענעצט זיך מיטן הויף פון דער שול.

די ווינטערנאַכט האָט אַרויפגעצווונגען אויף דער וועלט איר שליטה, אָבער די העלקייט פונעם שניי איז זי ניט בײַגעקומען. ס'האַט אָפּילו אויס-געזען, אַז דער ווינטער אָפּשײַן פונעם שניי האָט אַ ביסל אויפּגעהעלט די כּמאַרנע מויערן פון בײדע זײַטן גאַס. לײדיק זענען געווען די פּאַרטונקלטע גאַסן. ווען ניט ווען האָט אַ דורכגייער, ווי פון עמעצן נאַכגעיאָגט, זיך פּאַר-בײַגעטראָגן און פּאַרשווינדן. צו מאָל פּלעגט אויפּלײכטן אַ פענצטער און דערשראַקן זיך אויסבאַהאַלטן הינטער אַ שוואַרצן צודעק. אויף די ראָגן האָבן אין דעם אַרומיקן טונקל געגליווערט פינצטערע היטלעריסטישע פּאַר-לײציאַנטן — אָפּהיטערס פון די נײַע געזעצן...

די יאַטן האָבן זיך צוגעוויינט צום אימהפּולן אַרום. די האַרבע פּוסטיקייט פון די גאַסן האָט אויפּגעהערט שרעקן. אין איר האָבן די דרײַ „ברעכערס פון געזעץ“ זיך גענומען פּילן אַזש פּרײַ. די פינצטערניש איז געוואָרן היימיש: זי האָט אײַנגעהילט, אויסגעבאַהאַלטן, געשיצט. דערצו האָבן זײ געהאַלטן זײערע ווינפּינגערס אויף די אָפּלאַז-צינגלעך פון די רעוואָלווערן...

אַרויפּקומענדיק אויפן צווייטער האָט דאָס דרײַלינג פון דעסטוועגן לײכטער אָפּגעאַטעמט. דאָ איז געווען אַ שפּע שניי און טונקעלע שטילקייט. אין זײ זענען ווי אײַנגעוונקען די אויסגעדאַרטע צלמים, די שטיינערנע מצבות. שניי און טונקעלע, פּמעט שוואַרצע שטילקייט האָבן דאָ אָפּגעמעקט די סטעזשקעס, וואָס האָבן סײַ ווי ניט געוויסט וווּהין צו פּירן מענטשן. נידעריק, ממש איבערן קאַפּ זענען אויף אַ געדיכטער נעץ פון נאַקעטע צווייגן געהאַנגען גאַנצע שנייִוואַלקנס, און חברה האָט זיך געדאַכט, אַז זײ האָבן געפונען שוץ אונטערן פּאַנצער פון אַ גרויסער מושל.

נאָך זיכערער האָבן די יאַטן זיך דערפּילט אינעם ציגלנעם מויערל איבער אַן אַלטן משפּחה-קבר. אין אים, איז געווען פּאַרטראַכט, וועלן זײ

זיך אויסבאהאלטן ביז די שעה וועט שלאָגן. און דאָ האָבן זיי טאַקע געפונען די ליידיקע זעק וואָס זיי וועלן דאַרפן אָנפילן.

פאַרקראַכן אינעם ענגן מויערל, האָבן זיי זיך אַנגעמאַסטעט אויף אַ שטיינערנער באַנק, האָרט צוגעדריקט איינער צום אַנדערן. דאָס פרעסטל האָט מיט אַלץ מער עזות געקנעפט די באַנק, זיך דערקליבן צו די פיס. אַנצוהייבן איז נאָך געווען פרי. אַלץ אַרום מוז אַינשלאָפן.

זכריה האָט ווידער אָנגעטאַפט דעם שליסל, וועלכן ער האָט אויסגעפּנלט אויף דער אַרבעט בסוד-סודות, אַז קיינער זאָל ניט באַמערקן און ניט חושד זיין. קיינער פון די יידן וועלכע מ'האָט צוואַמען מיט אים געטריבן צו דער צוואַנגאַרבעט אין זייער געוועזענער שול, האָט ניט געקאָנט זיך פאַרשטעלן, וואָס אַזוינס אים איז אַנגעפּלאָן. אַנגעהויבן האָט זיך עס אויף איינעם אַ צונויפקום פון זייער קעמערל. מאַטל האָט פאַרלאַנגט, יעדער איינער זאָל זיך אַרומקוקן אויף זיין אַרבעטפּלאַץ, אפשר קאָן מען דאַרטן אַנזאָלצן די דייטשן צי גאָר צילקחנען געווער. האָט זכריה זיך טאַקע אַרומגעקוקט...

אַ זון פון אַ שלאָסער, האָט ער, זכריה, פון קינדווייז געהאַט צו טאָן מיט שטאַל און אַיזן. אין דעם מיליטערישן שפיטאַל וווּ מען ברענגט אים צו צוואַנגאַרבעט, האָט ער פאַרריכט די הענטלעך פון טיר-אוי-פעצטער, גע-פּנלט, געפּראָוועט. אַ מאַכער פון דער שפיטאַל-אַדמיניסטראַציע האָט אים איין מאָל אַוועקגעפירט אין שטיבל אויפן הויף, וווּ ס'האָט פאַר דער מלחמה געלעבט דער אָנפירער מיט דער ווירטשאַפט פון זייער שול. אויף זיין אַרט האָט זיך איצט אַינגעקוואַרטירט דער האָר און בעל-הבית פון שפיטאַל — דער הויפט-פעלדפעבל, אַ הויכער, אָפּגעפרעסענער, שטענדיק וואַרטשענ-דיקער דייטש. די צווייטע טיר אינעם פירהויז פון שטיבל האָט געפירט צו דער קאַמער מיט די ספּאַרט-מכשירים פון דער שול. זכריהן האָט דער דייטש באַפוילן אַריינצושטעלן אַ נייעם שלאָס אין דער טיר צו אַט דער קאַמער, מאַכן אַ צוגאַב-שליסל און געעפנט די טיר... אַנשטאַט ספּאַרט-מכשירים — געווער! ביקסן, אויטאָמאַטן, קעסטלעך מיט קוילן! דער שפיטאַל-פּערסאָנאַל האַלט דאָ זיין וואָפּן... זכריהן האָט אַלץ אַזש גענומען שווינדלען פאַר די אויגן. געווער! און ער דאַרף עס צופּראָווען אַ נייעם שליסל פאַר דער טיר. פאַר וואָס ניט אַפּרויזיקירן און מאַכן בשתיקה נאָך אַ שליסל? האָט ער טאַקע אָפּגעריזיקירט, און איצט ליגט אַ שליסל צו דער טיר אויך

אין זיין קעשענע... און איצט, ווער ווייסט, אפשר זענען עס שוין די לעצטע שעהען פון זיין לעבן...

אזוועקגעשטופט אַ שעה, אַ צווייטע, אַ דריטע, האָט מאָטל אַ טאַרע געטאָן זינע חברים. ניט אויסריינדיק קיין וואָרט, האָבן די דרײַ אַרויפגעצויגן אויף זיך די מאַסקיר-כאַלאַטן און אַרויסגעקראַכן פון דער באַהעלטעניש. בלינד נישטערנדיק אינעם חושך, האָבן זיי זיך באַוועגט צו דער לאַך אינעם פאַרקאַן, דורך וועלכער זיי פלעגן אַ מאָל, בעת דער גרויסער הפסקה, זיך אַרײַנבאַפן אויפן צווינטער אַ שטיף צו טאָן. פאַרשטעלט פון ביימלעך, איז די לאַך געבליבן, ווי געווען. פון דאַנען זענען עס אַ וועלכע פאַר צענדליק טריט ביזן שטיבל. אויף דער טעריטאָריע האָט געהערשט נאַכטערזשום.

ווי איז דער וואַכמאַן, פאַר וועלכן זיי דאַרפן זיך היטן? חברה האָט אים געזוכט אין דער פינצטערניש מער מיטן געהער, ווי מיט די אויגן. קיין שפור פון אים איז ניט געווען צו פילן. האָבן זיי דורכגעפּויעט דעם הויף און זיך אַרײַנגעשליכט אינעם פירהויז פון שטיבל.

מיט ציטעריקע הענט איז זכריה צוגעפאַלן צו דער טיר, אַנגעטאַפט דעם שלאָס און אַרײַנגעשטעקט דעם שליסל. די אויגן געווענדט אין איין ריכטונג, האָט ער ניט באַמערקט, אַז די טיר וואָס פירט צום הויפט-פעלד-פעבל, איז פון דרײַ זיטן באַזוימט מיט אַ דינינק פאַסיקל שפין. ער האָט אויך ניט דערהערט דאָס דומפע כאַרכלען פון אַ גראַמאַפּאָן-פלאַטע, וואָס פלעגט איבערגעריסן ווערן דורך אַ פאַרשטיקט געלעכטער פון אַ מענערשער און אַ ווייבערשער שטים.

פאַרשטייט זיך, אַז אויך מאָטל און דאַניע האָבן געוויסט, ווער עס לעבט איצט אינעם שטיבל, און באַלד דערפילט די סכנה. אויף די שפיץ פינגער, מיט אַ פאַרהאַלטענעם אַטעם און אַפּגעהיט טאַפּנדיק אינעם חושך, זענען זיי נאַכגעגאַנגען זייער חבר.

אין דער קאַמער איז געווען שטאַק פינצטער. דאָס איינציקע פענצטערל — פאַרהאַקט. האָט מאָטל געמוזט כאַטש אויף אַ רגע אַנציינדן זיין עלעקטריש לאַמטערנדל, און אַלע האָבן דערזען אַ ביקסן-פיראַמידע, עטלעכע אויטאָמאַטן, אויפּגעהאַנגענע אויף דער וואַנט. אונטער זיי — קעסטלעך מיט קוילן. ניט קיין גרויסער אַרסענאַל, און דאָך אַן עשירות. עפעס אַ קלייניקייט — ביקסן! וואָפּן אונטער דער האַנט!

אָנגעשטאַפּט די זעק מיט געווער, האָט חברה אָועקגעאַנילט צום מויערל, וואָס איבערן קבר. זכריה און דניאל האָבן געשלעפט צו זעקס ביקסן. מאַטל האָט אונטערן אַרעם געטראָגן צוויי אויטאָמאָטן און אין דער רעכטער האַנט געהאַלטן גרייט דעם טויט פאַר אַיטלעכן, וואָס וועט זיי דעם וועג פאַרשטעלן. אַלע דרײַ האָבן זיך געבראַכן אונטער דער משא. אָבער נאָכן אויסליידיקן די זעק איז אויסגעקומען, אַז צו ווייניק האָבן זיי געהאַט פאַרכאַפּט.

— איצט וועלן מיר גיין נאָך קוילן. — האָט מאַטל פאַרסאַפּעט אַרויס-געשעפטשעט. — וואָסער ווערט האָבן ביקסן אָן קוילן?
זיי האָבן ווידער געפּוּזעט צום ציל. דער וועג איז געווען פּרײַ. אַרום און אַרום — שאַשטיל, קיין סימן פון אַ לעבעדיקן נפש. און אַט זענען זיי ווידער אין דער געווער-קאַמער.

אַרויסגייענדיק פון דאַרטן מיט אַ פּולן זאַק, האָט זכריה באַמערקט דאָס ליכט אַרום דער טיר און דערהערט דאָס ברוסטקע געלעכטער פּונעם הויפּט-פּעלדפּעבל, די קוויטשיקע שטים פון דער מרשעת, דער אייבער-שוועסטער. אַ קלאַרע טויט-ספּנה איז דערנעבן. נאָר באַלד, באַלד וועט אַלץ זיך פאַרענדיקן.

ס'האַט זיך טאַקע אַלץ בשלום פאַרענדיקט. זיי זענען ווידער אין דעם קאַלטן טונקלעניש פון מויערל איבערן משפּחה-קבר. דאָכט זיך, ניט לאַנג האָט אַלץ געדויערט, און שוין אַרויסגעשלאַגן זיך פון די פּוּחות.
— ס'איז גוט! — האָט זכריה מער ניט געקאַנט אַננהאַלטן אין זיך די אויפגעשפרודלטע פּרייד.

— אַוודאי איז גוט, — האָט דאַניע צופּרידן צוגעשטימט.
מאַטל האָט געשוויגן. געוויס האָבן זיי היינט שוין אַ סך אויפגעטאָן. ער האָט אַפּילו געמאַכט דעם חשבון: אַ טוץ ביקסן, צוויי אויטאָמאָטן, אַ היפש ביסל קוילן. דאָס איז עפּעס ווערט! אָבער וויפּל חברה רייסן זיך צום וואָפּן! אָן אים, איז אָנגעזאַגט, אין וואַלד ניט צו קומען. מאַטל האָט זיך אָפּגעקערט אין אַ ווינקל און מיטן לאַמטערנדיג באַלויכטן זיין זייגער. ס'איז געווען אַרום איינס. ביז ס'וועט אַנפּאָרן די מאַשין נאָך דער „סחורה“, קאָן מען באַווייזן אַ דריט מאַל צוגיין אַהין...

— יאָטן, — האָט ער זיך אָנגערופּן, — נאָך איין מאַל מיר זאָלן זיך דורכשפּאַצירן, לאָזן מיר איבער אַ ריינעם סקלאַד...

— מען טאר ניט! — האט אים זכריה איבערגעשלאגן. — דער הויפט-פעלדפעבל איז וואך און מיר'ן אַרײַנפאַלן.
 — ס'איז בעסער, וואָס ער איז וואַך. ער שיפורט, הוליעט מיט אַ ווייבספאַרשויין. פרעגט אים בחרם, וואָס עס טוט זיך אַרום אים.
 — איך גיי ניט! — האָט זכריה קאַטעגאָריש מודיע געווען. — כ'ווייס דאָ אַלץ בעסער פון אײַך ביידן.
 — זיך דערשראָקן? — האָט מאַטל אים ווי אַ שטאָך געטאָן.
 — איך האָב אויך אַ דעה! — איז זכריה אויפגעשפרונגען. — יואל אַליין האָט געזאָגט... און דו, דאַניע, וואָס זאָגסטו?
 אויפן ענטפער איז אויסגעקומען צו וואַרטן. ענדלעך האָט דאַניע אַ מרוקע געטאָן:
 — כ'ווייס ניט. ביקסן זענען אונדז זייער נייטיק. וועל איך גיין.

דערוויילע האָט זיך געענדערט דער וועטער. די לופט איז פול געוואָרן מיט ברייט פליגליקע שנייעלעך, וואָס האָבן לכתחילה פויל געשוועבט אינעם טונקעלן חלל און באַלד אַבער איינס אויפן אַנדערן גענומען פאַלן צו דער ערד.
 מאַטל און דאַניע זענען בשלום אַנגעקומען צו דער געווער-קאַמער. אַרײַנגעלייגט אין די מיטגעבראַכטע זעק די געבליבענע ביקסן, פאַרכאַפט דעם לעצטן אויטאָמאַט און פלוצעם דערהערט אַ שטיל סקריפען פון טריט אינעם שניי.

ביים אַרײַנגאַנג אין שטיבל האָבן די טריט זיך פאַרהאַלטן. אפשר זכריה? פאַר וואָס קומט ער ניט אַרײַן?

די טיר פון דער געווער-קאַמער איז געבליבן אָפן. איצט וועסטו זי ניט פאַרמאַכן. האָט מאַטל אַרויסגענומען זײַן אַנגעלאָדענעם רעוואָלוער און געוואַרט אַנגעשפּאַנט. ביידע יאָטן האָבן אײַנגעהאַלטן דעם אַטעם. נאָר אַט איז צוריק שטיל געוואָרן, גאָר שטיל. אפשר איז מען בלויז פאַרבײַגעאַנגען? די דאָזיקע האַפענונג איז באַלד צערונען געוואָרן — ביים אַרײַנגאַנג האָט מעצער פון העלער הויט גענומען אויספּיפּן אַ מעלאָדיע, צוטופּענדיק צום טאַקט מיטן פּוס.

„מען האָט אונדז באַמערקט און אַרײַנגעכאַפט אין פּאַסטקע!“ — האָט

מאָטל באַשלאָסן. ער האָט זיך דערפילט שולדיק. גערעכט ז'געווען זכריה, מען האָט טאַקע מער ניט געטאַרט ריוויקירן. איצט בלייבט איינס : וואַרטן, אַ גס זאָל געשען. וואַרטן ? און ווען מען זאָל אין דער שטיל אָפּראַמען דעם דאָזיקן פּיפּער, אויב ס'זועט אים ניט נימאס ווערן דאָ צו שטיין ? אַ פינישן מעסער האָט ער, מאָטל, ביי זיך. געוויס, ס'קאָן ווערן אַ גערודער. דער פעלדפעבל... דעטשן וועלן זיך צונויפלויען... צי איז טאַקע אַלץ פאַרלוירן ? מאָדנע רויק איז געבליבן דאַניע. ער האָט אַפילו ניט איבערגעטראַכט. אַז עפעס ניט-גוטס קאָן מיט זיי געשען, און בלויז געוואַרט אויף מאָטלס אַ שטומען ווונק עפעס צו טאָן.

און דער וואָס איז געבליבן ביי אַרנינגאַנג, האָט אַלץ זיך געטאַפּטשעט אויף אַן אַרט און, ווי ס'האָט אויסגעזען, ניט געטראַכט אַוועקצוגיין. פון העלער הייט האָט ער זיך גאַר צעזונגען אויף דעטש : „נאָך אַסטען, נאָך אַסטען ! דאָרט ליגט יא, אונדזער גליק !“

איצט איז שוין קיין ספק ניט געבליבן : ס'איז דער וואַכמאַן וואָס דיזשור-רירט אויפן הויף. פאַר אים האָט יואל געהייסן זיך באַזונדערש היטן. ווען מאָטל איז באַשטאַנען מען זאָל גיין אַ דריט מאָל, איז דער אַ דעטש אַרויס-געפאַלן ביי אים פון חשבון. און אַט איז דער סך-הכל... אַ שאַד, אַ גרויסער שאַד ! אַזאַ געראַטענער אַנהייב געווען. זכריה, דער שרעקעוודיקער, וועט אפשר אַנטרונען ווערן... נאָך אַ גליק וואָס יואל איז ניט מיט זיי. ער וועט ניט אַנווערן דעם מוט. וועט פרווון אַנדערש ווו. מען וועט פאַרט אַרנינקריגן געווער און זיך לאָזן אין וואַלד אַרנין... מילא ער, מאָטל... אים האָט באַנג געטאָן דניאל, באַנג געטאָן דאָס אַרויסגעטראַגענע געווער, וואָס וועט אַרנינ-פאַלן צוריק די דעטשן אין די הענט. די שפורן אינעם שניי וועלן דאָך דערפירן צום מויערל... אַזאַ פאַרדראָס, אַזאַ האַרצווייטיק, אַזאַ ביטערניש אויף דער נשמה... מאָטלס האַנט האָט זיך אַ צי געטאָן צום גראַנאַט — צום לעצטן מיטל.

דער וואַכמאַן האָט זיך נאָך אַלץ אַרומגעדרייט ביי אַרנינגאַנג, מיט הנאה געזונען אויפן האַלב-קול דאָס לידל וועגן גליק, וואָס דערוואַרט אים אין מיזרח...

אין דער זעלבער צייט איז זכריה שיער ניט אַראָפּ פון זינען : ס'קערן זיך ניט אום די חברים ! אַוודאי אַ צרה. זעט איר, ער האָט געוואַרנט ! און

אט האבן זיי פארקאכט א קאשע. ווו זאל ער זיך אהינטאן? ווען וועט יואל זיך באווייזן? ער דארף עס קומען נאכן געווער. וואס זאמט ער זיך. בעת יעדע רגע איז טייער? יואל וואלט אים געהאלפן ארויסצובאקומען זיך פון דאנען. ס'איז געווען אפגעמאכט אין א באשטימטער שעה אפוארטן יואלן בני דער הינטערשטער קאליטקע פונעם צווייטער. האט ער ניט, זכריה, קיין זייגער. ווייסט ניט, ווי שפעט ס'איז... דער מאמען האט ער געזאגט, אז ער גייט צו נאכטארבעט. ווארט זי אויף זיין קומען און ווייסט ניט. אין וואס פאר א צרה איר זון איז אריינגעפאלן. אויב מען כאפט אים, דערשיסט מען אויך זיין ארעמע, אומשולדיקע מאמע... האט זיך אים באלד אויסגעדאכט, אז א פארשטיקטע יללה וואגלט איבער די קברים... דער מאמעס געווייך, וואס באקלאגט זיך און דעם זון, נאך ניט קיין באגראבענעם...

ווי ראטעווענדיק זיך פון די הארצקלעמענדיקע פארגעפילן, איז זכריה ארויסגעקראכן פונעם מויערל און גענומען שארן זיך ארום אים, איינזינקענדיק אים אינעם הויך אנגעשאטענעם שניי. דער געדיכט פאלנדיקער שניי האט אים פארליאפעט דאס פנים, פארקלעפט די אויגן. און ער האט שוין גארנישט ניט געזען פאר זיך.

פלוצעם האט זיך צו אים דערטראגן א שטילער פני. זכריה איז דער-שראקן צוגעפאלן צו דער הינטערשטער וואנט פונעם מויערל. עמעצער איז דערווילע פלינק אריין איבערווייניק.

— חברה! — האט דער מענטש געזאגט איבערטוענדיק די שוועל.

זכריה האט זיך א ריס געטאן צו אים:

— חבר יואל!

— דאכט זיך, זכריה, א? אליין?

— איך... איך האב געווארנט מער ניט צו גיין... ניט געפאלגט און

אוועק צום דריטן מאָל, און ניטאָ.

— שטיל ארום?

— דאכט זיך, שטיל.

— איז גענומען וואס פאראן! — האט באפוילן יואל, א נעם טוענדיק

צוויי אנגעלאדענע זעק.

שווינגנדיק האבן ביידע דערטראגן אלע זעק צום לאסטאויטאָ, וואס האט

מיט פארלאשענע ליכטער געווארט אינעם אויסגעשטארבענעם געסל ביים

הינטערשטן פארקן פונעם צווייטער. יואל האָט געגעבן אַ וונק זכריהו, ער זאָל אַרײַנקריכן צום שאַפּער אין קאַבינע:

— האָב ניט מורא, פאַראַן אַ דערלויבעניש צו פאַרן בני נאַכט. אַ געמלאָכהטער, אַבער פאַרט אַ שטיקל דאַקומענט. און איך וועל אַ זוך טאָן די יאַטן.

אין דעם, אַז ס'איז אַ פאַרדרייעניש מיטן דיזשורנעם פאַסטן, האָט יואל זיך איבערצייגט, דערהערנדיק דאָס לידל „נאָך אַסטען!“, דאָס לידל וואָס האָט מאַטלען שיער ניט אַראָפּגעפירט פון זינען און איז אויך דאַניען אַזוי דערווידער געוואָרן, אַז ער איז גרייט געווען צו וואַרפן זיך אויפן זינגענדיקן נפש און אים דערווערן.

נאָר דאָ האָבן ביידע, מאַטל און דאַניע, דערהערט אַ שטאַרקן קלאַפּ אין צווייטן עק הויף, אויך דער וואַכמאַן האָט אַפנים, זיך אַנגעשפיצט, וויל דאָס געזאָגט איז דערשטיקט געוואָרן אין זײַן קעל. אונטערקרקצנדיק האָט ער זיך אַוועקגעשאַרט אַהין, פון וואַנען ס'האַט אַנגעטראָגן דעם חשוּדיקן קלאַפּ. און ווען זײַנע שווערע טריט האָט אינגעשלונגען די אַרומיקע שטיל-קייט, האָט מאַטל אַ שעפטשע געטאָן צום חבר:

— געגאַנגען!

מיטן שווערן זאָק אויף דער פלייצע האָט דאַניע פאַמעלעך פאַרמאַכט די טיר פון דער אויסגעליידיקטער קאַמער און אַוועקגעטראַמפלט הינטער מאַטלען.

אין מויערל האָבן זיי ניט געפונען ניט זכריהו, ניט די פריער געבראַכטע פולע זעק. קלאַר — אַרויסגעטראָגן זיי, אַוועקגעפירט, ווי ס'איז געווען אַפּגערעדט, און זיי זענען געבליבן אויף גאַטס באַראַט...

אויסגעשעפטע האָבן זיי זיך אַראַפּגעלאָזט אויף דער באַנק, ניט וויסנדיק וואָס ווייטער צו טאָן. נאָר דאָ האָט אַ שטים זיי ווי אויפגעוועקט פון דער צעטומלעניש:

— אַהער מיט דער סחורה!

ס'איז געווען יואל. די יאַטן זענען אויפגעשפרונגען, און מאַטל האָט אַרויסגעפלאַצט:

— זכריה און דאָס געווער...

— זענען שוין אינעם לאַסטאויטאָ, — האָט פאַרענדיקט יואל.

די לעצטע צוויי זעק זענען פארשוונדן אונטער דער ברעזענטענער הויב פונעם אין דער פינצטער ווארטנדיקן אויטאָ. פון דער קאַבינע איז אַראָפֿ-געשפרונגען זכריה. יואל האָט אָפּגעגעבן די לעצטע אַנווייזונגען צו די דרנץ יאַטן, וואָס זענען געשטאַנען לעבן אויטאָ, אַרומגעהילטע פון אַרומיקן סודות-פולן חושך :

— באַהאַלט זיך, פאַרשטעקט זיך. ניט לאַנג געבליבן צו דער פּאַליציי-שעה. און דעמאָלט — הַנדאַ, צוריק אין געטאָ! יאָ, אָט איז ברויט. צעטיילט זיך. בייסט צו. טאַמער פּאַלט עמעצער דורך, אין שטאַט צי בייים צוים, איז פאַראַן איין טענה: געגאַנגען בעטלען אַכילה... און די רעוואָלוציע — אַהער. אָן געווער אַז מען פּאַלט אַרײַן, איז גלייכער...

ס'איז נאָך אַלץ געפּאַלן דער זעלבער געדיכטער, סודותפול שטילער שניי און אַינגעקוטעט די וועלט. עס זאָלן איר בנעימותדיק זײַן די לעצטע שעהען שלאָף. הברה האָט פאַרשטאַנען: דער וואַכמאַן האָט זיך געשיצט פונעם שניי אונטערן דעכל בייים אַריינגאַנג אין שטיבל. דער היינטיקער שניי האָט זיי געקאַנט טייער קאַסטן.

צו ביסלעך האָט עס אויפגעהערט שנייען. וווּ ניט וווּ האָבן נאָך אַרומ-געשוועבט אין דער טונקעלער לופט פאַרוואַרלאָזטע שנייעלעך, ווי זוכנדיק אַן אַרט אַראָפּצונידערן. דער פרימאַרגן האָט באַטאַפט דעם הימלוזים און גענומען זיך פאַרמעסטן אויפן חושך פון דער וועלט.

מען האָט שוין געמעגט זיך באַוועגן אין שטאַט. איבער פּמעט ליידיקע גאַסן האָבן געשפּאַנט מאַטל, זכריה, דאַניע. אַפּשטייענדיק איינער פון אַנדערן האָבן זיי געאַיילט אין געטאָ אַרײַן. געוואַלט וואָס גיכער זיך דערוויסן, צי אַלץ איז ביון סוף אַדורך בשלום, צי דאָס געווער איז באַשטאַט אין אַ זיכער אַרט. ס'האַט זיך זיי געגלוסט אַראָפּצורידן פון האַרץ, זיך טיילן מיט די איבערלעבונגען פון דער פאַרגאַנגענער נאַכט. מאַטלען האָט גענאַגט דער נייגער: ווי אַזוי האָט זיך עס יואלן אַינגעגעבן אין דער סאַמע לעצטער מינוט זיי אויסצולייזן פונעם קלעם? און דער גורלדיקער קלאָפּ, וואָס האָט פאַרנאַרט דעם וואַכמאַן, אַודאי יואלס שטיקל אַרבעט...

זכריה און דאַניע האָבן געהאַלטן אין איין איבערטראַכטן: וואָס וועט ווייטער זײַן? וועמען וועט מען באַשטימען אַרויסצוגיין אין וואַלד פון די

ערשטע? וועמען וועט באשערט זיין נעמען אמת געווער אין האַנט? על-פי יושר קומט זיי... זענען זיי איצט כמעט ווי געלאָפן, ממש געפלוּיגן אין געטאַ אַרײַן.

אין דער זעלבער טויער-וועלכונג וווּ זיי האָבן זיך באַהאַלטן אַרויס-גייענדיק פון געטאַ, זענען אַלע דריי זיך צונויפגעקומען. ווי אויף צו להכעיס איז בני דער געהיימער עפענונג זייערער אינעם געטאַצוים געשטאַנען צוגע-וואַקסן דער פּאַסטן — אַ סטראַשידלע אין גרויסע שטרוענע שטעקשיך, וואָס האָבן געזאַלט שיצן פון קעלט; דאָס פנים אַרומגעבונדן מיט אַ טוך. מאַטל איז שוין גרייט געווען זיך צו פאַרנעמען אין אַן אַנדער אַרט, וווּ מען וואָלט אפשר געקאַנט אַדורכקריכן אונטערן דראַט. נאָר דער דײַטש האָט זיך מיט אַ מאַל אַ צאַפּל געטאַן, געכאַפט זיך צו דער ביקס; לענג-אויס דעם צוים גענומען לויפן און שיסן אין אַ שוואַרצן שפּרינגענדיקן קנול, שרײַענדיק אַן אויפהער:

— הערגאַט, סאַקראַמענט, פּערדאַמט, פּערפּלוכט, צום דאַנערוועטער

נאָך איינמאַל!

דער דײַטש האָט געצילט אין אַ שוואַרצער קאַץ און אַלץ גיט געטראָפּן. די קאַץ האָט געהיפּערט אינעם שניי, זיך באַוויזן און ווידער פאַרזונקען אין דער פּוכיקער וויסקייט. דער וואַכמאַן — אַ צערייצטער און מטורפּער — איז איר אומגעלומפּערט נאָכגעלאָפּן, געשאַסן און געשאַלטן. ס'איז געווען באַפוילן צו פאַרטיליקן קעץ און הינט, עפידעמיע-פאַרשפּרייטערס.

מאַטל האָט אַ ווונק געטאַן צו די חברים. אין אַ רגע איז ער מיט זכריהן געווען אויף יענער זײַט שטעכלדראַט און פאַרשוונדן הינטערן הילצערנעם פאַרקן. און דאַניע? דער שטענדיק רויקער, זיכערער אין זיך דאַניע? אין דער לופט האָבן געזעצט ביקסנשאַסן.

— פאַרוואַמט! — האָט מאַטל זיך אַזש געכאַפט פאַרן קאַפּ.

נאָר דאָ האָט דער פאַרקן אַ קרעכץ געטאַן. ס'האָט זיך אָפּגעבראַכן אַ שטאַכעט. אויסגעקאַטשעט אינעם שניי, איז דורך דער לאַך דורכגעקראַכן דאַניע. מאַטל און זכריה האָבן אים אונטערגעכאַפט און אַוועקגעשלעפּט פון דאַנען, וואָס ווײַטער פון דאַנען.

— כ'בין געטראָפּן, — האָט געקרעכצט דאַניע. — דער פּאַסטן...

אויסגעמיטן די געסלעך, איבער וועלכע מען האָט אינעם פּרימאַרגן

חושך געטריבן געטאָ-אַסירים צו דער צוואַנגאַרבעט. ווידער דורך הינטער-הויפן און שפּאַרונגעס אין פּלויטן האָבן מאָטל און זכּריה, אונטער-האַלטנדיק דעם פּאַרווונדיקטן, דומפּ קרעכצנדיקן חבר, דורכגעמאַכט דעם וועג צו יואל, אין זעלבן צימער מיט די פּאַרמאַכטע לאַדנס, ביים זעלבן קאַנעצל האָט ער שוין געוואָרט אויף זיי.

— געקומען! אויסגעצייכנט! — איז ער אויפגעשטאַנען ווי נאָר זיי האָבן אַריבערגעטראָטן די שוועל. — און דאָס וואָס איז?

מען האָט אַוועקגעלייגט דאָניען אויף אַ הילצערנעם טאַפּשאַן, אַ פּאַר-רוקטן אין אַ ווינקל. ער איז געבליבן ליגן מיטן פנים אַרויף, די נאָז אויס-געצויגן, די באַקן אַינגעפּאַלן, און שווער געאַטעמט.

— נו, נו, דאָניע, — האָט יואל אים אַ מונטער געטאַן. — נעם זיך אַקאַרשט צונויף, און איר, חברה, לעבעדיקער, טוט אים אויס.

דאָניעס זאַכן זענען געווען דורכגעווייקט אין בלוט. יואל האָט צוגעטראָגן דאָס ברענענדיקע קאַנעצל צום פּאַרווונדיקטן, באַטראַכט די אין בלוט אַפּגעגאַסענע ערטער אויף זיין ליב:

— יא, אין צוויי... אין ווייכע ערטער... ווי איך פּאַרשטיי, האָסטו מול, ברודערקע, ניט מסופּן, די קוילן האָבן דיר פּאַרביי פּליענדיק אַפּגעביסן פלייש... אויך אין דער איקרע פון פוס... ניט מסופּן, מיר'ן אַרויסרופן און אייגענעם דאַקטער.

ער האָט אַ ווינק געטאַן מאַטלען און יענער איז האַסטיק אַרויס פון שטוב. אַליין איז יואל אַריין אין אַ שכנותדיקן צימער און אומגעקערט זיך מיט וואַטע, מאַרליע, פּלאַסטער, אַ פּאַר פּלעשלעך רפואות, און גענומען זיך עסקן אַרום די ווונדן. זכּריהן האָט ער געהייסן אים צולייכטן מיטן קאַנעצל. — דער חבר יואל איז געראַטענער פון אונדז — האָט זכּריה זיך ווי פּאַרענטפּערט.

— מיט מיר קאַנט איר זיך ניט פּאַרגלייכן. כּיבין דאָך געפּאַרן אין אַן אויטאָ... און וואָס שייך קריכן דורכן צוים, בין איך אַ גאַנצער פּראָפּעסאָר מיט אַ פּראַקטיק, — האָט יואל, נאָך אַלץ טוענדיק אַרום די ווונדן, געפרוּווט אַ שפּאַס טאַן. — פּאַרשטייט זיך, ניט קיין מעדיצין-פּראָפּעסאָר. עך יאָטן, באַטראַכט זיך, וואָס איר האָט אויפגעטאַן! — פּאַרשטייט זיך, וואָס איר האָט אויפגעטאַן! — פּאַרשטייט זיך, וואָס איר האָט אויפגעטאַן! — פּאַרשטייט זיך, וואָס איר האָט אויפגעטאַן!

— היינט, חבר יואל, אין דער סאַמע לעצטער מינוט, קאַן מען זאַגן,

האט אונדז אַרויסגעהאַלפֿן אַ קאַץ, אַ שוואַרצע קאַץ... מײַן מאַמע וואָלט עס אָנגענומען פֿאַר אַ שלעכטן סימן, — איז זכּריה געוואָרן באַריידעוודיק.

— און פֿאַר מיר, — האָט דאָניע ביזלעך אַרויסגעמורמלט, — פֿאַר מיר איז עס טאַקע אַ שלעכטער סימן... אוי, ס'טוט וויי!

— גאַרניט, גאַרניט, אַליץ וועט גוט זײַן, — האָט אים יואל געטרייסט.

— מישטיינס געזאַגט, ווּוּנדן! האָסט גוט אָפּגעשניטן.

— ניט וועגן דעם, — האָט דאָניע אַ קרעכץ געטאַן. — מיט די ערשטע וועל איך שוין ניט קאָנען... ניט קאָנען מיטגיין, כאָטש מיר וואָלט'ס געקומט. פֿאַרשטייט, פֿון אונדזער משפּחה בין איך איינער געבליבן... און אויב ניט איך... פֿאַר טאַטע-מאַמע און דעם ברודער און אַלע אַנדערע, ווער וועט, ווי ס'רעדט זיך, נקמה נעמען... אויב ניט איך...

— וואָס הייסט, ניט דו? — האָט אים יואל איבערגעהאַקט און זײַן שטים האָט באַקומען דעם קלאַנג פֿון מעטאַל. — האָסט שוין אָנגעהויבן נקמה נעמען. וואָס איר האָט אויפּגעטאַן, חברה, פֿאַר איין נאַכט! מיר האָבן שוין ביקסן! די ערשטע ביקסן זענען באַהאַלטן און וואַרטן. יעדער שאָס זייערער וועט זײַן דײַן שאָס, דאָניע. כאַיבערטרייב ניט. מיר'ן זיי שלאָגן, די בעסטיעס, און אָפּמעקען דעם זכּר זייערן פֿון דער ערד... איך איבערטרייב ניט!

— האָט ניט קיין פֿאַראיבל, ס'טוט שטאַרק וויי, — האָט זיך דאָניע באַקלאָגט. ער האָט זיך געקאַרטשעט און ניט געקאַנט באַהערשן דעם ציטער, וואָס האָט אים אין גאַנצן אַרומגעכאַפּט.

— לײַד אַ קאַפעלע, באַלד וועט קומען אַ דאַקטער.

און ווי וועלנדיק אַרײַנגעבן אין איר פּוּח, האָט יואל געדריקט אין זײַן דלאָניע אַ צוקנדיקע האַנט פֿונעם פֿאַרווונדיקטן.

קאַוונע, 1945.

קינדער, קינדערלעך...

אפגערוקט אין א זייט דעם טשוגונענעם דעק פון דער פליטע, ארויסגעצויגן ווי א שופלאד דעם בראטקאסטן, און דורך דער לאך וואס האט זיך אנטפלעקט אונטער אים, האבן זיי איינער נאכן אנדערן גענומען זיך אראפלאזן. זיי איז נאך אויסגעקומען דורך אן ענגן קאנאל צו פויזען אויף אלע פיר ביז צו דער באהעלטעניש גופא.

דער לעצטער פון די וואס האבן געזוכט אן אויסבאהאלט, איז געבליבן שטיין אין דער לאך. מיט אויפגעהויבענע הענט האט ער ארויפגעלייגט צוריק אויף אן ארט דעם דעק פון דער פליטע, אריינגעשטופט דעם בראטקאסטן און ערשט דעמאלט אראפגעקראכן צו אלע איבעריקע אין דער נארע, וואס איז געווען אויסגעגראבן אונטערן דיל פונעם שטיבל.

ס'באהעלטעניש — מאלינע, אינעם געטאל-לשון, וועלכע ס'האט אפילו באלויבטן א לעמפל, געהיים צוגעשלאסן צו דער עלעקטריע-נעץ, האט אויס-געזען צו זיין א זיכערער מקום-מיקלט. דא האט מען געקאנט איבערווארטן פארשיידענע בהלות און אבלאוועס.

ווי ס'האט אויסגעזען, האבן די דייטשן געפירט דאס מאל א געיעג אויף ארבעט-פעיקע, געלאדן זיי אין לאסטאוואטאס און ערגעץ פארשלעפט. שוין ניט דאס ערשטע מאל, ווי סע פאסירט אזוינס אין געטא. נאר ווו די פאר-שלעפטע קומען אהין, ווייסט קיינער ניט. א שוידער נעמט ארום, ווען מען הערט זיך צו צו די קלאנגען וועגן זייער גורל.

דאס מאל זענען אראפ אינעם באהעלטעניש אלע איינוווינערס פונעם שטיבל, אויסער דער באבען און אירע צוויי אייניקלעך. דער פאטער פון די קינדער איז אריינגעפאלן אין איינער א כאפעניש פון מענער און ווי אין וואסער אריין. די מוטער האט זיך איצט אויסגעבאהאלטן.

ניט לזכט איז איר געווען לאָזן דאָס דרײַאַריקע ייִנגעלע און דאָס קוים אַ יאָר אַלט מיידעלע. זיצנדיק אונטן, אין דער קונציק פאַרמאַסקירטער באַהעלטעניש, האָט די מוטער זיך געפילט באַוואַרנט פון דער ספּנה. דאָס דאָזיקע געפיל האָט נאָך ווייטיקדיקער דערמאַנט אין אירע צוויי ברעקלעך קינדער, געבליבענע דאָרטן אויבן.

ניין, זי קאָן דאָ מער ניט בלייבן, זי וועט אויפשטיין, דורכשפּאַרן זיך דורך די ענג צונויפגעדיקטע שכנים, אַרויסרײַסן זיך פון דער דושנער אונטערערד. זי מוז דאָך עפעס טאָן פאַר אירע קינדער. פון וואָס זאָל זי אָבער אָנהייבן, אַז איצט גילט דאָ איין געבאַט: שווינגן! דער מינדסטער שאַרף הילכט אָפּ אין דער אָנגעשפּאַנטער אַרומיקער שטילקייט ווי אַן אויפרייס. דאָ מוז יעדער איינער פאַרבײַסן די ליפּן און ניט טאָן זיך קיין באַוועג. אָבער פּרײַער, אויבן... דאָרטן האָט זי זיך געווערט, געאַמפּערט זיך מיטן מענטש, וואָס האָט דאָס באַהעלטעניש געבויט און איז בײַ זיי אין שטיבל דער גאַנצער בעל־דעה. ער האָט זיך אַנגעעקשנט אויף דאָס זײַניקע:

— אַרײַנגעמען אין דער מאַלינע פּיצלעך קינדער, בעת קיין ספּנה דראַט זיי ניט, איז אַ משוגעת.

— אויב זיי וועלן שרײַען, וועל איך זיי דערשטיקן, — האָט די מוטער אַ פאַרצווייפלטע אים געפרוּווט פאַרזיכערן.

אַליין אַ פּאַטער פון קינדער, האָט דער מענטש געוויס איר מיטגעפילט. ס'איז אים אָבער אָנגעגאַנגען צו איבערצײַגן די מוטער, אַז זי איז אומגערעכט:

— וואָס הייסט — דערשטיקן? ס'רעדט זיך נאָר אַזוי. און אויב איר'ט עס אפילו טאָן, ווען די בעסטיעס וועלן אַרײַן אין שטוב, וועט סײַ ווי זײַן צו שפעט. דורך דער האַלץ־פּאַדלאַגע... איין פּיפּס, און מיר זענען אויסגע־שפּילט! מעג מען ריזיקירן מיטן לעבן פון פרעמדע מענטשן? אַז כאַפּן כאַפּט מען היינט נאָר דערוואַקסענע, אַרבעט־פּעיקע... מיר דאַכט, אַז אַינער לעבן איז אויך עפעס ווערט. אַינערע קינדער דאַרפן נאָך אַ מאַמע...

ס'איז געווען שווער אים איבערצושפּאַרן. ס'איז דאָך גענוג לײַטיש פון זײַן זײַט, וואָס ער האָט זי מיט אירע קינדער און שוויגער, פאַר אים ווילד פרעמדע מענטשן, אַרײַנגענומען אין שטיבל. האָט זי דען געקאַנט האַבן צו אים אַ טענה, וואָס ער לאָזט ניט זײַנע קינדער אויבן? זײַנע צוויי ייִנגלעך, זעקס־זיבניאַריקע, האַבן שוין שכל...

דער וויכוח איז פארגעקומען פאר אלעמען אין די אויגן. דערשראקענע, אויפגערעגטע, גערוועזן אָנגעשפּאַנטע, האָבן די שכנים אומגעדולדיק געוואָרט, מען זאל וואָס גיכער זיך באַהאַלטן. אין געטאָ האָבן דאָך שוין אַרומגע- נישטערט די ניט-גוטע. אָפּגיסנדיק זיך מיט טרערן, האָט די מוטער ניט געפונען מער וואָס צו זאָגן. אָן ווערטער האָט זי ווי געבעטן רחמים... די האָט זיך אַרײַנגעמישט איר שוויגער, די באַבע פון די קינדערלעך: — כּבלבב אויבן מיט די קינדער. אַז ס'וועלן אַראָפקומען דײַטשן, וועל איך זאָגן — אַלע זענען אויף דער אַרבעט. וועלן זיי ווייניקער זוכן; מיך, אָן עלטערע פּרוי, וועט מען ניט טשעפען. דערמיט האָט זיך פאַרענדיקט דער וויכוח.

און אָט איז די מוטער אונטן, אָבער איר האַרץ, אַלע אירע חושים זענען דאַרטן אויבן. זי פילט, זי הערט, זי זעט ממש, ווי די באַבע עסקט זיך אַרום איר טעכטערל, פּרוווט עס אײַנוויגן. גוואַלד, וואָס שרייט עס אַזוי? געוויס האָט קיין בייזס ניט פאַסירט, ווי באַלד איר יונגל לויפט אַרום איבער דער פּלוצעם אויסגעליידיקטער שטוב און שפּילט זיך מיט דער באַבען אין באַ- העלטערלעך: „באַבע, קוק, קוק!“ דער הילצערנער דיל לאַזט אַדורך דעם מינדסטן קלאַנג. יעדער שאַרף דערגייט צו דער מוטער.

שווער, פּאַוואַליע, שרעקלעך פּאַוואַליע, פון דעסטוועגן רוקט זיך די צײַט. אפשר האָבן די גולנים פאַרזען צי גאַר אויסגעמיטן זייער שטיבל, און מען וועט אָפקומען בלוזן מיט שרעק? יא, מעגלעך. די טעג זענען קורצע. ס'איז שוין זיכער צוגעפאַלן דער פאַרנאַכט, ס'ווערט טונקל אין דרויסן. ווי לאַנג קאָן אַנהאַלטן די מענטשן-כאַפעניש? בײַ אַלעמען וואַקסט די האַר- פענונג. וואָס אַ רגע ווערט זי שטאַרקער, מכל-שפּן — בײַ דער מוטער. דאָס באַהעלטעניש, באַלויכטן פון אַ קוים זשיפענדיק עלעקטריש לעמפל, דער באַשרענקטער חלל איבער די קעפּ פון די צונויפּערעסטע, קוים אַטעמענדיקע מענטשן, נעמט אַרומשווימען אין אַ געלבליעכער מוטנעקייט. צו ביסלעך לאַזט די מוטער אַראָפּ דעם קאַפּ, אַלע אירע גלידער ווערן לויז. צעגײען, די אויגן שליסן זיך... אַ פּלוצעמדיק טופּען פון געקאוועטע שטיוויל האָט זי אויפּגעריסן פון דרעמל. דאָס זענען זיי! אויבן זענען זיי!

עטלעכע פֿאַר שטיוול האָבן שווער געשפּרייזט איבערן סקריפענדיקן
דיל, געטראָטן איבער די אויסגעבאַהאַלטענע מענטשן, געדריקט זיי צו דער
ערד, געקוועטשט, געשטיקט...

אַ הייזעריקע מענערשטים האָט אויבן אַ ברום געטאַן אין דייַטש :

— וווּ האָבן זיך אַלע פּאַרשטעקט, אַלטע ?

די באַבע האָט זיך ניט פּאַרלוירן און קאַלטבלוטיק, מיט דער געהעריקער
הכּנעה, געענטפּערט :

— צו דער אַרבעט אַוועק, גנעדיקער האַרעלע.

— אַלטע העקסע ! — האָט איינער פון די אַנגעלאַפּענע אַ צישע געטאַן.

אַ צווייטער האָט שטרענג אויסגערופן :

— לייַגסט ! זאַג בעסער מיט גוטן !

— אויף דער אַרבעט, כּ׳זאַל אַזוי לעבן !

דער באַבעס ענטפּער איז פּאַרלוירן געגאַנגען אינעם האַרמידער פון
שווערע טריט, פון אַ קלאַפּן אין די ווענט, אין דיל.

מיטן געהער האָט די מאַמע געזען אַלי, וואָס אויבן טוט זיך :

אַט רוקן די רוצחים פּונאַנדער בעטן, עפענען, פּאַרמאַכן מיט אַ קנאַק
די טירלעך פון די שאַפקעס, אַט נישטערן זיי שוין אַרום אין דער קיך, הייבן
אויף דאָס דעקל פונעם קאַרטאַפּליקעלערל, קריכן אַהין אַראָפּ, וואַרפּן דאָרטן
אַלי פּונאַנדער, אינעם גערודער מישט זיך אַריין אַ האַווקעניש פון דייַטשישע
זידלווערטער.

און אַט זענען די דייַטשן אַרויסגעקראַכן מיט גאַרנישט פון קעלערל
און זיך צונויפגעקומען אין דער שטוב, אויבן...

אַלעמענס פּנימער אין דער באַהעלטעניש האָבן ווי אויפגעלויכטן : „זיי
וועלן אונדז ניט געפינען !“

דער מאַמען איז עס אַבער ווייניק, זייער ווייניק.

וידער האָט אויבן גענומען כּריפען די הייזעריקע שטים :

— אַנטלאָפּן זענען אַלע הינטישע זין, זיך באַהאַלטן, האַ, אַלטע העקסע ?

אַזאַ, קאַנען מיר געברויכן אויך קינדער...

וואָס איז געשען מיט דער מוטער ? זי איז אויפגעשפרונגען, אויסגע-

שטרעקט די הענט, דאָס מויל אויפגעריסן צום שרייען... נאָר די וואַרענענדיקע

בליקן פון די אַרומיקע מענטשן האָבן זי אַנגעכאַפּט בים האַלדז... זי האָט זיך

פארשטאפט דאס מויל מיט דער האנט, אינגעביסן זיך מיט די ציין אין איר אייגן פלייש, ביז בלוט, ביז בלוט — דער ווייטיק אין האנט זאל איבערשטניגן אלע אנדערע!..

„וואס טוט מען? — האבן געפרעגט די מיט פארצווייפלונג און גרויל אנגעלאפענע אויגן פון דער מוטער. — וואס טוט מען, מענטשן?!“
 „שוויגן, שוויגן!“ — איז געווען דער שטומער און אומברחמנותדיקער גור-דיך פון אימהפולע בליקן, פארקראמפטע ליפן און שטערנס, צעאקערטע אין קנייטשן.

„וואס זענען מיר שולדיק? מיר ווילן לעבן!!!“ — האבן אן ווערטער געשרייען צעקרימטע פנימער, קעפ מיט פארבראכענע הענט איבער זיי, קעפ מיט צוגעפרעסטע דלאַגיאַעס צו זייערע שליפן.

די דאָזיקע שטומע תחנונים האָט פּלוצעם איבערגעריסן אַ שניידיקער, שוידערלעך קלאַרער אויסרוף, וואָס האָט זיך דערהערט אויבן:
 — לאָס, אַלטע! אויך דו גייסט מיט! ניט אונדזער פליכט צו טראָגן דינע ווערעם!

די ווערטער האָט באַגלייט אַ זעץ, אַ שטויס אין עפעס וויכס, לעבעדיקס. די אַלטע האָט אַ קרעכץ געטאָן, גענומען עפעס מורמלען, בורטשען. אָבער פאַר וואָס שוויגן די קינדער? פאַר וואָס הערט מען זיי ניט? ווי נאַר ס'האָט אַנגעטראַגן די בעסטיעס, אַזוי איז קליינוואַרג פאַרשטומט געוואָרן. — לאָס, שנעלעך, שנעלעך! — האָבן אונטערגעאַנילט אויסרופן אין דינשט. — גוט אַזוי, ווי ס'איז.

— זיי קאַנען, גאָט באַהיט, זיך פאַרקילן, — האָט אַ זיפץ געטאָן די באַבע. — דאָרטן קילט מען זיך ניט צו. דאָרטן איז גענוג הייס. מען פּרעגלט אויף בראַטפאַנען!

אויבן האָבן פאַרשניטע מענערשטימען זיך פאַרקנעכט אין אַ שאַדנפּריי-דיקן געלעכטער.

ניין, די מוטער האָט עס מער ניט געקאַנט אויסהאַלטן. זי מוז זיין מיט אירע קינדער! איז זי אויפגעשפרונגען, אַנגעשעפט אַ פולע ברוסט מיט לופט, גרייטנדיק זיך אַרויסצולאַזן דאָס גרעסטע געשריי צו אַלע מענטשן אויף דער ערד און צו אַלע געטער אין די הימלען. די ביז בלוט צעביסענע האַנט — אויסגעשטרעקט צו באַזיטיקן אַלע שטערונגען אין וועג, האָט זי זיך אַ וואַרף

געטאן צום קאנאל, צו דער שווארצער עפענונג, וואס קאן ארויספירן פון פארשאלטענעם געפענקעניש.

נאר דא האט זי זיך אנגעשטויסן אין די איינס צום אנדערן צוגעטוליעטע צוויי יינגלעך פונעם באהעלטעניש-בויער. ס'האבן אויף איר געקוקט צע-שראקענע קינדערשע אויגן און אויך געבעטן רחמים. קינדער... קינדערלעך... אויבן האט ווידער אפגעהילכט א דומפער שטויס. די אלטע האט א קרעכץ געטאן... מען טרעבט זיי, מען פירט זיי ארויס...

דארטן אויבן האט איר יינגעלע ארויסגעטשוויטשערט:

— באבע, דאס זענען גוטע דייטשן, אז מיר גייען מיט זיי?

מען האט פארהאקט אויבן די ארויסגאנג-טיר. א מוראדיקע שטילקייט האט פארשטיקט אלץ און אלעמען.

אונטן איז די שטילקייט באלד אויפגערודערט געווארן. פונאנדערשטופנ-דיק די מענטשן, פארטשעפענדיק זיך אין זיערע פיס, פאלנדיק און אויפ-שטייענדיק, האט די מוטער זיך געריסן צום ארויסגאנג.

עמעצער האט געפרוהט זי ווארענען:

— ווארט כאטש א קאפעלע, ס'איז סכנות-נפשות.

וואס פאר א באטייט האבן פאר דער מוטער געקאנט איצט האבן ווערטער? קיין פוח אין דער וועלט איז ניט געווען אין שטאנד אפהאלטן, האמעווען זי.

דער קאלטער אונט פון סוף מארץ האט ווי א גרויע שטיינערנע מאסע זיך ארויפגעוואלגערט אויף דער געטא. אירע געסלעך און הויפן האט די אימה אויסגעקערט מענטשנריין. אלע פארבליבענע אינעם אפצוים האבן, צוזאמען מיט זייער בראך, זיך פארשפארט הינטער טיר-און-רייגל.

בלויז די מוטער איז ארומגעלאפן איבער דער געטא. ארומגעלאפן, און ס'האט זי נאכגעיאגט איר אייגן דול געיאמער:

— אברהמעלע, שרהלע! שרהלע, אברהמעלע, קינדערלעך מנינע!

די נאציס האבן ארויסגעוויזן גרויסמוט: איר ניט געשטערט, כאטש ס'האט שוין לאנג זיך געהאט אנגעהויבן די פאליציי-שעה, און מען האט געמעגט שיסן איתלעך איינעם, וואס ווייזט זיך אין גאס.

אן אַרט פֿאַרן קינד

דאָס קינד איז געווען נאָך גאַר קליין, קוים אַ יאָר אַלט. ניט דרייַסט אַנגעהויבן שטעלן די ערשטע טריטעלעך. ס'איז געווען אַ מיידעלע. העלהאַריק, העל-אויגיק. ס'האַט נאָך קיין ייִדיש ניט גערעדט, בלויז געפלאַפלט אויף דער אינטערנאַציאָנאַלער קינדערשפּראַך: „מאַ“, „פּאַ“, „דאַ“... קיין איין אויסער-לעכער סימן האָט איר אַפּשטאַם ניט געקאַנט אַרויסגעבן.

קוקנדיק אויפן קינד פלעגן טאַטע-מאַמע שיער ניט אומקומען פון האַרצווייטיק: זיי וועלן ניט ווערט זיין דעם נאַמען טאַטע-מאַמע, אויב זיי וועלן ניט פרווון עס ראַטעווען, ניט געפינען פאַר דעם אַ זיכער אַרט אויסער דער געטאַ, אָן אַרט ביי גוטע, הילפסגרייטע מענטשן. אַזאַ טייער בתי-יחיד-קעלע — דאָס שענסטע, קליגסטע, געראַטנסטע קינד אויף דער וועלט!

— און אַזוינע וועט מען וואַרפן אין גרוב אַרײַן? — האָט די מוטער, אָן אויפגעשוידערטע, גערעדט צום פאַטער. — וועסטו זיצן מיט פאַרלייגטע הענט און וואַרטן?

וואָס האָט דער פאַטער געקאַנט טאָן? ער איז ניט געווען קיין פּחדן. ער האָט ניט איין מאל אינגעשטעלט דאָס לעבן בעת דער הונגער האָט בקול-קולות אַרויסגעשריען פון זייער קינד, אַראַפגעקוקט מיט אַ צוגעשטיקטער גרינקייט פון זיין פרויס פנים, און בעת אים אַליין האָט ער, דער הונגער, געזשומעט אין קאַפּ, און זינע אינגעווייד האָבן זיך איבערגעקערט. האָט ער עפעס געטאָן — בלינד, אומבאַטראַכט, געטריבן דורך אַ פּוח וואָס האָט ניט אַנערקענט קיין מורא: גייענדיק צו דער צוואַנגאַרבעט אַרויסגעטראָגן פון געטאַ אַ חפֿץ — אָן איבערגעבליבענעם האַנטעך, אַ לעצטע ציך פון אַ קישן, אַ לילעך צי אַ העמד. אַרויסגעטראָגן עס פאַרשטעקט אונטער די בגדים צי אַרומגעבונדן אַרום ליב, די וועכטערס ביים געטאַ-טויער זאָלן עס ניט דערטאַפן קאַנטראַלירנדיק איטלעך איינעם. אויף דער אַרבעט פלעגט ער

אָפּוואַרטן אַ גינציקע מינוט און, אומבאַמערקט פון די דײַטשישע פּאַסטנס, פאַרשווינדן אין די קוסטעס און ביימלעך בײַ די זײַטן פון שאַסיי, וועלכן זײ האָבן פאַרריכט. דערנאָך פלעגט ער בגנבה זיך אַרײַנכאַפּן אין אײַנס פון די צעוואַרפענע לענג-אויס בײַדע שאַסייזײַטן דאַרפישע כאַטעס, פאַר-זונקענע אין גרינס, און אומבײַטן דאַרטן בײַ די פּויערים דעם מיטגעבראַכטן הפּץ אויף ברויט, מעל, אויף אַ שטיקל פעטס.

ווי ס'איז געשען מיט אַ סך אַנדערע, האָט אויך אים געקאַנט אונטער-קאַסיען אַ קויל בײַם פאַרלאָזן דעם אַרבעטספּלאַץ אָדער בעתן צוריקקער. אין די שטיבלעך האָט ער געקאַנט זיך אַנשטויסן אויף שלעכטע מענטשן. בײַ אים, דעם שקלאַף אָן רעכט פון אַ מענטש, האָבן זײ געמעגט אַלץ צונעמען, און פאַרן איבערגעבן אים דער וואָך — געמעגט פאַרלאַנגען אַ געלטפּרייז פון דער געסטאַפּאַ...

אַרײַנטראַגנדיק אין געטאָ דאָס באַקומענע ביסל שפּיז האָט ער אײַנ-געשטעלט דאָס לעבן. מען האָט עס דאָך געמוזט באַהאַלטן אונטער די זאַכן, אין פאַרמאַסקירטע קעשענעס צי אין אַ „קאַמפרעס“ אויפן נאַקעטן לײַב, און אַז די דײַטשן דעקן עס אויף... נאָר וואָס מורא ווען מורא, אַז דער הונגער האָט געטריבן!

די פּרוי זײַנע פלעגט אַרויסקומען מיט אַ ביטערער טענה:
— ווען דער מאַגן איז פּוסט, געפּינט זיך אײַן אי מוט, אי אײַנפאַל, נאָר אַז עס קומט צו ראַטעווען דאָס קינד...

אַלץ אַפּטער איז זי אַרויס מיט דער דאָזיקער טענה, ווייל אַלץ אַפּטער האָבן זיך דערטראַגן קלאַנגען וועגן פאַרגעקומענע אין אַנדערע געטאַס „אַקציעס אויף אומפּראָדוקטיווע עלעמענטן“. אויך פון זײער געטאַ פלעגט מען פון צײַט צו צײַט „עוואַקוירן נוצלאָזע עסערס“ — עלטערע לײַט, אײַנ-וואַלידן, קינדער...

— מען טאָר קיין מינוט ניט פאַרלירן, הערסט! — האָט די מוטער געוואַרנט און געמאַנט: — דו טרעפּסט דאָך מענטשן אויף יענער זײַט. צי דען וועלן זיך ניט אײַנגעפּינען קיין גוטע מענטשן? אַזאַ טײַער קינד! צי וועט זיך ניט אײַנגעפּינען פאַר אים אָן אַרט, אַ זיכער ווינקעלע? אַז ס'וועט האָבן אָן אַרט, וועלן מיר קענען טראַכטן וועגן זיך... ניט וואַרטן! ס'קאָן ווערן שפּעט!

וואס האט דער פאטער געקאנט טאן? ער האט נאך מער ריזיקירט, ארומגענישטערט אין די שטיבלעך ביים שאסיי. נאָר אַנבאַטן עמעצן צוצור-טוליען זייער מיידעלע, האָט ער אַלץ מורא געהאַט — מען קאָן דאָך אַרויפפאַלן אויף געפערלעכע פאַרשוניצען. זיי וועלן דאָס קינד לפנים וועגן צונעמען און באַלד זוכן, ווי פון דעם פטור צו ווערן — איבערגעבן עס פּאַליציי און באַקומען די באַלוינונג, וואָס ווערט אין אַזוינע פּאַלן אויסגעצאָלט. און טאָמער זאָגט מען אים בכלל אָפּ? האָט ער אַרויסגעגעבן פּרעמדע מענטשן אַזאָ סוד, אַזאָ גרויסן סוד!

די דאָזיקע ספקות פלעגט צעווייען די האַפענונג, אַז דאָ, אין די באַהאַל-טענע כאַטעס צווישן בערגלעך און גרינס וועט זיך אַננגעפינען אַ זיכער אַרט פאַר זייער קינד. און אויב ניט דאָ און אויב ניט אין די נאַענטסטע טעג... אַט איז אים ווידער געראַטן אַרײַנצושלינגן זיך אין אַ זײַטיק אַלט כאַטקעלע הינטער אַ צעקרימטן, אַלטן פּלויט, אויסגעפלאַכטן פון מיט מאַך פאַרוואַקסענע צווייגן, ניט אַזוי אויסצובײַטן דעם ווײַבס קאַפּטיכל אויף עסנוואַרג, ווי אויסצוקוקן ווער דאָ ווײַנט.

אַ הויכע, דאַרע פויערטע מיט אַ ברוין פאַרווינטיקט פנים האָט איבער-געבונדן דעם קאַפּ מיטן טיכל, וואָס ער האָט איר אַנגעבאַטן. אויף מבינות האָט זי צוגערופן דעם מאַן אירן — אַ נידעריקן, הינקעדיקן, אַ באַשײַמפּער-לעך ייִנגערן פון זיך, ביידע האָבן באַטראַכט דאָס טיכל פון אַלע זײַטן, באַטאַפּט עס מיט פאַרגרעכטע הענט, זיך לאַנג געײַשובט, געפּרעגט וואָס זיי וועלן דאַרפן פאַר דעם געבן.

דעם פּאָטער איז אַנגעגאַנגען עפּעס אַנדערש, ניט דער האַנדל. ער האָט אַ פּרעג געטאַן, ווי סע לעבט זיך זיי, ווי קומען זיי אויס קריגסצײַט. און דערוויסט האָט ער זיך, אַז זיי זענען אַליין, האָבן ניט קיין קינדער, לעבן זיך רוּק, מחמת הינקעדיקע מאַביליזירט מען ניט, מען שלעפט ניט אויף אַרבעט קיין דײַטשלאַנד. זיי מישן זיך ניט אין פּאַליטיק און וואַרטן אויף בעסערע צײַטן. זײַן אַרײַנקומען האָט אויפן פאַרפּאַלק אַנגעוואַרפן אַ פּחד און ביידע האָבן עטלעכע מאַל איבערגעפּרעגט, צי קיינער האָט אים ניט באַמערקט, ניט נאָכגעשפּירט, בעת ער האָט פאַרקערעוועט צו זיי. צי האָט טאַקע קיינער זיך ניט אומגעקוקט אויף די געלע לאַטעס, וואָס זענען שטאַרק קענטלעך אויף זײַן ברוסט און רוקן?

ער האָט זיי באַרוינקט. קיינער האָט אים ניט באַמערקט, ניט געטשעפעט, ניט נאַכגעשפּיאַנירט. אַ סימן — ער שטייט דאָ אומגעשטערט מיט דער לאַפעטע.

די אַרומיקע געדיכטעניש פון ביימלעך און קוסטעס האָט אים געהאַלפן אומבאַמערקט זיך צוריקצוקערן אויפן אַרבעטפלאַץ און זיך אויסמישן אין די יידן, וואָס האָבן עפעס געטאָן מיט זייערע לאַפעטעס און קירקעס. ער האָט ניט גענוי פאַרגעדענקט, מיט וואָס האָט זיך פאַרענדיקט דער בייט פונעם טיכל; געשפּירט בלויז אין דער קעשענע אַ שטיף פעקל שפּניו און געזען פאַר זיך זיין מיידעלע אַרומשטיפן אינעם גערטנדל לעבן דער כאַטקע, ווי ער איז נאָר וואָס געווען. אַזוי פיל שנין, לופט און רחבות איז דאָרטן פאַראַן אין יענעם קליינטשינק, מיט געלע בלומען אַנגעפיקעוועטן גערטנדל. אויך אין דער כּמורער כאַטקע פונעם אַנקינדערדיקן פאַרפאַלק וואָלט זיך געפונען פלאַץ פאַר זיין טעכטערל. עס וואָלט אַריינגעבראַכט אַהין ליכט, פרייד. זיין קינדס נייע מאַמע — ניט קיין שיינע, מיט גרויסע ביינערדיקע הענט, וועט גלעטן דאָס פּיצל, כאַווען עס, האַווען אַרום דעם... וועט זי זיין גינציק צו אַ פרעמד קינד? עקרות, זאָגט מען, זענען ביי, אומגעדולדיק, און דער נייער טאַטע? ס'געפעלט אים דווקא דאָס דאָזיקע זשוואַווע הינקעדיקע פּויערל. אַזוינע צוויי וועלן עס ווערן די אַפּטרופּסים אויף זיין קינד ביזן סוף פון דער מלחמה. און אפשר אויף שטענדיק בלייבן זיינע עלטערן... דעם דאָזיקן זייער ווייטיקדיקן געדאַנק האָט ער אַפּגעיאָגט, מיט גוואַלד געטריבן פון זיך. זאָל נעמען אַ סוף צו אַלע קווענקלענישן! מען דאַרף זיך אַננעמען מיט מוט און באַשליסן.

אַונט צו קומענדיק פון דער אַרבעט, האָט ער דער אומגעדולדיק וואַרטנדיקער פרוי זינער פאַרטרויט דעם באַשלוס. אויף איר פאַרשטיינערט פנים, אין דעם ניט געוויינטלעכן צוקן פון אירע הענט האָט ער דערפילט אַנסופיקן עגמת-נפש. באַלד האָט זי אים גענומען מאַטערן מיט קשיות, געזוכט באַוואַרענישן.

ענטפּערן אויף אַלי, דערקלערן אַלץ גענוי האָט ער ביי זיין בעסטן ווילן ניט געקאָנט. ניין, ער ווייסט ניט, ווער די פּויערים זענען, ווי זיי הייסן. מען וועט עס אפשר שפּעטער דערגיין. ריינדיק מיט זיי, האָט ער בפּיוון וועגן דער עצם זאָך קיין וואַרט ניט געלאָזט פאַלן: ניט געוואַלט ריזיקירן מיטן

לעצטן שאַנס. בליבט זייער קינד אין געטאָ, איז זיין גורל געחמתמעט. דאָרטן, בני די פויערים, וועט עס בליבן לעבן. זי, זיין פרוי, האָט דאָך די גאַנצע צייט געטענהט: „אַן אַרט, אַבי אַן אַרט פאַרן קינד, אַן אַרט אויף יענער זיט צוים!“ און אַט איז דער לעצטער, דער איינציקער אויסוועג.

— אוי-וויי, — האָט געקרעכצט די מוטער, — אַ קעצל און דאָס וואַרפט מען ניט אַוועק אויף הפקר.

האַט דער פאָטער געפרוווט דערווייזן, אַז ס'איז ניט אין גאַנצן אויף הפקר. וואָס זאָל מען טאָן, ער קאָן זיך קיין אַנדער עצה ניט געבן. און אין געטאָ ווייסט מען שוין, אַז דייטשן האָבן זיך געריעט אין דער קאַרטאַטעק, גענומען אויפן אויג די „אומפראָדוקטיווע עלעמענטן“. דאָס אומגליק קאָן אַ ליאָדן טאָג געשען — מאַרגן איבער מאַרגן.

— און ווי וועט זיין, אויב כאַטשבי איינער פון אונדז בליבט לעבן? ווי אַזוי וועלן מיר דערווייזן, אַז ס'איז אונדזער קינד? — האָט די פרוי, ווי מספּים זייענדיק מיטן מאַנס פאַרטראַכט, אַוועקגעקוקט אַ ביסל ווייטער. — אמת, דער שוואַרצער געבוירן-צייכן אויף אונדזער טעכטערלס לינקער פלייצע איז אַ גוטער סימן. כ'פלעג מיך אין די געדאַנקען קלעמען: דער פּלעק, גרויס ווי אַ פּלויב, וועט זיך אַרויסזען פון דעקאַלטע... נאָר דערווייזלע, ווי דו זאָגסט, אַבי אַרויס פון געטאָ! ווי ס'זאָל ניט זיין, דאָס קינד זאָל לעבן בליבן...

שפּעט אין אָונט האָבן טאַטע-מאַמע איינגעפאַקט אין אַ זאַק זייער קליינס, וואָס אַ באַקאַנטע קראַנקן-שוועסטער האָט עס איינגעשלעפּערט מיט אַן איינ-שפּריצונג. מיטן טייערן פּעקל אין אַ גרויסן קויש האָבן ביידע געטשאַטעוועט בנים געטאַצוים. געוואַרט, אַז דער פּאַסטן וואָס שפּאַנט איבער זיין וואַכ-אַפּשניט פון דער אַנדערער זיט שטעכלדראָט, זאָל זיך דערווייטערן אַדער נאָר זיך ערגעץ פאַרהאַלטן.

דער וועטער איז געווען גינציק: כּמורנע, פאַרוואַלקנט, אַ רעגנדל האָט געשפּריצט. ס'איז פרי טונקל געוואָרן. אין דרויסן האָט מען כּמעט ניט געזען קיין מענטשן. ווייניקער פאַרבניייערס, ווייניקער נביגערקע אויגן, ווייניקער ספּנות באַמערקט צו ווערן.

טאַטע-מאַמע האָט עס דערווייזל אַפּגעגליקט. אין גיכן איז דער פּאַטער מיטן קויש שוין געווען אויף יענער זיט צוים און זיך אַלץ האַסטיקער און

האַסטיקער דערווייטערט פון געטאָ. פֿאַרשטייט זיך, איז ער געווען אַן די געלע לאַטעס, בכיוון — אויך אַן אַ היטל, ווי וועלנדיק מיטן אָפּגעדעקטן קאַפּ און מיט זינע העלע האָר צוויי מאָל אונטערשטרייכן, אַז ער איז ניט קיין ייד. יידן איז דאָך פֿאַרווערט צו ווייזן זיך אין דרויסן אַן אַ קאַפּצודעק. יידן, ווייסן אַלע, זענען טונקלהאַריק... אינעם אָפּגעטראָגענעם הילוך, מיטן קויש אויפן אַרעם האָט ער אויסגעזען ווי אַן אמתער דאַרפמענטש.

ער איז געגאַנגען אין דער גוט באַקאַנטער ריכטונג, אָבער איבער זייטיקע שטעגלעך, איבער פעלדער מיט אויפגעשטעלטע סנאַפּעס צום טריקענען, איבער בערגלעך, באַוואַקסענע מיט קוסטעס. דער אימפעט האָט אים געטראָגן צו דער כאַטקע, צו יענעם פֿאַרפֿאַלק...

דעם האַלבן צענדליק קילאָמעטערס האָט ער דורכגעשפּרייזט אין איין אַטעם. אַט טרעט ער אַריבער דעם גראַבן, הינטער וועלכן עס דאַרף זיין דער אַלטער געפֿלאַכטענער פּלויט. אַ הינטיש געביל האָט פּלוצעם אַרויס-געריסן זיך פון דער נאַכטשטילקייט און ווי פֿאַרשטעלט דעם וועג.

אין גאַנצן אויסגעשעפט איז דער פֿאַטער אַרויפגעפֿאַלן אויפן פּלויט. אַלץ איז פֿאַרלוירן! דער הונט וועט אַלעמען אויפּוועקן, אויפשטעלן אויף די פּיס!

דער הונט האָט געריסן דעם האַלדן, געריסן זיך פון דער קייט, און די כאַטקע איז ווי ביי איצט געבליבן פֿאַרוונקען אין פינצטערניש און אין אַ פֿאַרטייעטער שטילקייט: קיין פענצטער האָט ניט אויפגעלויכטן, קיין טיר ניט געטאָן קיין סקריפּ.

דער פֿאַטער האָט דערטאַפּט אינעם פּלויט די קאַליטקע, זי האַסטיק אַ שטופּ געטאָן, אַרויף אויפן גאַנעק. אַוועקגעלייגט זיין טייער פעקל ביי דער אַרײַנגאַנג-טיר, אָפּגעקאַשערט די ראַנדן פונעם זאַק — דעם קינדס קעפל זאָל זיך גוט אַרויסזען, ס'זאָל דעם לייכטער זיין צו אַטעמען, און אַנטלאָפּן מיטן ליידיקן קויש, מורא האַבנדיק עמעצער זאָל פון דער כאַטע ניט אַרויס. דער הונט האָט געבולן און געבולן, מסתמא צוליבן פרעמדן נפּשל, וואָס איז געבליבן אויפן גאַנעק. דער הונט וועט אַוודאי ניט אַנשטומט ווערן, ביז מען וועט ניט אַרײַננעמען אין שטוב דאָס אונטערגעוואַרפענע קינד. דער פֿאַטער איז געבליבן שטיין, וועלנדיק כאַטש פון דער ווייטן דערפילן די דאָזיקע רגע. נאָר באלד האָט ער זיך גערירט פון אַרט: וואָס ווייטער

אָוועק פון דאַנען! אָוועקנעמען פון דאַנען דעם יעניקן, וואָס קאָן אַרױפֿ-
ברענגען אויף זײַן קינד חשדים, סכנות און אומקום. אין אַנלעניש האָט
ער פאַרגעסן אַ קוש טאָן דאָס טעכטערל. מעגלעך, די לעצטע געלעגנהייט...
זיך ניט געזעגנט און אַנטלאָפֿן.

און אַט זענען שוין די ערשטע פאַרשטאַט־היזער. ווי שפעט קאָן עס זײַן?
זײַן זייגער האָט ער שוין לאַנג אויסגעביטן אויף מילך פאַרן קינד. און איצט,
געוויס טאָר מען זיך שוין ניט באַוועגן אין די גאַסן. דאַרף מען ערגעץ וווּ —
אין אַ הויף צי הינטער אַ פאַרקן, אין אַן אָפֿן שטעלכל צי גאַר אין אַ מיסט־
קאַסטן — זיך באַהאַלטן און וואַרטן ביזן סוף צו דער פּאַליציי־שעה, ביז
ס'וועט נעמען טאָגן.

ער האָט ניט גענוי פאַרגעדענקט, ווי אַזוי ער איז איבערגעקומען די
נאַכט, ווי אַזוי אים האָט זיך אַינגעגעבן אַרייַנצוקריכן צוריק אין געטאָ.
באַוויזן איבערצוגעבן דעם ווייב, אַז אַלץ איז פאַרבני בשורה. פאַרנייט אויף
זײַנע בגדים די גוואַלדריסן, וואָס ער האָט זיך אַנגעמאַכט פּויענדיק אונטערן
שטעכלדראָט, און שוין געדאַרפט זיך קלייבן צו דער אַרבעט. פאַרן אַרױסגיין
האָט ער פאַרכאַפט און באַהאַלטן אונטער די מלבושים זײַן מיידעלעס אַ
קליידל.

אויפֿן אויסגעפרוּוטן אופן איז ער ווידער פאַרשוונדן פון אַרבעטפּלאַץ
און זיך דערקלייבן צו דער כאַטע, וואָס בני איר שוועל האָט ער איבערגעלאָזט
זײַן קינד.

די פּויערטע, אַ מאַדנע אויפֿגערעגטע און אומגעדולדיקע, האָט אים
בייזלעך געוואָרנט, זיך ניט צו דערוועגן מער אַהערצוקומען און אַרױפֿ־
ברענגען אַן אומגליק אויף זיי דאָ.

האָט ער זי פאַרזיכערט, אַז, הלילה, אויך ער וויל זיי ניט שלעכטס טאָן.
גוט, מער וועט ער דאָ זיך ניט באַווייזן.

ווי איז זײַן מיידעלע? וואָלט זיך כאַטש דערהערט פון הינטערן ווענטל
דעם קינדס אַ קלאַנג, אַ געשריי, אַ געוויין. איז שטיל הינטערן ווענטל, זייער
שטיל. שוין צו שטיל. שלאָפט עס נאָך? אפשר ווירקט נאָך די שטאַרקע
מעדיצין?

ער האָט ווידער הייליק צוגעזאָגט דער פּויערטע, וואָס האָט אים ממש
געיאָגט פון שטוב, מער אַהער צו ניט קומען, נישט שטערן זייער רוי. בלויז

הינט, צום לעצטן מאָל וויל ער אויסבניטן אַ קלייניקייט. ער וועט אָפגעבן פֿאַר אַ שיבוש אַ פּמעט נני קינדערש קליידעלע.
 ס'האָבן געציטערט דער פּויערטעס קנאַכיקע פינגער, באַטאַפּנדיק דאָס קליידעלע, אויפהייבנדיק עס פֿאַר די פּלייצקעס.
 — ווער ווייסט, צי ס'וועט פֿאַסן? — האָט זי אַ פּרעג געטאָן דעם מאָן, וואָס איז צוגעהונקען צו איר.
 דער פֿאַטער האָט שיער ניט אויסגערופן, אַז ס'וועט באַשטימט פֿאַסן.
 נאָר אַנשטאַט אים האָט געפּסקנט דער הינקעדיקער פּויער:
 — ס'טפֿאַסן, נעם'ס!

...אין קעשענע האָט דער פֿאַטער געשפּירט עפעס האַרטס. ס'איז אַ פּעקעלע שפּניז וואָס ער האָט באַקומען פֿאַר זיין קינדס קליידעלע. געשיצט פּון די געטרניע, געדיכט צעבלעטערטע ביימלעך און קוסטעס, האָט ער מיט דער לאַפעטע אין האַנט זיך אַרײַנגעגנבעט אין זיין אַרבעט־גרופּע און מיט אַ ווילדן אימפעט גענומען גראָבן, וואַרפּן אין אַ זײַט שופּלען זאַמד.

און לעב, טעכטערל...

דערוועלע האָט עס טאַקע אויסגעזען פּונקט אַזוי, ווי מען האָט דערציילט. דעמאָלט, ווען זיי האָבן דערוועגן געהערט דערציילן, האָט קיינער אין דעם גלייבן ניט געוואָלט. איצט געפינען זיי זיך אויפן וועג מיט די טאַפעלע שטעכלדראַט-צוימען פון ביידע זיטן. בנים סוף וועג זעט זיך די ניט הויכע, סודותפולע באַד מיטן פּירקאַנטיקן קוימען פון רויטע פאַרסאַזשעטע ציגל, וואָס זעצט אין הימל געדיכטע קנױלן ברוינעם רויך. פאַרביסן שווינגדיקע, שוואַרץ אונאַפאַרמירטע וואַכליט מיט אויטאַמאַטן און וואַרטשענדיקע הינט אויף צימלעך באַגלייטן זיי אין באַד אַרײַן. זיי, די פּרויען, זענען אויסגעטאַן מוטער נאַקעט, כאַטש ס'איז קאַלטלעך אין דרויסן. די קעפּ האָט מען זיי אַקערשט גלאַט אָפּגעשוירן און ס'דאַכט זיך, אַז די האַר זענען מוראדיק שווער, רײסן די הויט פון שאַרבן...

אַלץ ווי מען האָט דערציילט. נאָר זיי האָט מען דאָך יעדער איינער געגעבן אַ האַנטעכל מיט אַ שטיקל זײף. הייסט עס, אַז זיי גייען זיך וואַשן. דער וועג איז אויסגעשאַטן מיט שאַרף-שפיציקע שטיינדלעך, וואָס שטעכן די פּיס ווי מיט נאָדלען, שניידן ווי מיט מעסערס. מען דאַרף קיינעם ניט אונטערטריבן. יעדע איינע וויל אַליין וואָס גיכער איבערקומען דעם שרעקלעך ווייטיקדיקן וועגאַפּשניט און וואָס גיכער דערפילן אויף זיך דעם דערבאַרעמדיקן גאַס פון וואַרעם וואַסער. בלויז פאַרן אַרײַנגאַנג אינעם איינ-שטאַקיקן, רויט-ציגלנעם מויער מיט דער גרויסער אויפּשריפט אין דײַטש „באַדעאַנשאַטאַלט“ נעמען די וואַכליט אונטערטריבן די פּרויען. אַ ברייטע, מיט אַנין פאַרפאַנצערטע טיר פּראַלט אויף. די פאַרביסן שווינגעוודיקע וואַכליט באַקומען לשון און באַפעלן שטרענג:

— וואַרפן די האַנטעכער! די זײף!

פֿאַר וואָס עפעס וואַרפֿן? ווער גייט עס אין באַד אָן זייף, אָן אַ האַנטעך?
 די, וואָס פירן באַלד ניט אויס דעם באַפעל, ווערן געשלאָגן מכות-רצח.
 עס באַפֿאַלן זיי הינט, אָפּגעלאָזטע פֿון צימלעך. ביים אַרײַנגאַנג אין דעם
 „באַדעאַשטאַלט“ שטייט אַ יללה, וואָס ווערט לסוף פֿאַרשלונגען פֿון דער
 „באַד“ און דערשטיקט אין איר מיטן פֿאַרמאַכן די ברייטע אייזערנע טיר.
 זי איז געווען פֿון די לעצטע. די אייזערנע טיר האָט ווי מיט אַ גרויסער
 קאַלטער דלאַגיע אַרײַנגעשפּאַרט זי אינעווייניק און צוגעפּרעסט צו די
 נאַקעטע אייז קאַלטע, ציטערנדיקע פֿרויענליכער.

די דרויסנדיקע טירריגלען האָבן זיך פֿאַרקלאַפּט, איבערהאַקנדיק די
 לעצטע פעדעם פֿון די פֿרויען מיטן אַרומיקן לעבן. אַלעמענס בליקן זענען
 איצט געווען צוגעזאַטן צום סופּיט, אויף וועלכן ס'האַבן געברענגט עטלעכע
 בלוט-רויטע עלעקטרישע לעמפלעך. אויפֿן סופּיט — אויך אַ דער מיט
 קיילעכיקע דושקעפלעך. ווען וועט נעמען טריפֿן פֿון זיי וואָסער? אָבער
 אַנשטאַט עס זאל אַ גאַס טאָן פֿון אויבן, האָבן גאָר די טירריגלען פֿון דרויסן
 גענומען גרילצן. ס'האַט זיך געעפּנט אַ שפּאַרונע. קאַלטע טאַגליכט האָט
 אַנגעווייעט די פֿרייד: „מען האָט אונדו נאָר געוואַלט אַנשרעקן!“

— מילמאַן! ליאַ מילמאַן! — האָט אַ דײַטש אומגעדולדיק אַרײַנגעשרייען
 אין דער שפּאַרונע. — אַהער קום!

צווישן די צונויפגעפּרעסטע נאַקעטע פֿרויען איז דורכגעלאָפֿן אַ גע-
 מורמל: „מילמאַן! לאה מילמאַן!“

דאָס מיידל וואָס איז אַרײַנגעשטופּט געוואָרן פֿון די לעצטע און געשטאַ-
 נען בײַ דער סאַמע עפענונג, האָט געשטוינט: „פֿאַר וואָס רופּט זי זיך ניט
 אָפּ, די דאָזיקע לאה מילמאַן?“ ס'האַט זי אַ צופּ געטאָן ביים האַרץ: „פֿאַר
 וואָס איז זי ניט לאה מילמאַן? אַ, ווען זי וואַלט עס געווען!“

פֿון דרויסן האָט מען ווידער אַרײַנגעשרייען „ליאַ מילמאַן!“ און די
 ליכטיקע שפּאַרונע האָט פֿאַמעלעך גענומען זיך אינשרומפֿן. די טיר האָט
 זיך אַט-אַט צוגעמאַכט.

זי איז ניט לאה מילמאַן, נאָר זי וויל ניט, וויל ניט די טיר זאל זיך
 אַרויפּוואַלגערן אויף איר ווי אַ מוראדיקער, אַ שוואַרצער פעלדז און זי
 אומברחמנותדיק צעקוועטשן.

— איך! — האָט זי מיט אַ קוויטש אויסגעשרייען, אַרויסריסנדיק זיך

פון אונטער דער דריקנדיקער מאַסע, און געבליבן שטעקן אין דער העלער שפּאַרונע.

אָן עסעסניק האָט מיטן אויסגעבויענעם הענטל פון זײַן סטעק זי אָנגעכאַפט פאַרן האַלדז, אַ שלעפּ און אַ שלענדער געטאַן צו אַ הויכן, ברייט-פלייציקן מאַנצביל אין געשטרייפטע אַרעסטאַנטן-קליידער און מיט אַ רונד מיצל פון זעלבן שטאַף.

— ס'איז ניט מײַן טאַכטער, — האָט דער מאַנצביל אַרויסגעפרייכט, אַפּטערעטנדיק אין שרעק אויף הינטערזייעלעכץ. זײַן פאַרגרעבט פנים איז פאַרשטאַרט געוואָרן אין אַ גרימאַסע, ווי נאַכן אויסזופן סם.

— איר... דערקענסט מיך ניט, טאַטע? — האָט דאָס מיידל מאַדנע רויק אַ צווייטשער געטאַן, פאַרלייגנדיק די הענט אויף דער ברוסט אין בושה פאַר אַ מאַנצביל. זי איז דאָך געווען מוטער נאַקעט.

— לאָס, געגאַנגען! — האָט באַפוילן דער עסעסניק, אַ פאַך טוענדיק מיטן סטעק, און אַוועקגעשפּאַנט צום אַרויסגאַנג פון שטעכלדראַטענעם אַרומצוים.

דער מאַנצביל אין די אַרעסטאַנטן-קליידער און דאָס נאַקעטע מיידל זענען, אַלץ מער אַפּשטייענדיק, אים נאַכגעגאַנגען.

די שטיינדלעך האָבן געשטאַכן, געשניטן די פיס פונעם מיידל, און זי האָט געוואַלט לויפן, אַנטלויפן פון דעם רויט-ציגלנעם בנין מיטן הויכן קוימען און די רויטע לעמפלעך, וועלכע זי האָט געפילט נאַכשניצען איר אויפן רוקן. אָבער דער מאַנצביל, אין שיד מיט האַלצווילן, האָט זיך שווער באַוועגט, שיער ניט בני אַיטלעכן טראַט געבליבן שטיין און געקרעכצט, געקרעכצט. פלוצעם האָט ער גענומען וואַרגן זיך מיט טרערן, אַ צעברעקלט געקלאָג האָט זיך וועלעוויז אַרויסגעשפּאַרט דורך זײַנע פאַרפעסטע ליפן.

אַפּטערעטנדיק אין אַ זײַט האָט דאָס מיידל אַ קאַסיע געטאַן צו אים און זיך פונאַנדערגעוויינט. מיט אַ פאַרשטיקט קול גענומען אים בעטן:

— וויינט ניט, פעטער, וויינט ניט!

— ש-ש-ש... — האָט געוואַרנט דער מאַנצביל, ניט אומקונדיק זיך אויפן מיידל. — מען וועט דערהערן! — און ווי וועלנדיק דערשטיקן אין זיך דאָס ווילד אויפצאַפלענדיקע כליפען, געכאַפט זיך פאַרן האַלדז.

— כ'בין ניט, בין ניט לאה מילמאַן, — האָט זי שולדיק געשטאַמלט.

— כ'ווייס, כ'ווייס... — האָט דער מאַנצביל אַ מרוקע געטאָן.
 — זינט ניט אין פעס. קיינער האָט זיך ניט אָפּגערופּן. און איך האָב אַזוי
 מורא געהאַט צו בלענבן דאָרטן.
 דער מאַנצביל האָט נאָך אַלץ ניט געקוקט אין איר זינט, ניט געוואַלט
 זי, אַ נאַקעטע, מבייש זיין. און אויב ער האָט גערעדט, האָט ער גערעדט מער
 צו זיך, ווי צו עמעצן אַ צווייטן:
 — און טאָמער וועט מײַן לאהלע יאָ אַרײַנפאַלן אין טראַנספּאַרט, האָ?
 אַ צווייט מאָל וועל איך שוין ניט קאָנען... אוי, מײַן לאהלע!..
 אונטערשפּרינגענדיק פּון איין פּוס אויפן צווייטן, האָט דאָס מיידל
 געפּרוּווט באַרויקן דעם פּרעמדן מענטש:
 — איר וועט זי נאָך טרעפּן, טרעפּן... — און אַליין זיך צעיאַמערט.
 — שווינג! — איז דער מאַנצביל פּאַרציטערט געוואָרן, דערזענדיק,
 אַז דער עסעסניק איז געבליבן שטיין, געקלאַפט מיטן סטעק אין דער כאַליעווע
 פּון זײַן שטיוול און געוואָרט, זיי זאָלן אונטערקומען.
 ווען זיי האָבן זיך צו אים דערנענטערט, האָט דער דײַטש באַמערקט
 בײַן ביידן די פּאַרוויינטע אויגן און שעלמיש אַ פּרעג געטאָן:
 — צו וואָס די טרערן?
 — פאַר פּרייד, הער שאַרפּירער, — האָט דער מאַנצביל אויסגעקרימט
 דאָס מויל אין אַן אַרויפגעצווונגענעם שמייכל, — פאַר פּרייד...
 איצט, בעת קיינער פּון זײַנע וואַכליט איז ניט בײַגעווען, האָט דער
 שאַרפּירער געקאָנט ריידן פּרייַ, אומגעצוימט:
 — אַלזאָ, פאַרגעדענק — אַ גאַלדענעם פאַרטסיגאַר! ס'טרעפּן זיך
 אַזוינע מיט בריליאַנטן אויפן דעקל, הײַנט זאָל עס ווערן! טראַנספּאַרטן
 וועלן נאָך זײַן.
 באַפוילן, פיפּיק זיך אויסגעדרייט און אונטערפּיפּנדיק אַוועקגעשפּאַנט
 צום אַרויסגאַנג־טויערל, דער מאַנצביל אינעם געשטרייפטן מלבוש און דאָס
 נאַקעטע מיידל האָבן זיך אויך גערירט פּון אַרט.
 — פאַרשטייט, איך אַרבעט אין דער זאַנדער־קאַמאַנדע, — האָט דער
 מאַנצביל, ווי זיך פאַרענטפּערנדיק, אַנגעהויבן. אַ רגע געשוויגן און ווידער
 גענומען דערקלערן דעם מיידל: — פאַרשטייט, מיר קלעבן פּונאַדער
 ס'געפּעק פּון די, וואָס גייען אין „באַדעאַנשטאַלט“. סאָרטירן די זאַכן, איידער

זיי גייען אוועק קיין דײַטשלאַנד... פֿאַר דעם אויסוואַרף „אַרגאַניזירן“ מיר ווערטזאַכן. לײַכט צו זאַגן, „אַרגאַניזירן“. זעסט, נײַטאָ קיין קעשענעס אין רעקל, נײַטאָ אין די הויזן. מיט אַ פיוון זײַ אויסגעשניטן, פֿאַרנײַט די שפּאַלטן. נײַטאָ וווּ עפעס אַהינצוטאַן, און „אַרגאַניזירן“!.. פשוט, ס'הײַסט — גנבע... טאַמער כאַפט מען דײַך, פֿירט מען צום זעלבן שאַרפֿירער, פֿאַר וועלכן מיר „אַרגאַניזירן“. און ער — צײַלט אַרײַן שמיץ און שיקט אין באַד אַרײַן אַפּוואַשן די ווונדן... אַבער דערווײַלע, פּל־זמן אַ מענטש לעבט... אפשר וועט אַ נס געשען... האַסט געהערט, דאָס מאַל פֿאַרלאַנגט ער אַ גאַלדענעם פֿאַרטייִג־גאַר מיט בריליאַנטן... דערפֿאַר איז ער גרײַט געווען צו ראַטעווען מײַן לאהלען. אַרױסשלעפּן זײַ פון באַד און באַשטימען פֿאַרן אַרבעט־לאַגער. פֿאַרשטייט, מיר האָט זײַך געדאַכט, אַז כ״האַב דערזען מײַן לאהלען אין אַינער טראַנספֿאַרט. געבראַכט זײַ פון געטאָ צוזאַמען מיט אַינן... פֿאַרשטייט, פֿאַר לאהלען מײַן טאַכטער, וועל איך דאָך אַ צווייט מאַל נײַט קאַנען בעטן. און איך, איך דאַרף נאָך הײַנט אויספֿילן זײַן פֿאַרלאַנג. טאַמער נײַט, קאָן עס שמעקן מיט דער באַד... מיט אַ מענער־פֿאַרטייע... אַהין פֿירן זײַ אַפּגע־זונדערט מענער פון פֿרויען... און הײַנט בין איך דאָך טאַקע דעם שאַרפֿירער אַ בעל־חוב. לאהלען האָט ער געזאַלט ראַטעווען פון גאַז...

דער ייִד האָט זײַך אַראַפּגערעדט פון האַרץ. אַפט געמאַכט הפסקות אַפּצוכאַפּן אַטעם און ווידער גערעדט.

און אַט זענען זײַ אַנגעקומען צום סוף פונעם וועג צווישן די טאַפּעלע שטעכלדראַט־צווימען. געווען דאָ אַ טויערל אויף רעכטס — צום מענער־לאַגער, אויף לינקס — צום פֿרויען־לאַגער. דאָ האָט מען זײַך געדאַרפט צעשיידן.

נאָך אַלץ נײַט קוקנדיק אויפן מיידל, האָט דער מאַנצביל איר אַנגעזאָגט: — וועסט גיין אויף לינקס. וועסט באַקומען אַן אַרעסטאַנטסקע קליידל. דערווײַלע וועסטו אַרבעטן... אפשר וועלן מיר אַריבערלעבן... אַ רגע האָט ער אָן קלאַנג באַוועגט מיט די ליפּן, דערנאָך, אַנטווענדיק זײַך אַ פּוּח, אַרױסגעבראַכט:

— זאַל דיר ווײַל גיין... און לעב, טעכטערל...

דער באַנדאַזש אונטערן קני

די געדערעם האָבן זיך אים איבערגעדרייט, ווען ער האָט דערזען אויפן קאַנווערט, אַז דעם בריוו שיקט אים... האַסטיק אויפגעריסן דעם קאַנווערט, האָט ער מיט זינע קורצזעיקע אויגן הינטער דיקע ברילן-גלעזער זיך אַרויפגעוואָרפן אויפן בלוילעכן בויגן פאַפיר מיטן אָפגעדרוקטן פאַטערס נאָמען און שטוביקן אַדרעס אויבן אין לינקן ווינקל, אַרויפגעוואָרפן זיך אויף די געדיכט אָנגעפיקעוועטע מאַשינשריפט-שורות: גיכער, גיכער זיך דערוויסן, וואָס עפעס פּלוצעם שרייבט דער הער פאַפּאַ.

דעם בריוו, אָפגעקלאַפט אויף זייער שטוביקער שרייבמאַשין מיט איר קלאַרן און אים גוט באַקאַנטן גאַטיש סטיליזירטן שריפט, האָט ער געלייענט שטייענדיק: אויס אָפּשני און פּחד פאַרן פאַטער. ער האָט עטלעכע מאָל אָנגעהויבן לייענען פון דאָס ניי, אויסגעטאַן און אָנגעטאַן די ברילן, אויס-געווישט די ברילן-גלעזער, די אויגן...

און אַט וואָס אין בריוו איז געשטאַנען:

„צו מײַן זון ווילהעלם ערנסט מאַריאַ פאַן קעפען, יוניאַר, גריס גאַט!
אַלזאָ, ווילי, שוין באַלד דרײַ יאַר ווי דאָס דײַטשישע פאַלק, געפירט פון גאַט און דעם פירער, ראַנגלט זיך אינעם שיקזאַלקאַמף פאַר דער צוקונפּט פון דער גערמאַנישער נאַציע און דער אַרישער ראַסע אין דער גאַרער וועלט, און דו, ווילי, ביסט געבליבן דער זעלבער טויגענישט, ווי געווען. נײַן, נײַט קיין טויגענישט! זאָל דער הער גאַט אין הימל מײַך נײַט שטראַפן, אויב איך וועל זיך דערוועגן אַנצורופן דעם אָפּשפּראַץ פון אונדזער אַדעליקן שטאַם — אייזל! יאַ, און טויזנט מאָל יאַ! אַן אייזל ביסטו! וויל איך איין מאָל פאַר אַלע מאָל אַרײַנהאַקן אין דײַן אייזלשן קאַפּ אַ ביסל דענקפּעיקייט און פאַר-שטאַנד. דעריבער האָב איך זיך געזעצט שרייבן דעם דאָזיקן בריוו, נײַט

געקוקט אויף דעם וואָס אַרבעט האָב איך איבערן האַלדו, און דערבײַ האַלט
 איך, אַז קאַרעספּאַנדירן מיט זײַערע קינדער איז אַ געשעפט פאַר ווייבער,
 און אין קריגס-באַדינגונגען, אין וועלכע מיר געפינען זיך, איז די קאַרעס-
 פּאַנדענץ גאַר אַן איבעריקער באַלאַסט פאַר דער פעלדפּאַסט. באַטראַכט זיך,
 וויפל טייערע צײַט ווערט זינלאָז פאַרשווענדט אויף שרײַבן פּערזענלעכע
 בריוו און צושטעלן זיי די אַדרעסאַטן! ווען איר, די ריטער פונעם מאַרש
 אויף מיזרח, און די מענער פון דער פעלדפּאַסט וואַלטן אויסגעניצט די
 דאָזיקע צײַט אויף צו שלאָגן די רוסן, וואַלט איר, אַן צווייפל, ניט געשטאַנען
 אויף דער ביז איצטיקער פּראַנטליניע און ניט פאַרנומען זיך מיטן פאַרקירצן
 און אויסגלייכן זי. יא, איר וואַלט באַזעצט מינדעסטנס דריי פּערטל סיביר.
 דאָס האָב איך אויסגערעכנט לויט דער קאַרטע און לויטן פאַרויסמאַרש פון
 דרייסיק קילאָמעטער אַ טאַג.

טאָ פאַרשטיי, ווילי, אַז קוים האָב איך זיך געזעצט שרײַבן דעם דאָזיקן
 בריוו, איז די זאַך גענוג ערנסט און אַזוי אַנגעווייטיקט, אַז איך מוז דיך ווידער
 אַנרופן: אייזל! ווי קאָן מען אַנדערש קוואַליפֿיצירן אַ באַשעפּעניש, וואָס
 איז צוליב נאַכלעסיקייט באַגאַנגען אַזאַ אָמפּאַרגעבלעכע זינד: האָסט פאַר-
 שאַפט ערגערניש ניט קיין אַנדערן, ווי די צירונג פון אונדזער פאַמיליע-
 שטאַם, אונדזער הויכגעשעצטן הער עגאָן פאַן קעפּען, וואָס איז איצט שוין
 אַרטס-גרופּענפירער, דער הויפט פון אונדזער שטאַטישער אַפּטיילונג פון דער
 נאַציאָנאַל-סאַציאַליסטישער פאַרטיי! און דו האָסט דאָך געמעגט וויסן, אַז
 דו דאַרפסט פילן צו אים אומענדלעכע דאַנקשאַפט, וואָס ער האָט דיר,
 אַזאַ בלינדע באַשעפּעניש, געהאַלפּן אַרײַנגעצויגן צו ווערן אינעם קאַמף
 צו געווינען לעבנסרוים פאַר די גערמאַנער, און קאַנסט איצט דינען מיט
 האַרץ און בלוט דעם גרויס-דייטשישן דריטן רײַך און דעם פון גאַט אונדז
 אַראַפּגעשיקטן פירער. מיינסט, אַז אונדזער עגאָן האָט עס געמוזט זאָרגן פאַר
 דיר? אַינאַרדענען דיך אינעם עסעסישן „קאַלאָניזירונג-שטאַב“? ס'איז
 וואָר, אַז דו, אַ זון פונעם איצטיקן אייגנטימער און אין דער צוקונפט —
 דער איינציקער נאַכפּאָלגער פון דער אַכציקיאַריקער פירמע „הויזוירטשאַפט
 פאַן קעפּען און זון“, האָסט די געהעריקע קוואַליפֿיקאַציעס צו דינען אין דער
 אַפּטיילונג פאַר הויזוירטשאַפט פונעם שטאַב. זײַ אַבער וויסן, אַז אין דער
 זעלבער צײַט וואָס אַנדערע פאַרגיסן זײַער בלוט אויפן שלאַכטפּעלד, רײַכסטו

דינע הייזן אויף אַ וואַרעמען פּאַסטן, אויף וועלכן דו וועסט דאַרפן בלייבן ביז איר וועט באַפעלקערן דעם גאַנצן מיזרח מיט מענטשן פון ריינעם גערמאַנישן בלוט.

ס'איז וויל וואָס דו האָסט אויסגעפילט די שריפטלעכע אַנווייזונג פון דער פּראָו מאַמאָ און אַרויסגעשיקט דעם אַרטס־גרופּענפירער, הער עגאַן פאַן קעפּען, אַ קאַסטן געשיר. אַבער, ווילי, צום טיילו, וואָסער געשיר האָסטו דאַרטן צונויפגעקראַצט?! דער ראַנד פון דער מיטל־גרויסער קרישטאָלענער וואַזע האָט אַ דעפעקט. גאַלדענע ראַנדן פון עטלעכע טעפלעך פון טייסערוויז זענען ערטערוויזן מאַטלעך, ס'הייסט — אַפּגעניצט. נאָר די הויפטזאַך: ווי פאַרשיידן זענען די סטילן פון ביידע סערוויזן! „פּרינציפּלאַזע עקלעקטיק!“ — האָט אומצופּרידן דערקלערט דער הער אַרטס־גרופּענפירער. פאַרשטייטו וואָס דאָס באַטייט? נאָר איך וואָלט געזאָגט, אַז דו ביסט אַ פּרינציפּלאַזער אייזל, און שוין!

דערצו האָט דער אַרטס־גרופּענפירער געפרעגט, צו וועלכע אויסציי־כענונגען דו האָסט זיך דערדינט. וואָס האָב איך אים געקאַנט ענטפּערן? כּיבין רויט געוואָרן פאַר שאַנד, און שוין.

אַלזאָ, זע וויסן, ווילי, אַז אויף דער וואַגשאַל ליגט די ערע פון אונדזער אַדעליק הויז און זיין אַריסטאָקראַטיש בלוט! אין אַנבליק פון דעם אַלעם דאַרפסטו דערווייזן, אַז ניט אומזיסט טראַגסטו דעם טיטל „פּאַן“ און ניט אומזיסט האָט דער הער אַרטס־גרופּענפירער אַרויסגעוויזן צו דיר לייט־זעליקייט. אַלזאָ, וואַרטן מיר אַלע, זאַלסט ווערן אַ העלד, דערדינען זיך ענדלעך אַן אַיזערנעם קרייץ און, ניט געקוקט אויף דיין שטאַרקער קורצ־זעיקייט, זאַלסטו דאָס קומענדיקע מאָל שיקן קוואַליטאַטיווערע געשאַנקען און נעמען שטענגן אויפן דינסטלייטער, הייבנדיק דערביי דעם אַנזען פון אונדזער רומפּולער פאַמיליע!

מײן דאָזיקער בריוו זאל דיר זײן אַן אַנרענונג און וואַרענונג!!!

מיט דײַטשישן גרוס — הייטלעך!

דיין פּאַטער — ווילהעלם ערנסט מאַריאַ פאַן קעפּען, סעניאָר.
אַרעמער ווילי! דעם פּאַטערס בריוו האָט לאַנג געציטערט אין זינען גרויסע פּוכקע פינגער. נאָך דער ביטערער פּיל, וואָס אים איז אויסגעקומען אַראַפּצושלינגען צום סוף פונעם אַרבעטסזאַג, איז נאָ דיר, אַ פאַרבניסן —

דער בריוו. און פאַר וואָס גראַד הינט? ביים גיין אַהיים, איז אים קיין שוואַרצע קאָץ דעם וועג ניט פאַרלאָפּן, מיט ליידיקע עמעס האָט אים קיינער ניט באַגעגנט, הינט איז ניט פּרייטיק און ניט דער דרייצנטער טאָג אין מאַנאַט...

ווילהעלם האָט שווער געאַטעמט, געסאַפּעט, אונטערגעקערעכצט. דער האַרטער קראַנג פונעם מונדיר האָט שטאַרק געקוועטשט דעם פעטן האַלדז וַנעם. די פולע באַקן האָבן געברענט. הינטער די דיקע ברילן-גלעזער האָבן אומרוק געציטערט רויטלעכע, שטאַרק פאַרקלענערטע און זייער פּיכטע אויגן.

אוי, ווי ער האָט געוואָלט אויסוויינען זיך! אָט, ווי אַ מאָל אין דער שול, ווען עמעצער האָט אים באַליידיקט אָדער אָנגעבויקערט די ביינער. נאָר... זייער שעף, דער אונטער-שטורמפירער האָט הינט צום סוף פון אַרבעטסטאָג אַלעמען גוט אויסגעזידלט, געפאַדערט זיך אונטערציען, וויל ניט געקוקט אויף דעם, וואָס זיי זענען בלויז, אַזוי צו זאָגן, הינטערלאַנד-מייז, ווערן זיי שוין באַטראַכט פאַר ריכטיקע עסעס-לייט — גאָר אין גיכן וועט מען יעדערן אויסטאַטורן אונטער דער לינקער פאַכווע זיין בלוטגרופע. טאָ ווי קאָן ער, ווילהעלם, שוין באַלד אָן אמתער עסעס-מאַן, וויינען? אין צימער איז אָבער קיינער ניט געווען. קיינער וועט ניט זען זינע טרערן...

אין דרויסן איז שייך און וואַרעם. הינטערן געעפּנטן פענצטער — אַ לויטערער פּרילינג-פאַרנאַכט. שטיל וויגן זיך די צווייגן, אָפּגעשאַטענע מיט העל גרינע, פון די קנאַספּן פּריש אויסגעשיילטע בלעטלעך. פּייגעלעך צוויי-טשערן...

ווילהעלם האָט זיך אַ צי געטאָן צום פענצטער אָפּצוכאַפּן ס'האַרץ מיט דער מחיהדיקער לופט און זיך גאָר פאַרהאַלטן ביים שרעכטישן. ער האָט ניט וואָס צו זוכן אין דרויסן. צו ערשט מוז ער ענטפּערן דעם פאַטער, וואָס האָט ליב פּינקטלעכקייט און דיסציפּלין. ס'איז אים, ווילהעלמען, אָנגעקומען גענוג שווער, ביז ער האָט, קאַליגראַפּיש אויסדריידלענדיק די אותיות, ווי מען האָט אים געלערנט אויף די קאַרעספּאַנדענץ-קורסן, צונויפּגעשטעלט פּאַלגנדיקן בריוו:

„צו מיינן הויכגעשעצטן פאַטער, זיין הויכווילגעבוירן ווילהעלם ערנסט מאַריאַ פּאַן קעפּען, סעניאָר, גריס אים גאָט!

פאַר אַנצער הויך געשעצטן און געאַכפערטן בריוו, וואָס איז געווען פאַר מיר אַ גרויסער האַנאַר און פרייד אים צו דערהאַלטן, און וועלכן איך האָב געלייענט מיט בעסטן וויסן און געוויסן, דאַנק איך, הער פאַפּאַ, פון טיפן האַרץ. איך האָב געהאַט די ערע אויסצוהערן אַלע אויפוואַרפן און באַלערונגען, וועלכע איך אַקצעפטיר און נעם זיי צו קענטעניש, און וועלכע איך וועל אין מעגלעכסט שניעלסטן טערמין ברענגען אין אַרדענונג, ווי עס פאַסט פאַר אַ טרעגער פונעם טיטל „פּאַך“ און פאַרן נאַכפּאַלגער פון דער אַכציק-יאַריקער פירמע „פּאַך קעפען און זון“.

איך בעט טויזנט מאל אַנטשולדיקונג ביים הער אַרטס־גרופענפירער, ווייל איך האָף ביי דער ערשטער בעסטער געלעגנהייט אויסצובעסערן מײַן אומדערלאַזלעכן פאַרזע. איך וועל שיקן אַנדערע, בעסערע סערוויזן, אום צו פאַרריכטן מײַן פעלטראַט.

איך וויל אַנך, הער פאַפּאַ, צו וויסן טאָן, אַז ניט געקוקט וואָס איך מוז זיך אַנערקענען, לויט אַנצער לעצטן בריוו, אַלס אייזל, האָב איך, נעמלעך, פיל זאָרג, פיל אַרבעט, שווערע פליכטן און אַבסאָלוט ניט קיין וואַרעם ערטעלע. אונדזער שפּע האָט אונדז שטאַרק געטאַדלט, ווי מיר וואַלטן געווען שולדיק, וואָס די אַרטסגעבירטיקע באַפעלקערונג איז אומדיסציפלינירט, שטעלט ניט צו דעם אַרױפגעלייגטן אויף איר פּראָדוקטן־שטייער, און ווי מיר וואַלטן געווען שולדיק אין די סטודענטישע אומרוען, צוליב וועלכע מען האָט געמוזט שליסן דעם אוניווערסיטעט. אויסער דעם איז דאָ אין שטאַט געשען אַ ניט קיין דערלאַזלעך געשעעניש. עס זענען, נעמלעך, זיך צעלאָפן די מוידן פונעם... זאָל מיר דער הער פאַפּאַ אַנטשולדיקן, אויב איך וועל זיך דערלויבן אַנצושרייבן אַזאָ אומאַנשטענדיק וואָרט, ווי „שאַנדהויז“. עס זענען זיך, נעמלעך, צעלאָפן די מוידן פונעם שאַנדהויז פאַרן דײַטשישן מיליטער, און מיר האָבן, אויסער דעם שטרענגן אויסרייד, באַקומען דעם באַפעל צו קאַנטראָלירן די מוידן, מיט וועלכע מיר וועלן האָבן צו טאָן. נעמלעך, קאַנטראָלירן זייערע לינקע אונטערשענקלען נידעריקער פון קני. אויף דער אינעווייניקסטער זײַט דאַרף דאַרטן זײַן אַנגעטאַטורט אַ געהעריקער צייכן און נומער. נאָר ווי זאָל איך קאַנטראָלירן? די פּראָ מאַמאַ האָט מיר פאַרווערט האָבן צו טאָן מיט פרויען, ביז איך וועל היראַטן דאָס אומשולדיקע מיידל, וואָס זי וועט מיר צוקלייבן פון אַן אַדעליק הויז.

און אויסער דעם, קומט אונדז שווער אָן די קאַלאַניזירונג פון די דערפֿ-
 בערטע געביטן. דאָס הייסט, אונדז פּערזענלעך גייט עס, אַ דאַנק גאַט און
 דעם פירער, אַדאַלף היטלער, אויסגעצייכנט. מיר זענען אַנגעקוואַרטירט
 אין ערשטקלאַסיקע וווינונגען פון ערגעץ דעפּאַרטירטע יידן, לעבן צו צוויי
 אין אַ צימער. דאָס געזעץ וועגן „איינטאָפֿ-עסן“* גילט ניט פאַר אונדז, און
 מיר באַקומען טעגלעך — זופּ און פלייש, מאַרמעלאַד און געלן קעז אין
 זילבער-פּאַפּיר, וואָס איז ער שטינקט, איז ער איז געשמאַק. נאָר באַזעצן
 פאַרשטייערס פון דײַטשישן בלוט אין די היגע געגנטן גיט זיך זאָוויזאַ ניט
 אַזוי. אונדזער שעף האָט וועגן דעם פאַרווערט צו פּלאַפּלען און באַפוילן
 בעסער וואָרפּן אַן אויג אויף אַלץ, וואָס טוט זיך אַרום אונדז, עס זאָל ענדלעך
 אַינגעשטעלט ווערן רו און אַרדענונג.

און וואָס עס קערט זיך אָן די סערוויזן, איז שולדיק העלמוט, מײַן
 צימער-קאַמעראַד. דאָס איז ער, דער עקלעקטיקער, וואָס האָט מיר זיי אונ-
 טערגערוקט. ער אַרבעט אין דעם באַקליידונג-אַפּטייל פון אונדזער שטאַב
 און פאַרשטייט גאַרניט אין דער געשיר-בראַנזשע. דערצו ליגן אים אין קאַפּ
 די ווערק, וועלכע ער שאַפט. ער וויל, נעמלעך, ווערן אַ שרייבער, איז
 נאָר ער טראַכט, נאָר ער שרייבט. און איך בין דאָך קורצזעיק, האָב איך,
 נעמלעך, ניט באַמערקט די דעפעקטן. כײַנעם אָן די רעקלאַמאַציע און בײַ
 דער ערשטער בעסטער געלעגנהייט וועט אַלץ אויסגעפאַרריכט ווערן, ווייל
 איצט ווייס איך שוין אַלץ.

און כײַויל מען זאָל וויסן וועגן די אויסצייכענונגען. מען דאַרף אויספילן
 אַ וויכטיקע פאַרן פּאַטערלאַנד העלדנטאַט, דעמאָלט קריגט מען זיי. אַזוי האָט
 געמאַלדן אונדזער שעף. האָב איך איצט די ערע אַזוי צו מעלדן, גנעדיקער
 הער פּאַפּ, אַז אַזאַ טאַט וועל איך אומבאַדינגט אויספילן, אַזוי העלפט מיר
 גאַט און דער פירער.

מיטן היטלער-גרוס און הויכער אַכטונג —

אַזער זון ווילהעלם ערנסט מאַריאַ פאַן קעפּען, יוניאַר.

בכדי דער בריוו זאָל וואָס גיכער אַנקומען צום אַדרעסטאַט, איז ווילהעלם
 אַוועק אים אַראַפּלאָזן אויף דער צענטראַלער פּאַסט. ווען ער האָט זיך
 אומגעקערט, איז אין צימער שוין געווען העלמוט. אַ קליינער, נאָך קלענער

* עסן איין געריכט צום מיטאַג.

ווי שטענדיק, איז ער געזעסן פאַררוקט אין אַ ווינקל לעבן זײַן בעטשאַפקע און בײַ דער שײַן פּונעם נאַכטלעמפל עפעס געשריבן אין אַ דיקן העפּט. ווילהעלם איז אים באַפּאַלן, געזידלט פאַר דעם, וואָס ער האָט אים אונטערגערוקט דאָס שלימולדיקע געשיר.

— קאַנסט זײַן אַזוי פּריינדלעך און מיר ניט שטערן? — האָט העלמוט קאַלטבלטיק געפרעגט און אַפּילו ניט אויפגעוויבן דעם קאַפּ, ניט אַפּגעריסן זיך פון העפּט און אַלץ ווײַטער געשריבן, געשריבן.

באַמיענדיק זיך אַננצוהאַלטן די טרערן, אַנגעקוואַלענע פון פאַרדראָס, האָט ווילהעלם נאָך מער זיך אויפגעקאַכט, נאָך שטאַרקער געשטויסן זידל-ווערטער און געפאַכעט מיט געבײלטע פּויסטן.

העלמוט איז אויפגעשפרונגען אַ טויט בלאַסער, אויפגערעגטער, אַרײַנגעוואָרפן דעם העפּט אין שופּלאַך פון זײַן שאַפקע און אַרויסגעלאָפּן פון צימער, ווי אַנטריינענדיק פון עפעס ניט-גוטס.

ווען ס'גיט זיך אים אַנן, וואָלט ווילהעלם מיט איין זעץ נאַקאַוטירט דעם דאָזיקן גאַרנישט! זײַן גליק, וואָס ער, העלמוט, איז אַפּגעצויגן אָן אַ וואָרט צו ענטפּערן, אַנטלאָפּן ניט פאַרלעשנדיק דאָס טישלעמפל; געלאָזט אַפּילו שטעקן דעם שליסל אינעם שופּלאַך. געוויינטלעך פאַרשליסט ער אים, באַהאַלט זאָרגעוודיק דעם שליסל אין קעשענע און קיין מאָל דערלויבט ער ניט אַ קוק טאָן, וואָס ער שרײַבט דאָרטן.

אויף די שפּיץ פינגער איז איצט ווילהעלם צוגעגאַנגען צו דער טיר און זי פאַרשלאָסן. צוגעלאָפּן צו העלמוטס שאַפקע, אַרויסגענומען דעם העפּט. אויף זײַן הילע איז מיט אַ האַסטיקן און נאַכלעסיקן פּתב געווען אַנגעשריבן: „טאַגבוך“. ווילהעלם האָט אַ מיש געטאָן די זײַטלעך און זיך פאַרהאַלטן אויף דער לעצטער פאַרנאַטירונג, אַפּגעמערקט מיט דער היינטיקער דאַטע. אַ, גאַט, וואָס דאָ טוט זיך!

ווילהעלם האָט זיך אַנגעשפּיצט. ער האָט אַנגעצונדן זײַן העלן טישלאַמפּ, זאָרגעוודיק אויסגעווישט די בריילן-גלעזער, און נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל איבערגעלייענט די שרעקלעכע שורות, וואָס האָבן אים אין גאַנצן צערודערט. ניין, די אויגן פאַרפירן אים ניט... אַ כאַפּ געטאָן אַ ריין בייגעלע פאַפּיר, האָט ער, ניט טראַכטנדיק וועגן קאַליגראַפּיע, גענומען שרײַבן:

„געערטער הער פאַפּאַ!“

נאר וואָס האָב איך אַראָפּגעלאָזן אַ בריוו צו אַנער הויכווילגעבוירן און כ'מוז שוין שרײַבן אַ נײַעם בריוו. איך האָב דאָרטן, נעמלעך, דערמאָנט מײַן צימער-קאַמעראַד העלמוט, וואָס איז שולדיק אין די נײַט-געראַטענע סערוויזן און וואָס פאַרשמירט מיט זײַן שרײַבעכץ, דערצו נאָך מיט זײַער אַ שלעכטער האַנטשריפט, גאַנצענע העפטן. פון דאָרטן וועל איך עפעס איבערשרײַבן. אום צו ווייזן, וואָס ער שרײַבט, כ'וואָרן אָבער, אַז קײנער זאָל, גאָט באַהײט, זיך ניט דערוועגן צו דענקען, אַז דאָס זענען מײַנע ווערטער. אַלץ איז העלמוטס און איך טו זײ אַרײַנגעמען אין קלאַמערן פון אָנהײב ביז צום ענד. און אַט וואָס ער שרײַבט :

(הײַנט האָב איך זיך איבערצײגט, אַז ס'איז נײַטאָ קײן גאָט. ווען ער וואָלט יאָ עקסיסטירט, וואָלט ער ניט דערלאָזט ס'זאָל געשען דאָס, וואָס איך האָב הײַנט געזען מיט די אײגענע אויגן. מײַן נשמה, אויב זאָג איז פאַראַן, האָט ניט מער קײן רו און וועט גײט האָבן! ניט וויסנדיק וואָס אַנדערש צו טאָן, בין איך אַוועק צום פאַסטאָר פון דער היגער עוואַנגעלישער קירך. כ'האָב אים דערציילט, אַז אין די ראַמען פון מײַן אַרבעט אינעם קליידער-אַפטייל פונעם קאַלאָניזירונג-שטאַב בין איך הײַנט בײַגעווען... אין אונדזער טערמי-נאָלאַגיע ווערט עס אַנגערופן „אַקציע צו שאַפן לעבנסרוים פאַר דער דײַ-טשישער נאַציע“. כ'האָב אָבער געזען אַזױנס, וואָס איך האָב גאָר מורא צו שילדערן, וועלל כ'וועל אײנפאַך פון זײנען אַראַפּגיין, אויף ס'נײַ אויפשטעלנדיק אין מײַנע געדאַנקען דאָס גרוילבילד. דער פאַסטאָר האָט מיך געדולדיק אויסגעהערט און געפרוווט באַרויקן מיט אַזעלכע רײד: „אָן בלוט-פאַרגיסונג קאָן ניט זײַן קײן פאַרגעבונג. דאָס איז דער פינגער פון אַלמעכטיקן, גאָטס שטראַף פאַר זײַנד, וואָס אַלע מיר באַגײען...“ כ'בין פון אים אַרויס... נײַן, כ'בין געלאָפּן, פילנדיק ווי עמעצער האַקט מיך איבערן קאָפּ און טרײַבט, טרײַבט... כ'פאַרשטיי ניט, פאַר וואָס שטראַפט גאָט פאַר אונדזערע זײַנד אין גאַנצן פרעמדע מענטשן, מעגן זײ זײַן ייִדן, איך פרעג: מיט וואָס האָבן זיך פאַר-זײַנדיקט זײַגנדיגער, וועלכע מען האָט — נאַקעטע, שרײַענדיקע, לעבעדיקע און אויף באַגעטן אַרױפּגעקאַפטע — געשלינדערט אין גריבער און פאַרוואַל-גערט מיט די נאַקעטע קערפערס פון זײַערע צעשאַסענע עלטערן? און מיר, ווי שאַקאַל, זענען געווען אַנגעפאַרן צו לאָדן אין מאַשינען די קליידער און דעם שוכוואַרג פון די אומגעבראַכטע... נײַן, נײַטאָ קײן גאָט!)

דאָס אַלץ, ליבער הער פּאַפּאָ, האָב איך וואָרט אין וואָרט, זאָרגעוודיק און פינקטלעך איבערגעשריבן פון העלמוטס דיקן העפט, וואָס ער רופט אָן „טאָגבוך“, אזוי העלפט מיר גאָט. איך מיין, אַז אַזעלכע ווי העלמוט זענען שולדיק אין אַלע אונדזערע שוועריקייטן. זיי האָבן קיין רעכט ניט צו געהערן צום קאַלאָניזירונג-שטאַב. מאָרגן גאַנץ פרי וועל איך וועגן זיין שרטיבעכץ מאַכן די געהעריקע מעלדונג אונדזער שעה.

מיט דניטשישן גרוס — הייל היטלער!

אַזער זון ווילהעלם ערנסט מאַריאַ פאַן קעפּען, יוניאַר.

געענדיקט שרייבן און איבערשרייבן, אַוועקגעלייגט העלמוטס העפט אויף זיין אָרט, האָט ווילהעלם זיך דערפילט מיד, שטאַרק מיד. גאָר אַפרוען זיך איז ניט געווען קיין צייט. ער האָט אַוועקגעאַזלט מיטן בריוו צו דער צענטראַלער פּאַסט.

אויפן צוריקוועג איז ער געגאַנגען איבער דער גאַס מיט אַ שטאַלץ פאַרריסענעם קאַפּ און ניט געזען קיין גלייכן צו זיך. דער פּאַטער וועט אים מער ניט רופן „אייזל“ אָדער „בלינדע באַשעפעניש!“ און דער שעה... זיילהעלם האָט אַ הירזשע געטאַן פון הנאה. זינע אַויגן זענען אַנגעקוואַלן מיט טרערן. דאָס מאַל אַבער — פון פרייד.

הייבנדיק זיך איבער די טרעפּ אין זייער הויז, האָט ער דערזען פאַר אים גיין די יונגע פרוי צי פּרייליך, וועלכע ער טרעפט דאָ שוין צום וויפּלטן מאַל. מאַדנע באַשעפענישן די אַרטיקע איינזוינערס, ווייסן ניט, אַז ווען קולטורעלע מענטשן באַגעגענען זיך אויף טרעפּ, באַגריסן זיי זיך, מעגן זיי אַפילו ניט זיין באַקאַנט. פאַר דניטשן איז דאָס באַגריסן זיך אַ זעלבסט-פאַרשטענדלעכ-קייט, אַבער ניט פאַר דער דאָזיקער פרוי צי פּרייליך, וואָס הייבט זיך אויף די טרעפּ פאַר אים. איצט האָט זיין בליק זיך געגליטשט פון איר רוקן און טאַליע אַראָפּ צו די פיס. ער האָט באַמערקט... ניט געקוקט אויף זיין קורצ-זעיקייט האָט ער קלאָר געזען: דורכן זינדענעם זאָק לייכט זיך דורך אַ באַנדאָזש. אַ באַנדאָזש אויף דעם לינקן פּוס אַ ביסל נידעריקער פון קני, דאַרטן, וווּ ס'ווערן באַצייכנט יענע מוידן, וואָס שטילן די גלוסטונג פון דניטשישע מיליטער-לענט. געוויס איז די דאָזיקע איינע פון די, וואָס זענען זיך צעלאָפּן פון יענעם אַנשטאַלט, אויסגעברענט די טאַטוירונג, אַרומגעבונדן די ווונד...

מוראדיק שטאַרק האָט גענומען פויקן ווילהעלםס האַרץ. ס'האַט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז די וואָס גייט פאַר אים, הערט די פויקערע און דעריבער האָט זי פאַרגיכערט אירע טריט. אַט איז שוין דער אַרנינגאַנג אין זיין קוואַר-טיר. איז ער געבליבן שטיין. פלומרשט זיך אַ פאַרע געטאַן מיטן שליסל און האַסטיק אַראַפגעצויגן די שטיוויל. די סקריפענדיקע זווילן, באַשלאַנגן מיט אַיזערנע קעפלעך, וועלן איצט אים ניט קאַנען אַרויסגעבן. אין די סקאַרפעטן, מיט די שטיוויל אין די הענט, איז ער אַרויפגעלאַפן ביזן לעצטן שטאַק, וווּ ס'איז פאַרשוונדן די פרוי אַדער פּרילין מיטן באַנדאָזש אונטערן קני. וווּ איז זי אַרני? אויפן לעצטן טרעפן-אַפּאַץ זענען געווען דריי טירן. גאַט צו דאַנקען: ס'האַט אַ קלימפער געטאַן דער פאַררוקער אויף איינער פון זיי. ווילהעלם האָט אַינגעקריצט זיך אין זפרון: ווינונג נומער 12.

אַריינגעפאַלן אין זיין צימער, נאָך אַלץ אין די סקאַרפעטן, האָט וויל-העלם זיך באַלד געזעצט שרייבן דעם פאַטער אַ נייעם בריוו.

„הער פאַפּאַ!“

אַנטשולדיקט מיר, וואָס איך האָב גענומען ווידער שרייבן אַיך אַ בריוו. וועלכן איך וועל זאַפאַרט אַפשיקן. איך בעט אַלע מיינע בריוו ליענען לויט דער ריי, נעמלעך, לויטן פאַרלויף פון די געשעענישן. דאָס וועט זיין בריוו נומער 3.

איך האָב די ערע מיטצוטיילן, אַז הנינט האָב איך גליק, איך דערוויס זיך איין וויכטיקע זאַך נאָך דער אַנדערער. מאַרגן פרי וועל איך וועגן אַלץ מעלדן אונדזער שעף און איך גלייב, אַז מען קאַן שוין איבערגעבן דעם געערטן הער אַרטס-גרופענפירער, אַז איך דיין לויטן בעסטן וויסן און געוויסן אונדזער טויזנטיאַריקן דריטן רינג און זיין פירער, וואָס גאַט האָט אונדז אַראַפגעשיקט. פאַר מיינע דינסטן וועל איך, אַן צווייפל, באַלוינט ווערן. איך וועל אויספירן אַ זייער וויכטיקע פאַטריאַטישע טאַט. דאָס איז דערוויילע אַ געהיימניש. אָבער אין גיכן וועט עס ווערן אויס געהיימניש. און גענוג מיך רופן „איזל“!

איך קוש דעם הער פאַפּאַ און פּראָו מאַמאַ.

מיט דינטישישן גרוס „הייל היטלער!“ און הויכער אַכטונג —

אַינער זון ווילהעלם ערנסט מאַריאַ פאַן קעפען, יונגאַר.

און ווידער איז ער געלאַפן מיטן בריוו אויף דער צענטראַלער פאַסט.

צוריקגעקערט זיך אהיים, האָט ער אין צימער שוין געטראָפֿן העלמוטן. אין דעם אַנטאָן, אין די שטיוול איז ער געלעגן אויף זײַן ניט אויסגעבעטן געלעגער, צונויפגעדרײט אין אַ קנױל, און שווער געשנאַרכט. אַוודאי זיך אַנגעטרונקען. גוט, זײער גוט, וואָס ער פּאַפּט.

אויסגעשעפּט פון די אַלע איבערלעבונגען און מיד פון שרײַבן בריוו, אָבער צופרידן, שטאַרק צופרידן פון הײנטיקן טאַג מיט אַלע זײנע פּאַסיר־רונגען, האָט ווילהעלם גענומען זיך אויסטאַן. ער איז געגאַנגען שלאָפֿן אַ גליקלעכער. קענטיק, אַז ס'איז טאַקע אַזוי: אויב קיין שוואַרצע קאַץ לויפט דיר דעם וועג ניט אַריבער און מיט לײדיקע עמעס באַגעגנט דײך קײנער ניט, אויב ס'איז ניט פּרײטיק און ניט דער דרײצנטער טאַג אין מאַנאַט, איז דער טאַג אומבאַדינגט אַ מזלדיקער.

אויף מאַרגן איז ער זײער פּרי אַוועק צום שעף. דער אונטער־שטורמ־פירער האָט אים אויסגעהערט און... ניט קיין לויבווערטער, נאָר שטראַפּרייד און זידלערײען האָבן זיך אַ שאַט געטאַן אויף ווילהעלמען. פאַר וואָס איז ער, אַזאַ אידיאָט, אַזאַ קרעטין, אַזאַ טויגענישט, אַזאַ שליממויז באַלד ניט געקומען מעלדן אַזעלכע וויכטיקע ידיעות?! דער אונטער־שטורמפירער האָט זיך אַפילו ניט געשטערט אים אַנצורופן „אייזל“... טרערן האָבן אַ שפאַר געטאַן ווילהעלמען פון די אויגן. אים איז באַפוילן געוואָרן אַפּצוטראַגן זיך, און ער איז געווען זיכער, אַז זײַן פאַרשאַלטענע נאַטור צו ווײנען האָט אַלץ קאַליע געמאַכט.

אויסגעלאָזט האָט זיך אָבער... סוף טאַג האָט דער אונטער־שטורמפירער געלאָזט רופן ווילהעלמען צו זיך און שוין גאָר אַנדערש גערעדט מיט אים. העפלעך האָט ער געזאַגט, אַז אויך אויף ווײטער זאַל ער האָבן אַזאַ שאַרפֿן בליק, ווײל אַזעלכע אויגן, ווי זײנע, זענען זײער נײטיק דעם קאַלאַניזירונג־שטאַב און דרײטן רײך. לאַנג האָט אים דער שעף פאַרהאַלטן און אַלץ אויפ־געקלערט.

נאָך דער אַרבעט איז ווילהעלם אַפילו ניט געגאַנגען עסן. ער האָט זיך פאַרשפּאַרט אין צימער, אַרײנגעלאָזט דורכן פענצטער די מחיהדיק אַפּפּרישנ־דיקע פּרילינגלופט און געשריבן דעם פּאַטער אַ נײעם בריוו:

„פּאַפּאָ!“

איך קאָן דיר צו וויסן טאַן, אַז דײַן זון איז. נעמלעך, גאָר קיין אייזל ניט.

ווי דו האָסט אים אָנגערופן און קוואַליפֿיצירט. און אויך ניט קיין בלינד באַשעפעניש! און גענוג מיך אַזוי צו באַטיטלען! לויט די ווערטער פון מנן שעף, זענען אַזוינע אויגן ווי מננע, זייער נייטיק דעם דריטן ריז! מען האָט נעמלעך, געמאַכט אַן אונטערזוכונג אין העלמוטס שאַפקע און געפונען! אויסער דעם אַרט וועלכן איך האָב וואָרט אין וואָרט איבערגעשריבן, האָט מען אין זינע שריפטן געפונען נאָך און נאָך אַנדערע הויך־פאַררעטערשע ערטער, און דער פאַררעטער העלמוט געפינט זיך שוין אין אַרעסט.

בני דעה פרוי צי פרייליך פון דער ווינונג נומער 12 האָט מען ניט געפונען קיין ווונד אויף דעם אַרט, וווּ ס'ווערן געצייכנט יענע מוידן, וואָס מיט זייער נאָמען וויל איך ניט פאַרשוועכן מנן בריוו. דערפאַר האָט מען בני איר יאָ געפונען אַ ניט רעגיסטרירט פיראַריק מיידעלע, וואָס רעדט ייִדיש. געוויס פון דער היגער געטאָ אַרויסגעשמוגלט. די פרוי און דאָס מיידעלע האָט צוגענומען געסטאַפּאַ, און אונדזער שעף, דער הער אונטער־שטורמפירער, האָט געזאָגט, אַז מען וועט, נעמלעך, קאַנען ריידן וועגן באַלוי־נען מיך מיט אַן א.א.ק.2.

הייל דעם פירער! הייל היטלער!

דיין זון ווילהעלם ערנסט מאַריאַ פאַן קעפּען, יוניאַר.

דעם היינטיקן ליענער בליבט נאָר צו דערקלערן, אַז א.א.ק.2 איז אַן אויסצייכענונג פאַר קריגספאַרדינסטן — „אייזערנער קרייץ פון צווייטן קלאַס“.

שטאַבס-פעלדפעבל האַנס פּפּאַנקוך

אָ צערודערונג

דעם שטאַבס-פעלדפעבל האַנס פּפּאַנקוכס פליישיקע נאָז האָט דערשנאַפּט אין די קאַרטאַפּל-קעלערן עפעס זייער פאַרדעכטיקס, עפעס זייער ניט-גוטס, מען קאָן אַפילו זאָגן — געפערלעכס.

ניט איין קעלער און ניט צוויי, אַ גאַנצע סיסטעם אונטערערדישע מאַגאַ-
זינען איז עס געווען, אַ טייל פון אַ קאַמפלעקס מיליטערישע אינטענדאַנטור-
בנינים, וואָס געבויט האָט מען זיי אַ מאָל, אין די צאָרישע צייטן. איצט האָט
דאָ געוועלטיקט אַ צענדליק „דעראַבערער פונעם אַסטראָם“, ס'הייסט, היט-
לערס זעלנער, מיט אַ לייטענאַנט אין דער שפיץ. פול אַנגעשאַטן די קעלערן
מיט קאַרטאַפּל, האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל צופרידן זיך געריבן די הענט:
— ניכטס צו מאַכן, אויך אין ליטע איז מען פּלנטיק געווען, מען האָט
גוט געזייט. אַבער מיר, דעם פירערס סאַלדאַטן, און נאָר מיר געניסן פון דער
גערעטעניש. זאָ, זאָ, דאָס, פאַרשטיי איך, איז אַ ראַציאָנעלע אַרבעט-פאַר-
טיילונג! אַנדערע זייען — מיר שנעידן!

פּפּאַנקוך האָט געקוואַלן פון זינע שאַרפּזיניקע רייד. נאָר איצט, אַז דער
ווינטער האָט אַ בושעווע געטאָן מיט שניי און פרעסט, איז — נאָ דיר אַ
געשיכטע! נאָר... גאַרניט! קיינער וועט ניט אַפּנאַרן זיין חוש-הריח! קיין
זאָך וועט זיך ניט אויסבאַהאַלטן פון זיין וואַכיקן און שאַרפּן בליק. ער וועט,
ער וועט!

קאַמפּגרייט געשטימט, האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל אַריבערגעטראָטן
די שוועל פון זיין שעפּס קאַבינעט. אַרויסגעוואָרפּן אין דער הייך די רעכטע
האַנט צום „דניטשישן גרוס“, וויפל די פּוחות האָבן דערלויבט — אויסגע-
צויגן זיין נידעריק געפאַקט גופל, אַ קלאַפּ טוענדיק דערביי מיט די אַפּצאַסן
פון די ביז שפיגלגלאַנץ אַפּגעפּוצטע שטיוול, האָט פּפּאַנקוך אַפּגעראַפּאַרטירט:

— הנל היטלער! די קארטאפל פוילן, הער לייטענאנט!
 דער יונגיטשקער, אויסגעכאָליעטער, בלייכהויטיקער לייטענאנט וואָס
 איז געזעסן ביים שרייבטיש, האָט גלייכגילטיק אַ בורטשע געטאָן „הייל“
 און זיך ניט מטריח געווען אַ ריר צו טאָן פון אַרט. זיין קאָפּ מיט די העל
 בלאַנדע האָר, אַנגעשמירטע מיט בריליאַנטין און מיט אַ שרונט אין סאַמע
 מיט, האָט אויסגעזען ווי צוגעקלעפט צום גוף. פון צינט צו צינט פלעגט
 בלויז אַ צוק טאָן זיין לינקע, אין שראַמען צעפאַסעוועטע באַק, וואָס האָט
 געטראָגן אויף זיך די שפורן פון שטורמישע סטודענטישע הוליאַנקעס און
 בלוטיקע דועלן.

— די קארטאפל פוילן? נאָך אַ נײַעס! — האָט ענדלעך אומצופרידן
 אַרויסגעמרוקעט דער לייטענאנט, אויסשטשירענדיק צוויי גרויסע אַרויס-
 סטאַרטשענדיקע פּאָדערשטע ציין.

— יאוואָל! אַזוי אים, הער לייטענאנט! — האָט אונטערטעניק דער-
 קלערט פּפּאַנקוך און ווידער אַ קנאַק געטאָן מיט די אַפּצאַסן און אַזוי הילכיק,
 ווי צוויי בירבאַקאַלן וואָלטן זיך צונויפגעשטויסן: „פּראָזיט!“ יא, ווייניק
 ווער ס'האָט זיך געקאַנט מיט אים פאַרגלייכן אין אַפּגעבן מיליטערישן
 רעספּעקט העכער-ראַנגיקע.

אַבער ווי נאָר דער לייטענאנט האָט אַ הייב געטאָן דעם קאָפּ און מיט
 זײַנע גרינע אויגן זיך אַינגעדערעלעוועט אין פּפּאַנקוכן, איז דעם שטאַבס-
 פעלדפּעבלס האַפּערדיקייט אויסגעוועפט געוואָרן.

די ברוסט אויסגעשטעלט, די הענט צוגעדריקט צו די היפּטן, איז פּפּאַנ-
 קוך געשטאַנען פאַר זײַן שעף, ניט טוענדיק קיין ריר מיט אַן אַבר, קיין
 פינטל מיט אַן אויג. אַבער אינעווייניק האָט עס אין אים געוירט: וואָס
 קוקט אויף אים אַזוי דער לייטענאנט? אפשר געפּעלט ניט דעם דאָזיקן
 זויגלינג זײַן, פּפּאַנקוכס, ניט הויכער וווקס, דער צו שטײַף אַנגעצויגענער
 רימען אַרום זײַנע פּולבלעכע לענדן? צי די אויפּשריפט „גאַט מיט אונדז“
 אויפּן שנאַל פּונעם רימען שאַקירט אים? אמת, פּפּאַנקוכס אויסזען איז ניט
 גרויסאַרטיק, דאָס אַנערקענט ער אַליין. אַבער דער שעף זײַנער ווייסט דאָך,
 אַז ניט דאָס אויסערלעכע אויסזען, נײַערט די עכטע סאַלדאַטישע האַלטונג,
 די ברוסט — פאַרויס, דער בויך — אויף צוריק, איז דעצידירנדיק. ס'איז
 דער ערשטער מערקמאַל פון אַ פאַרשטייער פון דער אַרישער ראַסע, דערצו

ווייסט דאָך אויסגעצייכנט דער לייטענאַנט, אַז ער, פּפּאַנקור, האָט צוגעשטעלט זיין „שטאַבאָוס“, דעם דאָקומענטאַלן באַווייז פּונעם נאַרדישן גערמאַנען-בלוט, וואָס פּליסט אין זינע אָדערן. דעם אַרישן אָפּשטאַם זינעם באַשטעטיקט אויך דאָס געלבלעכע בערדל, דאָס בערדל וואָס ער האָט בכּוונה זיך פּאַרלאָזט. עס דאַרף דינען ווי אַ קעגנּוואַג צו די טונקעלע אויגן, טונקעלע ברעמען און דעם קרענצל טונקעלע האָר, וואָס באַזוימט זיין פּליך...

— וואָרום דאָס זינלאָזע שטאַרן אויף אַן אַרט? — האָט דער לייטענאַנט געמאַכט אַ סוף צו פּפּאַנקוכס איבערטראַכטענישן.

דער שטאַבס-פעלדפעבל האָט ווידער אַ קנאַק געטאַן מיט די אָפּצאַסן און, ווי געוויינטלעך, בעת ער האָט גיט וואָס צו זאָגן קאַנקרעטס, אויסגערופן:

— יאַוואַל, הער לייטענאַנט!

— וואָס הייסט, יאַוואַל?

— יאַוואַל, אַזוי איז'ס, זיי פּוילן!

— וואָס הייסט, זיי פּוילן?! — די קאַטעגאָרישקייט מיט וועלכער דער לייטענאַנט האָט געשטעלט די פּראָגע, האָט מען געקאַנט טייטשן אַזוי: „וואָס פאַר אַ רעכט האָבן די קאַרטאַפּל צו פּוילן? ווער האָט זיי דערלויבט? נאָר דיטשן דערלויבן און פּאַרווערן!“

אַבסאַלוט אַינשטימענדיק דערמיט, אַז די קאַרטאַפּל האָבן גיט געטאַרט אָנהייבן פּוילן אַן דער דערלויבעניש פּון די דיטשישע מאַכטהאַבערס, האָט פּפּאַנקור זיך געגעבן אַ צי אויס און אויסגלאַצנדיק די אויגן, דערקלערט:

— מען דאַרף זיי איבערקלייבן, הער לייטענאַנט!

דעם לייטענאַנט האָט עס אַ וואָרף געטאַן אויף צוריק, ווי די רער פּון אַ האַרמאַט נאָכן אויסשיסן. זיין בליק, ווי דער אַרויסגעשאַסענער שראַפּנעל, האָט ענדגילטיק פּרייטשמעליעט דעם צעטומלטן שטאַבס-פעלדפעבל.

אַוועק אַ שיינע רגע, ביז פּפּאַנקור האָט באַנומען זיין שולד. ווי האָט ער זיך דערוועגט? ווי האָט ער פּאַרגעסן, אַז אַן אונטערגעאַרדנטער דאַרף נאָר אויספּילן באַפעלן און גיט רוקן דעם שנאַבל אין זאַכן פּון מלוכישער קאַמפּעטענץ, קאַטש, דעם אמת געזאַגט, איז זיין שנאַבל, דערצו נאָך אונטערן שטאַבס-פעלדפעבלשן קאַזירעק מיט דער זילבערנער אַרומזוימונג. שוין נאָר גיט אַזוי געמייך, פאַרט פּון אַ ראַסנריינעם אַריער און אַ פּראַפעסיאָנעלן מיליטער-מאַן דערצו!

פלוצעם האָט דער לייטענאַנט זיך אויפגעשטעלט און אונטערשטרעכנדיק יעדן טראָף באַוויליקט צו באַפעלן:

— די קאַרטאַפּל דאַרף מען איבערקלייבן! פאַרשטאַנען?! —

— יאַוואָל, הער לייטענאַנט, איבערקלייבן! — האָט פּפּאַנקוך אויסגע-
שריען מיט אַ געפיל פון פאַרלייכטערונג און שוין געהאַט אויפגעהויבן די
האַנט צום געזעגענונג-גרוס.

נאָר דאָ האָט דער לייטענאַנט אַ פּרעג געטאָן:

— וואָס פאַר אַ שיינהייט האָט איר זיך אַינגעשאַפּט, הער שטאַבס-
פעלדפעבל?

ווי עס פּאַסט פאַר אַן אונטערגעאַרדנטן, האָט פּפּאַנקוך, ניט פאַרלירנדיק
קיין מינוט, אָפּגעראַפּאַרטירט:

— זי צירעוועט שטרימפּפע, זאַקן, הער לייטענאַנט!

— ווי אַינער דירעקטער שעף איז מײַן פליכט אַיך צו וואַרענען, —
האַט דער לייטענאַנט באַלערעוודיק אויסגעצויגן, גלייך אַ פּאַסטאַר-בעתן
פריידיקן אין דער קירך, — איך וויל אַיך וואַרענען, אַז די „ראַסן-שאַנדע-
געזעצן“ זענען אַקטועל. געזעצן בלייבן געזעצן! אויף אַינצושפּאַרן פּאַפּיר
אויף אַנטשולדיקונג-דעקלאַראַציעס און באַדויערונג-דערקלערונגען וויל איך,
אויסדריקלעך באַטאַגענדיק די ערנסטקייט פון דער זאַך, אַן איבעריק מאַל
אַיך אָפיציעל פאַרשלאָגן די דינסטן פונעם ראַסיש-קאַנטראַלירטן באַרדעל
פאַר אונטער-אַפיצירן, וואָס איז געעפנט אין שטאַט. פאַרגעסט ניט, אַז ראַסן-
שאַנדע... ביי דער געלעגנהייט, ווי אַלט איז דאָס מיידל?

— זיבעצן!

פּפּאַנקוכס שלאַבעריק אַראַפּגעהאַנגענע באַקן האָבן געפּלאַמט. משמעות
צוליבן אָפּבראַקן אַ באַשנימפּערלעכן ליגן — דערלייגט דעם מיידל אַ פאַר-
יאַרעלעך.

— זיבעצן? — האָט איבערגעפרעגט דער לייטענאַנט. — דעמאָלט, אַלואַ,
געדולד, געדולד, הער שטאַבס-פעלדפעבל! איין יאָר אָפּוואַרטן און די קאַרש
וועט צייטיק ווערן לויטן געזעץ.

— דאָס מיידל צירעוועט זאַקן, פּרעסט אויס אַ העמד, הייצט דעם אויוון,
נאָ, און באַדינט דאַנאַרן, ס'הייסט מײַן הונט, אויך מײַנער אַ דערצויגלינג,
אויסער דעם, כּווייל קיין זאַך ניט פאַרהוילן, אויסער דעם דינט זי מיר פאַר

אַ מאַדעל, ווען איך גיב מיך אָפּ דער קונסט! — האָט, שוין זאָגנדיק אַן אמת, מיט אַ געוויסן שטאַלץ פאַרענדיקט פּפּאַנקוך.

— אַ מאַדעל? געוויס פאַר ספּינקסן... — האָט אַ שמייכל געטאָן דער לייטענאַנט צום ערשטן מאַל אין משך פון זייער דיאַלאָג. — איר קאַנט גיין צו אַיַערע ספּינקסן, הער שטאַבס-פעלדפעבל!

— יאַוואָל, הער לייטענאַנט! הילל היטלער! — פּפּאַנקוך האָט אַרויס-געוואָרפֿן זײַן רעכטע האַנט אין דער הייך און זיך אויסגעקערעוועט מיט אַזאַ קוראַזש, אַז דער געפלאַכטענער, איבער זײַן ברוסט אַריבערגעהאַנגענער זילבערנער שטאַבס-פעלדפעבל-שנור האָט זיך הויך אַ הייב געטאָן אין דער לופט.

פונעם לייטענאַנטס קאַבינעט איז פּפּאַנקוך אַרויס אַן אויסגעפאַרעטער, אָפּגעלאָזט דעם רימען, וואָס האָט אומברחמנותדיק צונויפגעקוועטשט דעם בויך, אַרויפגערוקט דאָס שטייפּע פאַראַד-היטל מיטן גרויסן גלאַנציקן דאַשעק אויפן קאַפּ און מיט אַ טאַשן-טיכל גוט אָפּגעריבן דער פאַרשוויצטן שטערן, האָט ער שווערלעך אַוועקגעשפּרייזט צו זיך אין קוואַרטיר.

פון אַלע אומאַנגענעמע רייד וועלכע ס'איז אים אויסגעקומען אָקערשט אויסצוהערן, זענען אים באַזונדערש ניט געפעלן די לעצטע ווערטער פונעם שעה. וואָס איז יענער אויסן געווען מיט די ספּינקסן? וואָס אַזוינס אויב, ער, פּפּאַנקוך, האָט נעכטן אויסגעקנאַטן פון פּרישן שניי אַ זיצנדיק געשטאַלט — האַלב לייב, האַלב פּרוי מיט אַנטבלויזטע בריסט? בײַ זיך אין דיסעלדאַרף, נאָך יענעם וועלטקריג, פלעגט ער קלעפּן אַ סך גרעסערע אַזוינע פיגורן און פלעגט נאָך אָנהענגען אויף זיי די אויפשריפט: „דיַטשלאַנדס האַסער פּוּאַנקאַרע, זאָלסט צעגיין ווי אַט דער שנעע“.

וואָס פאַר אַ שניכות דער דעמאָלט באַרימטער פּראַנציזישער פּאַליטיקער האָט געהאַט צו זײַנע שנייפיגורן, האָט פּפּאַנקוך ניט געפרוווט זיך דערקלערן. נאָר דער שניי איז טאַקע צעגאַנגען, פונעם באַרימטן פּאַליטיקער איז קיין זכר ניט געבליבן, און פּראַנקרייך — אַ געשענדטע וויבספּאַרשוין אין אַ צעריסן העמד — ליגט שוין פאַר דיַטשלאַנד אויף די קניי... באַלד וועט אויך דערגיין די ריי פון רוסלאַנד. דאָס וועט געשען, ווי אין ערשטן פּאַל — בליצשנעל, אומפאַרמיינדלעך און מיטן דירעקטן אַקטיוון אַנטייל פון אים, דעם פאַרדינסטפולן שטאַבס-פעלדפעבל האַנס פּפּאַנקוך.

פאר וואָס פוילן די קארטאָפּל ?

ווי שטענדיק, אזוי אויך נאָך דער פריער איבערגעלעבטער צערודערונג, האָט פּפּאַנקוך געפונען אין זײַן קוואַרטיר — דעם אָפּגעזונדערטן איינצימער-דיקן מויערל — אַן אָפּרו- און שוין-אַרט פון באַדרענגענישן.

דאָס מויערל מיט די פון אויסן אָפּגעקרישלטע ציגלוענט, באַדעקטע מיט גרויע פּלעקן, ווי מיט לישייעס, איז געשטאַנען אין אַ העק פון דעם אַרומגעצוימטן מיליטערישן ראַיאָן. צו וואָס האָבן די צאַרישע בוימסטערס מיט יאַרצענדליקער צוריק אויפגעשטעלט דאָס דאָזיקע הַנּוּל, איז שווער צו זאָגן. פּפּאַנקוכן איז אויסגעקומען, אַז שוין דעמאָלט האָט די געטלעכע השגחה — די פּאַרזעונג, וועדליק דעם פירערס באַצייכענונג — געטראַכט וועגן זײַן, דעם שטאַבס-פּעלדפּעבלס זיכערע איינקוואַרטירונג צווישן פּננד אויף פרעמדער ערד. פון דרויסן וועט קיינעם ניט איינפאַלן, אַז דאָ וווינט עמעצער. אינעווייניק, אונטערן נידעריק אַראָפּגעלאַזטן, קרייצפּאַרמיק גע-וועלכטן סופּיט, הינטער דער שווערער פּאַנצערטיר, הינטער די עטלעכע שמאַלע, מיט אייזערנע פרענטן פּאַרקראַטעוועטע פּענצטערלעך האָט ער זיך געפילט באַשיצט, און זײַנע נערוון פּלעגן זיך באַפּרענען פון געשפּאַנטקייט. דאָ איז צו יעדער צײַט מיט אים דער געטרייער דאָנאַר, זײַן אויסגעהאַדע-וועטער, געפּעסטעטער און אויסגעדדעסירטער וואַלפּהונט.

אין דער שטענדיקער סומנעקייט פון זײַן קוואַרטיר פּלעגט פּפּאַנקוכן אַרומכאַפּן אַ גרויס געפיל: ער זינקט אַראָפּ אין די טיפּענישן פונעם אַמאַל, אין די סודותפולע לאַבירינטן פון די פּאַרגאַנגענע יאַרהונדערטער, וווּ ער דערפילט דעם אַטעם פון זײַנע ריינראַסיקע אורארעלטערן. דאָ פּלעגט נאָך מער זיך שטאַרקן זײַן איבערצײַגונג, אַז ער הערט די שטים פון זײַן אַריש בלוט, און אַז יעדער קלאַפּ פון זײַן פולס ווערט געבענטשט דורכן אומברח-מנותדיקן דײַטשישן גאַט, וואָס קיין קראַפּט אין דער וועלט קאָן זיך אים ניט אַנטקעגנשטעלן. דאָ פּלעגט ער, מער ווי וווּ ניט איז אַנדערש, דערשפירן אין זיך דעם אייבערמענטש...

פּפּאַנקוך איז געווען איבערצײַגט, אַז אונטער אַזעלכע געוועלכן ווי אין זײַן מויערל, האָבן אַ מאַל געלעבט די גערמאַנישע ריטערס, וואָס האָבן אַנגעהויבן דורכלייגן פּאַר דער דײַטשישער נאַציע איר גורל-וועג קיין מירח. אין ענלעכע ציטאָדעלן האָבן זיי געהאַלטן פּאַרקאָוועטע אין אומשולד-

גאַרטלען זייערע וויבער און געהיימע האַרצדאַמען. אויך ער האָט דאָס יונגע מיידל געהאַלטן אונטער שלאָס-און-ריגל.

— איי, דו! דער טיטוול ווייסט, ווי מען האָט דיך דאַרטן אָנגערופן בנים קריסטיקן! — האָט פּפּאַנקוך זיך צעהאַלדערט אַרײַנקומענדיק צו זיך אין שטיבל.

דאַנאַר איז לויט דער געוויינטשאַפט געלאָפּן אים אַנטקעגן, האַסטיק פּאַכענדיק מיט אַ פּאַרשטעפּטן עק, ווי אַ פּאַמפעדיקל. זיך געשטעלט אויף די הינטערשטע לאַפּעס, די פּאַדערשטע אַרױפגעלייגט אויף די אַקסלען פונעם בעל-הבית, האָט דער הונט שוין געוואַלט אַ לעק טאָן דעם שטאַבס-פעלד-פעבלס בערדל. דאָס מאַל האָט אים פּפּאַנקוך ביז אַוועקגעטריבן. אַ באַליי-דיקטער, מיטן עק אונטער זיך איז דער הונט פּאַרשוונדן אין זײַן ווינקל. פון איר אַפּגעצוימט ווינקל האָט זיך באַוויון אַ פּלאַקסהאַריק אויסגע-צערט מיידל אין אַ געל קאַפּטל איבער אַ לאַנג בלוי קלייד.

— פון איצט אָן וועט מען דיך רופן — גרעטכען! דאָס, פּאַרשטיי איך, ז'אָ נאַמען! — האָט אויסגערופן פּפּאַנקוך, אַ שלענדער טוענדיק אויף זײַן סאַפּע דאָס פּאַראַד-היטל. אויסגעטאַן דעם ענגן מוגדיר, אַראַפּגעלאָזט די הויזן-שלייקעס, האָט ער שטרענג אָנגעזאָגט דעם מיידל: — אַלזאָ גרעטכען, פון איצט אָן שטענדיק האָב גרייט זאָקן, מײַנע וואַלענע זאָקן, פּאַרשטאַנען? ווי נאָר דעם לייטענאַנט, דערזעסט, דערהערסט אים פּאַרבײַגיין, גלייך כאַפּ צירעווען זאָקן. פּאַרשטאַנען?

דאָס מיידל האָט, ווי געוויינטלעך, ניט רעאַגירט אויף זײַנע רייד, כאַטש ער האָט מיט בלעקליי זשעסטן געפרוּווט איר דערקלערן, וואָס ער מיינט. ווער ווייסט, צי זי וועט ווען ניט איז אים ריכטיק פּאַרשטיין. איז פּפּאַנקוך אַראַפּגעזונקען אין גידעריקן, מיט לעדער באַדעקטן זייער ווייכן פּאַטעל בני אַ טישל און אַנטשווייגן געוואָרן. ניט געשווייגן האָבן די מחשבות אין זײַן מוח... קיינער האָט אים ניט געכאַפט פּאַר דער האַנט און קיינער האָט ניט קיין רעכט אים אויפצוואַרפּן, אַז ער פּאַראַומרייניקט דײַטשיש בלוט. דאָס מיידל איז צו יונג, עס זאָל איבער הויפט אויפקומען אַ חשד... האָט עס אים פּאַרט אַ ועץ געטאַן אין קאַפּ: דעם אומשולד-צייכן האָט ער דאָך פון איר אַוועקגענומען! דערמיט אַוועקגענומען זײַן אומשולד-אַליבי. בלייבט פעסט-צושטעלן, צי מען קאָן אים באַשולדיקן אין ראַסן-שאַנדע. אַט אין וואָס עס גייט!

ווער איז דאס מיידל? ווי הייסט זי אין דער אמתן? ווער האָט זי פּראָ-
 דוצירט? ווען ער האָט ביי נאַכט, אינעם ברענענדיקן דאָרף זי דערזען אַרומ-
 לויפן אין איין העמד, באַרוועס, מיט צעשוּיבערטע האָר, איז קיין צייט ניט
 געווען צו דערגיין, ווער זי איז און ווער זענען אירע פּראָדוצירערס. ער,
 אַ צער-בעלי-חיימניק פון פּאַרן קריג, אַן אַקטיווער מיטגליד פונעם „טירשוך-
 פּאַראַיין, אָפטיילונג הינט“, האָט דאָס מיידל אַרײַנגענומען אין מאַשין, וווּ
 מען האָט געלאָדן די געקוילעטע חזירים, דעם גערייכערטן און געזאלצענעם
 שפּעק, די הינער, אייער און גענדז... דאָס איז געשען ערגעץ אין „אָסטלאַנד“,
 ביי עפעס אַ מאָלאָדעטשנאַ... ווער לעבט דאָרטן? וויסרוסן, רוטענער, ליט-
 ווינער? ע, סייזוי מיסט... איין זאך איז קלאָר: זײַן טראַפּי, גרעטכען, איז
 בלאַנד, האָט גליכע פּלאַקסהאַר און אַ פּאַריסן נעזל — אַ ריין נאַרדישער
 טיפּ. און שוין דאָס, וואָס זײַן פּפּאַנקוכס, אַריש בלוט גלוסט דאָס מיידל,
 איז דער בעסטער באַווייז, אַז ס'פּאַרמאַגט איבער גענוג ראַסן-ריינקייט.
 פּרי ענדגילטיק זיך צו איבערצייגן, אַז ער ווערט ניט פּאַרפירט פון
 קיין בייזוויליקע פּוחות, ווי אויך וועלנדיק האָבן אַ וויסנשאַפּטלעכן באַווייזן
 פאַר דער פּולווערטיקייט פונעם מיידל, האָט ער באַשלאָסן אַפּצוקאַנטראָלירן
 די וויכטיקע ראַסן-קריטעריע — איר אויער-נאָזליניע. באַפוילן איר זיך
 צוצושפּאַרן מיטן רוקן צו דער וואַנט און בליצבן אַזוי שטיין, דעם בליק
 פאַרויס, שטרענג געצילט אין איין פינטל, האַריזאָנטאַל מיט די אויגן.
 ערנסט און קאַנצענטרירט, ווי דורכפירנדיק אַ באַטטיקן ריטואַל, האָט
 פּפּאַנקוך דורכגעצויגן אַ שנירל קווער דעם מיידלס פנים — פון איין
 אונטערשטן אויער-לעפל ביזן צווייטן, דאָס שנירל איז דורכגעגאַנגען העכער
 פאַרן נידעריקסטן פונקט פון דער נאָז. זייער גוט, פּרעכטיק — עכט אַריש!
 בליצבט די פּראַגע פון איר עלטער. וועמען קאָן עס אַנגיין, וואָס דאָס
 מיידל איז, לאַמיר זאָגן, צו יונג? ווער, צום דאַנערוועטער, קאָן פּאַרווערן?
 פאַר אַן ערלעכן דײַטש גילט איין געבאַט — דעם פירערס ווילן! און דער
 פירער, צי ליגן אים אין קאַפּ אַזוינע נאַרישקייטן, ווי דעם לייטענאַנטל,
 וועמענס גיכטיקע ראַסן-ריינקייט וואַלט מען גאָר געדאַרפט אַ קאַנטראָליר
 טאָן?! וועמען האַלט אונטער דאָס דאָזיקע אַפיצירל? און דער פיזישער
 ווילשטאַנד פון דעם פירערס סאָלדאַטן גייט אים גאָר ניט אָן? דער לייטע-
 נאַנט איז פשוט מקנא, וואָס אים, דעם שטאַבס-פּעלדפּעבל, פּאַרבלייט דאָס

מאכלדיקע העלהאַריקע פּלאַטערל זיין ווייב — די פעטלייביק-צעפּלאַסענע ליזעלאַטע, וואָס פּילט אים אָן אַ פּולע בעט מיט פּאַרזייערט פּלייש. און אַז ער האָט דאָס מיידל ביי דער זינט, דאַרף מען זיך ניט אַרומשלעפּן, ווי דער לייטענאַנט שלאָגט פּאַר, איבער שאַנדהיזער. אויך אָן דעם האָט ער, פּפּאַנקוך, גענוג דינסטלעכע זאָרג. פּאַרלירט ער ניט אומזיסט קיין צינט און אַלע זיינע פּחות קאָן ער אָפּגעבן דעם זיג פּונעם דייטשישן פּאַלק און זיין וואָפּן! ניין, דער לייטענאַנט באַגרייפט ניט דעם פּאַטריאַטישן זינען פּון פּפּאַנ-קוכס אויפּפירונג, זוכט אַ דאָרן אין יענעםס אויג און זינדיקט אַליין טאַג-טעגלעך קעגן דעם נאַציאָנאַל-סאַציאַליזם, אַוועקלאָונדיק מיטן ווינט דאָס, וואָס איז נייטיק פּאַר דער אייביקייט פּון דער גערמאַנישער ראַסע. אַט... פּון די אַנגעוואַרפּענע ביכער אויפּן שרייבטיש האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל אַרויסגעשלעפּט דעם נייעם „סאַלדאַטן-קאַלענדאַר“ און נאָך אַ מאָל אויפ-געמישט דעם פּירערס הייליקע ווענדונג צום פּאַלק: „דער נייטיקער טויט פּון די בעסטע מענער אויפּן שלאַכטפעלד איז פּאַרן דייטשישן פּאַלק נאָך ניט דאָס ערגסטע. ערגער איז דאָס אויספעלן פּון קינדער, וואָס וועלן אין גאַנג פּון קריג דורך די לעבעדיקע און נאָכן קריג דורך די טויטע ניט פּאַר-דוצירט ווערן. די אַלטע קלוגשאַפט, אַז שטאַרבן רויק קאָן נאָר דער, וואָס האָט געבראַכט קינדער אויף דער וועלט, דאַרף היינט ווערן אַ געבאַט פּאַר אַלע מענער אין דייטשלאַנד, באַזונדערש פּאַר די סאַלדאַטן. ווער עס לאָזט ניט קיין קינדער נאָך זיך, איז אַ דעזערטיר פּונעם פּאַלקישן פּראַנט!“ אַט, וואָס דער פּירער זאָגט! ער, פּפּאַנקוך, האָט ערלעך אויסגעפּילט דעם חוב פּאַרן פּאַטערלאַנד, באַרייכערנדיק עס מיט גאַנצע פינף ראַסן-ריינע נפשות. אמת, ניט מיט קיין סאַלדאַטן, נאָר מיט מיידלעך... און דער לייטע-נאַנט? דער דאָזיקער דעזערטיר פּונעם פּאַלקישן פּראַנט דערוועגט זיך קומען מיט באַשולדיקונגען... רעדט עפעס וועגן ספינקסן...

פּפּאַנקוך האָט איצט אַ כאַפּ געטאַן דעם „סאַלדאַטן-ווערטערבוך“. אים גענומען מישן, אונטערברומענדיק דעם מאַרש „היינט געהערט אונדו דייטש-לאַנד מאַרגן — די גאַנצע וועלט!“ נאָר באַלד איז אַ טאַקט פּון דער האַפּער-דיקער מעלאָדיע געבליבן אים שטעקן אין האַלדו. ער האָט געלייענט, אַז אַ ספינקס, ספינקס... לויטן גריכישן מיטאַס — אַ געשפּענסט, וואָס מאַרדע-וועט מענטשן, אַ טויטדעמאָן...

דער שטאָבס-פעלפעבל האָט אַוועקגעשלינדערט דאָס בוך, איז אויפגע-
 שפרונגען און אויפן קול גענומען זידלען דעם לייטענאָנט :
 — זויגלינג! מילכשנאָבל! ביסט אַליין אַ ספינקס, אַ טויטדעמאָן! אין
 איצטיקן קריג האָב איך נאָך קיין מענטש ניט געטייט! די אינטענדאַנטור,
 די ווירטשאַפּט, די באַזע פאַרן זיג פון דײַטשישן וואָפּן איז מײַן ספּערע...
 טייטן איז אַינער פאַך, הער שעף, און פון דער געסטאַפּאַ...
 אַרויסברענגענדיק דאָס לעצטע וואָרט, איז פּפּאַנקוך פאַרציטערט געוואָרן,
 אויטאָמאַטיש זיך אויסגעצויגן, די הענט צוגעפּלעטשט צו די היפּטן, און
 אין צימער האָט בראַוו אויפגעקלונגען דער קנאַק פון זײַנע אָפּצאַסן...
 „פאַר וואָס פּוילן אָבער די קאַרטאַפּל?“ — די דאָזיקע פּראַגע האָט איצט
 אַריבערגעשרײַען אַלץ אויף דער וועלט. איז שולדיק דער ווינטער? די קעלט?
 זענען אַליין די קאַרטאַפּל שולדיק? אָדער אַזוי וויל דער גורל, וואָס האָט
 באַגליקט דאָס דײַטשישע פּאַלק מיטן אַראַפּשיקן אים דעם פירער, אַדאַלף
 היטלער, און געטראָגן זײַנע דײַטשישע אַרמײַען פאַרויס און צײַטווייליק
 זיי פאַרהאַלטן...
 אַזוי איז עס און ניט אַנדערש! ער, דער שטאָבס-פעלדפעבל האָנס פּפּאַנ-
 קוך, האָט דאָ די קלענסטע שולד. ער, אַ פּראַפּעסיאָנעלער מיליטער-מאַן,
 האָט שטענדיק געטרייבן געדינט יעדערער פון גאָט אַראַפּגעשיקטער מאַכט.
 ער איז געהאַרכיק, ווייסט און דערפילט זײַנע פליכטן מיט פאַרכט און אַב-
 סאַלוטן אָפּגעבן זיך דער זאך.
 פון דעסטוועגן האָט ער זיך דערפילט ניט מיט אַלעמען.
 — גרעטכען! — האָט ער אומגעדולדיק אויסגעשרײַען. — קאווע!
 ביז וואָס ווען איז ער צוגעגאַנגען צום געטראַנקען-אַלמערל און געגעבן
 עטלעכע הילכיקע זופּן קאַניאַק דירעקט פון דער פּלאַש. דערפילט אָן
 אַנגענעם ברענעניש אין ברוסט, האָט ער באַשלאָסן מער זיך ניט צו גריבלען.
 סײַ ווי טראַכט דער פירער פאַר אַלעמען. ער, פּפּאַנקוך, וועט ליבערשט
 אויספילן באַפעלן.
 „מען דאַרף די קאַרטאַפּל איבערקלייבן!“ — האָט אָפּגעהילכט דער
 באַפעל, אָן אַראַפּגענידערטער פון העכערע ספּערעס.
 יאַוואַל, ער נעמט זיך דערצו!

אַן אויסוועג

מיט אַ גריליך האָבן זיך אויפגעשלאָסן די לאַנג ניט גערירטע שלעסער. שווער האָבן זיך אונטערגעגעבן די פּאַרזשאַווערטע ריגלען. נאָך שווערער האָבן זיך גערירט פון אַרט די קעלערטירן גופא. ס'האַט אויסגעזען, ווי זיי וואַלטן זיך געשטעלט אַנטקעגן די יעניקע, וואָס קלייבן זיך אַרײַנדרינגען אין די אונטער-ערדישע באַהעלטענישן און אויפדעקן די דאַרטן פּאַרבאַרגענע סודות.

פּפּאַנקוכס ווייטערדיקע שריט האָבן עדות געזאָגט וועגן זײַן פּונדאַ-מענטאַלער אויסגערעכנטקייט. מיט אַן עלעקטרישן פּראָזשעקטאָר האָט ער לאַנג אַרומגענישטערט אין די קעלערן, ביז ער האָט זיך איבערצײַגט: די קאַרטאַפּל זענען פּאַראַומרייניקט. פּול מיט שמוץ. און פּוילן...

צום שלאָקס-דאַנערוועטער! ער האָט זיך דערמאַנט, ווי די פּויערים און זיי צו הילף — די קריגס-געפּאַנגענע, האָבן אויסגעלאָדן די קאַרטאַפּל. פּלומרשט געסטאַרעט זיך אויפצוקלייבן פון דער ערד דאָס לעצטע קאַרטאַ-פעלע, און פּאַקטיש אַנגעשלינדערט בלאָטע אין די קעלערן, ווייל גערענגט האָט עס. דערצו האָט עמעצער פּאַרשטאַפּט מיט שטרוי די ווענטילאַציע-קאַנאַלן! דער שטאַבס-פעלדפעבל איז אַזוי צעקאַכט געוואָרן, אַז ער האָט זיך געכאַפּט צו זײַן פּאַראַבעלום. ער שווערט בײַם פירער, אַז ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער, פּפּאַנקוך, איז געווען אַ מיטגליד פונעם „טירשוץ-פּאַראַיין“, וואָלט ער איצט אַן צערעמאַניעס דעם ערשטן אַרטסגעבירטיקן און קריגס-געפּאַנגענעם, וואָס וועלן אים קומען פאַר די אויגן, אַרײַנגעזעצט אַ קויל אין נאַקן. אַן מיטליד! ער איז ניט קיין אידיאָט און פּאַרשטייט, אַז מען קאַן אים צושטעקן: „בראַווע דײַטשישע סאַלדאַטן האָבן זייער בלוט פּאַרגאַסן, לענדער אײַנגענומען, און איר, שטאַבס-פעלדפעבל, האָט דערלאָזט די קאַרטאַפּל זאָלן אונטערגיין!“ מען קאַן אים אויך אויפּוואַרפּן, אַז אַנשטאַט געטרײַ צו דערפּילן דינסטפּליכטן, עסקט ער זיך מיט הינט און מינעריאַריקע, ראַסיש אומקלאַרע הוהס טעכטער.

ניט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, האָט ער אַליין גענומען אַרויסשלעפּן דעם שטרוי פון די ווענטילאַציע-קאַנאַלן. יעדן טאַג צו ביסלעך, וועט ער זיי אויסרייניקן. אָבער וואָס וועט זײַן מיט די פּאַרפּוילטע קאַרטאַפּל? ער טאַפּט אַן איינע, אַ צווייטע — ווייך, אַ קאַשע... וווּ נעמט מען מענטשן זיי אַפּצוקלייבן און אַרויסוואַרפּן? מענטשן!

פפאנקוך פלעגט זיך אן עצה געבן אין די שווערסטע סיטואציעס. אויך דאס מאָל איז אים אנגעפאלן אַ דערלייזערישער געדאַנק: יידן! יידן! פון געטאָ — אומזיסטע אַרבעטקראַפט! באַוואַכטע מיט געווער וועלן זיי אַפּטאָן, וואָס נייטיק.

געווען איז בלויז איין חסרון: מען האָט ווידער געדאַרפט אַנקומען צום לייטענאַנט. נאָר פּפּאַנקוכן, קאָן מען זאָגן, איז געאַנגען מיט דער פּוטער אַרויף. צופּעליק האָט ער געטראָפּן זײַן שעה, בעת יענער האָט וויזיטירט דעם ראַיאָן פון די שפּיט-מאַגאַזינען.

יא, ס'מול האָט צוגעשפּילט אונדזער שטאַבס-פּעלדפּעבל. צערעמאַניעל באַגריסט זיין שעה, האָט ער אַנגעהויבן:

— ניט מיינענדיק פון פּאַרויס צו באַווירקן די הויכע מיינונג און די צו דערוואַרטנדיקע באַפּעלן פון דעם הער לייטענאַנט, דערוועג איך זיך פּאַרצושלאָגן, דער הער לייטענאַנט זאָל באַוויליקן צו דערלויבן נעמען יידן אויף איבערצוקלייבן די קאַרטאַפל.

דעם לייטענאַנטס גרינע אויגן האָבן פון אונטער דעם אַראַפּגערוקטן דאַשעק אַריינגעשאַסן אין פּפּאַנקוכן צוויי שטאַלענע פּיילן:

— יידן?!

— יאוואָל, הער לייטענאַנט! אומזיסטע אַרבעטקראַפט! ביי די קריגס-געפּאַנגענע הערשט טיפּוס. געפּערלעך זיי צוצולאָזן צו שפּיט!

דער לייטענאַנט האָט זיך אַ רגע פּאַרטראַכט. דאָס איז געווען אַ סימן, אַז ער האָט ניט וואָס צו דערווידערן. פּפּאַנקוך האָט שוין טריומפּירט. נאָר אומגעריכט האָט זײַן שעה אַ פּרעג געטאָן:

— איז דעם הער שטאַבס-פּעלדפּעבל ניט באַווסט, אַז יידן פּאַרפּעסטיקן די לופּט שוין אַליין מיט זייער אַטעם? און דערפּאַר מוזן מיר אַפּראַמען די וועלט פון זיי! — אַפּגעוואַרט אַ ווילע האָט ער באַטײַטפּול אויפּגעהויבן דעם ווײַזינגער: — לאַטײַן — פּאַעטאַר יודאַקוס! יידיש גערוד!

פּפּאַנקוך איז געווען פּריטשמעליעט. צום טײַוול! ווי אַזוי האָט ער עס ניט געוואָסט? וויל ס'איז לאַטײַן? קענטיק, אַז די ראַסן-לערע זיצט נאָך ניט גענוג פּעסט אין זײַן מוח. פון דעסטוועגן איז ער באַלד געקומען צו זיך און סודותפּול אַנגעהויבן:

— יידן באַווירקן מיינסטנס דעם גײסט. אים קאַנען זיי טאַקע פּאַר-

פעסטליקן מיט זייער אַטעם. אָבער שפּיז זענען זיי ניט אין שטאַנד אַנצושטעקן. דער לייטענאַנט האָט אויפגעהערט דיסקוטירן און זיך פּאַרטראַכט. שעה און אונטערגעאַרדנטער האָבן שווינגנדיק געמאַכט עטלעכע טריט. פּלוצעם איז דער לייטענאַנט ווידער אַרויס מיטן לשון :

— און ווער איז אייגנטלעך שולדיק ?

דער שמועס האָט אַנגענומען אַ נייע, פּאַר פּפּאַנקוכן געפּערלעכע וועג-דונג. האָט ער געענטפּערט, ווי ס'ע פּאַסט פּאַר אַ דורכעדורנגענעם מיטן נאַציאָנאַל-סאָציאַליסטישן גיטט :

— די פּאַרזעונג.

— איר זענט גאַטספּאַרכטיק, הער שטאַבס-פעלדפעבל ?

— אַלץ ליגט ביי גאַט אין די הענט.

— ביים קאַטוילישן ?

— אויך אונדזער פירער איז פון געבורט קאַטויליש. מײַן גלויבן איז

דער גערמאַנישער גאַט און זײַן געזאַלבער — אונדזער פירער, הנ"ל !

דער לייטענאַנט האָט מיט קענטיקער גרינגשעצונג געהערט דעם שטאַבס-פעלדפעבל. אויפגעהויבן דעם קאַפּ, האָט ער מאַיעסטעטיש געשפּרייזט, ווי באַגליקנדיק די ערד וואָס איז זוכה פון אים געטראַטן צו ווערן.

ווי אַ מיליטערי-מאַן פון אַ נידעריקערן ראַנג, האָט פּפּאַנקוך אַרויסגעוויזן

זײַן שעה די נייטיקע אַכפּערונג — געשפּרייזט פון דער לינקער זײַט, האַלטנ-דיק זיך אויף אַ געהעריקן אַפּשטאַנד. צײַטנווייז פּלעגט ער אומרוק אַ שיקל טאַן צום לייטענאַנט, אויף יענעם אין שראַמען צעפּאַסעוועטער לינקער באַק, וואָס האָט, לויט פּפּאַנקוכן, צוגעגעבן דעם פנים ווערדע, אַנזעהן מענערשע שיינקייט. אים, דעם שטאַבס-פעלדפעבל, איז שוין ניט באַשערט צו דערגרייכן הויכבילדונג, אַנטײלנעמען אין דועלן און דערדיגען זיך געפּלאַכטענע זיל-בערנע אַפיציר-שליפעס.

— די אַרויספּאַדערונג אויף יידן וועט זײַן, — האָט אומדערוואַרט

אַרויסגעזײַט דער לייטענאַנט, בליבנדיק שטיין לעבן אַ שנייסיפּינס, וואָס פּפּאַנקוך האָט געהאַט אויסגעקלעפט אויף אַ קרייצונג פון וועגן. — דאָס איז אַזער קונסט, ניט אַזוי ? קענטיק, איר האָט איבעריקע פּרינע צײַט, און פּאַר וואָס בייגט דער ספּינס דעם קאַפּ ? דערשפּירנדיק זײַן שולד, האָט ער זיך פּאַרשעמט, וואָס ?

— די זון איז שולדיק, הער לייטענאנט. זי ווארעמט.
ווען דעם לייטענאנטס שטאלטנע, ריטמיש זיך וויגנדיקע פיגור איז
פארשוונדן, ווי זי וואלט צעשמאלצן געווארן אינעם שימער פון זוניקן
ווינטערטאג, האט פפאנקוך אויסגעלאזט זיין ביטער הארץ צו דער אייגענער
שאפונג — צעבריקעט, צעטראָטן די שנייפיגור, געמאכט זי מיט דער ערד
צו גלייך.

דערנאָך, אַריינפאלנדיק צו זיך אין קוואַרטיר, האָט ער גענומען רייסן
פון די ווענט זינע מאַלערייען — די בילדער פון נאַקעטע פרויען, וואָס
ער האָט געצייכנט פון פאַרשיידענע גרעטעס און גרעטכענס, און די איבער-
געקאַפּירטע פון פאַרנאָגראַפּישע קאַרטלעך. צעריסן אַלע צייכענונגען אויף
פיצלעך, אַז קיינער זאל ניט קאַנען טיטלען מיטן פינגער — קוקט, מיט
וואָס מען פאַרנעמט זיך, אַנשטאַט אַכטונג צו געבן, די קאַרטאַפּל זאָלן ניט פּוילן.
עלנט איז געבליבן הענגען אויף דער גרויער, אַפּגעקראַכענער וואַנט
דער פאַרטרעט פונעם דייטשישן סאַלדאַט אינעם קיווער — ווי אַן איינציקער
עדות פון פּפּאַנקוכס פאַרנעמען זיך מיט מאַלעריי. דאָס האַמעטנע פנים, די
אויסגעסטאַרטשעטע אויגן האָבן, לויטן שטאַבס-פּעלדפּעבל, געדאַרפט אויס-
דריקן אומבאַגרענעצטע קרבנותגרייטקייט, העלדישקייט און ליבע צום פּאָ-
טערלאַנד.

ווידער פאַרברעכערס

פּפּאַנקוך האָט ממש געשטראַלט : אַט דאָס באַטייט אַרדענונג ! איטלעכן פריי-
מאַרגן ברענגט זיי אַ באַוואַפנטע וואַך — גענוי אויסגעצייילטע, אויסגעמוש-
טירטע צו פיר אין אַ ריי. אויף דער ברוסט און אויפן רוקן איז ביי יעדערן
פון זיי צוגעפּעסטיקט אַ גרויסער זעקסעקיקער געלער שטערן, אַ קענטלעכער
פון דער ווינט. ביי טאָג אַרבעטן זיי, שטרענג באַוואַכטע ; ביי נאַכט פאַרשפּאַרט
מען זיי ווידער אין דער אַרומגעצוימטער געטאַ.

אַזאַ אַרדענונג געפּעלט פּפּאַנקוכן גריינלעך, ווען אַלע אַנשוויינערס פון
די לענדער, איבער וועלכע ס'פּלאַטערט שוין די האַקנקרייץ-פּאַן, ווערן אַזוי
אַריינגענומען אין די הענט, וואַלט געוויס ניט פּאַסירט דאָס וואָס האָט פּאַסירט
מיט די קאַרטאַפּל. פאַר וואָס באַפּעלט ניט דער פירער אַריינצוטרייבן די
אַרטסגעבירטיקע הינטערן שטעכלדראַט, אַלע ביז איינעם ? נאָר פּפּאַנקוך

כאפט זיך : דאס וואלט געפאדערט צו פיל דזשטישע קאנוואָרן און וואַכלנט. געדולד! נאָכן קריג, אַז דעם פירערס אַרמייען וועלן קומען פון פראַנט, וועט מען שוין וויסן וואָס צו טאָן!

און דערוויילע האָבן די יידן איבערגעקליבן קאַרטאַפּל. אַרויסגעטראָגן פון די קעלערן די איבערגעפירטע און צונויפגעוואָרפן זיי אין קופּעס. פּפאַנ-קוך פּלעגט ניט זיין פּויל אַ קאַנטראַליר צו טאָן לויטן זייגער וויפּל ס'גע-דויערט, אַז אַ טרעגעפּראַר זאָל אַראָפּגיין אין קעלער מיט ליידיקן און אויפ-הייבן זיך מיט פּוילן. די פאַרשפּעטיקטע האָט ער מכבד געווען מיט זיין שפּיצרוט. ער פּלעגט אויך אַראָפּטרייבן די וואַכלנט צו כאַפּן אַ קוק, וואָס עס טוט זיך דאָרטן אונטן. אַליין האָט ער עס ניט געטאָן. מעגלעך, אַז פון דעם וואָס די יידן אַטעמען אַרויס, פון דעם לאַטזנישן פּאַעטאַר יודאַיקוס, און פון דעם גערוך פון די פּוילנדיקע קאַרטאַפּל זאָל זיך שאַפּן אין דער לופּט אַ סובּסטאַנץ, וואָס קאָן פאַרדאַרבעריש ווירקן אויף ראַסנריין בלוט...

די אַלץ וואַקסנדיקע הויפּנס צעפּוילטע קאַרטאַפּל, אַנגעוואָרפּענע אויפן שניי, האָבן גענומען שרעקן דעם שטאַבס-פעלדפעבל. וואָס וועט בלייבן אין די קעלערן? וווּ וועט ער נעמען קאַרטאַפּל פאַר די מיליטערישע קיכן? די קאַזאַרמעס אַרום זענען אַנגעפּראַפּט. פון פּראַנט ברענגט מען און מען ברענגט אין די שטאַטישע לאַזאַרעטן פאַרווונדיקטע. און וווּ זענען די גע-ליטענע פון די רוסישע פרעסט? אויך דעם דאָזיקן אומנייטיקן סקאַרב שלעפּט מען אַהער. פאַרן פּאַטערלאַנד איז עס אַן אַבסאָלוט איבעריקער באַלאַסט, און ער, פּפאַנקוד, דאַרף אַלעמען שפּיזן. בעת די קאַרטאַפּל-רעזערוון צעגייען ווי שניי אין דער וואַרעם. און דאָ ווי קאָן געמאַלט זיין אַ דזשטישער מעניו אַן קאַרטאַפּל?

ניט אַנדערש, אַז אַליין די געטלעכע פאַרזענונג האָט אַ שטופּ געטאָן פּפאַנ-קוכס האַנט אַ רודער צו טאָן מיט דער שפּיצרוט אין די הויפּנס קאַרטאַפּל-אַפּפּאַל. דער פּריער פאַרבאַרגענער אומרו איז איצט פאַרוואַנדלט געוואָרן אין גרימצאָרן: אַ שלאַקס-דאַנערוועטער, נאָך אַ מאָל! גוטע קאַרטאַפּל זענען צונויפגעוואַלגערט אינעם אַפּפּאַל! עך, די פאַרשאַלטענע יידישע אונטער-מענטשן!

פון אַלע קעלערן האָט ער געלאָזט צונויפּטרייבן די יידן, אויסגעשטעלט זיי אין אַ שערענגע. די וואַך, מיט די ביקסן אין שלאַכטגרייטיקייט, האָט אויף

זיין באפעל פארנומען פאזיציעס ארום זיי. ער אליין, אין נאפאלעאנס פאזע — די פיס פונדערדערשפרייט. די רעכטע האנט ארזנגעשטעקט אין לאץ — האט זיי אָנגעקוקט מיט אַ פינצטערן בליק פון אונטער האַריקע ברעמען. אַט זענען זיי, די וועלט־פאַרברעכערס! זיי שטייען מיט אַנטבלויזטע קעפּ, די היטלען אין די הענט. אַ פאַרשיידנפאַרביק געזעמל — צעפליקטע מאַנטלען, אַפּגעטראַגענע קורטקעס, שמוציקע רעקלעך, מיט שטריק אַרומגעגאַרטלטע שמאַטעס. די פּנימער — אַן אַ טראַפּן בלוט, ווי בנּ מתים. נאָר די אויגן ברענען פאַררעטעריש. געוויס מיניען זיך אין זיי פּונקען פּונעם טשוולס פּנער. אַבער פּפּאַנקוך איז דעם פּירערס אַ זעלנער, וועלכן עס שרעקט ניט אַפּ דער טשוול אליין. איז ער אויפגעשפרונגען און, ווי לאַזנדיק זיך אין אַטאַק, גענומען לויפן הין און צוריק לענג־אויס דער שרענגע, שפּריצנדיק און שלינדערנדיק פּלאַם־פּנער:

— און איר דערוועגט זיך נאָך! איר, וואָס איר זענט שוין, וועדליק דעם פּירער, ניט מער ווי אַ מוזעאַלע זעלטנהייט! איר, וועמענס אַרט ס'איז בנּם אורפּאַטער אַבראַהאַם! און די מערהייט פון אייך איז שוין בנּ אים... יאָ, יאָ! פּרייט זיך, אַז מען לאַזט אייך פּוּזען אויף דער ערד. פּאַרן דאָזיקן גנאָד דאַרפט איר אַפּדאַנקען מיט ערלעכער, מיט איבערגעגעבענער אַרבעט. און איר האַט...

דאָ האַט פּפּאַנקוך זיך פאַרהאַקט. אַרום זענען געשטאַנען די וואַכליכט, נאָך אַלץ מיט גרייטע ביקסן און געוואַרט אויפן באַפעל. דער שטאַבס־פּעלדפּעבל האַט זיך פאַרהאַקט? ס'הייבט זיך ניט אָן! פּפּאַנקוך ווייסט, ווען צו שטעלן אַ פּונקט. ער זאָל אויספּלאַלען וואָס די יידן האָבן אַפּגעטאַן, וועט עס דערגיין העכער, צום לייטענאַנט. יענער וועט זיך פּרייען, וואָס עס פּאַלט אַזוי שענדלעך דורך די אַקציע צו ראַטעווען די קאַרטאַפּל, פּפּאַנ־קוכס פאַרגעשלאַגענע אַקציע, צו וועלכער דער שעף האַט צוגעשטימט.. די צונויפּגעטריבענע יידן האַט דער שטאַבס־פּעלדפּעבל געדאַרפט זאָגן עפעס זייער שטרענגס און אַזוינס וואָס זאָל זיי אַנשרעקן:

— וואַנצן זענט איר! צעקוועטשן דאַרף מען אייך, קיין שפור זאָל פון איינער שטינקעדיק געביין ניט בלייבן! כ'טראַכט אַבער ניט צו פאַרשמוצן מננע הענט מיט קרעציקע לומפּן! דער געסטאַפּאָ וועל איך אייך איבערגעבן! דאַרטן וועט מען אייך אויסלערנען אַרבעטן! אויף יענער־וועלט!..

— פון אַנלעניש קומט קיין גוטס ניט אַרויס! — האָט עמעצער פון דער שערענגע אַ זאַג געטאָן אין אַ גוטן דניטש, הילכיק און דרייסט. לויט זיין אויפגעהויבענעם קאַפּ און צוקנדיקע קינבאַקן איז ניט שווער געווען צו דערקענען, ווער ס'האַט גערעדט. פּפּאַנקוך איז געווען איבער גליקלעך, וואָס ער האָט אַ גוטע געלעגנהייט צו פאַרענדיקן די אַקערשט דורכגעפירטע דעמאָנסטראַטיווע לעקציע.

— דרײַ טריט פאַרויס, מאַרש! — האָט ער, אַנווייזנדיק מיטן פינגער אויף דעם וואָס איז העזדיק געווען, געגעבן אַ קאַמאַנדע. — דו וועסט גיין מיט מיר! און אַלע איר — צו דער אַרבעט! איך וואָרן! יא, איצט ווייסט איר שוין, ווי צו אַרבעטן, ווי... איבערצוקלעבן קאַרטאַפּל! אַרדענונג זאַל מיר זיין ביים קאַרטאַפּל-סאַרטירן!

געשטויסן פון די ביקסן-קאַלבעס, זענען די יידן אַראָפּ אין די קעלערן. דעם פאַרזינדיקטן האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל אוועקגעפירט מיט זיך.

דער פאַרהער

ניין, ניט זיין בעל-הבית האָט עס דאַנאַר אזוי שטורעמדיק באַגעגנט. אַן אָפּגעפיטערטער, ווי אַ קאַלב די גרייס, איז דער הונט שטשירענדיק די ציין, מיט אַ ביזו געברום אַרויסגעשפרונגען פון זיין אָפּגעצוימט ווינקל און זיך געוואָרפן אויפן פרעמדן. אַט-אַט וועט ער אים איבערבניסן דעם גאַרגל. אין דער לעצטער רגע האָט פּפּאַנקוך באַפוילן:

— דאַנאַר, האַלט!

אויפגעריסן די געמבע, איז דער הונט געבליבן שטיין אויף די הינטער-שטע לאַפּעס, דערנאָך אויף אַלע פיר גענומען זיך דרייען אַרום דעם פרעמדן און מיט אַ געוויי באַקלאַגט דעם פעטן ביסן, וואָס איז אַרויסגעריסן געוואָרן פון זיין מויל.

פּפּאַנקוך האָט געקוואָלן: אַט דאָס הייסט דרעסור, מושטראַ! עקסטראַ קלאַסיש! זיין מי איז ניט געגאַנגען אין ניווען!

דער אַרבייטקומענער איז געשטאַנען מיט אַן אַנטבליזטן קאַפּ, ווי אַן אָפּגעמישפטער. די געלע שטערן אויף זיין ברוסט און רוקן האָבן ווי אָפּגע-שטעמפלט דעם גור-דיין, וואָס איז שוין אויף אים אַרויסגעטראָגן געוואָרן. דער הונט זאַל זיך ניט פּלאַנטערן אונטער די פיס, האָט אים פּפּאַנקוך

מיט איין ווונק אריינגעטריבן אין זיין ווינקל. אליין האט ער זיך א וואלגער געטאן אויף דער ברייטער, זייער וויכער, מיט גרינע פרענדזלעך ארומ- געהאנגענער פליושענער סאָפּע און צוגעטראָטן צום פּאַרהער:

— שפרעכסטו דויטש?

— יא.

דאָס איז פאַר פּאַר פּאַנקוכן ניט געווען קיין איבערראַשונג. וועדליק דער העזהדיקער פּראַזע, וואָס דער דאָזיקער טיפּ האָט זיך דערוועגט אַרויסצו- ברענגען, האָט מען עס געקאַנט דערוואַרטן. דערצו מאַכט דער דאָזיקער קאַרטאַפּל-סאָרטירער אַן אַינדרוק פּון אַ גאַנץ אינטעליגענטן מענטש, כאָטש זיינע קליידער זענען אָפּגעטראָגן, דאָס פנים — פאַרווינטיקט, פאַרגרעכט. ניין, ער זעט ניט אויס ווי קיין גאַרנישט, דער דאָזיקער וווקסיקער, גוט געבויטער יונגער-מאַן מיטן הויכן שטערן, מיט דער שמאַלער גראַדליניקער נאָז, מיט די גרויע אויגן און אַש בלאַנדע האָר.

— און דו ווייסט אויף געוויס, אָ ביסט אַ ייד? — האָט פּאַנקוך זיך פאַרווונדערט. — האָסט אַ „שטאַמבאַום“, גענעאַלאָגישע דאָקומענטן? ביסטו זיכער, אָ דורך האָבן פּראָדוצירט דינע יידישע עלטערן? דו זעסט מיר אויס פאַרדעכטיק, ווי אַן אַריער... דערצו, זע איך, ביסטו דרייט. ווי קומט צו וואַנצן דרייטקייט?

דער יונגער-מאַן האָט גלעכגילטיק געשוויגן.

— קום נעענטער. נעם דעם שטול. זען זיך! — אָפּגעבנדיק דעם דאָזיקן באַפעל איז פּאַנקוך מיט קוראַזש אויפגעשטאַנען פּון דער סאָפּע. דער יונגער-מאַן האָט געפּאָלגט. זיך אַנידערגעזעצט.

— און איצט שטיי אויף!

ניט אַן אַ גרונט איז דער שטאַבס-פעלדפעבל מבלבל געוואָרן. וואָס טוט זיך דאָ? דער קערפּער פּון דאָזיקן סעמיט איז ניט אַזוי געבויט ווי די ראַסן-טעאָריע לערנט. לאַנגע פּיס, אַ גראַדער רוקן...

— נו, דריי זיך אַקאַרש אויס! — איז שוין פּאַנקוך געוואָרן אומגע- דולדיק. — ווייז דינע אָפּצאַסן, המ... אָפּגעטראָטן פּונקט אין דער מיט. יידן דאַרפן אָפּטרעטן די אָפּצאַסן אויף אויסן צו...

פּאַנקוך האָט געוואַלט זיך איבערצייגן, צי בנים געפאַרשטן אָביעקט זענען די נעגל פּירקאַנטיק, די אויערן — אָפּגעשטאַנען. אַזוי דאַרף עס

טעאַרעטיש זיין ביי יידן. ער האָט געקאָנטראָלירט די „אויפֿרין-נאָז-ליניע“. נאָר אויך זי האָט קיין דײַטלעכן ראַסן-באַווייז ניט געגעבן — ניט אַהער, ניט אַהין.

— דו דאַרפסט... דאַרפסט אויסקלאָרן דײַן אָפּשטאַם, — האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל געמורמלט. ס'האָט אים צערודערט דער פּאַקט, וואָס אַלע מעטאָדן פעסטצושטעלן די ראַסישע צוגעהעריקייט, גיבן עפעס ניט קיין ריכטיקן רעזולטאַט אין דעם אַ פּאַל. וווּ איז דער ראַסן-פּאַקטאַר? וווּ זענען די ראַסישע מינוס-וואַריאַנטן? דעריבער האָט ער אַ בורטשע געטאַן: — עפעס איז דאָ ניט גלאַטיק.

פון דעסטוועגן האָט ער זיך געטרייסט: ס'זענען דאָך פּאַראַן אויסנאַמען. צום בײַשפּיל, ער אַליין: אַ הונדערט פּראָצענטיקער אַריער און — טונקל-האַריק, נידעריק, מיט פּיס וואָס טרעטן אָפּ די שיך אויף אויסן...

וועלנדיק פּאַרטושן די אומאַנגענעמע שפּירונגען, וואָס די איבערטראַכ-טענישן האָבן בײַ אים אַרויסגערופן, האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל אַ קערעווע געטאַן דעם פּאַרהער אין אַ נײַער ריכטונג:

— נו, און מיט וואָס האָסטו ביזן קריג געהאַנדלט?

— איד בין אַ קונסט-מאַלער.

— אַ קונסט-מאַלער?! אַ, דאָס איז בײַ אונדז אַ זייער אָנגעזעענער באַרוף. אַדאַלף היטלער איז אויך געווען אַ קונסט-מאַלער. איצט איז ער דער פּירער. און איך אַליין דיין אויך די מוזעס. כ'קלעפּ שנייפיגורן און האָב זיך געגעבן אַ וואַרט, אַז דעם קומענדיקן שנייסיפּינקס וועל איך אויסקלעפּן אין מאַסקווע אַדער אויפן אוראַל. איך צייכן, איך מאַל. ליידער, איז מיר בלויז דער אַ פּאַרטערט געבליבן, — פּפּאַנקוך האָט מיט חשיבות אָנגעוויזן אויפן בילד פונעם סאַלדאַט מיט די אויסגעסטאַרטשעטע אויגן. — נו, און איבערצייכענען פּאַסטקאַרטלעך אַדער, לאַמיר זאָגן, פּאַטאַס פּאַרשטייסטו? — כ'דענק, אַז יאָ.

האָט אים פּפּאַנקוך באלד אונטערגערוקט אַ ריין שטיקל פּאַפּיר, אַ בלײַער,

אַ גומי-מעקער. דערלאַנגט אַ פּאַטאַ:

— באַווייז דײַן קענטשאַפּט!

דער מאַלער האָט זיך גענומען צו דער אַרבעט. מיט קינאה האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל נאָכגעפּאַלגט די פּלינקע באַוועגונגען פונעם בלײַער.

ווי געראַטן עס באַקומט זיך דאָס איבערגעצייכנטע בילד! אים, פּפּאַנקוך, אַפּן און ערלעך געזאָגט, גיט זיך קיין מאָל אַזוי ניט אַפּן. ער מוז זיך אַנ- שטרענגען, מוז גאָך אַנאַנד מעקן, פּאַרריכטן. און ווידער מעקן. און דאָ — אַזוי גיך, דעם מעקער קיין מאָל אין האַנט ניט גענומען, און פּונעם אַריגינאַל קוים צו אונטערשיידן די געמאַכטע צייכענונג. האָט ער ניט אויסגעהאַלטן און באַגניסטערט אויסגערופן:

— דו האָסט טאַלאַנט!

— טאַלאַנט... — האָט ביטער אַ שמייכל געטאָן דער צייכענער. —

וואָס איז שוין פּונעם טאַלאַנט, אַז מען איז פּאַרשפּאַרט אין געטאָ?

— און פון דאַרטן וועסטו קיין מאָל ניט אַרויס! — האָט געפּסקנט

פּפּאַנקוך.

ניט אומזיסט איז ער אַ פּראַפעסיאָנעלער מיליטער־מאַן און אין משך פון יאָרן אָנגעפירט מיט אינטענדאַנט־ר־איינהייטן. געניט צו ציען נוצן פון אַלץ און פון אַלעמען, האָט דער שטאַבס־פּעלדפּעבל באַשלאָסן: דער דאָזיקער טיפּ וועט צייכענען בילדער פון נאַקעטע פּרויען אין אינטימע פּאַזעס, וועט פּאַרגרעסערן פּאַטאַס און ער, פּפּאַנקוך, וועט די דאָזיקע פּראַ- דוקציע אָפּוועזן ווי אייגענע אַרבעט. מען ווייסט דאָך, אַז ער צייכנט. פון איין קאַמעראַד וועט ער פאַר אַ פּאַרגרעסערטן פּאַרטעט זינעם באַקומען אַ פּלאַש קאַניאַק, פון אַ צווייטן — אונטערקאַפּן עפעס פון די „אַרגאַניזירטע“ ווערטזאַכן. וואָס וועט ניט אָפּגעבן אַ דייטשישער סאַלדאַט פאַר אַ גלוסטעניש וועקנדיק בילד, צי פאַר אַן אַנדענק פון זיין אַנטייל אין קריג, וואָס ער וועט שיקן אַהיים?

געבליבן איז צו באַטראַכטן, ווי באַגעגנט מען זיך מיטן מאַלער, עס זאָל קיין חשד ניט אַרויסרופן. פּפּאַנקוך האָט ווידער געפּונען, לויט זיין מיינונג, אַ געניאַלן אויסוועג. דעם מאַלער וועט ער באַשטימען פאַרן עלטסטן פון די קאַרטאַפּל־סאַרטירערס. יעדן אינדערפרי וועט ער דאַרפן קומען דאַפּאַרטירן, וויפּל מענער, וויפּל פּרויען זענען אַרויס צו דער אַרבעט. פון אַוונט וועט ער מעלדן, וואָס זיי האָבן אויפּגעטאָן פאַרן טאַג, ער, פּפּאַנקוך, וועט ניט זיין אַזוי פאַרשקלאַפּט צו די פאַרשאַלטענע קעלערן, אין וועלכע עס געוועלטיקט דער ניט־גוטער. אַן דעם האָט ער איבער גענוג דינסטלעכע זאַרג: מאַגאַזינען, פּערדשטאַלן און אַנדערע אַנשיקענישן.

— פון אַנלעניש קומט קיין גוטס ניט אַרויס? ס'הייסט, מען דאַרף ניט אונטערטרייבן? — האָט פּפּאַנקוד געטראַכט אויפן קול. בײַ זיך איז ער שוין מספּים געווען דערמיט, אַז מען דאַרף טאַקע ניט אַרויסיאַגן די נשמה פון די לעבעדיקע מתים, וועט די קאַרטאַפּל-סאַרטירונג האָבן מער דערפּאַלג. יאָ, ס'זעט אויס, אַז דעם דאַזיקן מאַנספּאַרשוין פעלט ניט קיין פּאַרשטאַנד. האָט ער אים געפרעגט: — ווי רופּט מען דײַך? — און זיך פּאַרכאַפט: — דײַן נומער?

— פינף טויזנט נײַן הונדערט צוויי און זעכציק.

שווער צו פּאַרגעדענקען, — האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל אַ מרוקע געטאַן. — נאָר אייגנטלעך, איז אויך דער נומער ווערט אַ שפּני. איך באַשטיים דײַך פּאַרן עלטסטן פון דײַן געזעמל לומפן, פון דײַן אַרבעט-ברייגאַדע און וועל דײַך רופן... רופן... ברייגאַדע-פירער... פּוי, דאָס איז דאָך דער טיטל פון אַן עס-עס-גענעראַל... פון דײַן אַרבעט-קאַלאַנע... קאַלאַנען-פירער? נײַן, נײַן! וואַנצן קאַנען קיין פירערס ניט זײַן! דײַך וועל איך טיטולירן קורץ און שאַרף: מאַלער. זאָל זײַן אַזוי: מאַלער! — פּפּאַנקוד האָט ווי אויסגעפרוווט דעם קלאַנג פונעם וואָרט „מאַלער“. — אַלזאָ, מאַלער, אויב ס'זעט ניט ווערן אַן אַבסאָלוצע אַנדענונג מיט די קאַרטאַפּל, וועל איך דײַך דעם ערשטן באַ-זאַרגן מיט אַן אומזיסטן פּאַרבילעט צו דינע אורעלטערן, זאָלסט קאַנען דאַרטן איבערקלייבן זייערע קאַרטאַפּל. פּאַרשטאַנען?! און מאַרש!

נאָך דעם ווי ער האָט אַרויסגעטריבן דעם אַקערשט עולה-לגדולה גע-בראַכטן יוד, איז פּפּאַנקוד צוגעפאַלן צו די פענצטערלעך און זיי אַלע אויפ-געפּראַלט. מען האָט געדאַרפט אויסלופּטערן דעם צימער. מיט זײַן אַטעם האָט דער ניט-אַריער געוויס דאָ פּאַרפעסטיקט די לופּט. ווי הייסט עס דאַרטן אויף לאַטײַן — פּאַעטאַר, פּאַעטאַר יודאַיקוס, ייִדיש גערודן — אויף גע-וויינטלעכן דײַטש: זעסטו, ווי אַפּגעהיט מוז זײַן אַ רײַנאַסיקער אַריער!

זאַרג איבער זאַרג

אויפן ערדקליינעך זענען גאַנצענע וועלטן אויפגעטרייסלט געוואָרן ביזן צום גרונט. ערגעץ וווּ האָבן זיך געגאַסן טײַכן בלוט. פון די טיפענישן אַרויסגע-ריסענע זײַלן ערד, שוואַרצע קנוילן רויך, רײַטע פּלאַמענצינגער פון ברע-נענדיקע ייִשובים האָבן געזעצט אין די הימלען. ס'האָט געברויזט, גערעוועט

דער מלחמה-שטורעם. אבער אלץ — ערגעץ ווו. דאָ, אין שטאַט וואָס איז געבליבן ווייט הינטערן פראַנט, אין דעם אָפגעצוימטן ראַיאָן ווו ס'האַט געוועלטיקט אונדזער שטאַבס-פעלדפעבל, האָט זיך אינגעשטעלט רו, כמעט אַן אידילישע שטילקייט.

דער לייטענאַנט איז קענטיק געווען שטאַרק פאַרנומען מיט עסקים, נעענטערע צום האַרץ, און שוין לאַנג ניט געווען אַרויף אויף דער טעריטאָריע פון די קעלערן און מאַגאַזינען. דעריבער האָט פפאַנקוך געהאַט פרייע הענט צו טאָן אלץ לויט זײַן איינזע. האָבן אַלע געקראָגן פאַר אים נאָך מער אָפּשני. בלויז דאָס וואָס דער לייטענאַנט האָט כמעט דעמאָנסטראַטיוו אויפגעהערט זיך מישן אין די לויפנדיקע דינסטלעכע ענינים, האָט גענומען שרעקן דעם שטאַבס-פעלדפעבל. ניטאָ, ווער ס'זאָל באַפעלן פון העכער! צי לאַקערט ניט אויף אים דאָס דאָזיקע אויסגעכאַליעטע אָפיצירל ערגעץ פון אַן אויס-באַהאַלט, אַזוי ווי אַ חיה אויף איר קרבן?

— יאָ, יאָ, יאָ! — האָט צוגעשטימט פפאַנקוך. — אַ מענטש אַ מענטשן איז אַ וואַלף, אַזוי ז'געווען, אַזוי איז עס און אַזוי מוז זײַן!

אויך גרעטכען האָט אים גענומען פאַרשאַפן זאַרג. פאַר דער גאַנצער צײַט האָט זי ניט אויסגערעדט קיין וואָרט. קיין איין מאָל ניט געטאָן קיין לאַך. אַ טויב-שטימע, צי וואָס? הערט זי דאָך, ווען ער באַפעלט ברענגען קאַווע, אויסבאַקן קאַרטאָפּל-לאַטקעס, וועלכע ער האָט שטאַרק ליב; זי פאַרשטייט צו צירעווען זאָקן, אויפראַמען די שטוב. טוט עס און שווינגט, ווי אַ פאַר-שאַלטענע. קאָן, ווייזט אויס, ניט פאַרגעסן יענע נאַכט, ווען די דײַטשישע שטראַף-קאַמאַנדע האָט אַוועקגעלאָזט מיטן רויך זייער דאַרף, אפּשר האָט זי צוגעזען, ווי מען האָט צוזאַמען מיט אַלע אַרטיקע מענער געשאַסן איר פאַטער, געזען, ווי מען האָט איר מוטער צוזאַמען מיט אַנדערע יאָמערנדיקע פרויען און קינדער אויפגעלאָדן אין מאַשינען און אַרויסגעפירט? אַבער אים, איר רעטער און ווילטוער, קאָן זי אין קיין זאַך ניט באַשולדיקן. אין יענער נאַכט האָט ער, ווי שטענדיק, אויסגעפילט בלויז זײַנע אינטענדאַנטאַרישע פליכטן. און זי, גרעטכען, געראַטעוועט פון אומקום, וואָס פעלט איר איצט? אין אַזאַ שווערער צײַט לעבט זי ווי בײַם טאַטן אין ווינגאַרטן. האָט זיך גאַנץ פּײַן פאַרריכט, צוגענומען אין וואָג, פאַרוזכט בײַ אים דעם טעם פון ליב-עליקסיר און וויבלעכער געוואָרן. בלויז צו בלייבן איז זי, און אויפן

דעק פון אירע אויגן, כאַטש העלע זענען זיי, שפּירט ער, קנולין זיך פינצטערע הינטער־געדאַנקען. ניין, דעם מיידלס שטימונג געפעלט אים ניט. אפשר טראַכט זי צו אַנטלויפן? וועט אַלץ אויספלאַפלען? נאַרישקייטן! וועסט ניט אַנטלויפן, ליבכען! דער ראַיאָן איז הויך אַרומגעצוימט. די טויערן — גוט באַוואַכט. און אפשר האָט זי צוגעטראַכט עפעס שרעקלעכס? וועט אים ביי נאַכט קוילען... וועט ניט קוילען! דאַנאַר, זיין געטרעיער היטער, שלאָפּט ביי זיין בעט און וועט ניט דערלאָזן, אים זאָל אַ האָר געקרימט ווערן. פון דעסטוועגן האָט פּפּאַנקוך קיין רו ניט געהאַט.

און געקאַנט האָט מען זיך פּרייען: די הויפּנס אַרויסגעוואַרפענע קאַר־טאַפּל זענען ווינציקער און קלענער געוואָרן. דער מאָלער, אַ דאַנק גאַט, האָט אים באַפּרייט פון דעם קאַפּדרייעניש מיטן איבערקלעבן די קאַרטאַפּל און אַפילו שוין געגעבן אַ געלעגנהייט צו פאַרדינען אַ פּלאַש פּונש און צוויי פאַר זינדענע דאַמענזאַקן. און דער אמתער ביזנעס איז נאָך פאַרגעשטאַנען. אַט, אַ סעריע פּראַנצייזישע פּאַטאַס פּונעם פאַריזער נאַכטלעכן... דער מאָלער וועט זיי, פאַרגרעסערטע, איבערצייכענען אין פאַרבן. בעלנים אויף אַזאַ סחורה וועט ניט פעלן. מען קאַן שוין גרייטן פּלאַץ פאַר נייע פּלעשער געטראַנקען. יא, מיטן מאָלער האָט דער שטאַבס־פעלדפעבל גוט געטראָפּן. איטלעכע פּרייע מינוט פון זינע פּליכטן, ווי דער עלטסטער פון די קאַרטאַפּל־סאַרט־רערס, מוז דער מאָלער צייכענען. אין אַ קעמערל פון עפעס אַן אינאַזשטיק שטיבל, אַ פאַרוואַלגערטס מיט אומנייטיקן סקאַרב, וואָס קיינער אין דער וועלט וועט ניט אַנטדעקן, האָט פּפּאַנקוך אינגעאַרדנט פאַר אים אַן אַרבעט־פּלאַץ. אַפּט כאַפּט ער זיך אַריין אין אַט דעם „אַטעליע“ קאַנטראַלירן, צי ער זיצט ניט, דער מאָלער, מיט פאַרלייגטע הענט. אין מאָל האָט ער אים אַפּגעשטאַט אַ וויזיט מיט אַ נייער וויכטיקייט.

— אַן צווייפּל, — האָט ער אַנגעהויבן, — זענען צווישן אַיך פאַראַן ווועלירן, גאַלדשמידן, אַלץ יידישע פּראַפעסיעס. אַלזאַ, זאָלן זיי מיר מאַכן אַ צירונגשטיק. מיר'ן זאַגן, אַזאַ אַ...

און ער האָט געוויזן אַ געליזענעם ביי אַ קאַמעראַד זילבערנעם רינג מיט אַ גאַלדן פּלאַטקעלע, אויף וועלכן ס'איז געווען אויסגעגראַווירט אַ מאַנאַגראַם. — דאָ באַקומסטו רוישטאַף, — האָט פּפּאַנקוך, ניט וואַרטנדיק אויפן מאָלערס צושטימונג, אַרויסגעקראַצט פון טייסטער אַ זילבערנע מטבע און

באטאנט: — זילבער! און ניט ווייניק. דיר וועט נאך איבערבלעבן. דערפאר וועסטו דערלייגן דאס נייטיקע גאלד פאר דער פלאטקע. אזא סוועניר געפעלט מיר גרעלעך. און אט איז זאגאר די מאס פון מיין פינגער, — ער האט אויסגעשטרעקט אן אויסגעבויגן אין א רינג שטיקל דראָט.

עס זאלן ניט בלעבן קיין שפורן פון דאָזיקן געשעפט, האָט פפאָנקוך מינדלעך אָנגעזאָגט, וואָס מען דאַרף אויסקריצן אויף דער גאַלדענער פלאַטקע: דעם אות H, איבערגעפלאַכטן מיט אַ P, ס'הייסט, די איניציאַלן פון זיין נאָמען און פאַמיליע-נאָמען. אויף דער אינעווייניקסטער זייט פונעם רינג — אַן O און די ציפער 42.

עטלעכע מאל האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל איבערגעזוהרט זיינע דאָזיקע אַנוויזונגען, אויסגעפרוווט דעם מאָלער, צי ער פאַרגעדענקט, און זיך צע-שמייכלט: וועט עמעצן איינפאַלן, אַן O באַטייט „אַסטלאַנד“, F — „פּעברואַר“ און 42 — דאָס לויפנדיקע יאָר 1942? ניט יעדערער וועט אויסשיפּרירן די דאָזיקע טיפּזיניקע סימבאָלן.

פפאָנקוך איז געווען אזוי באַגניסטערט פון זיין איינפאַל, אַז ערשט נאָך דעם, ווי דער מאָלער האָט אַ נעם געטאָן פון זיין האַנט די מטבע און דאָס אויסגעבויגענע אין אַ רינג שטיקל דראָט, האָט ער זיך געכאַפט: די האַנט פון אַ סעמיט האָט זיך צוגערירט צו זינער, בעת שטרענג פאַרווערט איז דריקן די האַנט פון אַ יידן.

אויף יעדן פאַל האָט ער אַרומגעוואָשן די הענט מיט ספּירט. בעיקר גוט אָפּגעריבן דאָס אַרט, אויף וועלכן ער האָט נאָך אַלץ געפילט די באַרירונג פונעם דורך גאָט פאַרשאַלטענעם ייד.

מען דאַרף זיין אַביעקטיוו און אָפּמערקן, אַז פפאָנקוכן האָבן געקאַראַבעט די געשעפטן מיטן ייד, אמת, קיינער ווייסט ניט פון זיי. אָבער זיין גערמאַניש געוויסן! קיין פולע באַרעכטיקונג פאַר די עסקים מיט אַ פאַרשטייער פון שונא האָט זיין געוויסן ניט געפונען. שטענדיק איז שוין אזוי: ווי נאָר ער האָט אַ שטיקל נוצן פון עפעס, אזוי קומען באלד אויף האַרץ-קלעמענישן. פון דעסטוועגן איז ער ווידער אַוועק צום מאָלער אין „אַטעליע“. אַוועק-לייגנדיק פאַר אים אַן איינגעוויקלט פּעקל, האָט ער צו וויסן געטאָן:

— דאָ האַסטו ברויט. באַהאַלט'ס! ווייסטו, וואָס ברויט באַטייט?

— מיר ווייסן דאָס שוין צו גוט, — האָט זיך אָפּגעזיפּצט דער מאָלער

און אַרײַנגעשטופּט דאָס פעקל אין קעשענע. — מיר באַקומען צו הונדערט גראַם אַ טאָג. דאָס ברויט איז מיט פּאַלעווינעס. אויף דניטש — זעגעמעל. געזאַגט און ווייטער געטאָן זײַן אַרבעט.

— זעסטו, — האָט פּפּאַנקוד אויפגעלעבט, — און דאָ האָסטו ריכטיק ברויט. טאַקע ניט זייער פּריש. דעם שימל קאָן מען אויסשניידן. און פון מעדיצינישן שטאַנדפונקט איז פּאַרעלטערט ברויט געזינטער פאַרן מאַגן. מיינסט, אַלע דניטשן זענען שלעכט? איך, צום בײַשפּיל, האַלט פון פּרינציפּ: ווער ס'איז ניט קאַפּוט געמאַכט, האָט רעכט צו קריגן זײַן פּרעס-פּאַרציאָן! — געזאָגט עס, איז ער צוגעטראָטן צום עיקר: — זעט דיר ניט אויס, אַז פונעם זילבערנעם געלטשטיק וואָס דו האָסט געקראָגן, קאָן אַרויס נאָך אַ רינג? לאַמיר זאָגן, פאַר מײַן עלטסטער טאַכטער. די מאַס, לאַמיר זאָגן, פון דיין קלענסטן פינגער...

דער מאַלער האָט צוגעזאָגט: ער וועט זיך מיען, וועט באַשטעלן אויך אַ צווייטן רינג. איצט האָט ער באַשלאָסן אַליין עפעס צו בעטן: דערלויבן די יידן מיטצונעמען אין געטאָ אַריין קאַרטאַפּל-אַפּפּאַל. זיי וועלן עס פּרוּוון קאַכן.

פּפּאַנקוד האָט ניט דערווידערט. זאָלן זיי זיך טראָגן מיטן מיסט! מען וועט ווייניקער דאַרפן אַרויספירן און אַינשפאַרן טראַנספּאַרט-הוצאות. וועלן-דיק אונטערשטרײַכן זײַן ווילטוערישקייט, האָט ער זיך צערעדט: — אין פּאַריקן וועלטקריג האָט מען אויך געגעסן פּאַרפרוירענע קאַר-טאַפּל. נאָר ניט צו פּיל אויף אַ מאַל. אַניט קאָן מען זיך פּאַרגיפּטיקן. וואָס קאָן מען טאָן, קריג איז קריג. ווער איז אַבער שולדיק, ווער האָט דעם קריג אַרויסגערופּן, אים אַנגעהויבן, האָ?

דער מאַלער האָט ניט אויפגעהערט צייכענען און געשוויגן. — ווייסט ניט, האָ? — האָט פּפּאַנקוד צופרידן זיך צעשמייכלט. — אין פּאַליטיק פּאַרשטייסטו גאַרניט! איר, יידן! אַט ווער ס'איז שולדיק! ווי ער איז געזעסן איבערגעבויגן איבער דער צייכענונג. אַזוי איז דער מאַלער פּאַרגליווערט געוואָרן. געזען בלויז דעם פּאַרשטאַרטן בלינערשפּיץ. סודותפול שעפטשענדיק האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל זיך אַוועקגעלאָזט אויפקלערן די סיבה פונעם מלחמה-אויסבראָך. צוויי און זיבעציק יידן, די זקני-ציון, די צוויי מאַל זעקס און דרייסיק אומגעזעענע, וועלכע די יידן

רופן „נסתרים“, פירן עס די וועלט פאר דער נאָז. איין מאָל אַ יאָר קומען זיי זיך צונויף אין איינער אַ שטאָט און באַשליסן, מיט וועלכע פּלאַנן צו שמייסן די וועלט אין לויף פון די קומענדיקע צוועלף לבנה-חדשים. דעם פּראָטאָקאָל שרייבן זיי אונטער מיט אויסגעצאָפּט אַריש בלוט. וווּ זיי האַלטן אָפּ די זיצונגען, וועלכע זיי רופן „אַסיפות“, איז שווער צו דערגיין, ווייל אַלץ ווערט געמאַכט שטרענג קאָנספּיראַטיוו און יעדן מאָל אין אַן אַנדער אָרט. פּאַרשיידן מאַסקירטע, דרייען זיך אַרום די זקני-ציון אויף דער וועלט, פּאַרשטענדיקן זיך איינער מיטן צווייטן דורך אַ שיפּער פון צייכנס און קלאַנגען. מען קאָן אַ מאָל טרעפּן אַ בעטלער, אַן אַפּגעריסענעם, אַפּגעשלי-סענעם ייד, וואָס דערוועקט צו זיך מיטלייד. פּאַקטיש איז דאָס אָבער איינער פון יענע וועלט-פּאַרברעכערס, וואָס זייער ציל איז דורך פּאַרשווערונגען, עפּידעמיעס און קריגס-אַקציעס אומצוברענגען די אַרישע ראַסע. בלייבט די אַריער איין אויסוועג: אומצוברענגען אַלע יידן אַן אויסנעם, עס זאָלן אַזוי אַרום אומקומען די שולדיקע אין אַלע לייזן און באַדרעגענישן פון דער מענטשהייט...

— איצט פּאַרשטייטו שוין? — האָט פּפּאַנקוך פּאַרענדיקט ברייען די תּורה, מיט וועלכער ס'איז געווען אַנגעשטאַפּט זיין קאַפּ. — אַט וווּ עס שטעקט דער שליסל צו פּאָליטיק!

אַרויסגייענדיק האָט ער מיט פּעס צוגעקלאָפּט די טיר פונעם מאָלערס אַרבעט-קעמערל.

דער שטאַבס-פּעלדפּעבל איז שוין לאַנג געווען אונטערן זיכערן געוועלכ פון זיין קוואַרטיר, ווען ס'האַט אים אַ זעץ געטאָן אין מוח: וואַרט נאָר, וואַרט נאָר, האַנס! זיין מאָלער מיט די אומקלאָרע ראַסישע אייגנקייטן זאָל אַקאַרשט ניט זיין איינער פון יענע... פון יענע פּאַרשטעלטע...

אוי, וויפל קלעמעניש ס'האַט אויסצושטיין אַ ריינראַסיקער גערמאַנער! וויינט פון דער היים, אַן דער משפּחה, אַן פּרננד, אַרומגערינגלט פון אַזעלכע גרויסהאַלטערישע לייטענאַנטן, צעקוואַטשטע גרעטכענס, פּאַרדעכטיקע מאַ-לערס — צי קאָן מען רויק לעבן? נאָר גאָט צו דאַנקען, וואָס אַ געטרעיער פּרננד איז פּאַרט פּאַראַן — דאַנאַר! אויפן דאָזיקן וואַלפהונט קאָן מען זיך פּאַרלאָזן מער, ווי אויף אַ צענדליק צווייפּטיקע וואַכלייט מיט וואָפּן.

— דאַנאַר, דאַנאַר...

ווי דערפילנדיק די פּאַסקודנע שטימונג פון זיין בעל-הבית, האָט דער הונט שטיל זיך צוגעשאַרט צו אים, פּאַרמאַכט די אויגן און אַרױפּגעלייגט דעם גאַווערדיקן שנוק פּפּאַנקוכן אויף די קני.

פּלוצעם...

אַ גרוילעכער, קילבלעכער, עכט ליטווישער מאַרץ-פּרימאַרגן איז דורך די שמאַלע פענצטערלעך אַרײַנגעדורנגען צו פּפּאַנקוכן אין שטיבל. פּונקט ווי נעכטן, ווי אייערנעכטן, האָט דער שטאַבס-פעלדפעבל אויך הינט אַנגעהויבן זײַן טאַג-אַרדענונג מיט גימנאַסטיק אַראָפּצוועצן דאָס פעטס פון בויך, פּונאַג-דערצוטרייבן דאָס בלוט אין די אַדערן, זיי זאָלן ניט פּאַרקאַלכט ווערן. באַנוצט האָט ער דערביי זײַן אייגענעם מעטאָד: אַינשפּאַרן זיך מיט די הענט אין דיל, אַ וואָרף טאַן די פּיס אויף אַרױף און בלייבן שטיין אויף די הענט. אַזוי זיך האַלטן — קאַפּ-אַראָפּ, פּיס-אַרױף, וויפל עס לאָזט זיך.

אין אַזאַ פּאַזע האָט דעם שטאַבס-פעלדפעבל הינט געטראָפּן דער מאַלער, בעת ער איז געקומען מודיע זײַן וועגן אַנקום פון דער בריגאַדע ייִדן. פּפּאַנקוך האָט זיך פּאַרווונדערט: צי דען האָט מען געבראַכט די לומפּן פּרייער ווי שטענדיק? אַדער ער איז אַזוי געווען פּאַרטאָן מיט דער פּראָצעדור און ניט באַמערקט, ווי די צייט איז אַוועק? אַזוי צי אַנדערש, נאָר ער האָט ניט געטראַכט איבערצורײַסן זײַן טרענירונג. פּאַרקערט, געוואַלט איבערראַשן דעם מאַלער. מיט די פּיס אַרױף, דאָס פנים אַנגעגאַסן מיט בלוט, האָט ער אים געגעבן אַנווייזונגען — וויפל מענטשן זאָלן איבערקלייבן קאַרטאַפּל און וויפל — אַרױסטראָגן דעם אָפּפאַל, וויפל זאָלן זעגן און האַקן האַלץ. (אויך אויף דעם האָט דער פּראַקטישער שטאַבס-פעלדפעבל גענומען אויסניצן אומזיסטע אַרבעטקראַפּט.) ער האָט אויך ניט אַדורכגעלאָזט די געלעגנהייט אַ חוזק צו טאַן:

— וואָס איז הינט פאַר אַ טאַג?

— מיטוואָך, — האָט, ניט זײַענדיק קיין זאַך חושד, געענטפּערט דער

מאַלער.

— אייזל! — האָט אַרױסגעפּלאַצט דער שטאַבס-פעלדפעבל. — הינט

איז פּייערטאַג. הינט הענגט מען אויפן מאַרקפּלאַץ פּאַרטיזאַנער. און ווען

וועט מען שוין אייך אַלעמען אויפהענגען?

— דאָס ווייסן מיר ניט.

— יאוואָל! דאָס באַשטימען מיר, דינטשן! — פאַרלירנדיק פּלוצעם די גלייכוואָג, האָט פּפּאַנקוכס פּעטלביקער גוף דומפּ אַ זעץ געטאָן אין דיל. — אַרויס פּון דאַנען! — האָט ער זיך צעשרייען, שווער אויפהייבנדיק זיך. פּלוצעם... אַזעלכע „פּלוצעמס“ פאַרפּלאַנטערן אַ געשיכטע, פאַרגרעסערן איר שפּאַנונג, גיבן זי אומדערוואָרט אַ קערעווע אין אַ ניער ריכטונג. אין לעבן קערן זיי אַפט אַלץ איבער מיט דער פּוטער אַראָפּ. אַזעלכע „פּלוצעמס“ האָט יענער טאָג אַנגעטראָגן פּפּאַנקוכן פּון אַלע זייטן.

פּטור געוואָרן פּון פּלוצעם געקומענעם מאַלער, האָט דער שטאַבס־פּעלד־פּעבל פּלוצעם באַמערקט, אַז זיין גרעטכען זעט אים אויס עפעס... דאָ ניט לאַנג זענען די זאָכן לויז געהאַנגען אויף איר, און הינט איז דאָס קליידל אַנגעצויגן אויפן בייכל. דער ביסן איז פּפּאַנקוכן געבליבן שטעקן אין האַלדז און גענומען ווערן. ניט פאַרענדיקט דעם פּרישטיק, האָט ער מיט איין שלונג אויסגעטרונקען אַ גלאַז אייער־ליקער, פּדי מיט זיין זיסקייט אויסצוברענען די ביטערניש, וואָס פאַרסמט דאָס לעבן. אויסגעטרונקען און האַסטיק אַרויס. פּלוצעם האָט ער דערזען פּון ווייטן דעם לייטענאַנט. אַהא, דער שעף פּעדערט זיך, נעמט שוין ווידער די לייצעס אין זיינע הענט אַריין. פּפּאַנקוך האָט זיך אויסגעדרייט אין דער פאַרקערטער ריכטונג.

דאָ איז האַרט פאַר זיין נאָז פּלוצעם אויסגעוואַקסן אַ פּאַסטן און געמאַלדן. אַז דער הער שטאַבס־פּעלדפּעבל ווערט העפלעכסט דערוואָרט ביי איינעם פּון די קעלערן מיט איבערגעסאַרטירטע קאַרטאַפּל. וואָס פאַר אַ סורפּריז דער־וואָרט אים? לאַזט זיך אויס, אַז ווען מען האָט געעפּנט דעם קעלער, האָט אַ זעץ געטאָן פּון דאַרטן אַ גערודן ווי פּון אַ גאַזקאַמער. אַנשטאַט קאַרטאַפּל — אַ שיטערע פאַרעיושטע קאַשע. מען האָט געעפּנט אַ צווייטן, אַ דריטן קעלער — אומעטום דאָס זעלבע.

אַ, געטער! מען האָט אים ווידער אַפּגענאַרט! סקאַנדאַליעז, נידער־טרעכטיק אַפּגענאַרט! נאָר איצט וועט נעמען אַן ענד! ער וועט ניט נאָכגעבן און ניט פאַרגעבן! אַ צעיושעטער איז ער געלאָפּן צום מאַלער, אים וועט ער צו ערשט דערשיסן ווי אַ קרעציקן הונט און אויך אַוועקלייגן אַ צענדליק פּון די זיניקע הינטישע ברידער!

דער שטאַבס־פּעלדפּעבל האָט שוין אַפּגעשפּיליעט די קאַבורע, אַנגע־

שטאַפט דעם פּאַראַבעלום... נאַר פּלוצעם האָט אים פּאַרהאַלטן דעם לייטענאַנטס
אַ שטאַפעט :

— דער הער שטאַבס-פעלדפעבל ווערט דערוואַרט בײַם הער לייטענאַנט.
און אַט שטייט ער, פּפּאַנקוך, מיט אַן אינגעפּאַלן פּנים און אינגעפּאַלענער
ברוסט פאַר זײַן שעף.

— קורץ און שאַרף, הער שטאַבס-פעלדפעבל, — האָט אַן אַ באַגריסונג
און אַן הקדמות אַנגעהויבן דער לייטענאַנט, — אונדזער העכערע אַנפירער-
שאַפט האָט ווי געהעריק אַפּגעשאַצט איבער אַדמיניסטראַטיווע דערפּאַלן
און אַרגאַניזאַטאָרישן טאַלאַנט. ענדלעך וועט איר ווערן אַליין אַ שעף. איר
ווערט באַשטימט קיין... — דער לייטענאַנט האָט טראַפּנוויז געלייענט פּון
פּאַפּיר : — קיין, קיין קניש-דאָרטי אַנצופירן מיט דער הייזוואַרג-פּאַר-
גרייטונג. זומער — טאָרף, ווינטער — האַליץ. אַרבעטקראַפט — אַרעסטאַנטן
— יידן און אויך אַנדערע, פּאַרשפּאַרטע אין אַפּגעזונדערטע לאַגער-באַראַקן.
בלויז די צוקנדיקע ברעם פּון לינקן אויג האָט אַרויסגעגעבן פּפּאַנקוכס
שווערע איבערלעבונג. פּאַרשטייט זיך, ער האָט ניט געקאַנט זאַגן : ניין, איד
וויל ניט. כײַן אומצופּרידן! קיין אויסוועג איז ניט געווען. דעם מענטשנס
גורל ווערט געפורעמט ערגעץ הויך, הויך אין די הימלען און קיין מענטשנס
האַנט גרייכט ניט אַהין עפעס צו ענדערן.

ס'איז אַוועק אַ רעכט ביסל צייט ביז פּפּאַנקוך האָט זיך געכאַפט. אַז מען
דאַרף אויפן קול אויסדריקן געהאַרכיקייט. ער האָט צוגעקלאַפט די אַפּצאַסן
און אַרויסגעפרעסט דורך די ליפּן :

— יאַוואַל, הער לייטענאַנט! אַנפירן מיט פּאַרגרייטונגען!
און וואָס ווינטער? פּאַרשווינגן דעם אומגליק מיט די קאַרטאַפּל? אַ
טראַכט טוענדיק, אַז בײַם איבערגעבן די קעלערן זײַן יורש וועט די אַל
סײַ ווי אַרויסקריכן פּון זאַק, האָט ער באַשלאָסן גלייכער אַפּצוטעמפּן איר
שפּיץ, און אונטערטעניק אַנגעהויבן :

— זייער געערטער הער לייטענאַנט, איבער הויכקייט ווייסט...
דעם לייטענאַנטס בליק האָט ניט-דאָק אַרומגעוואַנדלט אין חלל.
— די קאַרטאַפּל, ס'הייסט, ניט אַלע... — האָט פּפּאַנקוך געבעבעט.
איצט האָט דער לייטענאַנט קאַנצענטרירט זײַן ראיה אויף די נעגל, וואָס
ער האָט גענומען אַרומפּיילן, און פּלעגמאַטיש איבערגעפרעגט :

— ניט אלע? מאַדנע... — דאָ האָט ער זיך ווי אויפגעכאַפּט פון אַ טראַנס און גענומען באַפעלן: — זאָלן איצט אַנזערע יידן אַרויסוואַרפן דאָס פּוילניש פון די קעלערן! אַרויס מיט דער שניסע! מיר'ן שיקן אונדזערע מענטשן אין דאָרף. זינט זיכער, דאָרטן האָט מען גוט אויסגעהיט די קאַרטאַפּל. דאָרטן האָט דערמיט זיך ניט פאַרנומען די אינטענדאַנטור... און אויך ניט קיין שטאַבס־פעלדפעבל... ניטאָ מער קיין פּרעסט, קאָן מען אין די דערפער עפענען די קאַרטאַפּל־גריבער. מיר'ן ווי ניט איז פאַרשטאַפּן די מנילער פון די באַשטעלערס, און ווייטער זאָלן אונדזערע נאַכפּאָלגערס זיך ברעכן דעם קאַפּ. אַלזאָ, צוועלף טעג בלייבן אונדז אויף איבערצוגעבן דאָ אַלע געשעפטן און דעמאָלט... — דער לייטענאַנט האָט אַוועקגעלייגט דעם נאַגל־רייניקער און גאַליק פאַרגעזעצט: — מיך וואַרפט מען אַריבער קיין אַסטען, נעענטער צום זונאוויפּגאַנג, וווּ ס'קאַכט זיך און ס'איז זודיק... דערקעגן, אַנזער פאַטריאַטישע טעטיקייט וועט זיך פּונאַנדערוויקלען הינטער די רוקנס פון עטלעכע הונדערט אַרעסטאַנטן. אַנך וועט זיין קילער, אַלזאָ, טראַנט זיך אָפּ און מאַכט ריין עטלעכע קעלערן פאַר נייע קאַרטאַפּל, וואָס מען וועט ברענגען. כּווייל אויסמינדן אַ טומל, אויספאַרשונגען... איר האָט מער גליק ווי פאַרשטאַנד, הער שטאַבס־פעלדפעבל!

— יאוואָל, הער לייטענאַנט! — האָט פּפּאַנקוך אויסגעשאַסן, אויפגע־הויבן די רעכטע האַנט און מיטן אויסרוף „הייל היטלער!“ אַרויסגעמאַרשירט. אַזוי איז עס שוין: דער מענטש טראַכט און גאַט לאַכט, און גאַט צעמאַכט. וויפל פּלענער האָט געוועבט דער שטאַבס־פעלדפעבל! זיך געקליבן פאַר־לייגן דאָ אַ גרויסן גאָרטן צו האָבן אייגן גרינוואַרג, געקליבן זיך צו באַנניען די שילדן און וויזערס אויפן גאַנצן שטח. דער מאַלער ענדיקט עטלעכע פאַרטרעטן, פאַר וועלכע ער דאָרף איינקאַסירן פון די קאַמעראַדן־באַשטע־לערס שאַקאַלאַד און געטראַנקען. און וויפל אַנדערע ענינים וואַרטן דערליי־דיקט צו ווערן.

קומט, הייסט עס, אַן ענד צו אַלץ, און אים בלייבט נאָר אַרויסצוקריכן פון דער בלאַטע און לאָזן נאָך זיך אַ ריינע אַטמאָספּער. דער לייטענאַנט מיינט, אַז ער, פּפּאַנקוך, האָט מזל. אַן אידיאָט! מזל האָבן גאָר די יידן. איצט איז שוין ניט די צייט זיי אַנצולערנען פאַרן לאָזן אין די קעלערן צעפּוילטע קאַרטאַפּל, וואָס האָבן אַנגעשטעקט די געזונטע. אים דאָרף מען ניט לערנען.

ס'איז אַ קלאַרער סאַבאַטאָזש! ער דערמאָנט זיך, ווי די ייִדישע אונטער־מענטשן פּלעגן אַראָפּטראַגן אין די קעלערן פּולע מערס וואָסער כלומרשט צו טרינקען. ער, אַ געוועזענער צער־בעלי־חיימניק, האָט ניט געקאָנט פּאַר־ווערן לעבעדיקע באַשעפענישן צו שטילן דעם דאַרשט, בעת זיי האָבן אויסגעפירט אַ מלוכיש וויכטיקע אַרבעט. ער זעט אַלץ, פּילט אַלץ, פּאַרשטייט אַלץ! דאָס וואָסער האָבן זיי געוויס אויסגעגאַסן אויף די קאַרטאַפּל זיי זאָלן נאָך מער פּוילן, ווייל אויסטרינקען אַזוי פּיל וואָסער... און ווער ווייסט, מעגלעך, אַז ניט קיין אַפּפּאַל, ווי ער האָט דערלויבט, נאָר זעק מיט גוטע קאַרטאַפּל האָבן די יידן, אָנגעלאָדענע ווי קעמלען, געשלעפט אין געטאָ אַרײַן... עך, האַנס, האַנס, ווי מען האָט דיך געמאַכט צום נאָר! און ווער! דער קאַפּ האָט געקאָנט פּלאַצן פּון די אַלע געדאַנקען און פּלוצעמדיקע איבערראַשונגען. ער וואָלט געוויס געפּלאַצט, ווען פּפּאַנקוד קומט ניט צו זיך אַהיים, קערט ניט אַרײַן אין האַלדז אַ גאָר גרויסע דאָזע פּון דעם סאַמע שטאַרקסטן און ביטערסטן געטראַנק, וואָס ער האָט געפּונען, און ווען ער וואָלגערט זיך ניט אַרײַן אין בעט אינעם מונדיר, אין די שטיוול...
 דער שטאַבס־פעלדפעבל האָט אין אַלץ פּאַרגעסן. אפילו דאָס, אַז ס'איז געווען באַפוילן אַנטיילצונעמען אין דער עפּנטלעכער צערעמאָניע פּון הענגען פּאַרטיזאַנער.

אין נאָמען פּון בלוט

ס'האָט זיך שוין געזען, ווי מען זאָגט, דער ברעג: די פּאַרשיידענע מאַגאַזינען און סקלאַדן באַלד איבערגעגעבן; די קעלערן — אויסגערייניקט פּון דער פּוילנדיקער אַנשיקעניש; די טשעמאַדאַנעס — פּמעט אַלע פּאַרפּאַקט; די פּערווענלעכע געשעפטן — אויך שוין פּמעט געבראַכט צו אַ טאַלק.
 אין משך פּון די אַ טעג האָט פּפּאַנקוד באַוויזן דורכצופירן נאָך אַ מלוכיש וויכטיקן אַקט. ער האָט איבערגעגעבן וווּ מען דאַרף צוויי וואַכלינט, נאָך דעם ווי ער האָט אונטערגעהערט, אַז זיי באַקלאָגן זיך אויפן קריג. ניט גענוג וואָס די דאָזיקע גאַרנישטן, די דאָזיקע אַבסאָלוטע נולן האָבן אַזוי געראַטן אַכטונג געגעבן אויף דער קאַרטאַפּל־סאַטירונג, שעמען זיי זיך ניט צו אַכצן און קרעכצן!
 נאָך דער דאָזיקער הויך פּאַטריאַטישער אַפּעראַציע איז זײַן געדריקטע

שטימונג אַ ביסל געלינדערט געוואָרן. ער וואָלט זיך אויך געדאַרפט אַפּרע-
 כענען מיט די יידן, נאָר דאָס וועט מען שוין טאָן אָן אים. ס'איז פאַראַן, גאָט
 צו דאַנקען, ווער ס'זאָל זיך דערמיט פאַרנעמען. די לעצטע צייט גייען אַרום
 די יידן ווי שאַטנס. וואַרטן, קענטיק, אויף עפעס ניט-גוטס. זאָלן זיי וואַרטן!
 זאָלן זיי ציטערן! קיין גנאָד האָבן זיי ניט פאַרדינט! ער דאַרף בלויז אַרויס-
 באַקומען פון די דאָזיקע לעבעדיקע מתים דעם באַשטעלטן רינג פאַר דער
 טאַכטער און דעמאָלט קאָנען זיי גיין צום טיבול. זיין רינג טראַגט ער שוין
 און ער גיט צו עלעגאַנץ זיין האַנט און אים אין גאַנצן. פּפאַנקוך האָט זיך
 פאַרגעשטעלט, ווי ער וועט נאָך דער מלחמה, פאַרנעמענדיק אין רוסלאַנד
 אַ הויכן אַדמיניסטראַטיוון פּאַסטן, אויסזען מיטן דאָזיקן צירונגשטיק אויפן
 פינגער און מיט אַן איינערנעם קרייץ אויף דער לינקער זייט ברוסט.

ס'האָבן ניט געהאַלפן די מאָנונגען, אָבער דעם רינג פאַר דער טאַכטער
 האָט דער מאַלער נאָך אַלץ ניט געבראַכט. צו פיל סטראַשען האָט פּפאַנקוך
 געהאַלטן פאַר ניט ראַציאָנעל. וואָס טוסטו, אַז דער דאָזיקער טיפּ פאַרשווינדט?
 ווי וועסטו אים זוכן? אין געטאָ בעל-הבתעוועט די געסטאַפּאָ. צי וועסטו
 איר זאָגן, אַז דו האָסט נייטיק אַ יידן מיט אַזאַ און אַזאַ נומער? צי וועסטו
 קריכן מיט אַ געזונטן קאַפּ אין אַ קראַנקער בעט אַרײַן? אַהאָ, אים דאַרף
 מען ניט לערנען! גאָר אַנדערש וואָלט אַלץ אויסגעזען, ווען דער מאַלער
 געפינט זיך הינטערן שטעכלדראַט פונעם לאַגער, וווּ ער, פּפאַנקוך, וועט
 אין גיכן זיין האָר און הערשער. וועגן דאָס לוינט צו טראַכטן און טאַקע
 זאָרגן, מען זאָל דעם מאַלער אַנשליסן אין קאַנטיגענט פאַרן אויסנשטאַטישן
 אַרעסטאַנטן-לאַגער, וואָס וועט געשטעלט ווערן צו זײַן, פּפאַנקוכס, דיספּאָ-
 זיציע, ערשטנס, די רינגען, צווייטנס, די בילדער, וועלכע ער קאָן צייכענען
 ניט נאָר זייענדיק אַן עלטסטער פון קאַרטאָפּל-סאַרטירערס.

מיט גאָטס הילף וועט די דאָזיקע פּראַגע ווערן געלייזט. ניט דערליידיקט
 בלויבן דערוויילע נאָר די אינטימע געשעפטן — גרעטכען... ווער וועט אונ-
 טערזאָגן, ווי אויפצובינדן דעם דאָזיקן שלימזלדיקן קנופּ?

מען האָט געדאַרפט גלייך אָננעמען אַ באַשלוס. צייט איז געבליבן ווייניק.
 דיטלעך זעט מען, אַז אין דער געוועזענער בתולה קוועלט אַן אַ קנאַספּ,
 ס'ווערט צייטיק אַ פּרוכט, אין וועלכן עס קרייצן זיך צונויף צוויי ראַסעס.
 אַ פּרוכט מיט געמישט בלוט! אַז גאָט גיט, וועט עס זײַן אַ מיידל, די זעקסטע

בני אים... ווו וועט ער זי אהינטאן? טאָ ווי פלאַנטערט מען זיך אַרויס?
אפשר וועט ער געפינען אַן אַנווייזונג אינעם פונדאָמענטאַלן ווערק פון דער
נאַציאָנאַל-סאָציאַליסטישער לערע, אין ראָזענבערגס „דער מיטאָס פון צוואַנ-
ציקסטן יאָרהונדערט“?

האַט ער זיך אַ צי געטאָן צום בוך, וואָס איז געשטאַנען בני אים אויבן-אויף
ווי אַ זיך טרינקענדיקער צו אַ רעטונגסרייף. אינעם געפלאַנטער פון אומ-
ענדלעך לאַנגע, געדריידלטע זאַצן האָט ער אויסגעלייענט, אַז ס'איז שוין
געקומען די צייט פון נייעם דייטשישן מיטאָס, דעם מיטאָס פון ריינעם בלוט
און פון דער פרייער דייטשישער נשמה, וואָס באַטייט דעם סוף פונעם ראַסן-
כאַאָס. דער מיטאָס דערוואַכט צו אַ ניי לעבן נאָך אַ לאַנגן לעטאַרגישן שלאָף
אין משך פון יאָרהונדערטער...

דער מיטאָס דערוואַכט און זיין מויד מיט איר קומענדיקן אָפּשפּראַך
וועט שטערן. עס זאלן פאַר דער אַרישער ראַסע זיך עפענען די טויערן פון
אייביקער לייטזעליקייט און גליק. צעמישנדיק זיין בלוט מיטן בלוט פון
עפעס אַן אומקלאַר באַשעפעניש פענטעט ער, פפאָנקוד, דעם מיטאָס, לאַזט
אים ניט קומען צום אויסדרוק און זיך פול אַנטפלעקן. וואָס טוט מען, וואָס
טוט מען? איצט, ווען ער שטינגט אויפן דינסטלייטער, קאָן אים די געשיכטע
מיטן מיידל אַלץ קאַליע מאַכן. דער פירער, אַליין אַדאַלף היטלער מוז
העלפן!

מיט אַ טיאָקעניש אין האַרץ האָט ער אַ נעם געטאָן דעם אין ברוינעם
לעדער אַנגעבונדענעם היטלערס „מיינ קאַמף“. מיט ציטעריקע פינגער
געבלעטערט די קוואַזי-פאַרמעטענע זיטלעך פון דער עוואַנגעליע פונעם
דריטן רייך, ביז ער איז שטיין געבליבן בני די שלוסווערטער פונעם בוך:
„אַ מלוכה וואָס גיט זיך אָפּ אין דער עפאַכע פון ראַסן-פאַראַומרייניקונג
מיטן כאַווען אירע בעסטע ראַשישע עלעמענטן, מוז ווערן אין איינעם אַ טאָג
דער האַר איבער דער ערד“.

אַלץ איז קלאַר! ער, פפאָנקוד, קאָן ניט ווערן אַזאַ האַר, ווייל ער
פאַרגרעסערט דעם ראַסן-כאַאָס. אַן עכטער גערמאַנער איז דעצידירט, טאָר
זיך ניט וואַקלען און מוז, אַזוי גיך, ווי מעגלעך, אַנטפלעקן זיין אַנגעבוירענע
אייגנקייט צו הערשן. אַזוי גיך, ווי מעגלעך!

און פפאָנקוד האָט זיך גענומען אַינלן. ער האָט פלינק געגאַסן אין זיך

שפאנישן מאלאגא און דייטשישן טאפל-קימל, געמישט פראנצייזישן קאניאק מיט יוגאסלאווישער סליוואוויצא און אונגארישן טאקניער. אויף מארגן האָט ער קוים אויפגעהויבן זיין שווערן, מיט עסיק אָנגע-גאַסענעם קערפער. בנים ערשטן טראַט האָט ער זיך אָנגעשטויסן אין איינער פון די לידיקע פלעשער, וואָס האָבן זיך געוואָלגערט אויפן דיל, און זי צעבראַכן.

„שערבלעך ברענגען גליק“ — האָט ער זיך געטרייסט.

די אַברים, ווי זיי וואָלטן געווען אַרויסגעשרויפט פון זייערע שלעסער. פון דער נאָגעניש אין דער ברוסט האָט זיך געוואָלט וויינען. פאַר די אויגן איז געשטאַנען אַ נעפל, אין קאַפּ — אַ געדיכטער טשאַד, וואָס האָט אויס-גערייכערט אַלע באַגערן און איבערגעלאָזט איינעם — טרינקען! האָט ער אויסגעזשליאַקעט ביזן דעק אַ פּלאַש זויערווייזן.

צוליב איר, דער גרעטכען זינער, איז בני אים הינט צעשטערט געוואָרן די טאַג-אַרדענונג, וואָס הייבט זיך געוויינטלעך אָן מיט דער פרימאַרגן-גימנאַסטיק. ער האָט הינט אַפילו ניט באַמערקט דאַנאַרן, וואָס האָט מיט אַן אויסגעשטרעקטער צונג געוואָרט אויף די עטלעכע שטיקלעך צוקער, וועלכע ער באַקומט יעדן אינדערפרי אויפן ניכטערן מאָגן.

פּפאַנקוך האָט זיך דעצידירט. ער האָט אויפן אויג אָפּגעמאַסטן דעם מרחק פון טיש ביזן אַניזערנעם קרוק אין צענטער סופּיט, וווּ ס'קומען זיך צונויף די ריפּן פונעם געוועלב, וואָס מער ער האָט געקוקט, אַלץ מער האָט אים אויסגעזען, אַז דאָס אויערל פונעם קרוק איז אַרומגעזוימט מיט אַ לניכטנ-דיקן אַרעאַל. אַ, דער קרוק! ס'איז אַן אויסגעשטרעקטע האַנט פון גאַט אַליין... „דירעקט אונטערן קרוק צורוקן דעם טיש, אַרויפשטעלן אויף אים אַ בענקל“ — האָט דיקטירט גאַטס ווילן, וואָס פּרעמט דעם גורל פון איטלעך איינעם:

דער שטאַבס-פּעלדפּעבל איז אַרויפגעקראַכן אויפן טיש, זיך געשטעלט אויפן בענקל, אויסגעפרוווט צי דער קרוק זיצט פעסט. ביי אים אין קעשענע איז שוין געווען צוגעגרייט דער נייטיקער שטריק.

— גרעטכען, האַ, גרעטכען... — האָט ער אַראַפּקריכנדיק פון טיש ליבלעך צוגעוונקען צום מיידל: — קום אַהער.

אין דעם מיידלס פנים קיין סימן פון שרעק. קאַלט און גלניכגילטיק,

ווי היפּנאַטיזירט, איז זי מיט די אויגן נאַכגעגאַנגען פּפּאַנקוכס זשעסטן, וואָס האָבן דערקלערט, אַז ער נעמט זיך ווידער צום צייכענען. שוין צייט צו באַצירן די הוילע ווענט מיט נייַע בילדער. דעריבער מוז זי אים פּאַזירן. ווי פּרעזער. היינטיקס מאַל וועט זי זיך ניט דאַרפן אויסטאַן. זי דאַרף אַבער אַרויפקריכן אויפן טיש. אַנווייזונדיק עס, האָט ער איר אויסגעשטרעקט שאַקאַלאַד.

דאָס מיידל האָט אָפּגעשטופּט די מתנה. דאָס האָט ניט געשטערט דעם שטאַבס-פעלדפעבל צאַרט זי אַרומצונעמען און צופירן נעענטער צום טיש. באַגלייט האָט ער יעדן טראַט מיט ליבלעכע רייך:

— האָב ניט קיין אַנגסט, קינד מיינס. איך בין טאַקע פון דיסעלדאַרף, פון דער שטאַט וואָס איז באַרימט מיט אירע וואָפּן-פּאַבריקן און דעם „דיסל-דאַרפער וואַמפיר“. ער פלעגט מאַכן ווורשט פון מיידלפלייש. האָב ניט קיין אַנגסט. איך בין ניט קיין ווורשטנמאַכער. איך בין אַ שטאַבס-פעלדפעבל. געווען אַ צייט ווען כ'האַב דיך געראַטעוועט פון פּיער. מיר האָבן אַבער ניט אָפּגעמאַכט אויף ווי לאַנג. דאַרפסט מיר דאַנקען, ליבכען, פאַר די גליקלעכע מינוטן וואָס איך האָב דיר געשאַנקען. און איצט דאַרפסטו פאַרשטיין, אַז יעדער מענטש ווערט געבוירן מיט זיין אייגענעם שיקזאַל. קעמפן קעגן אים איז נאַריש. דיר, פּלאַטערל מיינס, איז היינט באַשערט אויפצוהייבן זיך אין די הימלען. דו ביסט דאָך ליב און פּאַלגעוודיק. הייב זיך!

דאָס מיידל האָט זיך ניט גערירט פון אַרט. האָט זי פּפּאַנקוד מיט גוואַלד אויפגעהויבן און אַוועקגעשטעלט אויפן טיש. אויך איצט איז זי געשטאַנען פאַרגליווערט. העלע פאַסמעס האָר האָבן באַדעקט אירע פלייצעס. אינעם גרוילעכן ליכט פונעם צימער האָבן מאַדנע געלויכטן איר ווייט אומעטיק פנים און די איבערגעקרייצטע אויף דער ברוסט נאַקעטע הענט אירע. פּפּאַנג-קוך, מיט אַ בלאַקנאַט אין דער האַנט, האָט פּלומרשט געמאַלן. פּלוצעם האָבן גענומען פיבערן דעם מיידלס ליפּן.

— ניט בעטן גאַט! — האָט דערשראַקן אויסגעשרייען דער שטאַבס-פעלדפעבל. דערנאָך איז זיין שטים ווידער ליבלעך ווייך געוואָרן: — דו ביסט יונג, קיינעם קיין שלעכטס ניט געטאַן; פאַר דיין זעל זענען אָפּן דעם הימלס טויערן; דיך וועלן מלאכים באַגעגענען... כ'וועל דיך אויספוצן מיט בלומען, אַ קרייץ פון יונגע בירקענביימלעך אַוועקשטעלן... ס'איז בעסער

ווי דערשטיקט צו ווערן אין אַ גאַזקאַמער אָדער ברענען אויף אַ שניטער...
נאַר דו, ווי איך זע, פאַרשטייט ניט, וואָס איך דערקלער. — האָט ער אויס-
געשריען: — גענוג! מיט די וואַרצלען זאָלן אויסגעריסן ווערן אַלע, וואָס
פאַרמערן דעם בלוט- און ראַסן-כאַאַס! דייטשלאַנד איבער אַלץ! גאַטס ווילן
אַנטפלעקט זיך אין דער טוונג פון מענטשן! אַלזאָ, אין נאַמען פון בלוט
און גאַט!

דערפילנדיק זיך ווי אַן אויספירער פון גאַטס ווילן, איז פפאַנקוך אַרויפ-
געקראַכן אויפן טיש, אַרויסגענומען פון קעשענע דעם צוגעגרייטן שטריק
און האַסטיק אים אויפגעהאַנגען אויפן קרוק.

אַנשטאַט צו פּאָלגן האָט דאָס מיידל גענומען קוויטשען און אַרויסגע-
פלאַצט מיט אַזאַ געיאַמער, אַז פפאַנקוכן איז אַזש שלעכט געוואָרן. איצט
האַט מען ניט געטאַרט זיך לאָזן באַווירקן פון סענטימענטן און ווייכהאַרציקע
געפילן פון אַן אַמאָליקן מיטגליד פון „טירשוין-פאַראַיין“. ווי מיט אַיזערנע
צוואַנגען האָט ער אַנגעכאַפט זיין גרעטכען, אַרויף מיט איר אויפן בענקל,
אַנגעטאַן איר דעם שליף אויפן האַלדן... צוליב זיכערקייט, אַליין אומגע-
וואַלערט דאָס בענקל, אַראַפגעשפרונגען פון טיש און זיך מער ניט אומגע-
קוקט אַהיין.

גלענצנדיק! קיינע צייכנס פון גוואַלד — ניט אין צימער, ניט אויפן
מיידלס קערפער. דערצו — דאָס אומגעוואַלגערטע בענקל אויפן טיש... אַלץ
ווייזט, אַז זי איז פרעווייליק אַוועק פון דער וועלט.

זינענדיק שוין אין דרויסן האָט פפאַנקוך דערפילט אַ נאַגעניש אויף אַ
באַק. ער האָט אַ פיר געטאַן מיט דער האַנט — בלוט! דייטשיש בלוט! זעסט,
וואָסערע נעגל דאָס דאָזיקע פלאַטערל האָט זיך געלאָזט אויסוואַקסן! זעסט,
ווי מען דאַרף שטיין אויף דער וואַך! איצט וועט זי מער זיך ניט דראַפען.
מיט אַ געפיל ווי ס'וואַלטן פון אים אַראַפגעפאַלן שווערע פענטעס, האָט
דער שטאַבס-פּעלדפּעבל אַוועקגעאַיילט צו זינע דינסטפליכטן.

אַ בעל-הבית פאַר זיך

ענדלעך! ענדלעך האָט ער ניט איבער זיך דעם לייטענאַנט. קיינער רייט
אים ניט אויפן קאַרק. ער איז אַ בעל-הבית אין זיין אייגענעם קייניגרייך,
אַליין אַ שעה, אַ פירער — אַ לאַגער-פירער!

באַראַקן הינטער: שטעכלדראַט. אַרום און אַרום — אַ טאַפעלער צוים, וואַכטורעמס. אומגעפער אזוי האָט ער זיך טאַקע פאַרגעשטעלט די זאַך. קלאַר, ווען ער אליין בויט דעם לאַגער און וואַלט אים ניט איבערגענומען פון אומפאַראַנטוואַרטלעכע טויגענישטן, וואָס זענען אַפילו ניט געווען פּעיק אָן שפורן צו ליקווידירן די טויטע קערפּערס פון די קריגס־געפּאַנגענע, וועלכע מען האָט דאָ פּריער געהאַלטן, וואַלט ער גאַנץ אַנדערש פּונאַדער־געשטעלט די געביצען. די וואַכשטוב מיטן צימער פונעם לאַגער־פירער, איצט זיין צימער, וואַלט ער אָפּגעטראָגן ווייטער פון די אַרעסטאַנטישע וואַנצן־נעסטן און באַזונדערש זאָרגעוודיק אַרומגעצוימט. אין צוים אַרום לאַגער וואַלט ער אומבאַדינגט אַרײַנגעלאָזט עלעקטרישן שטראָם.

דער נצער לאַגער־פירער, שטאַבס־פעלדפעבל האַנס פּפּאַנקוד, האָט שאַלקהאַפּטיק אַ שמייכל געטאָן: אים, דעם אַלטן הינער־פרעסער דאָרף מען ניט לערנען ווי צו אַדמיניסטרירן! גענוג אַנגעלערנט, איז ער מער ניט גענייגט צו טרייבן שפּאַס. דער בעסטער באַווייז: לויט זיין באַפעל און טעכנישע אַנווייזונגען איז בײַ יעדן באַראַק אויפּגעשטעלט געוואָרן אַ תּליה. און דאָס זענען געווען די איינציקע קאַנסטרוקציעס פון פּריש געהילץ אויף דער לאַגער־טעריטאָריע.

געפינענדיק זיך אין זײַן נײַעם קיניגרייך, איז בײַ פּפּאַנקודן גאָר גיך קיין זכר ניט געבליבן פון דער פּריערדיקער פּאַסקודנער שטימונג זײַנער. די קאַלאַריענפולע און וויטאַמינרייכע שפּיז וואָס די וואַכמענער פּלעגן „אַרגאַניזירן“ בײַ די אַרומיקע פּויערים, די מחיהדיקע לופט, אַנגעזאַפּט מיט די ריחות פון לאַנקעס און סאַסנעוועלדער, האָבן געווירקט אויפן שטאַבס־פעלדפעבל ווי די בעסטע סאַנאַטאָריע. די שלאַבעריקע הויט אויף זײַן פנים איז שטײַפּער געוואָרן. די שטענדיק געראַזרטע באַקן האָבן געלאַנצט. דאָס אַקוראַט אַרומגעשוירענע בערדל האָט דערמאַנט אין דעם אַנשפּאַר אונטערן קין פון די אוראַלטע פרעהס, וואָס האָט זיי געצווונגען צו האַלטן שטאַלץ פאַרריסן זייער פנים. פיפיקער האָבן זיך באַוועגט די פיס און די געדאַנקען האָבן זיך געריסן אין די הייכן.

און ווי זאָל ער ניט זײַן גוט געשטימט, אַז ער אליין פירט אײַן אַרדענונג, אַ נײַע אַרדענונג אין דער וועלט. ס׳איז מקוים געוואָרן זײַן הייסער באַגער: איצט זענען אויך ליטווינער, און רוסן, און פּאָליאַקן בײַ אים הינטערן שטעכל:

דראָט! וואָס די קרייצטרעגערס האָבן ניט דערגרייכט מיט שווערד און בלוט אין משך פון יאָרהונדערטער, רעאַליזירט דער פירער איינס-צוויי. דער מיוזרה, אָסטלאַנד, הייסט עס, וועט ענדלעך באַוווינט זײַן נאָר פון מענטשן מיט גערמאַניש בלוט, און ווי ס'איז די טעג געזאָגט געוואָרן אין דער נאַציאָנאַל-סאַציאַליסטישער פרעסע, וועלן די אַרטסגעבירטיקע זײַן באַמיסטיקונג אויף די ריוויקע שטחים, וווּ אַ נײַער שײַנענדיקער מאַרגן גייט אויף פאַר דער דײַטשישער נאַציע.

בלײַבט בלויז צו ענדערן דעם אָפּיציעלן נאַמען פון דער געגנט, וווּ דער גורל האָט אים אַראָפּגעבראַכט, אונדזער שטאַבס-פעלדפעבל. אַ ריינראַטיקער דײַטש קאָן זיך אויסדרייען די צונג בײַם אויסריידן דעם ליטווישן נאַמען קײַטש-ע-ראַ-דיס, צי קײַטש-ע-דאַ-ריס, צי קײַטש-ע-ראַ-מיס, דער טײַטוול ווייסט, ווי סע הייסט דאָרטן. האָט ער געטראַכט, געטראַכט, זיך דערטראַכט און באַשלאָסן: פון איצט וועט עס בײַ אים הייסן — קווישערדע. אַ באַהעפטונג פון צוויי עכט גערמאַנישע ווערטער — אומשולד און ערד. די דאָזיקע ערד דאַרף זיך אָפּגעבן די דײַטשן, ווי אַן אומשולדיק מיידל איר באַשערטן. אַ סך צײַט און אַרט וואַלט פאַרנומען, ווען מיר זאָלן וועלן אַלזײַטיק באַשרייבן פּפּאָנקיכס אויפטוען און אַנטפלעקן זײַן אַדמיניסטראַטאָרישן זשעני. איין מאַמענט טאָר מען אָבער ניט פאַרבײַגיין מיט שטילשווינגן. דאָס איז די פינקטלעכע און עפעקטפולע באַשטראַפונג פון פאַרזינדיקטע לאַגער-ניקעס. ער האָט קיין מאָל ניט געשטראַפט אַן אַ סיבה. דעריבער איז זײַן געוויסן געווען ריין — פאַר גאָט און דער מלוכה. ער האָט געוואָרנט מינדלעך און אויך אויסגעפּאָנגען דעם מאַלערס קלאָר אַנגעצײכנטע מעלדונג: „דער-לויבט איז דאָס, וואָס דער לאַגער-פירער באַפעלט. אַל דאָס אַנדערע איז פאַרבאַטן!“

די שולדיקע אין עובר זײַן אויף דער דאָזיקער פאַראַרדענונג פלעגט מען פאַרשמײסן אַדער הענגען אין בײַזן פון אַלע לאַגערניקעס. און דאָס איז פּפּאָנקיך גאָר ניט אויסן געווען. כּדי אַנדערע צו פאַרהיטן פון אַן ענלעכער שטראַף, פלעגט ער זיך צעדערשענען צו די פאַרזאַמלטע:

— קווישערדער אַרעסטאַנטן! יידן, באַנדיטן, טעראָריסטן און אַזוי צוליב אַרדענונג אַהער אַרײַנגעפּאָלענע! האַקט זיך אַרײַן אין אַנער אייזלשן געהירן: אַנער וועלט איז איצט קווישערדע! האַף איר, אַז די וואָס ווילן ניט פאַרוכּן

דעם פאַרגעניגן פון אַ גומי־פּלאַקן אויפן הוילן געזעס אָדער אַ שלייף אַרום האַלדז, וועלן עס יאָ פאַרשטיין און אַננהיטן אָרדענונג!

ליידער האָט פּפּאַנקוך געמוזט פעסטשטעלן, אַז זײַן לאַגער איז פול מיט טעמפקעפיקע באַשעפענישן, וואָס לייגן ניט קיין אַכט אויף זײַנע פּאַטערלעכע אַנווייזונגען. די צאל פאַרזינדיקטע האַלט אין איין וואַקסן. געווען אַפילו אַנטלויפערס. דאָ האָט מען געמוזט באַזונדערש שטרענג רעאַגירן. ער האָט געשטראַפט די געבליבענע, אַנשטאָט דעם אַנטלאַפענעם פּלעגט דער גורל אויסקלייבן אַן אַביעקט פאַר דער באַלערנדיקער שטראַף־צערעמאָניע. מען פּלעגט אים אויפהענגען און יעדער צענטער פון דער ריי האָט באַקומען שמיץ. אויב ס'איז מעגלעך אויסצודרעסירן הינט, פאַר וואָס זאָל מען צווייפּטיקע באַשעפענישן ניט קאָנען אַינגעוויינען צו דיסציפּלין און אָרדענונג?

אַבער אויפהאַלטן אין קווישערדע אַן אַיזערנע דיסציפּלין און אַ שטרענגע אָרדענונג איז ניט לייכט געווען. ס'האַט געשמעקט אינעם לאַגער מיט ווידער־שפעניקייט און אַפּענעם סאַבאַטאַזש. צום ביישפּיל, קלאָר איז געזאַגט געוואָרן: די אויסגעראַבענע טאַרפּלייטעס לייגן צום טריקענען אין שטאַבעלן פון לינקס אויף רעכטס. האָט עפעס אַן אונטערמענטש אַנגעהויבן דווקא פון רעכטס, ווי ער וואַלט געשריבן אָדער געלייענט זײַן ייִדיש. פּפּאַנקוך האָט עס באַמערקט און אַ דונער געטאָן:

— וואָס טוסטו?

און יענער, צי ער האָט ניט פאַרשטאַנען קיין דייַטש אָדער געמאַכט זיך ניט פאַרשטיין, יענער האָט געטאָן דאָס זײַניקע. פּפּאַנקוך איז געווען קאַרעקט. איבערגעחזרט ווי אַזוי מען דאַרף אַרבעטן, נאָר זעענדיק אַז עס העלפט ניט, גענומען דערקלערן, וואָס עס באַטײַט אָרדענונג און דיסציפּלין, מיט דער פאַרשטענדלעכסטער שפּראַך — מיט דער שפּיצרוט איבערן קאַפּ, איבער די זײַטן.

דער לאַגעריניק האָט קיין פּיפּס ניט געטאָן, וואַלט ער קאַטש אויפגע־ציטערט, געשרייען פאַר ווייטיק און באַוויזן, אַז דעם לאַגער־פירערס באַ־מיונגען זענען ניט אומזיסט. שטייט ער, אַנגעשפּאַרט אין דער לאַפּעטע, און שווינגט. איז פּפּאַנקוך געווען געצווונגען צו רעאַגירן קעגן דער בייזוויליק טעמפּער אַינגעשפּאַרטקייט — אַרויסגעריסן די לאַפּעטע פּונעם אַרעסטאַנטס הענט. פאַרפאַרן מיט איר שאַרף איבער זײַן קאַפּ און אים צעשפּאַלטן.

גלייך נאך דעם האָט ער געכאַפט אַ לאַגעריניק שטיין און קניען. אַ קאַנטראַליר געטאַן און פעסטגעשטעלט: דאָס שטיקל ברויט וואָס ער האָט געקניט, איז געווען באַשמירט מיט אַ פעטס. אַ שמעק געטאַן — ס'איז פוטער! האָט עס פפאַנקוכן אַזש אויפגעריסן: צוויי צי גאַר דריי פאַרברעכנס אויף אַ מאָל! עסן אין דער אַרבעטצייט; עסן שפּניז, ניט קיין פאַרויסגעזענע אין דער מלוכיש פעסטגעשטעלטער נאַרמע פאַר אַרעסטאַנטן, און דריטנס — פוטער! פוטער, בעת דייטשן גייען אויס נאָך דעם.

דעם דרייפאַכיקן פאַרברעכער האָט פפאַנקוך אַריינגעהאַקט אין קאַפּ זיין זינד, און יענער — ווי ניט אים מיינט מען עס. איז געבליבן איין מיטל — לאָזן אים שפּירן, וואָס עס באַטייט ניט אָפהיטן סטאַטוטן און רעגלאַמענטן. ניט דאָס ערשטע מאָל, אָז ער ווענדט אָן פיזישע קראַפט, אויספילנדיק זיין היסטאָרישע מיסיע. דעריבער האָט פפאַנקוך זיך פאַרווונדערט, וואָס נאָכן פאַרלויפעניש מיטן איינגעשפאַרטן טאַרפּגרעכער און דער געשיכטע מיטן פוטער־פרעסער, איז אים אַריינגעפאַלן אַ ווייטיק אין רעכטן עלנבויגן. אַוונט צו האָט זיך דער ווייטיק איבערגעוואָרפן אין פליצע. דאָס האָט אים דערשראַקן און געצווינגען זיך צו פאַרטראַכטן. אפשר פאַרשווענדט ער איצט צו פיל פון זיינע פיזישע רעסורסן, וועלכע ער מוז היטן און שפאַרן פאַר ווייטערדיקע דינסטן דעם פאַטערלאַנד?

מחשבות זענען אַפט אַ מקור פון קווענקלעניש. האָט פפאַנקוך טאַקע אַנגעהויבן ספקן, צי ער וועט דאָ אין דער צוקונפט אויסקומען בלויז מיט דער שפיצרוט.

פאַרן גיין שלאָפן, ווי ס'איז געווען איינגעשטעלט, האָט זיך צו אים געמוזט מעלדן דער מאַלער. ער איז שוין מער ניט קיין עלטסטער. געבליבן איז ער אַבער נאָך אַלץ אַ צייכענער פון פאַרטרעטן, שילדן און אַ געוויסער לייוועראַנט פון זיין מאַיעסטעט, דעם לאַגער־פירער.

דעם רינג פאַר דער טאַכטער האָט פפאַנקוך באַקומען נאָך פאַרן אַרויס־פאַרן אין לאַגער. איצט איז דערגאַנגען ליזעלאַטעס ריי. ס'וועט זיין אויך פאַר איר אַ רינג, זאָל זי זען, וואָס פאַר אַן איבערגעגעבענעם מאָן זי האָט. אויסער ליזעלאַטען קאַן מען באַשטעלן רינגען פאַר אַנדערע גוטע פּרענדן און גוט דערביי פאַרדינען, בעת די סחורה קאַסט דיר ניט קיין פּפעניג. ס'איז נאָר געווען שווער, וועדליק דעם מאַלערס דערקלערונג, זיך צו

פאַרבינדן מיטן יוועליר, וואָס איז געבליבן אין דער שטאַטישער געטאַ. — ווייסטו דעם יוועלירס נומער? — האָט פּפּאַנקור געפרעגט דעם מאַלער. — כּוועל אָפּגעבן אַ וועלכן ניט איז טויגענישט מיט אַ געלן שטערן און באַקומען אַנשטאַט אים אַ יוועליר. וועלן מיר האָבן אַן אייגענעם יוועליר גלייך אונטער דער האַנט. ווי איז זיין נומער? — כּווייס בלויז זיין נאָמען און פּאַמיליע.

צוויי מאַל פאַר איין טאַג האָט פּפּאַנקור זיך אַנגעשטויסן אין דער אומ־פּראַקטישקייט פון די נייַע פאַרוואַלטונגס־מעטאָדן. פּריער — דאָס ניט קענען די אַרטיקע שפּראַכן און באַנוצן זיך בלויז מיטן שלאַגמיטל, און איצט דאָס ליקווידירן נעמען און פּאַמיליע־נעמען. נאָר גאַרניט, מען וועט זיך אַן עצה געבן.

— געוויס קענסטו ליטוויש, — האָט ער האַסטיק אַ ווענד געטאָן זיין בליק צום מאַלער.

— יאָ.

— און רוסיש?

— אויך.

— פּויליש?

— אַ ביסל.

— גוט! זייער גוט! — האָט זיך דערפּרייט דער שטאַבס־פעלדפעבל. — איך וועל, וויינט אויס, דאַרפן אַן איבערזעצער, אַ דאָלמעטשער, הייסט עס... — דאָ האָט פּפּאַנקור פאַרקנייטשט דעם שטערן. אויסגעלאַצט די אויגן, ווי ער וואַלט צום ערשטן מאַל דערזען דעם מאַלער: — וויפל שפּראַכן קענסטו אויב אַזוי? נאָר ניט לייגן! ביסטו ניט אַ מאַל איינער פון יענע, די דאָזיקע... ווייסט דאָך, די דאָזיקע געהיימע, וואָס ווייסן אַלץ, קענען אַלץ... איינער פון די...

דער מאַלער האָט אומגעוילדיק געוואַרט, דער דינטש זאָל שוין זאָגן וואָס ער מיינט און וויל. ניט פאַרענדיקט דעם זאַץ, ניט אויסגעדריקט דעם אַנגעהויבענעם געדאַנק, איז פּפּאַנקור אַריבער צום עיקר:

— הער אויס, גאָלד, גאָלד דאַרף איך, בראַסלעטן, פאַרטיגאַרן, קייט־לעך, נאָר איבער הויפט — גאָלדן געלט. פאַרשטייט דאָך, די געשעפטן מיטן קריג זעען מיר אויס ניט אין גאַנצן פערפעקטע און פאַרצויגענע. דאַרף מען

טראכטן וועגן דער צוקונפט... און דו ביסט מיין בעסטער פריינד, וועסטו פארשטיין...

— דער לאַגער־פירער ווייסט דאך, אז מען האָט פון אונדז, אין געטאָ, אַלץ צוגענומען.

— געהערט וועגן דעם. כ'ווייט אָבער אויך, צו איר האָט ניט אַלץ אָפגעגעבן. דערויף זענט איר דאך יידן, וואָס נאָרן שטענדיק אָפ די מאַכט. אָבער מיך וועסטו ניט אָפנאַרן. איר האָט פאַרשטעקט, באַהאַלטן. און אויב דו ביסט איינער פון די, פון יענע וואָס ווייסן אַלץ... וועסטו מיר מוזן ווייזן, ווו איר האָלט באַגראָבן די אַלע זאַכן... גאַלד, ברייאַנטן!

— כ'וועל זיך באַמיען, — האָט פלוצעם צוגעשטימט דער מאַלער. אויסגעשעפט אַלע ענינים, וואָס ער האָט פאַרויסגעזען פאַרן היינטיקן אַוונט, האָט דער לאַגער־פירער געגעבן דעם מאַלער אַ צייכן זיך אָפצוטראַגן. נאַכקוקנדיק דעם אַרויסגייענדיקן, האָט פפאַנקוך באַמערקט, אז די געלע שטערן אויף יענעם ברוסט און רוקן זענען שטאַרק אָפגעבליאַקעוועט. „באַננען זיי וועסטו פאַרשאַרן!“ — האָט ער זיך דערפרייט, און זיך גענומען פאַרשטעלן, ווי ס'וועט פאַרשווינדן דער דאָזיקער סודות־טרעגער זינער...

אַ צופרידענער און מאַדנע אומבאַזאָרגטער, האָט פפאַנקוך אויף טשיי־קאוועס אַ בלעטער געטאָן די היינטיקע צייטונג. שוין לאַנג, אז ער נעמט ניט קיין צייטונג אין האַנט אַרײַן. וועגן נצחונות גיט זי איצט ניט צו וויסן, און אויסגלייכונגען, פאַרקירצונגען פון פראַנטליניעס אינטערעסירן אים ניט... ער פלעגט קיין מאַל ניט לייענען די נעקראָלאָגן. מורא געהאַט אַ בליק צו טאָן אויף דער אָנגעפיקעוועטער מיט שוואַרצע רעמלעך לעצטע צייטונג־זייטן. נאָר היינט (קענטיק, די פאַרזעונג אַליין האָט עס באַפוילן), היינט האָבן די אויגן, אַנטלויפנדיק פון די שרעק אַנוואַרפנדיקע נעקראָלאָגן, זיך אָנגעשטויסן אין אַ סורפרייז. דער לייטענאַנט, זײַן געוועזענער שעה, האָט געפונען דעם העלדנטיט אויפן מיזרח־פראַנט!

פון אָנהייב האָט עס פפאַנקוכן צעטומלט. איבערכאַפנדיק אַטעם, האָט ער גענומען לאַכן, הירזשען. ווידער איבערגעלייענט די עטלעכע קאַרגע נעקראָלאָג־שורות, זיך איבערצייגט, אז ס'איז טאַקע זײַן געוועזענער שעה און ניט קיין אַנדערער, האָט ער זיך אָנגעגאַסן אַ פול־פולן בעכער.

— פּראָזיט, הער לייטענאַנט! פיל גליק אויף יענער-וועלט! צום ווילן,
בראַווער פּראָנטהעלד! לעקען זי מיך אַם אַרש! ס'הייסט, קושט מיר אין
הינטן און גיט איבער די בעסטע גרוסן דעם ספינקס' עלטער-באַבען!
פאַרגעסן דעם ווייטיק אין האַנט, האָט פּפּאַנקוך ווילינגעריש אַרויפ-
געזעצט אויפן קאַפּ דאָס שטייפּע פּאַראַד-היטל, צוגערופן דאַנאַרן און, ווי
שטענדיק פאַרן שלאָפן גיין, אַרויס מיט אים אויף אַן אינספעקציע-שפּאַציר.
אומקערנדיק זיך האָט ער, ווי געוויינטלעך, פאַרענדיקט דעם לאַנגן, מיט
דינסטפּליכטן איבערגעלאָדענעם טאַג: געבליבן שטיין אויפן גאַנעק פון דער
וואַכשטוב, וווּ ער איז געווען אַינגעקוואַרטירט, און נאָך אַ מאָל, פון ווייטן,
דורכגענישטערט מיט אַ פאַרשעריש שאַרפן בליק אַלע ווינקעלעך פונעם
לאַגער. די ליכטער אין אַלע באַראַקן-פענצטער — אויסגעלאָשן. געלע פּאַסן
פּראָזשעקטאַרן-שיין, אַראַפּגעלאָזטע פון די וואַכטורעמס, זענען צעלייגט
איבער דעם שטעקלדראַט-צוים. ער זעט אַפילו אינעם נאַכטבלוו די לופּעס
פון די קוילן-וואַרפּערס אַרויסשטעקן פון וואַכטורעמס. שטיל, רויק אומעטום.
רויק ווי אויף אַ בית-הקברות. איבערצייגט, אַז אַלץ איז אין בעסטער אַרדע-
נונג, און אַז אַפילו די היגע זלידנע קאַמאַרן בנשן הניט ניט אַזוי אינטענסיוו
ווי שטענדיק, האָט ער מיט נאָך אַ גרעסערער הנאה פאַרצויגן אויף זיין
מוילהאַרמאַניק דעם באַליבטסטן נומער פון זיין רעפּערטואַר — „וואַלאַג,
וואַלאַג“...

די פּאַפּולערע אין דער גאַנצער וועלט רוסישע מעלאָדיע האָט זיך
אָוועקגעטראָגן אין די דערבייזיקע וועלדער, וואָס האָבן באַזוימט דעם רויט-
געבלעכען, זיך לעשנדיקן האַריזאָנט.

דעם הונטט טוף

פּאַקטן האָבן דערווייזן, אַז דער דיסעלדאַרפּער אַסטראָלאַג וואָס האָט אויפ-
געשטעלט האַנס פּפּאַנקוכס האַראַסקאַפּ און פאַרגעזאָגט דעם הויכן אויפשטייג
פונעם שטאַבס-פעלדפעבלס שטערן, האָט קיין טעות ניט געהאַט.
פּפּאַנקוך פלעגט אַפּט גלאַצן די אויגן צום הימל, זוכנדיק זיין שטערן.
דער סאַמע העלסטער איז דעם פירערס. די וואָס שימערירן דערנעבן, געהערן
צו זיינע קאַמפּס-גענאַסן — גערינג, געבעלס, הימלער, ראָוענבערג, די בלאַסע,
קוים לייכטנדיקע שטערנדלעך, גלייך זעמדעלעך אויסגעשאַטענע אויפן נאַכ-

טיקן הימלפליין, זענען פון קליינע מענטשעלעך, פון מינערווערטיקע באשע-
פענישן. „וועלכער קאן זיין מנין שטערן?“ — פלעגט פפאנקוך פרווון טרעפן.
געוויס איינער פון די שימערירנדיקע.

נאכט, שטערן, האַראַסקאַפּ...

אַ גורלדיקע ווענדונג אין דעם שטאַבס-פעלדפעבלס לעבן איז אָבער
פאַרגעקומען דווקא ביי זונשנין, אין מיטן העלן טאָג. אַ ווענדונג וואָס האָט
אים געצווונגען צו ספקן אין די נביאות פון דיסעלדאַרפער שטערנוזעער.
דער טאָג איז געווען אַ לויטערער, אַ זוניקער. אַלץ אַרום האָט געגרינט,
געבליט, געלעבט. בלויז דאָנאַר איז געווען טויט! ער איז געלעגן אויף אַ
זיט, אויסגעצויגן אין זיין גאַנצער אומגעוויינטלעכער לענג, מיט בייז אויס-
געשטשירעטע ציין, מיט אַן אויסגעגלאַצטן מוטנעם אויג.

ווי אזוי? פאַר וואָס? קיינער וועט אַנך דערוויילע אויף דעם קיין ענטפער
ניט געבן. אַפילו ניט דעם הונטס אַלץ וויסנדיקער, אַלמעכטיקער בעל-הבית.
ס'אומגליק האָט פפאָנקוכן געפלעט ווי מיט אַן איינפֿרענט איבערן קאַפּ.
זיין געטרייסטן פריינד האָט פפאָנקוך באַשטאַט אין אַן אַרון פון געהובלטע
דעמבענע ברעטער. דער מאַלער האָט אים בריוו באַפאַרבן און אויפן דעקל
אַנגעמאַלן אַן אימפּאָזאַנטן הינטישן קאַפּ פון דער וואַלפּראַסע. באַגראָבן
האָט מען דאָנאַרן אונטערן פענצטער פון דעם לאַגער-פירערס וויינבאַראַק.
אויפן פריש אַנגעשאַטענעם, מיט בלומען באַפלאַנצטן בערגל ערד — געשטעלט
אַ בערעזע-פלעקל מיט אַ שוואַרצן שילד, אויף וועלכן דער שטאַבס-פעלד-
פעבל האָט אייגנאַנטיק אַנגעשריבן מיט ווייסע גאַטישע אותיות: „דאָ רוט,
פון דער שיקזאַל-האַנט פאַרשניטן, דאָ נאַר, דער געטרעסטער פון די
געטרענע באַשיצערס פון זיין האַר און געוועלטיקער, און דערפאַר — פון
דייטשלאַנדס גרויסקייט און דעם פירערס אייביקן רוים“.

— וואָס ווייסטו, מאַלער, וואָס דאָנאַר איז געווען?! — האָט דער שטאַבס-
פעלדפעבל אויסגעגאַסן זיין ביטער האַרץ. — ווען די אַלטע גערמאַנער
פלעגן אַרויס אין שלאַכט, האָבן זיי געזונגען לידער צו דאָנאַרס אַכפּערונג.
ער איז געווען זייערער אַ גאַט און דער דעמאָן פון געוויטער, זייער ערשטער
קריגער אויפן שלאַכטפעלד. און איצט איז אונדזער דאָנאַר, דאָנאַרכען, ניט
געוואָרן, נישטאָ...

דער מאַלער האָט אַנגעשטרענגט געקוקט אויף פפאָנקוכן, מיט באַדויער

געשאַקלט דעם קאַפּ, און אויך געוואָרפן אַ בליק אויפן סופּיט, אויפן עלעק־טריישן לאַמפּ, וואָס איבערן טיש.

קיין וואָרט וועגן געשעפטלעכע ענינים. איצט זענען טרויערטעג, טרויער נאָך דאָנאַרן, און פּפּאַנקוך האָט צום וויפּלטן מאָל זיך אויסגעטענהט: — וואָס ווייסטו, מאַלער, וויפּל זאָרג ס'איז געווען, ביז כ'האַב אויפ־געהאָדעוועט אַזאַ דאָנאַר. ניט קיין הונט, אָן אייבערהונט! יאָ, יאָ, ווערטעך קאָן מען גלייבן און ניט גלייבן. אָבער דאָקומענטן! זיי מוז מען גלייבן. און אַ שיינער לעדערנער פּאַפּקע האָט פּפּאַנקוך געהיט זיין פּערזענלעכע קאַרעספּאַנדענץ, די אַריגינאַלן פּון די באַקומענע און די קאַפּיעס פּון זינע אַרויסגעשיקטע בריוו, אויסדרוקספּול, ערטערוויזני טיף אויפּגערגעגט, האָט ער פּאַרגעלייענט זינעם אַ בריוו, אין וועלכן ער רופּט צו געריכטלעכער אַחריות דעם בעל־הבית פּון דיסלדאַרפּער הינטבערווע, ביי וועמען ער האָט געקויפט דאָנאַרן. באַשולדיקט האָט ער דעם פּאַרקויפּער, אַז באַלד נאָכן ברענגען דאָס הינטל אַהיים, האָט זיך אַרויסגעשטעלט: ערשטנס — דאָס הינטל האָט פּליי; צווייטנס — עס ליידט פּון שילשול און ברעכט; דריטנס — עס האָט אַ בייסונג און קראַצט זיך; פּערטנס — דאָס אַרעמע באַשעפעניש איז אונטער־דערנערט; פינפטנס — עס שלאַפט שווער אַינן און שלאַפט גערוועזן; זעקסטנס — עס ציטערט מיטן גאַנצן קערפּער און האַלט זיך קוים אויף די פּיס... און פאַר דעם אַלעם האָט ער, האַנס פּפּאַנקוך, די ערע אַנצוקלאַגן דעם פּאַרברעכערישן פּאַרקויפּער אין געריכט!

פּאַרענדיקט לייענען, האָט דער שטאַבס־פעלדפעבל פּאַרהאַלטן אויף זיין צוהערער אַ זיגערישן בליק, ווי איינער זאָגט: „אַט וואָס איד קאָן! פּון אַ קוים לעבעדיק באַשעפעניש אויסהאָדעווען אַזאַ הונט! אַזאַ דאָנאַר!“ אויסהערנדיק דאָס אַלץ האָט דער מאַלער מיטליידפּול אַרויסגעלאַזט אַ הילכיקן זיפּץ.

— יאָ, זעסטו. — האָט פּפּאַנקוך מיט אַ קרעכץ צוגעמאַכט די פּאַפּקע, — אַזוי איז עס אויף אונדזער וועלט: מען ווערט ניט פּאַרגיטיקט פאַר פּאַרדיסטן, וויפּל מי האָב איד אַרײַנגעטאַן! געכאַוועט, אויסגעדעסירט, קיינעם אויסער מיך האָט ער ניט אַנערקענט. זאָגאַר דײַך, וואָס דו ביסט ביי מיר אָן אַפּטער אַרײַנגייער, וואַלט ער צעריסן אויף מײַנעם אַ ווונק. ניטאַ, ניטאַ מער אַזאַ געטרײַער פּרײַנד! וויסט און לער... שרעקלעך... שוידערלעך...

צעשפיליעט דעם מונדיר, האט פפאנקוך זיך אראפגעלאזט אויף א בענקל לעבן דעם שפינזאלמער, ארויסגענומען א פלאש קאניאק און לאנג געזשליא-קעט דעם שטארקן געטראנק דירעקט פון העלדול. ניט אויף לאנג האט דער אלקאהאל געקאנט אים פענטען די צונג. באלד האט ער ווידער אנגעהויבן :

— עך, דיסעלדארפער אסטראלאג, שטערנזעער מיינער... ווי, וואס, ווער האט דאנארן אוועקגעשיקט אויף יענער-וועלט, הא? מאלער, הא? !?

דער מאלער האט זייער ערנסט אויסגעפירט :

— מין באשיידענע מיינונג איז, אז דעם הער שטאבס-פעלדפעבלס בריוו, פאקטיש, דאנארס לעגיטימאציע, זיין גענעזע דעקט אומצוויידיטיק אויף דעם ביאלאגישן באזיס פון זיין טויט. דאס וואס דער הונט האט איבער-געלעבט אין פריסטן עלטער, קאן ניט פארבניגן אן רעזולטאטן. בלוט, ראסע, אפשטאם... ווייסט מען, ווער ס'האט אים פראדוצירט ?

פפאנקוך איז אויפגעשפרונגען :

— ווארט נאר, אייגנטימער פון דער הינטבערזע! אויב א באמבע האט דיך ביז איצט ניט קאפט געמאכט, וועל איך, קומענדיק אויף אורלויב, מאכן פון דיר א געהאקטן דייטשישן ציבעלע-ביפסטעק!

דער שטאבס-פעלדפעבל האט געפילט, אז מיטן טויט פון זיין בעסטן פריינד איז אים ארויסגעריסן געווארן א שטיק געזונט, און פון אונטער די פיס איז אים אוועקגענומען געווארן דער זיכערער באדן. ארום זיך האט ער געזען די קאנקרעטע פארקערפערונג פונעם ראסן-כאס : הינטער די צוימען — א באנדע אונטערמענטשן ; ארום די צוימען — די לאגערוואך, צונויפ-געשלעפטע פון פארשיידענע לענדער, אפגעקויפטע נשמות, זעלטן ווער פון זיי איז א רינגבולטיקער דייטש, צי כאטש א פאלקסדייטש, וואס רעדט א צעבראכענעם דייטש. דערצו די ארטסגעבירטיקע איינוווינערס, וואס דרייען זיך נאך ארום אויף דער פריי... אויף וועמען בלייבט אים איצט זיך צו פארלאזן ? סיידן אויפן מאלער. פפאנקוכן האט אויסגעזען, אז דווקא דער דאזיקער טיפ ווינטשט אים ניט קיין שלעכטס. ניט נאר ווי א מאלער, ליווע-ראנט פון ווערטזאכן און אויספירער פון באשטעלונגען, ניערט אויך ווי אן איבערזעצער דינט ער אים געטרע. בלויז איין מאל... פפאנקוכן איז אויפגע-פאלן, אז אין די לאגערן באגעגנט מען אים אפט און מען באגלייט ארויס מיט איינע און די זעלבע אויסרופן. מיטן ווארט "קיישענע" צי "קיאושענענע".

ער הערט דאָרטן אויך „יאַזשניצאַ“, „יאַיענטשניצאַ“ צי עפעס ענלעכס. האָט ער געפרעגט דעם מאָלער, וואָס דאָס אַלץ באַטייט.
 באַמערקנדיק אַן איינגעהאַלטענעם שמייכל אויפן מאָלערס ליפּן, האָט פּפּאַנקוך בייזלעך אויפגעהויבן די שטים :

— שמייכלסט, שפּראַכן־קענער מײנער! דאָס שמייכלען וועט דיר אין גיכן פּאַרגיין. מיין ניט, אַז קוים האָסטו איבערגעלעבט דאָנאַרן, וועסטו אויך... אויב מיר איז באַשערט ווי דאָנאַרן, וועל איך באַווייזן פּריער דיך און אַלע דינע ברידער אַהין אַוועקשיקן...

— אַ דאַנק פאַר דער געפעליקייט. ניט געוויסט, אַז איר האָט אונדז אַזוי גערן, אַז אין ערגעץ קאָנט איר אַן אונדז ניט אויסקומען. נו, וועלן מיר דאָרטן צייכענען פּאַרטרעטן פון מלאכים... — ווי וועלנדיק פּאַרלויפן פּפּאַנ־קוכס רעאַקציע אויף זיינע גאַנץ חוצפהדיקע רייד, האָט דער מאָלער אים דערלאָנגט אַ קידושין־רינגעלע : — הער לאַגער־פירער, דאָס איז פּאַרלויפיק, ביטע, עכט גאַלד!

— ווידער אַ רינג, — האָט זיך פּפּאַנקוך פּאַרקרימט. פון דעסטוועגן האָט ער אים צוגענומען, דערקלערנדיק : — דעם רינג, אויב ס'איז דיין הייראַטסרינג, קער איך דיר אום אויף דיין ערשטער ביטע. בײַ מיר איז ווי אין אַ סייף, און דו פּאַרצי ניט און זאָג בעסער, וווּ, בײַ וועמען ס'איז פּאַרשטעקט גאַלד, בריליאַנטן. פּאַרליר ניט קיין צייט. כ'גיב דיר אַ טערמין — איין וואָך! ביז איצט בין איך געווען פון דיר צופרידן. ביסט אַ קלוגער יונג, אַ שאַד, ווירקלעך אַ שאַד, וואָס האַבנדיק אַזאַ היפּשן אויסזען, ביסטו פּאַרט ניט קיין אַריער. וואָס קאָן מען מאַכן. יעדערער מיט זײַן שיקזאַל־שטערן...

— הער לאַגער־פירער, — האָט דער מאָלער זיך מיליטעריש אויסגע־צויגן, — כ'וויל מעלדן אַינער גנעדיקער אַהאַינט, אַז דאָ אין לאַגער איז פּאַראַן אַ ליטווישער אַרעסטאַנט, וואָס איז אַרײַנגעפּאַלן פּאַרן היטן פּאַרמעגן פון יידן, געלאָפענע מיט די סאַוועטן. מען זאָגט, אַז ער האָט באַגראָבן אַ סך גאַלד און זילבער און בריליאַנטן...

ניט באַווייזן האָט ער צו פּאַרענדיקן, ווי פּפּאַנקוך איז אויפגעשפרונגען און באַפעלעריש אויסגעשרייען, אַ זעץ טוענדיק מיט דער פּויסט אין טיש :
 — זאַל ער קומען!

אויסגעשרייען און שטילער, אבער נאך אלץ מיט א טאן פון א הערשער, ווינטער גערעדט :

— איך וועל קאנטראלירן, צי דו לינגסט ניט. קאנטראלירן אין די דאך-קומענטן, צוליב וואָס דיין ליטווינער איז אַרענגעפאלן. כ'וועל באַפעלן, מען זאל דיר לאָזן מיט אים אַ שמועס טאָן. ביסט דאָך, אזוי צו זאָגן, מײַן דאָל-מעטשער. נו, און אז דו זאלסט מעגן צו יעדער צינט צוזאמען מיט אים קומען צו מיר, וועל איך אויך אַנזאָגן. צוזאמען וועלן מיר אלץ גענוי אַפּריידן — ווי, ווען, וווּ, זע, אלץ זאל מיר זײַן אויסגעקלאָרט ביז צו דער מינדסטער דעטאַל. פאַרשטאַנען? ! קאַנסט זאָגן יענעם מענטש, אז מען וועט אים פאַר-קלענערן די שטראַף, אויב די זאַך וועט קלאַפּן. זאָג, אז איך וועל אים אין גאַנצן באַפּרייען. פאַרשטאַנען? ! און אויך דײַך וועל איך ניט פאַרגעסן...

די גורל-שעה פונעם הונטס בעל-הבית

בלויז עטלעכע טעג זענען פאַרבײַ זינט דאָנאָר האָט אויסגעצויגן די פיס, און פּפּאַנקוך איז געוואָרן ניט צו דערקענען: בלאַס, אַן אַ טראַפּן בלוט אין פנים, אַפּגעצערט ווי נאָך אַ שווערער קרענק. ס'האַט אים ניט געקאַנט טרייסטן די האַפּענונג אין גיכן פּאַנטאַסטיש רײַך צו ווערן. וווּ וועסטו באַהאַלטן דאָס פאַרמעגן, אז סכּנות לאַקערן פון אַלע זײַטן? איז ער געשלאָפּן בײַ ליכט, מיט אַן אויטאָמאַטישן פּיסטויל צו קאַפּנס. בײַ יעדן שאַרף אויפֿ-געכאַפט זיך, געכאַפט דעם פּיסטויל. אויפּן גאַנעק פון זײַן קוואַרטיר האָט ער אַוועקגעשטעלט אַ פּאַסטן, אויסגעקליבן פון די סאַמע פאַרטרויטע — אַ רײַנבלוטיקן פּאַלקסדיטש און אים אַנגעזאָגט: פון אַוונט קיינעם אויסער דעם „דאָלמעטשער“ און נאָך איינעם וואָס ט'קומען מיט אים, ניט אַרויפלאָזן אויפּן גאַנעק.

גאַר גיך האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז זײַן שרעק איז ניט געווען אומזיסט. אין איינעם אַן אַוונט האָט פּפּאַנקוך דערהערט אויפּן גאַנעק אַ מאַדנע פאַרען זיך, דערנאָך — אַ קלאַפּ, אַ קרעכץ, ווידער אַ קלאַפּ. עמעצער האָט אַנגעקלאַפט אין זײַן טיר: צוויי מאָל צו דריי האַסטיקע קלעפּ. גאַט צו דאַנקען, אַנגעקלאַפט מיטן אַפּגעמאַכטן צײַכן, אמת, אַ ביסל צו פּרייַ, נאָר, גאַט צו דאַנקען. ס'איז געווען דער מאַלער. ווי שטענדיק האָט ער אַראַפּגענומען ס'היטל, טיף זיך פאַרנייגט, זייער העפלעך געזאָגט דעם „גוטן אַבענד“.

פּפּאַנקוך האָט צוריקגעלייגט דעם פּיסטויל אונטערן צוקאַפּנס, און פּלוצעם...
ווידער אַ פּאַטאַלער „פּלוצעם“! דער מאָלער האָט אַ הוסט געטאַן און אין
דער טיר איז אויסגעוואַקסן אַן אַרעסטאַנט מיט אַן אויטאָמאַט אין די הענט...
די רער פּונעם וואָפּן אַנגעשטעלט דירעקט אויף אים, דעם שטאַבס-פעלד-
פעבל, דעם לאַגער-פּירער!!!

פּפּאַנקוך האָט שאַרף אַ קוק געטאַן אויפן מאָלער, ווי פּאַדערנדיק דער-
קלערן, וואָס דאָ קומט פאַר. נאָר וואָס פאַר אַן אומגעהייערע אומוואַנדלונג!
ניט דער אונטערטעניק געהאַרכיקער, דינסטוויליקער-מאָלער איז פאַר אים
געשטאַנען. דער דאָזיקער ייִדישער אונטערמענטש האָט ניט מיט זיין שטענ-
דיק ווייכער, געלאַסענער שטים, נאָר העזהדיק-באַפעלעריש געהייסן אים,
דעם לאַגער-פּירער, ניט רירן זיך פון אַרט, אַניט וועט ער דערשאַסן ווערן!
און אַליין, אַ וואָרף טוענדיק זיך צום הענגענדיקן מונדיר אויף דער וואַנט,
פאַרכאַפט זיין, דעם שטאַבס-פעלדפעבלס פּערזענלעך וואָפּן — דעם פאַ-
ראַבעלום.

פּפּאַנקוכן האָט די צונג זיך צוגעקלעפט צום גומען, אַ דזיטשישער
פאַראַבעלום ביי אַ ייִדישן אונטערמענטש אין האַנט! טרוקן איז אים געוואָרן
אין מויל, ער האָט אַ צופּ געטאַן זיין בערדל: צי ס'חלומט זיך אים? דער
מאָלער וואָס איז איצט שוין אויך געווען באַוואַפנט, האָט באַפוילן נאָך מער
אַפּגיין פון געלעגער, וווּ ס'איז געווען באַהאַלטן אונטערן קישן די לעצטע
האַפענונג זענען, דער אויטאָמאַטישער פּיסטויל...

— דאָס געווער נידערלייגן! לאָס! וועלכער שפּאַס!!! — האָט פּפּאַנקוך
אַ טופּע געטאַן מיטן פּוס.

— ניט טומלען, הער לאַגער-פּירער, ניט אויפרעגן זיך און אַנדערע.
ווי זאָגט מען אין דזיטש: שטענדיק רויק זיין און קאווע טרינקען! — האָט
קאַלטבלוטיק גערעדט דער מאָלער. — מיר'ן אַלע געשעפטן דערליידיקן
האַסטיק, ניט פאַרלירנדיק קיין טזערע ציט. דעם שטול — אויפן טיש און
ניט הייבן די שטים!

אַ רויט אַנגעצונדענער, מיט אויפגעבלאַזענע באַקן און געבנילטע פּויסטן,
האָט פּפּאַנקוך אַרויסגעפלאַצט:

— הערט נאָר, איר, אונטערמענטשן! פאַרגעסן, ווער איך בין? !
— ניט פאַרגעסן, ניין, — האָט געענטפּערט דער מאָלער. — דערפאַר

טאקע באפעלן מיר אַוועקשטעלן דעם שטול אויפן טיש! ווען ניט, שיסן מיר!
— מיד, ע, ע, מיד? — האָט דער שטאַבס־פעלדפּעבל געשטאַמלט.

דאָס איז אוממעגלעך. איך וועל שרײַען!

— ביים ערשטן פיפּס — פליט אַ קויל!

צוויי רערן האָבן געצילט אין פּפּאַנקוכן. האָט ער געפּאַלט, אַרויפּגע־
שטעלט דעם שטול אויפן טיש, מורמלענדיק דערביי:

— ס'איז אַ שרעקלעכע מיספּאַרשטענדעניש... אַ שרעקלעכע...

— יאָ באַלד פּאַרגעסן, — האָט זיך געכאַפט דער מאַלער. — די האַר־

מאַניק אַהער!

— די האַרמאַניק, האַרמ... — האָט פּפּאַנקוך אַ ביסל לײַכטער אָפּגע־

אַטעמט. — ביטע, גלייך פּאַרשטאַנען, אַז איר שפּאַסט.

ער האָט אַרויסגעשלעפּט פון קעשענע דאָס אינסטרומענטל, געפּעליק
עס אויסגעשטרעקט דעם מאַלער, מאַכנדיק צו אים עטלעכע טריט.

— ניט פון אַרט! — האָט דער מאַלער שטרענג געוואָרנט. — וואָרף צו!

אַט אַזוי. אויך די שליסלען פון דער געווער־קאַמער אַהער!

פּפּאַנקוך האָט נאָך אַלץ ניט באַנומען, וואָס דאָ טוט זיך. אפּשר ווירקט

אַזוי שטאַרק דער פּריער אויסגעזופּטער שנאַפּס? אַ שרעקלעך געטראַנק די
היגע וואַדקאַ... דוקא היינט זיך אַנגעזויפט מיט איר און שלעכט פּאַרביסן.

זי איז שולדיק, וואָס אין צימער זענען אַנגעקראַכן געשפּענסטער מיט אויטאַ־
מאַטן און פּאַראַבעלומס. פון לינקס, פון רעכטס — אומעטום זענען זיי. אפילו

פון היינט... ער האָט דערשפּירט אויף זײַן רוקן דעם ברייךן אַטעם פון טויט־
שפּייענדיקע רערלעך. דער פינגער זאָל נאָר ניט אַ קוועטש טאָן דאָס צינגל.

איין קוועטשעלע, און ניטאָ האַנס פּפּאַנקוך! ווי פּאַרהאַלט מען דעם פינגער?
ווי פּאַרציט מען די צייט, אַז די געטלעכע השגחה זאָל באַווייזן קומען צו

הילף? אויך די פּאַרלאַנגטע שליסלען זענען שוין ביי די אַרײַנדרינגלערס,
און זיי איז נאָך אַלץ ווייניק, ווילן, ער זאָל אַרויפקריכן אויפן טיש. ניין!

דאָס איז שוין צו פּיל!

— וואַכמ... — האָט ער געפּרוּווט אויסרוּפּן.

— ניט שרײַען! — האָט אים איבערגעשלאָגן דער מאַלער. — דער

וואַכמאַן ליגט מיט אַ צעשפּאַלטענעם שאַרבן. דערקענסט ניט דעם אויטאַ־

מאַט? זינער! — ער האָט געוויזן אויף זײַן מיטהעלפּער, וואָס איז מיטן

וואָפּן געשטאַנען בני דער פּאַרמאַכטער טיר און ניט אויפגעהערט צילן אין פּפּאַנקוכן.

ניטאָ קיין אויסוועג. ביז די הילף וועט קומען, מוז מען פּאַלגן, אויספירן באַפעלן, געהאַרטיק אונטערוואַרפּן זיך פּאַדערונגען. אַרױפּהייבן זיך אויפן טיש איז ניט ליכט אָנגעקומען פּפּאַנקוכן. ליכטער איז שוין געווען זיך שטעלן אויפן שטול. ער האָט בלויז געוואַרטשעט :

— כּױזײַס ניט, וואָס איר ווילט. איך בין, דאַכט זיך, געווען צו דיר... צו אַיך, הער, מאַלער, אַזױ גוט, אַזױ גוט...

און ער, דער מאַלער, אַנשטאַט אַפּצודאַנקען זײַן ווױלטוער, האָט אים הוצפּהדיק געדוצט און אונטערגעטריבן :

— שנעלער, פּרוּוו אויס דעם האַקן! יענעם, אויף וועלכן ס'הענגט דער לאַמפּ. זיצט פעסט ?

געזאָגט און דערלאַנגט פּפּאַנקוכן אַ שטריק.

אויף איין ברעג פונעם שטריק איז געווען אַ קליין פעטלקע, אויפן צווייטן — שוין אַ גרויסע פעטליע.

— און איצט דאָס קליינע שלייפעלע אויפן האַקן אַרױפּטאַן! — האָט געפּאַדערט דער מאַלער, פּאַכענדיק מיטן פּאַראַבעלום. — שנעלער, אַניט ווערט געשאַסן. אין דיר!

דערזען אַז מיטן מאַלער קאַן ער זיך ניט צונויפריידן, האָט פּפּאַנקוך זיך געווענדט צום צווייטן אַרײַנגעקומענעם, צו דעם וואָס מיטן אויטאָמאַט, געזוכט בני אים מיטגעפיל. אַבער יענער האָט מיט עקל עפעס אַ ברום געטאַן אויף אַן אומפּאַרשטענדלעכער שפּראַך, אויסגעשפּייגן און פּאַרענדיקט מיט די סודותפולע „קײַשע...נע“ און „יאַיש...ניצאַ“. דערצו נאָך אַ סטראַשע געטאַן מיטן וואָפּן. מען האָט ווידער געמוזט פּאַלגן, אויספירן דעם באַפעל: ס'קליין שלייפעלע אויפן האַקן!

— און איצט — דעם שלייף אויפן האַלדו! — האָט אויפגעהילכט דעם מאַלערס גרויליקער באַפעל, גלייך די האַק וואָס פירט אויס די טויטאורטלען אינעם דריטן רײַך, וואַלט זיך דומפּ אַרײַנגעזעצט אינעם לאַגער-פירערס נאַקן. — אויפן האַלדו!

פּפּאַנקוכס באַקן — איינגעפּאַלן, דאָס אויסגעטריקנטע מויל — אויפ־געריסן, דאָס בערדל — שלאַבעריק אַראַפּגעהאַנגען... ווי האָט געקאַנט פּאַ-

סירן, אז די וועלט וואס מיט זיך, פפאנקוכס, אַנטייל האָבן די ריינראַסיקע גערמאַנער שוין באלד אַינגענומען און אַינגעשטעלט אין איר אָרדענונג. איז איבערגעקערט געוואָרן קאַפּ-אַראַפּ, פּיס-אַרויף? געוויס, דער ראַסן-כאַאַס האָט ווידער גענומען די אייבערהאַנט. די אונטערמענטשן זענען באַ-וואַפנט און ער, דער ריינבלוטיקער זון פונעם דייטשישן האַרנפאַלק, שטייט מיט היילע הענט ערגעץ הויך אַרויפגעהויבן איבער דעם כאַאַס... אַ וועלט מיט געשפענסטער... נייך, ניט דער מאַלער, ס'איז איינער פון יענע צוויי מאַל זעקס און דרייסיק געהיימע יידן, פון וועמענס הענט מען קאָן ניט אַנטרינען. אַראַפּגעוואָרפן פון זיך די מאַסקע, טוען זיי איצט פאַרטיליקן די אַרישע ראַסע... און צווישן די פאַרטיליקערס — דער מאַלער, איינער פון די וועמענס גאַמען ער האָט מורא איבער די ליפן צו ברענגען...

— איצט, איצט ווייס איך! דו! דו! — אַינגעקלאַמערט מיט ביידע הענט אינעם אַראַפּהענגענדיקן שטריק, האָט פפאָנקוך מיט גרויל געשטאַמלט. — דו, פון יענע... ציון-עלטסטע, וואָס מאַסקירן זיך... פון יענע... זאָג, מןן אורטייל איז אונטערגעשריבן מיט בלוט?

— געוויס! מיט בלוט!

— געטער! דאָנאַר, וואַטאַן, טאַר! — האָט געכריפעט דער שטאַבס-פעלדפעבל. — פאַרלוירן, פאַרלוירן, כ'בין פאַרלוירן! מןן שיקאַל-שטונדע! גאַטס ווילן... ער אַנטפלעקט זיך אין באַפעלן פון מענטשן, האַ? — און דעם שטריק וועלכן ער האָט געהאַלטן אַינגעקלאַמערט, האָבן גאַר געטער אַראַפּ-געלאָזט פון הימל, פּדי אים, פפאָנקוכן, אויסצולייזן פונעם כאַאַס וואָס הערשט אַרום, באַפרייען פון אַלע ניט-גוטע וואָס שטיקן אים, וואַרגן... אַ מוראדיק קאַלטע שרעק איז אים באַפאַלן און אַפּגעשלאָגן מיט אַ שוידערלעך שטעכיקן אַנגסטשווייס. אַלע זיינע אַברים האָבן געציטערט, און די הענט האָבן געזוכט אַן אויסלייז פון די קאַשמאַרקלעמען, וואָס האָבן אַט-אַט אַרויסגעקוועטשט זיך נשמה. די הענט האָבן געזוכט אַן אויסלייז...

— פעסטער פאַרצי! פעסטער! ווי ביי דין גרעטכען! — האָט געהאַלטן אין איין באַפעלן דער מאַלער מיט דער שטים פון עפעס אַ דערצאַרנטן גאַט. — מיר זענען באַרעמהאַרציק — דער שטריק איז אַנגעזויפט.

ענדלעך איז דער שטול אַרויסגעפליגן פון אונטער פפאָנקוכס פּיס. דער שטריק האָט זיך אַנגעצויגן, אַ טרעשטשע געטאַן, שיער ניט גע-

פּלאַצט: די משא איז ניט ליכט געווען. פּפּאַנקור האָט זיך גענומען אויסציען, געוואָרן לענגער, שלאַנקער. זיין בויד איז אינגעפּאַלן אָן גימנאַסטיק. זיין פיגור וואָס האָט אים ניט ווייניק זאָרג פאַרשאַפט, האָט זיך איצט אַזוי אויסגעגליכן, אַז בנים לעבן וואָלט ער וועגן אַזאַ גלייכקייט און שלאַנקייט אַפילו טרוימען זיך ניט דערוועגט.

די שנין אינעם לאַגער-פירערס פענצטער, דאָס לעצטע ליכט אינעם לאַגער איז אויסגעלאָשן געוואָרן.

און דאָ וואָלט מען געקאָנט שטעלן אַ פּונקט. מיר האָבן פּאַקטיש געענ-דיקט אונדזער דערציילונג וועגן דעם שטאַבס-פעלדפעבל האַנס פּפּאַנקור, וועלכן מיר האָבן אָנגערופן בנים אמתן נאָמען און וועלכן די לאַגער-אַרעס-טאַנטן האָבן געגעבן די צונעמענישן "פּינקוכן", "קיאָשינענע", "יאָטש-ניצאַ", "יאָיענטשניצאַ" — וואָרט-ווערטלעך איבערזעצנדיק זיין פּאַמיליע-נאָמען אויף ייִדיש, ליטוויש, רוסיש, פּויליש.

דעם שטאַבס-פעלדפעבלס געשיכטע וועט אָבער בלייבן ניט פאַרענדיקט, אויב מיר וועלן ניט, כאַטש בקיצור, אינפאַרמירן וועגן די ווייטערדיקע פאַרלויפּענישן אין זיין געוועזענער מלכות.

געוויס, דער מאַלער האָט מיט שכל זיך איינגעקויפּט דעם שטאַבס-פעלדפעבלס לייטזעליקייט און זי מיט שכל אויסגענוצט. באַזונדערש, די באַשטימונג צו זיין אַ "דאָלמעטשער", אָן איבערזעצער, געקומען אין באַרירונג מיט אַרעסטאַנטן אָן געלע מגן-דודס, וואָס האָבן געהאַט פאַרבינדונגען מיט דער פּרייער וועלט, האָט ער געפונען אַ וועג צו קריגן סם אויף מכבד צו זיין דעם קריגערישן דאָנאַר און צוזאַמענגערעדט זיך מיט מענטשן, גרייטע אַפ-צווישן פון דער ערד-איבערפלאַך דעם הונטס בעל-הבית.

אַ זומערנאַכט האָט מיט אַ שטאַל קאַליריקן קיווער געהאַט איבערגע-דעקט די וועלט. ס'איז געווען וואַרעם, שטיל, רויק, און בלויז די שפּרינגער-לעך האָבן אָן אויפהער געציקעט אינעם אַרומיקן חושך, ווי שאַרפּנדיק בלי-זיין פאַר אַן אַנטשיידנדיקער שלאַכט. שטערן האָבן ציטעריק אַראַפּגעקוקט פון זייערע הייכן און אָנגעשטרענגט נאָכגעפּאַלגט די געשעענישן, וואָס האָבן זיך אַפּגעוויקלט גענוי, ווי די מורדים אין פּפּאַנקוס געוועלטיקונג האָבן זיי געהאַט פאַרויסגעזען.

דער מאַלער, מיט פּפּאַנקאָס פּאַראַבעלום אין האַנט און אויטאָמאַטישן פּיסטאָל אַריבערגעהאַנגען אויף דער פּלייצע, איז געבליבן שטיין אויפן גאַנצן פון לאַגער־פּירערס באַראַק. ווי יעדן אַוונט פּפּאַנקאָד, אַזוי האָט הײַנט דער מאַלער גענומען שפּילן אויף דער מויל־האַרמאַניק. צו ערשט געפרוווט אויסשפּילן די מעלאָדיע „וואַלאַג, וואַלאַג“, אָבער באַלד מיט אַלע כּוחות אַנגעהויבן בלאָזן סתּם אין דער וועלט אַרײַן. און דאָס איז געווען אַ צײַכן... פון גאַענטסטן באַראַק האָבן זיך אַרויסגעכאַפט עטלעכע מענטשן און גלייך צו דער געווער־קאַמער. דאָרטן האָט שוין געוואַרט מיט די שליסלען דעם מאַלערס מיטהעלפּער. באַוואַפנטע אַרעסטאַנטן האָבן באַלד זיך געטראָגן צום צוים און צום לאַגער־טויער. און אויך ניט קיין באַוואַפנטע האָבן זיך געלאָזט אַהין — זיך געריסן אויף דער פּרײַ.

אויף די וואַכטורעם האָבן אויפגעצאַפּלט פּראַזשעקטאָרן און נערוועז גענומען אַרומטאַפּן דעם נאַכט־חושך. פּאַסמעס ליכט, באַגלייטע פון אַ שי־סערײַ, האָבן פאַרלוירן זיך געוואַרפן אין אַלע זײַטן, געפליעסקעט איבער לויפנדיקע מענטשן־סילוועטן. אויטאָמאַטן־סעריעס האָבן דאָ און דאָרטן בלינד געשטעפט די טונקעלע לופט. דעם טומל אַרום די צויםען, די געשרײַען און דאָס טופּעריי פון אַנלנדיקע און געיאַגטע פּוסטריט.

אונטערן צודעק פון דער וואַרעמער, טינט בלויער זומערנאַכט האָבן הײַנפּלעך געוועזענע אַסירים זיך אַרויסגעריסן פון לאַגער, אַרײַנגעכאַפט זיך אין דערבײַקן וואַלד און אַלץ טיפּער, טיפּער אַרײַנגעדוּנגען אין זײַן שיצנ־דיקן געדיכטעניש.

דעם אויסלייז אַנטקעגן

דו ליגסט אין עקסטן ווינקל פונעם שנייער, הויך, גאַר הויך אויפן היי. ליגסט פאַררוקט, פאַרגראָבן אין דעם סטויג, קיין פרעמדער זאַל חלילה דיין דעכען ניט דערשפירן. ליגסט פאַרטנייעט, וואַרטסט אַנגעשפאַנט און טראַכטן טוסטו אָן אויפהער. ביז אַהער האַסטו ניט געהאַט אַזוי פיל צייט צו טראַכטן און איבערטראַכטן. בעיקר מאַטערט דיך אָן אויפהער די מחשבה, צי לאַנג וועט נאָך אויסקומען צו וואַרטן אויף דער ווייטיקדיק געגאַרטער, מיט אַזאַ שמאַכ־טעניש דערוואַרטער אויסלייזערישער רגע, וואָס אויסגעדאַכט האַט זיך וויפל מאָל: אַט איז זי! טאַפסט זי ממש אָן, דערלעבסט...

דורך אַ שפּאַרונג אין דער ברעטערוואַנט פונעם שנייער קוקסטו אומזיסט אויס די רגע שוין באַלד דריי חדשים. געווען זומער, ס'איז איצט האַרבסט און דו זעסט, ווי אַ מרה־שחורהדיקער פאַרנאַכט ווייקט אַדורך אין נאַסן גרוי די שוואַרצערד פונעם מיט ווינטער־תבואה פאַרווייטן פעלד, וואָס צייט זיך ביז צו אַ סאַסנעוועלדל. דורך אַט דעם וועלדל האַסטו אַנגעשפאַרט אַהער צו. זעסט אויך אַ שטיקל פעלד מיט געקעפטע קרויטקאַטשענעס, וואָס סטאַרטשען ווי אויסגעשטירעטע ציין פון אָן איבערגעקערטער און אויף הפקר איבער־געלאַזטער ריזיקער באַנע. צווישן די רייען פון די דעמאַלט צעגרינטע הייפטלעך קרויט האַסטו פון אַוונט זיך צוגעשליכט צו דער אינגעזונקענער אין אַ גרוי בלעטער־געווימל פויערשער כאַטע, וואָס האַט דיר צוגעוואַנקען מיט אַ שנייענדיק פענצטערל. די ביימערקרוינען זענען איצט אַרומגעפליקט, און דאָס געפלעכט פון זייערע הוילע אַדערן וויגט זיך, הויערט שומריש איבער דער דאָזיקער דאַרפישער שטוב, וווּ ס'הוילען היינט אַוונט עטלעכע שכנים פון דערבנייקע כווערס. זיי האָבן געהאַלפן דעם בעל־הבית אויסדרעשן די אַפגעקאַסיעטע תבואה. האַט ער, ווי דער מינהג איז, אַנגעטריבן לכבוד דעם

געשעעניש היימישן שנאָפּס, געשטאַכן אַ חזיר. און מחמת ער איז אַן אַלמון, האָבן די שכנישע ווייבער צעמאַכט די טושע, איינגעזאַמלט דאָס בלוט און צוגעגרייט געווירצטן בלוטווורשט, אָפּגעפרעגלט פעטן חזירשן גריוון מיט ציבעלע. אַלע וואָס האָבן געהאַלפּן דרעשן, נעמען איצט אָפּ דעם לוינ וואָס זיי קומט — שיפורן, פרעסן — און דולן דערבני, בלעקעכצן.

און דו ליגסט אינעם טונקעלן אויסבאַהאַלט אַ דורכגעקעלטערטער, אַ הונגעריקער און דאַרשטיקער, וויל דעם גאַנצן טאַג וואָס מען האָט געדראָשן אינעם שניער, האָט מען ניט געטאַרט האָבן מיט דיר קיין מגע-ומשא. און ניט איינגעפאַלן איז קיינעם אַנצוגרייטן דיר כאַטש אַ ביסל אַכילה, עפעס צו טרינקען. טראַכטסטו, אַז שוין, ווען אַלע פרעמדע זענען אַריין אין שטוב, האָט געמעגט רוטאַ—רות זיך באַווייזן...

פון שטוב הערן ניט אויף זיך צו טראַגן ווילדע קולות. זיך אַנגעשיכורט, אַמפּערט מען זיך אַוודאי: צי זאָל מען לויפן מיט די דייטשן אָדער בלייבן אויף אַן אַרט; צי דאַרף מען מורא האָבן פאַר די אַנקומענדיקע רוסן אָדער ניט; צי וועט דער פּראַנט אין היגן קאַנט שטיין אַזוי לאַנג. ביז ס'וועלן אויף פאַראַשוטן זיך גאַר אַראַפּלאַזן די אַמעריקאַנער אָדער די ענגלענדער... האָט דאָך דער פּויער, דער זעלבער טאַקע וואָס האָט דיר דעם מקום-מיקלט געגעבן, אַנסטן כּיטרע אַ ווונק געטאַן מיט זינע טיף אַריינגעזעצטע, קעציש-גרינע אייגעלעך און זיך שטאַרק צעקוואַלן:

— ווייסט, ס'איז גוט. ביי די רוסן איז אויסגעגאַנגען די פאַרע, רירן זיי זיך ניט פון אַרט. און די דייטשן וועלן מאַכן איין האַנט מיט די אַמעריקאַנער. קלאַר ווי דער טאַג, ניטאַ וואָס מורא צו האָבן.

זינע דיבורים האָבן דיך אַנגעשפיצט: מסתמא האָט דער פּויער אַ סיבה מורא צו האָבן. טרייסט ער זיך. דיר איז קיין חילוק ניט געווען — רוסן, אַמעריקאַנער... ס'איז דיר בלויז אַנגעגאַנגען איבערצולעבן. און אַז די אויס-לייזערישע רגע איז שוין ממשותדיק, אַט-אַט קומט זי אָן, האָט זיך דיר געדאַכט אויך אינעם פּראַכטוואַגאַן, אין דער מוראדיק דושנער ענגשאַפּט, אין וועלכער די דייטשן האָבן צונויפגעשפּאַרט אייך — די לעצטע לעבעדיקע רעשטן פון דער פּאַרטיליקטער געטאַ... געשלעפט האָט אייך דער צוג ווער ווייסט ווזהין, מעגלעך — אין טויט אַריין, און דו האַסט איך יענעם אומקומ-טשאַד געפילט, אַז אַהער, פון וואַנען דער צוג אַנטריינט, לאַזט זיך שוין אַראַפּ

די מיט וויי און טרערן אויסגעבענקטע. מיט טיכן בלוט אויסגעקויפטע ישועה. ביסטו געווען זיכער: מען דארף זיך בלויז באפרייען פונעם קלעם, מען דארף שפרינגען פון וואגאן און פאלסט אריין אין די ארעמס פון אט דער ישועה.

האָסטו צו דיין ווייבל, וואָס איז געשטאַנען צוגעפרעסט צו דיר — אַ שרעקלעך בלייכע און מסופן דערשלאַגענע — האַרבלעך קאַלט אַ זאַג געטאַן:

— לעבן צוזאַמען זענען מאַן און ווייב מחויב. אָבער שטאַרבן? די רעדער פונעם וואַגאַן האָבן אַלץ האַסטיקער און האַסטיקער געפויקט אין די רעלסן, ווי קריגנדיק אַלץ מער מורא פאַרן מלאך-המוות, אַנטקעגן וועלכן זיי האָבן, לרוב־הדעות, זיך געקוילערט. און דו האָסט געוואַלט לעבן! קיין מאָל איז דאָס לעבן אַזוי טייער, אַזוי זיס ניט געווען, ווי אין יענעם לשון־אַפגענומענעם, שווער סאַפענדיקן, פאַרעפושטן ערב־טויט־שטיקעניש, ווייל אין דרויסן איז ניט בלויז געשטאַנען אַ לויטערער, אַ מחיהדיקער פאַר־נאַכט, נאָר אויך די רגע וואָס געבוירט אויף ס'ניי דאָס לעבן, האָט דאָרטן זיך געצייטיקט.

האָסטו ווידער אַ זאַג געטאַן צו דיין ווייבל, קוקנדיק פאַרביי איר, פאַרביי די עטלעכע יאָר וואָס איר האָט ביינאַנד אָפגעליטן אין געטאַן: — שטאַרבן צוזאַמען זענען מיר ניט מחויב. איך ריזיקיר! כוועל שפרינגען! דיין זאך — ווילסטו, שפרינג אויך.

האָסט אָפגעריסן און זשענדע צעקייט אַ שטיק פונעם האַלבן לעבל ברויט, וואָס די דייטשן האָבן יעדערן געגעבן „אויף דער ריזע“. דאָס רעשטל ברויט — אַריינגעשטופט דיין ווייבל אין האַנט און קאַלטבלוטיק גענומען זיך אַדורכ־שפאַרן צום וואַגאַן־פענצטערל, צו דער איבערגעפלאַכטענער מיט שטעכלדראַט העלער עפענונג צו דער וועלט. צוויי דערנעבן שטייענדיקע מאַנצבילן זענען דיר געקומען צו הילף — אויפגעהויבן און געהאַלטן, ביז ס'איז דיר געראָטן פונאַנדערצורוקן דאָס דראַטגעפלעכט, געראָטן אַרויסצושטעקן אין דרויסן איין פוס, דערנאָך דעם צווייטן. דערפילט דעם קילן געפאַך פונעם פרייען ווינט, האָסטו מיטן גאַנצן פוח זיך אָפגעשטויסן פונעם וואַגאַן און געטאַן אַ שפרונג. מאַדנע ווייך זיך קרישלענדיקן זאַמד האָסטו דערשפירט אונטער זיך נאָך אַ ווייטענדיקן אַנפראַל אין דער ערד. אויסגעשעפט ביסטו געבליבן ליגן

אויפן מאָדנע ווייכן, געלבלעך-ברוינעם שיפוע, נשתומם אָנגעקוקט די גרין צעכוואַליעטע רחבותן און טיף אַרננגעוויגן אין זיך דעם היות פון פרנז זנן. ביסט לאַנג געלעגן, זיך עפעס ניט דערוועגט אויפצושטיין און גלייכגילטיק צוגעזען, ווי די זון, אַ פאַרמאַטערטע און זייער רויטע, איז געזונקען צום הימלראַנד, וואָס האָט דאָס געקלאַפער פונעם אַוועקאַנילנדיקן צוג פאַרשלונגען, און זינקענדיק געגרייט זיך אַ בלוט-אַפגעגאַסענע גסיסה-מיטה. און ווען די שקיעה-זון האָט אַריבערגעצויגן אַ צונטער פלאַמיקן פאַרהאַנג איבערן אויס-געגאַנגענעם טאַג, האָט אין דער אַנטקעגנדיקער, אין דער מיזרח-זנט, אַ צווייטע שקיעה-שיין אונטערגעצונדן דאָס אַש פונעם הימלראַנד. האָסט באלד פאַרשטאַנען וואָס דאָס באַטייט, און אַזש אויפגעצאַפלט: די אונטערגעצונדענע געטאָ איז עס! ברענט צוזאַמען מיט די יידן וואָס האָבן זיך אויסגעבאַהאַלטן פון דער דעפאַרטאַציע. און פאַרשטאַנען האָסטו אויך, אַז ס'טאָויסגעמיטן דעם טויט אויף ביידע זינטן הימל — אין מיזרח און מערב. ס'הייסט — ביסט געבליבן לעבן! די אויסלייזערישע רגע דאַרף עס בלויז באַשטעטיקן. האָסטו געוואַלט אונטעראַנילן די דאָזיקע רגע: אויסגעטאַן דאָס צעשמאַטעטע רעקל, אַפגעטרענט פון דער ברוסט און רוקן די געלע מגן-דודס און אַ שלנידער געטאַן פון זיך די צוויי טויטשטעמפלען. אויפגעשטאַנען, אויסגעפרוּווט די הענט, די פיס און זיך דערפרייט — זיי האָבן דיר געדינט און אַפילו ניט ווי געטאַן. געשטעלט אַ טראַט, געשטעלט אַ צווייטן און אַוועק צו מיזרח — באַגע-גענען די ישועה, וואָס די דערוואַכטע דאַרטן האַרמאַטן-שיסעריי האָט אַנגע-זאַגט איר אַנקום.

דער וועג צו דער ישועה האָט דיך אַרויפגעפירט אויף אַ סטעשקע, אַדורכגעפירט אַ שטילן, מיט שטיקער אַוונט אַנגעשפיגעוועטן וואַלד און בני זיין ראַנד אַנטפלעקט אַ מאַניענדיק פענצטערל מיט שיין, מיט צוגעזאַגטער שוץ, היימישער זעט און וואַרעמקייט. צוגעצויגן האָט דיך דאָס באַלויכטענע פענצטערל צו אַ דאַרפישער כאַטע, צו אַ הונטגעביל, צו אַ פויער, וואָס האָט דעם הונט אַינגעשטילט און כמאַרנע, פאַרשעריש דיך אַנגעקוקט, ביז ס'האַט אַרויסגעפלאַצט פון זיין מויל די גרוילפראַגע:

— זשידיאַליס? *

* אַ ייִדליק? (ליטוויש).

דין קאפ האט שווער געטאן א זינק אין האלדז אריין, און געפילט האסטו ווי מען שטיקט, שטיקט דין אויסלייזערישע רגע. מען דערווערגט זי מיט דיר אין איינעם. נאר דא האט דער פויער צופרידן א זאג געטאן :

— קאנסט אריין!

געזאגט און געעפנט די טיר פון זיין שטוב, ווי א טויער צו דין אקערשט אויף סיני געבוירן ווערן.

פארן אריינגיין האסטו באמערקט, אז דער פויער לאזט אפ זיין הונט פון דער קייט.

ביים שיין פון אן אימפאזאנט שיינעם גאזע-בליצלאמפ, וואס איז געהאנגען איבער א קנילעכיקן טיש פון ברוין פאלירט האלץ, האסטו פארכטיק באטראכט דיין גאסטגעבער — א מיטליאריקער ליטווינער אין א געבלימטער בלוזע, מיט א ברייט, פון ווינט און זון פארבאקן פנים און מיט קורץ געשוירענע פלאקסהאר, ער האט דיך אויפגענומען ווי מען נעמט אויף א מענטש — געבעטן זיך זעצן, אויסגעפרעגט ווער דו ביסט, ווי קומסטו אהער, און דו האסט ניט געלינגט, קוים אנטלויפן די דייטשן, דארף מען ניט ציטערן פארן אמת, וואס איז דין גורל. האסט דערציילט דעם פולן, מיט לייד און בלוט אדורכגעזאפטן אמת.

הערנדיק דיך האט דער פויער געהאלטן אין איין צונויפערעסן די ציין. הארטע קנילעכלעך, ווי גוזן געהאמעוועטער פעס צי גאר שינאה, פלעגן דערבני זיך ארויסשפארן אויף זיינע קינבאקן. האסט זיך דערשראקן. ס'איז דיר אויסגעקומען, אז דער ארויסגעבראכטער אמת מאכט צו נישט דין יעדע האפענונג. האסטו פארלוירן גענומען זיך ארומקוקן, ווי בעת מען זוכט אן אויסוועג, און סט'דערפילט גאר, אז ביסט צוגעוואקסן צו א שטול פון א גוטער מעבל-גארניטור, א באצויגענעם מיט פלייש. דיין אומבאהאלפענער בליק האט זיך פארטשעפעט אין א מאהאגאני-פאנירטן בופעט מיט א וויטרינע, אין וועל-כער ס'איז הינטער גלאז אנגעשטעלט ריין באמאלן געשיר, פינקלענדיקע קרישטאלענע בעכערס. צוגעשפארט צו דער וויטרינע-וואנט — א זילבערנער טעלער מיט אן אויסגעפולטן געפלעכט פון בלומען און בלעטער, אין וועלכן דיין בלאנדזשענדיקער בליק האט זיך אנגעפלאנטערט.

— כויל ניט שטארבן, — האסטו ארויסגעמורמלט, ווי פארענטפערנדיק

זיך, און געווארט, געווארט אויפן חסד פונעם פויער.

דא האט זיך אריינגעשטעלט אין דער ווינישטוב א פולבלעך שלאַנק, העלהאַריק, העל־פנימדיק, העל אַנגעטאָן שיקסל און אַנגעקוקט דיך מיט העלן חידוש. האָסט דערפילט אַז פון דינע לעצטע ווערטער איז זי אויפגעצייטערט געוואָרן און געבליבן מיט אירע העלע אויגן צוגעקלעפט צו דיר.

— שטעל דעם אורח וועטשערע, — האָט איר דער פויער באַפוילן, ווי חתמענדיק דיין גורל.

די אויסלייזערישע רגע האָט ערגעץ אַפגעכאַפט דעם פאַרהאַלטענעם אַטעם און גענומען זיך דערנענטערן צו דיר, צו דיר!

דער פויער האָט געפרעגט צי דו עסט חזיר. אין געטאָ האָסטו אַלץ געגעסן. אַ שטיקל גערייכערט תזיר־פעטס האָט געהאַט דעם טעם פון אַ חלום. ווי אַ באַפרייטער פון קלעם, האָט דער הונגער אין דיר איצט געווילדעוועט, און וואָלט אַינגעשלונגען אַלץ אין דער וועלט. אָבער געבעטן האָסטו עפעס מילכיקס.

— עסט נאָר פשר? ווי אַלע ייִדעלעך? — האָט דער פויער זיך צע־שמייכלט. — ניטאָ מער — פשר! אַן פלייש ציט מען אויס די פיס, און דו, ווי איך זע, ווילסט לעבן.

אַנשטאַט צו ענטפערן, עפעס זאָגן, האָסטו שולדיק אַראַפגעלאָזט דעם קאַפּ. בעת דו האָסט זשענדע געשלונגען שטיקער פריש דאַרפיש קאַרנברויט, פאַרטרינקענדיק מיט קאַלטער מילך, האָט זיך אין דרויסן ניט־פאַרגינעריש צעהאַוקעט דער הונט: אַוועקנעמען, אַוועקנעמען פון דיר דעם דערפילטן גיִדעדיִג־טעם!

דער פויער האָט זיך אויפגעפאַלאַשעט. מיט אַ פלוצעם דערוואַכטער רציחה דיר געהייסן פאַרשווינדן הינטער דער טיר, וואָס ער האָט מיט אַ שאַרפן האַנטבאַוועג אַנגעוויון, און דאָס העלע שיקסל האָט אויף זיין ווונק האַסטיק גענומען אַפּרוימען דעם טיש. די צייט פונעם אָונטמאַל איז שוין לאַנג געווען פאַרביי.

ביסט אַריינגעפאַלן אין אַ פינצטערניש און צעשראַקן צוגעהערט זיך צו דעם, וואָס געשעט הינטער דער טיר, וואָס דו האָסט אַקערשט צוגעמאַכט. זיך צוגעהערט און פאַרשטאַנען פונעם גערייד דאַרטן, אַז אַריינגעקומען איז אַ צווייטער פויער, אַ שכן, געבראַכט האָט ער די נייַעס וועגן פאַרבליגעפירטע אויף דער אַייזנבאַן ייִדן־טראַנספּאָרטן און אַז ייִדן זענען געשפּרונגען פון די

וואָגאַנען. מען האָט געפונען געהרגעטע בני די רעלסן. פאַראַן אפשר אויך לעבן געבליבענע, געלאָפענע. געהידושט האָט ער זיך, דער אַרײַנגעקומענער פּויער, למאַי מען שלעפט עס די יידן קיין דײַטשלאַנד. שוין זשע נײַטאָ קיין גריבער אויפן אָרט?..

האָט דײַן מכניס־אורח אים דערקלערט, אַז צעשיסן וואָלט מען טאַקע געקאַנט. די יידעלעך אויפן אָרט, אַבער מען קאַן אַ מאָל ניט באַווייזן צו פאַרברענען די טויטע. די רוסן קאַנען אַנקומען...
 דערנאָך האָבן ביידע נאָך לאַנג, לאַנג געסדרט וועגן פּראַנט וואָס דער-

נענטערט זיך. און ווידער — אפשר וועלן פאַרט זיך אַראַפּלאָזן די אַמערי-קאַנער... געטרייסט האָבן זיך די פּויערים, אַז אויב אַפילו די רוסן, זענען זיי שוין ניט די זעלבע וואָס פאַרן קריג. ריידן רעדט מען, אַז זיי לאָזן פּונאַנדער די קאַלכאַזן. מאַסקווער ראַדיאָ גיט איבער נײַעס אין ליטוויש, שפּילט דעם ליטווישן נאַציאָנאַלן הימען, וואָס זיי האָבן פאַר דער מלחמה אָפּגעשאַפּט. הייסט עס — אַנדערע צײַטן און נײַטאָ וואָס מורא צו האָבן...
 אַרויסגעבאַגלייט דעם שכן, האָט דער בעל־הבית זאַרגעוודיק פאַר-

האַנגען די פענצטערלעך פון דער ווינשטוב, קיין פּיצל שנין זאַל זיך ניט אַדורכטאַטשען און קיינעם זאַל ניט אַינפאַלן איבערצוטראַכטן, למאַי מען איז בני אים עפעס וואָך אַזוי שפּעט אין דער נאַכט. אַרײַנגערופן דיך, האָט ער אַנגעהויבן:

— ס'ט'געהערט אַוודאי, ביסט ניט איינער געשפרונגען, און אַלע ווייסן שוין, אַז פאַראַן געשפרונגענע. כ'קאַן שווערן, פאַרן אַפּטרעטן וועלן אַינך די דײַטשן זוכן. צו וואָס דאַרפן זיי איבערלאָזן לעבעדיקע יידן, האָ? צו דער-צײַלן וואָס זיי האָבן אַינך געטאַן, האָ? אַבער איך ריזיקיר. כ'וועל דיך אויס-באַהאַלטן.

ער האָט אַנגעצונדן אַ פּיפקע. געלאָזט אַ געדיכטן, קרעליק ביטערן רויך און זיך צערעדט וועגן דעם אומגליק וואָס די דײַטשן האָבן אַרויפּגעבראַכט ניט בלויז אויף די יידן. אַט! זײַן ווייב, אַ קרענקלעכע איר גאַנץ לעבן, אויס-געווען בני אַלע דאַקטוירים און זנאַכערס, אַבער אָפּגעגעבן גאַט די נשמה האָט זי צוליב די דײַטשן, צוליב די רציחות... אַן איבעריקן מאָל האָט דער פּויער דערקלערט, אַז אַ גרויסע ריזיקע און קאַפּדרייעניש נעמט ער אויף זיך, געבן-דיך דיר אַן אַפּדאַך.

וועלנדיק אים בארויזן האסטו זיך ארויסגעכאפט :

— ס'איז ניט אויף לאנג. די האַרמאַטן-טראַסקערני... ביז מאַרגן, שפּעט-
סטנס ביז איבער מאַרגן און ס'וועט...

דער פויער האָט דיך איבערגעהאַקט :

— מען קאָן ניט וויסן, וואָס מען ווייסט ניט.

געמאַכט די דאָזיקע באַמערקונג, האָט דער פויער זיך אַוועקגעלאָזט מאַלן
די סכּנה וואָס שטעקט אינעם אויסבאַהאַלטן אַ יידן, דערצו נאָך אַ געלאַפּענעם,
דערצו נאָך ווען דער פּראַנט דערנענטערט זיך. נאָר ער איז גרייט. ער וויל
ראַטעווען מענטשן פון אַ זיכערן טויט. וואָס, יידן זענען דען קיין מענטשן
ניט? ער פאַרלאַנגט ניט קיין געצאָלטס פאַרן ראַטעווען. ער בעט ביי דיר
גאַרניט. בלויז אַ צעטל זאָלסטו אים אַנשרייבן.

אַן אַפּלייגעניש האָט ער זיין טאַכטער, דעם העלן, פּולבלעך שלאַנקן
שיקסל, וואָס האָט די גאַנצע ציט פון דיר קיין אויג ניט אַראַפּגענומען, געהייסן
ברענגען אַ שטיקל שרייבפּאַפּיר, טינט-און-פּעדער.

אַפּגעווישט דעם טיש מיט דער האַנט — געמאַכט פּלאַץ צום שרייבן —
האָט דער פויער מיט אַ פאַרשטאַרקטער התמדה געפּיפקעט דעם האַרבן
היימישן טאַבאַק און דערקלערט, אַז דער צעטל דאַרף זיין אין ליטוויש און
שטיין דאַרף אין אים, אַז דו, אַזא און אַזא — אַנגעבן זאָלסטו פּינקטלעך
דיין נאָמען, פּאַמיליע-נאָמען און פּאַטערס נאָמען, גענוי ווי אין פּאַספּאַרט,
און וווּ דו האָסט געלעבט פאַרן קריג זאָלסטו שרייבן, און אַז ביסט געווען
פאַרשפּאַרט אין געטאָ און געשפּרונגען ביסטו פון וואַגאַן, וואָס האָט אַיך
געפּירט צום טויט. און ווינטער האָסטו געזאָלט שרייבן, אַז ער, דער פויער
וואַציס קאַרקא, האָט דיך אויסגעבאַהאַלטן אַן וועלכן געצאָלטס אין דער סאַמע
געפּערלעכסטער מינוט, אַינשטעלנדיק דערבײַ זיין לעבן, דאָס לעבן פון זיין
איינציקער טאַכטער...

דו האָסט אַזוי טאַקע אַנגעשריבן. ס'איז דאָך געווען אמת. און געוואָלט
האָסטו מיט עפעס פאַרגיטיקן דעם, וואָס האָט דיר אויסגעשטרעקט אַ האַנט.
דער פויער האָט איבערגעלייענט דעם צעטל און ס'איז אים פּלוצעם
אַינגעפאַלן :

— שרייב זיך אונטער אויך אין יידיש. נאָר דײַטלעך. זאָל מען ניט
מיינען אַז ס'איז געפּעלשט.

קיינע חששות זענען דיר ניט אויפגעקומען און האָסט זיך אונטערגעשריבן
— זלמן יפה. דיטלעך, אות בני אות.

דער פויער האָט באַטראַכט דינע אונטערשריפטן, גענומען ציילן מיטן
ווינזינגער די אותיות און אויפהייבנדיק דעם קאָפּ ביז געפסקנט :

— דאָ שטימט עפעס ניט! די צאָל אותיות, די צאָל שטימט ניט!

האָסטו מיט אים אינגעקנעלט אַ קאָפּטל עברי.

דער פויער האָט טיף אַרײַנגעצויגן דעם רויך פון זײַן פיפקע און אַרויס-

געפרייכט :

— אַ ברירה האָב איך? אַ משוגענע שפּראַך אינערע, מוז איך דיר גלייבן.

אַבער ליגן וועסטו בײַ מיר אין שנייער און — קיין פּיפּס! טאַמער מען געפינט

דיך, ביסטו אַן מנין וויסן אַרײַנגעקראַכן, אַקערשט אַרײַנגעקראַכן...

דו האָסט ניט פאַרשטאַנען צו וואָס די אַלע באַוואַרענישן, בעת די ישועה

— אַטאַט איז זי דאָ.

דערנאָך האָט דער פויער אַרײַנגעבראַכט דעם הונט, ער זאָל דיך באַ-

שמעקן, האַלטן פאַר אַ בן-בית, און אין חושך אַוועקגעפירט דיך נעכטיקן

אין שנייער.

פון איצט ביסטו דאָרטן געלעגן, הויך פאַרשטעקט אינעם היי און געוואַרט.

אַנגעהויבן ציילן די טעג, אַ סך געטראַכט און איבערגעטראַכט. דאָס שטאַטישע

מעבל ביים פויער, דאָס געשיר אין דער בופעט-וויטרינע — פון וואַנען?

דער צעטל וואָס ער האָט פון דיר אַרויסבאַקומען — צו וואָס? האָסט געטריבן

פון זיך אַ חשד...

אַפט האָסטו זיך אומגעקערט אין די מחשבות צום אַנגעפראַפטן וואַגאָן

מיט די פריטשמעליעט-פאַרלוירענע יידן, וואָס געטראַגן האָט ער זיי מסתמא

אין טויט אַרײַן. פלעגסט צו מאַל זיך דערמאַנען אין דינן וויבבל. ניט קיין שיינע

איז זי געווען און צופעליק זענט איר געוואָרן אַ פאַר. ביידע האָט איר פאַרלוירן

אין די אַקציעס אַלע אינערע אייגענע און אַרײַנגעפאַלן דערנאָך אין איין דירה.

אַן אַליינשטייענדיק מיידל אין געטאָ איז געווען פון די ערשטע פאַרשלעפט

צו ווערן אויף אומקום אין די פלערליי לאַגערן. האָבן שכנים דיך ממש

געצוואַנגען אַפצושרייבן זיך מיט איר. זי איז געווען אַ קאָפּ עלטער פון דיר,

אינטעליגענטער פון דיר — געהאַלטן ביים ענדיקן פאַרמאַציע, און דו האָסט

לערנען זיך געפוילט און געאַרבעט ווי אַ געשעפט-פירער אין אַ יידישער

צו וויסן אויך מיט א פארבארגענער צופרידנקייט. וויל זי דורך האלטן אין שנייער, צי וואס? דערלאנגענדיק דיר ס'עסן פלעגט זי עס גיט ארויסלאזן באַלד פון אירע הענט. ווי געוואלט דורכן טעפל געקעכטס און שטיק ברויט וואס דו האָסט אָנגענומען, דערפילן דעם אַנרייר פון דינע הענט. און ווי שטענדיק פלעגט זי זיך צוקלעפן צו דיר מיט איר העל־העלן בליק. דו פלעגסט אָן ווערטער פרווון ענטפערן מיט אַ שמיכל, און דינע אויגן האָבן געגעסן איר מחיהדיק וויסס־סאַמעטן פנימל, איר צעוויגטן אונטער דער לויזער בלוזקע פולבלעכן מיידלשן בוזעם. דינע פוחות פלעגן אויסגיין וואַרטנדיק אויף איר קומען, וואָס פלעגט מיט זיך אַנטראָגן דעם ריח פון לעבן און אויפהעלן דאָס אַרומיקע גיפטיק־זלידנע בין־השמשות. האָסט באַמערקט: אַ געשמאַקן ביסן פלעגט זי דיר אין טעפל אַרבינלייגן (מעגלעך, אַז אָן דעם טאַטנס וויסן), און דעם שמוצעמער פאַר דינע באַדערפענישן — מיט אַ ליבשאַפט־שמיכל אַרויסטראָגן.

אויך נאָך איר שטיל און אָפּגעהיט אַרויספלאַטערן פון שנייער, האָסטו געלעבט מיט איר פאַרגאַנגענעם דערשיינען, געלעבט מיט דער דערוואַרטונג אויף איר קומענדיקן באַוויזן זיך און געטריבן פון זיך דאָס עקבערניש, אַז ביסט אַ באַוויבטער, ביסט אַ ייד. האָסט געזוכט אַ היתר — אין געטאָ איז געווען פאַרווערט צו פראַווען חופּה־וקידושין, אָן דעם הרי־את פלעגט מען זיך צונויפקומען, איז דיין ווייב דיר קיין ווייב גיט... און וואָס דו ביסט אַ ייד? האָסטו ווידער געפונען אַ היתר — רות פון דער מגילה איז אויך גיט געווען קיין יידישע, פון דעסטוועגן איז זי געוואָרן — רות.

איין מאל פאַרן אַוועקגיין האָט רוטאָ—רות זיך פאַרהאַלטן און אָנגע־שפּאַנט־פאַרטראַכט, שטיל־שטיל געפרעגט:

— אמת, יעזוס איז געווען אַ ייד?

געפרעגט און געוואַרט זאָלסט זאָגן, אַז ס'איז טאַקע אַזוי.

דו האָסט אָן שהיות אַ שאַקל געטאָן מיטן קאַפּ אויף יאָ. — מוז איך, כ'מות... — האָט זי זיך אַ צי געטאָן צו דיר און אָפּגעהאַלטן זיך. גיט דערענדיקט, איז זי אַנטלאָפּן, געיאָגט פון עפעס אַ פחד, און שטילנע פאַרקייטלט הינטער זיך דעם טויער, ווי וועלנדיק דורך פאַרהיטן פון שלעכטס. און דיר איז צוגעקומען אַ נייע קשיא: וואָס האָט זי געוואַלט זאָגן? ס'האָט דיר אַ ביסל געשראַקן דאָס גיט־געזאַגטע. געשראַקן און ליבער איז דיר

געוואָרן רותס פּאַרטיק אַרויסגעבראַכטער „יעזוס“, און ניט געטראַכט האַסטו מער צו בעטן ביים פּויער ראַזיר-מכשירים...

אָיעדע צען, צוועלף טעג פּלעגט דיך דיין גאַסטגעבער ביי נאַכט אַרייַנגעמען אין שטוב, זאַלסט זיך אַ ביסל אַנוואַרעמען, אַרומוואַשן, צענעמען די גלידער. ער האָט דיר אַפילו געגעבן אַן אונטערהעמד, אַ פּאַר אונטערהיזלעך צום איבערבניטן, און נאָך אַ מאָל האָט דיך טיף אויפגערודערט אַ מחשבה: ס'איז שטאַטיש אונטערוועש...

יעדן מאָל ווען ער האָט גערעדט מיט דיר, פּלעגט דער פּויער, אַן אומ-געדולדיקער, אַ גערייצטער, אַרויסקומען פּמעט ווי מיט אַ טענה:

— וואָס וועט זיין, האָ? דער פּראַנט דאָ ביי אונדז — ניט פון אַרט! דו האַסט זיך פּאַרטיידיקט, אַז ביסט דעריין ניט שולדיק. נאָר קלאַר איז געווען: די אויסלייזערישע רגע פּאַרגעסט צו קומען. מען זאָל הערן אַ האַר-מאַטן-שאַס, דאָס געזשום פון אַן עראַפּלאַן...

בעת איינעם אַזאַ אַרייַנגעמען דיך אין שטוב האָט דער פּויער פּלוצעם געפּרעגט, ווי עס האַלט ביי דיר מיטן גאַלד, וואָס אַלע יידן פּאַרמאַגן. אויף דיין ענטפּער, אַז דו האַסט ניט, האַסט ניט קיין גאַלד, האָט ער, אויסשפּירעריש קוקנדיק אויף דיר, פּאַמעלעך אַרויסגעזיט:

— און אַ בריליאַנטל? טראַגסט אים אַנגענייט אין די הויזן? הויזן איז דאָס לעצטע אַנטוועכץ וואָס בלייבט אויפן לייב, ווען מען שיקט אַ מענטש אויף יענער-וועלט...

האַסט זיך תּמימותדיק פּאַרטיידיקט:

— אַלץ, זאָל איך אַזוי לעבן, אַלץ האָט מען פון אונדז צוגענומען. כ'בין פון אַרעמע עלטערן און קיין מאָל ניט געהאַט ניט קיין גאַלד און ניט קיין בריליאַנטן. אַבער נאָך דער מלחמה, אַמעריקע וועט אַפּגילטן פּאַר יעדן געראַ-טעוועטן יידן. כ'זוייס עס גענוי.

— אַזוי גאָר! — איז דער פּויער נשתומם געוואָרן. ער האָט פּאַרגיביק אַ מאַך געטאַן מיט דער האַנט און דיך באַרויקט: — שרעק זיך ניט, כ'האַב געפּרעגט אַזוי זיך... כ'וועל דיך ניט טשעפּען, ניט אַרויסטרענבן. מיר דאַרפן בלויז איבערקומען... אַז עס נעמט קיין ענד ניט! פּאַרשטייסט אַליין, ניט קיין קליינע צרה האַב איך אַרויפגענומען אויף זיך. און אַן אַ וועלכן ניט איז נוצן. אַן אומגליק מיט אַיך, יידן...

ער האט דיך ניט ארויסגעטריבן. געלאזט ליגן אין שנייער. בכוונה מער קיין מאל קיין ראזיר-מכשירים ניט אנגעבאטן. אזוי באוואקסן, אזוי טיפיש יידיש ווי דו האסט אויסגעזען, וועסטו זיך ניט דערוועגן צו אנטלויפן. קוים אבער דו אנטלויפט און מען כאפט דיך, איז דיין באוואקסן פנים דער בעסטער באווייז, אז קיינער האט דיר ניט געהאלפן.

איין מאל, בעת רות האט ס'עסן געבראכט און ווי א צוגעהאפטענע צו דיר ניט געקאנט אוועקגיין, האסטו זי א פרעג געטאן, צי לאנג שטייט שוין בני זיי דער שיינער בופעט מיט דער געשיר-וויטרינע.

— זינט די דייטשן, — האט זי געענטפערט און ארויסגעפלאצט מיט תחנונים: — פרעג ניט! א, יעזוס, פרעג ניט!

פונאנדערגעוויינט זיך, איז זי האסטיק ארויס פון שנייער, און דו ביסט פמעט זיכער געווען, אז ס'איז יידיש האב-און-גוטס, און אז צוגעראבעוועט יידיש אונטערוועש טראגסטו איצט.

דו האסט געווארט און געווארט אויף דער אויסלייזערישער רגע, וואס האט איעדע ווילע געקאנט, געזאלט, געמוזט ווערן וואר. האסט לעבן געוואלט פאר יעדן פרייז. ביסט דאך דער לעצטער פון דיין משפחה, דארפטו בלייבן לעבן! ס'איז דיר אויך אינגעפאלן: אפשר האט דיין וויבל דיר נאכגעטאן און געשפרונגען פון וואגאן? (זי פלעגט זאגן, אז דיר וואלט זי נאכגעגאנגען ביז עק וועלט, אין פניער און וואסער.) אפשר ליגט זי אויך ערגעץ אין א סקירדע היי?

...און דא האט מען א גאנצן טאג געדראשן אינעם שנייער, און דו האסט, אן אינגעגראבענער אין דיין באהעלטעניש, א פארשמאכטער און אויפגע-רעגטער געווארט. לסוף זיך דערווארט.

גנביש האט רות זיך אדורכגעשארט דורכן שפאלט פונעם קוים געעפנטן טויער און אריינגעשורשעט זיך אינעם געדיכטן טונקלעניש, וואס האט פאר-פולט דעם שנייער. שטיל האט זי געגעבן דעם צייכן — א היסטל געטאן. ביסט ארויסגעקראכן פונעם אויסבאהאלט, אראפגעשארט זיך פונעם היי. האסטיק האט זי גענענט צו דיר מיטן אויסגעשטרעקטן עסן. האסט אין דער פמעט-פינצטערניש געטראפן איבערצונעמען דאס ברויט און חייש-ווילד אין דעם אריינגעלאזט דינע ציין. ס'געקעכטס האסטו זשעדנע גענומען זופן פשוט פונעם טעפל.

ווי שפּטשענדיק א תפילה האָט רות געבעטן מוחל זיין — ניט געקאָנט פּרזער קומען. די מענטשן זענען זיך אַקערשט פּונאַנדערגעגאַנגען. וועלטן האָבן זיך אין שטוב געקערט. דער טאַטע האָט געוואָלדעוועט, אָן אַנגעזשליאַ-קעטער. ליגט ער איצט אָן פּוחות.

זי האָט געציטערט — פּון איבערלעבונג צי פּון קעלט, ווייל געווען איז זי בלויז אין אַ קליידל, און דער האַרבסטיקער אָונט האָט אין אַלץ און אַלעמען ביזן זיך אַינגעגריזשעט מיט זיין פּיכטער קעלט. פּלוצעם איז זי צו דיר צוגעפאַלן ווי צו אַ רעטונג, און פאַרגעסנדיק אַז מען מוז זיין שטיל און אַפּגעהיט, אַזש אויסגעשריען: —
— האָב אויף מיר רחמנות!

זי איז דיר אַריינגעפאַלן אין די אַרעמס, און דו האָסט זי אַרומגענומען, געפרוּווט אַינשטיילן, געגלעט, צוגעדריקט צו זיך און געפילט ווי איר הייסער, פליישיק־שטיפּער מיידל־קערפּער צאַפּלט אויף און ווערט פאַרטשטעט, אַ צו־געטויליעטער צו דיר, אַפּגעכאַפּט אַטעם, האָט זי גענומען מורמלען, אַז דו מוזסט, מוזסט זי אויסהערן. דער טאַטע האָט טאַקע פאַרווערט צו רעדן אין שניער, אָבער זי מוז דיר עפעס דערציילן. צוגעטויליעטע האָט איר זיך אַנידערגעוואָלגערט אויפן היי, און פאַרטרויט האָט זי דיר דאָס, וואָס זי האָט אַפילו זיך ניט דערוועגט מגלה צו זיין דעם גלח בעת די ווידיים: ווי נאָר די דייטשן האָבן זיך באַוויזן, איז איר טאַטע אַרומגעלאָפּן מיט אַ ווייסן אַרעמבאַנד אויפן לינקן אַרבל און מיט אַ ביקס, אַרומגעלאָפּן מיט נאָך אַזעלכע ווי ער און זיך געפּלנצט — זיי שיסן יידן אין די אַרומיקע שטעטלעך. דאָס שיינע מעבל און די שיינע זאַכן האָט ער טאַקע געבראַכט פּון דאָרטן...

הערנדיק עס, האָסטו צו ביסלעך אַפּגעלאָזט רותן און דאָס גאַרעניש נאָך אירע ליפּן, נאָך איר לייב, וואָס האָט אין דיר די גאַנצע צייט געטליעט און זיך מיט אַ רגע צוריק געהאַט צעפּלאַקערט, איז אויסגעוועפּט געוואָרן. ביסט אַריינגעזונקען אינעם היי ווי אַ צוגעשטיקטע האַלעוועשקע... דאָס מיידל האָט זיך צוגערוקט צו דיר, אַנגענומען דינע אַ קאַלטע האַנט. אירע הענט האָבן געגליט — איינע אַרום דיין האַלדז, די צווייטע אין דינער אַ דלאַניע.

זי האָט זיך געלאָשטשעט צו דיר, און דו האָסט פאַרקאַמפּט איר האַנט אין דיין דלאַניע. דאָס האָט זי ווי געשטויסן אַניסצורעדן זיך ביזן סוף, לויז ווערן פּונעם מוראדיק דריקנדיקן סוד, וועלכן זי קאָן מער ניט אַינהאַלטן אין זיך.

און דערציילט האט זי, ווי אין אייגער א נאכט ריסן זי אויף פון שלאף געשרייען. געשרייען אין דער ווינשטוב! שפרינגט זי אראפ פון געלעגער, לויפט אויף די קולות. וויי, די מאמע, אין הוילן נאכטעמד, שרייט, ריסט זיך די האר פון קאפ. דער טאטע — מיט אויסגעסטארטשעטע אויגן, מיט א צוואנג אין האנט — שלאגט זי, שרייענדיק, אז שלאפן, צום טיילו, דארפן איצט אלע! האט זי, רוטא, ארינגעריסן זיך צווישן ביידן און אויך באקומען געשלאגן... איר האט עס ניט אויסגעמאכט. אבער די מאמע, שטענדיק א קראנקע מיטן הארץ, איז אין גאנצן אוועקגעפאלן, פארשלאפט געווארן, און קיינע מעדיצינען האבן שוין ניט געהאלפן. באוויזן האט זי צו דערציילן, אז אין יענער נאכט האט זיך איר אין גאנצן ניט געשלאפן. וואראטשעט זי זיך אויפן געלעגער פון איין זיט אויף דער צווייטער. דאס ארט פון טאטן איז ליידיק. דערפילט זי, אז ער עסקט זיך עפעס אזוי שפעט אין דער ווינשטוב. גייט זי אראפ א קוק טאן און דערזעט אים בנים טיש אינעם שנין פון לאמפ, און אויפן טיש — גאלדענע ציין. מיט א צוואנג ריסט ער אראפ דאס גאלד פון די ציין... האט זי פאר שרעק זיך צעשרייען און דער טאטע איז זי געפאלן שלאגן. וואס זי שלאפט ניט אזוי שפעט ביי נאכט... געוויסט האט די מאמע אויך פון עפעס א פלאש. די דיטשן זאלן האבן באגראבן אינעם יידן-קבר אין וואלד א פלאש מיט א רשימה פון די, וואס האבן געשאסן. בכדי פון זיך די שולד אפצוואשן. איז דעם טאטן און נאך עמעצן געגאנגען אין לעבן צו געפינען די פלאש. האבן זיי זיך געריעט אין דער גרוב, געזוכט די פלאש און, קענטיק, פאר איינס געריסן ביי די מתים גאלדענע ציין... פון געלעגער איז דאס מאל די מאמע שוין ניט אויפגעשטאנען. אבער נאך איידער מען האט זי אויפן מאהילניק באהאלטן, האט דער טאטע שוין א צווייטע זיך געהאט אנגעשאפט. קומט זי צו אים נעכטיקן, ווען אים איז נחא. אין קאשטשאל גיין מיט איר אכילט ער זיך ניט. א ריכע קוקט ער אויס, און די א איז ארעם. זאגט ער, אז די ארעמע וועט ניט אנטלויפן. איצט בארויקט זי אים דארטן אין שטוב, וויל דער אויסגעזופטער סאמאגאן קאכט און זידט אין זיין געהירן. קאכט און זידט... דעמאלט ווערט ער ווילד, איר טאטע, צעיושעט ווי א צערייצטע חיה, און קאן מענטשן צערייסן, וויל, אהא, קראפט האט ער ווען ס'קאכט און זידט אין זיין געהירן...

די גאנצע צייט פון רעדן האט דעם מיידלס קול זיך געוויגט, געלאשן,

ווידער אויפגעפלאמט, געוואָרן שטילער, אַננגעהאַלטענער, ביז ס'איז ערעגן פאַרלוירן געאַנגען. ווי געפינענדיק איר פאַרלוירן קול, איז זי פּלוצעם אויפגעשפרונגען :

— וויי, דער טאַטע !

אַפגעריסן זיך פון אַרט, אַנטלאָפן.

רות איז אַנטלאָפן. און דו ביסט געבליבן אַ פּלוצעם אויסגעניכטערטער. אַלע קשיות — פאַרענטפערט, די ספקות — אויסגעקלאָרט. חשדים, וואָס דו האָסט געוואַלט זיי זאָלן זיך אויסלאָזן צו גאַרנישט, זענען געוואָרן אויס חשדים. האָסט איצט גענוי געוואָסט, צו וואָס דער פּויער האָט בײַ דיר דעם צעטל אַרויסגעקראָגן. און דיר איז געוואָרן אַזש ניט גוט פונעם געדאַנק, וועמען דו וועסט דאַרפן דאַנקען פאַרן לעבן בלייבן, און ווער עס וועט מיט דיין געראַ-טעוועט לעבן זוכן זיך ריינצוואַשן פון מאַימדיקע חטאים, מאַנען סליחה ומחילה.

ס'געמיינט אַז אַלץ איז דיר קלאַר. אָבער ניט געוואָסט האָסטו אַן עיקר : וואָס ווײַטער ? פון לויפנדיקן צוג ביסטו געשפרונגען. דיין נצער און זייער פאַמעלעכער צוג איז מיט אַ מאַל פאַרפאַרן אויף אַ טעמפּן רעלט. לויטן שכל דאַרפסטו ווידער שפּרינגען... האָסט אויסגעפרוּווט דינע גלידער. די פיס האָבן דיר, פון לאַנגן ליגן, דינען ניט געוואַלט. און דו דאַרפסט שפּרינגען, לויפן, מוזסט לויפן, וועסט פרוּוון לויפן ! און רות, רות ? דו האָסט ניט געקאַנט וויסן, וואָס מיט איר געשעט.

זי האָט זיך געהאַט אַרײַנגעגנבעט אין דער שוואַך באַלויכטענער ווייני-שטוב. דער בליצלאַמפּ האָט גערייכערט און קיינער האָט דעם קנויט ניט פאַרריכט. איר טאַטע, אַן אַנגעזשליאַקעטער און איבערגעפרעסענער, איז אין די זאַכן, אין די שטיוול געלעגן אויפן פּליושענעם דיוואַן און געטענהט, למאָי די טאַכטער זײַנע איז פאַרשווונדן און העלפט אים ניט קומען צו זיך. דערפילט, אַז זי איז ענדלעך דאָ, האָט ער זיך אויפגעזעצט און מיט אַ וואַקל-דיקן קאַפּ אַנגעשטעלט אויף איר קליינע, מיט רויטער יוכע אַנגעאַסענע אויגן. לאַנג פאַרביסן זי אַנגעקוקט.

— וווּ ביסטו געווען, האָ ? — האָט ער אַרויסגעכריפעט און זײַן בלאַנדער קאַפּ האָט זיך נאָך מער צעשאַקלט. — וווּ פאַרפאַלן געוואָרן ? וווּ ווערן עס פאַרפאַלן מוידן ?

ער האָט ווי ניט איז זיך אויפגעשטעלט; מיט דראַבנע טריטעלעך, ווי אויף שטאַלצן, צוגעטאַפּעט צו דער טאַכטער און זי אַנגעכאַפּט מיט רציחה: — אויפן היי מיטן ייד, האָ? זיך געשפּילט אין טאַטעלע-מאַמעלע, האָ? געזינדיקט מיטן ייד?!

זיין קעפּסווייב, אַ געזונטע גויע, האָט די גאַנצע צייט זיך געהאַט מטפּל געווען מיט אים — געלייגט קאַלטע קאַמפרעסן צו די שליפּן, געגעבן טרינקען זויערן קוואַס. איצט איז זי געפלעפט געוואָרן פונעם פּויערס רייד. געוואַלט זיי פאַרשטיין, אַבער דערוויילע באַוויזן וואָס זי קאַן: צוגעשטופּט דעם שיכור צוריק צום דיִוואַן, מיט כּוח אים אַנידערגעזעצט, אַרנינגערוקט אים אין מויל אַ זויערע אוגערקע.

גריזשענדיק די אוגערקע, גרעפּצנדיק און שלוקערצנדיק האָט ער ניט אויפגעהערט צו בורטשען:

— מיד, מיד דאַרף מען שייסן! פאַרן ראַטעווען יידן — דערשיסן! די יידן האָבן אונדזער אויסלייזער געקרייציקט און אַלע זענען זיי קאַמוניסטן! טאַר קיינער פון זיי ניט בלייבן, קיינער ניט! וועט קיינער ניט וויסן!.. כּשווער ביי גאַט דעם אַלמעכטיקן, דערשיסן וועל איך בייך, דערשיסן ווי די הינט! פאַרן וואַלגערן זיך אויפן היי, פאַרן זינדיקן... מנין ביקס, די ביקס אַהער! וווּ איז מנין ביקס?

דאָ האָט ער זיך גאַר צעכאַכאַטשעט:

— דער צעטל! כּאַ-כּאַ-כּאַ... ס'אַ דאַקומענט, יא, אַ דאַקומענט בלייבט אַ דאַקומענט! די ערד פאַרדעקט די האַנט און איר אונטערשריפט האָט קראַפט. טאַפל קראַפט אין צוויי שפּראַכן... בעסער נאָך, די האַנט זאַל מער זיך ניט אונטערשרייבן... קיין איין יידישע האַנט טאַר ניט בלייבן אויף דער וועלט!

ער האָט ראַפּטעם זיך אויפגעהויבן, אַפּגעשטויסן פון זיך זיין פּילגש, אַ וואַרף געטאַן זיך ווידער צו דער טאַכטער און אַרנינגעשלינדערט זי אין איר שלאַפּקאַמער, אויסדונערנדיק דעם באַשלוס:

— מער וועסטו צום ייד ניט גיין!

און געלאַזט האָט ער זיך איבער דער שטוב זוכן די ביקס. ניט געדענקט וווּ ער האָט זי לעצטנס פאַרשטעקט, האָט ער זי געזוכט שריינענדיק און שילטנ-דיק די גאַרע וועלט, למאַי מען באַהאַלט פון אים זיין טייער וואַפּן, וואָס האָט

אים די גאנצע צייט געטרײַ געדינט בנים אַפּרעכענען זיך... איצט וועט ער זיך אַפּרעכענען מיטן ייִד אויפן היי און דערנאָך זיך נעמען צו זײַן זינדיקער טאַכטער...

דערווײַלע האָט זי האַסטיק אַנגעטאָן אַ קאַפּטל, דורכן פענצטער אַרויס-געשפּרונגען אין פינצטערן דרויסן און זיך אַוועקגעטראָגן צו דיר איבער דער שוואַרצער און קלעפּיקער בלאַטע פּונעם דאַרפּישן געהעפט. אַרײַנגעכאַפּט זיך אין שײַער, האָט זי, אומגעשטערט אויסגערופן הויך, הויך אויפן קול:

— מיר מוזן אַנטלויפן! דער טאַטע האָט אַ ביקס!

האַסט אָן שהיות זיך אַראָפּגעלאָזט פּונעם סטויג און, געשיצט פּון דער פינצטערניש, זענט איר ביידע געלאָפּן — איבער דער בלאַטע פּונעם געהעפט, איבער די קוואַטיק ווייכע מיזשעס פּונעם שמוציק-גרויען פעלד מיט די געקעפטע קרויטקאַטשענעס, וואָס האָט דיך צו דער פּויערשער כאַטע מיטן מאַניענדיקן פענצטערל אַ מאַל דערפּירט. שווער איז דיר געווען צו לויפן נאָך אַזאַ צײַט ליגן אויף אַן אַרט. רות האָט דיך געשלעפט פּאַר אַ האַנט — האַס-טיקער, האַסטיקער! געצויגן דיך אין אַ פינצטערער, אין אַ פּחדיםפּולער, אין אַ תּהומיק טיפּער ווײַט.

— האָב ניט מורא, כּווייס אַלע סטעשקעס, — האָט זי דיך באַרוקט בעתן אַרײַנכאַפּן זיך אין וועלדל, אין זעלבן וועלדל, וואָס אונטער זײַן שוץ האַסטו אַנגעשפּאַרט אַהער צו. דאָ האָט איר אַפּגעכאַפּט אַטעם.

פּלוצעם האָט אין דער זײַט פּונעם כּוטער אויפּגעקנאַלט אַ פּאַרשטיקטער שאַס, דערנאָך — אַ צווייטער און אַ דריטער.

— דער טאַטע! — האָט רות שטאַרקער אַנגעקלעמט דײַן האַנט און פּאַרשײַט, ווילד צופּרידן דיך געצויגן אַלץ פּאַרויס, פּאַרויס. אַ גרילציק געביל האָט זיך ווי אַפּגעריסן פּון די דרייַ שאַסן, און ביידע האָט איר געפּילט, אַז דאָס שיסעריי און דער הונט יאָגן זיך נאָך אַנײַך. האָט איר אַנגעשפּאַנט אַלע פּוחות און געלאָפּן, געטראָגן זיך איבער זאַמד און שטיינדלעך, איבער גליטשיקע בלאַטעס און טרוקענע צווייגן, איבער אַרויס-געקראַכענע פּון דער ערד ביימער-וואַרצלען, וואָס איר האָט זיי עקשנותדיק געטראָגן אין דער וואַלד-חשכות.

נאָר דאָ האָט זיך דערנענטערט און זיך צוגעשפיצט ס'גרילציקע געביל,
און איר האָט דערקענט אייער הונט. ער האָט אייך אָנגעיאָגט און מיטגעלאָפֿן,
באַגייסטערט וויענדיק, אָנשטאַט אייך צו פאַרהאַלטן, ניט לאָזן אָנטלויפֿן
און בייסן, רייסן...
מער האָט אייך קיינער ניט דערגרייכט. בלויז נאָך איין ביקסנשאַס וואָס
איז אַן ספּק צו אייך געווען אַרויסגעלאָזט, האָט דומפֿ אַרײַנגעזעצט אין שוואַרצן
פלייש פֿון דער נאַכט און געבליבן אין אים שטעקן.

אינה אלט :

אויפן האק פון דער האפענונג	5
איין איינציקער מאַנצביל	74
באַרוועס איבער שניי	87
דער שמד אינעם בנישטיבל	99
וואַכלינט פאַרוויילן זיך	114
זאַל'ס געבוירן ווערן!	121
פאַר איין נאַכט	131
קינדער, קינדערלעך...	150
אַן אַרט פאַרן קינד	156
און לעב, טעכטערל...	164
דער באַנדאַזש אונטערן קני	169
שטאַבס-פעלדפעבל האַנס פּפּאַנקורד	181
דעם אויסלייז אַנטקעגן	235

ביכער פון מאיר יעלין
אַרויסגעגעבענע אין ישראל

דער פּרנז פון יענעם ברויט

דערציילונגען, פּאַרלאַג י. ל. פּרץ, תּל-אַביב, 1977
פּרעמירט מיט דער זכּריה גאַנאַפּאַלסקי-פּרעמיע, פּאַריז

בלוט און וואָפּן

קליינע נאָוועלן, סקיצעס פון געטאַ
פּאַרלאַג „המנורה“, תּל-אַביב, 1978
פּרעמירט מיט דער ד"ר דוואַרזשעצקי-פּרעמיע, תּל-אַביב

די מיראַזשן פונעם אַמאַק-לויפּער אַסקאַר גריק

נאָוועלע, ה. לייזיק-פּאַרלאַג, תּל-אַביב, 1981
פּרעמירט דורכן וועלט-צענטער פון ייִדישן פּ.ע.ג. קלוב, ניו-יאָרק

באַרוועס איבער שניי

דערציילונגען, ה. לייזיק-פּאַרלאַג, תּל-אַביב, 1984